

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

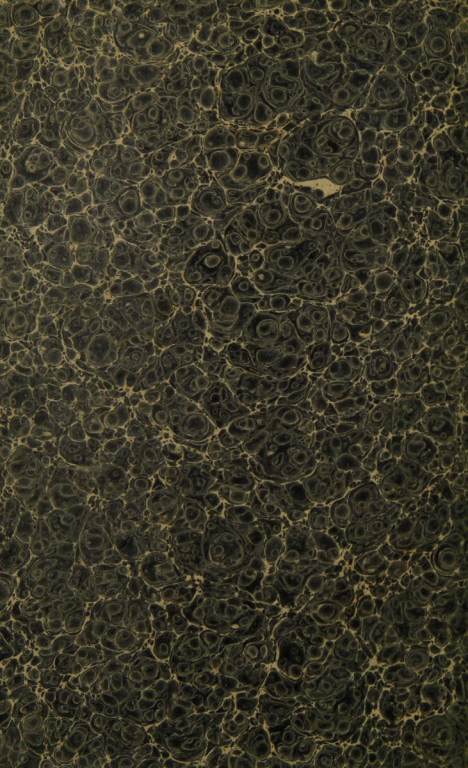
Դու կարող ես.

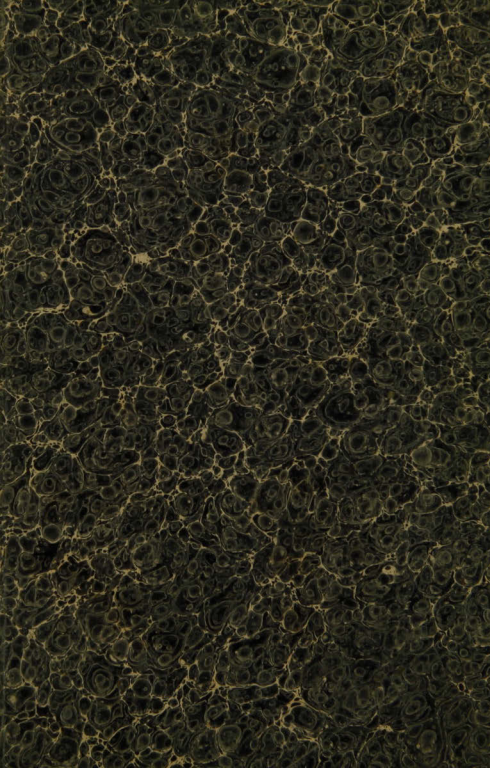
պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Կ Ո Մ Մ

ՄՕՆԹԷ-ԳՐԻՄԹՈՅ

Կ Ո Մ Ս

Մ Օ Ն Թ Է - Գ Ր Ի Ս Թ Ո Յ

Յ Ա Ղ Ե Բ Ս Ա Ն Դ Ի Տ Ի Ւ Մ Ա Յ Է

Թ Ա Ր Գ Մ Ա Ն Ե Ա Յ

Յ Ի Գ Բ Ա Ն Յ Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Տ Է Տ Է Ե Ա Ն

Մասն վեցերորդ

Ջ Մ Ի Բ Գ Ն Դ Ա

Յ Գ Ա Ն Ի Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Տ Է Տ Է Ե Ա Ն

1868

Կ Ո Մ Ս

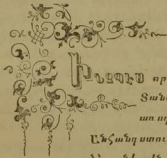
ՄՕՆԹԷ-ՔՐԻՍՏՈՅ

ՄԱՍՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Handwritten signature or initials in the left margin.

ՉԼՈՒԻ ԱՌԱՋԻՆ

ԵՐԵՎԱՆԹԵ

Ի նստիս որ թագաւորի գործակալը տիկին Տանկլարի ըսեր էր՝ Վալանթին դեռ ատողացած չէր:

Անհանդատութեան յողնութենէն ուժէ կրտաւած՝ անկողինը պառկած էր, և իւր սենեկին մէջ տիկին տը Վիլըֆորէն խմացեր էր այն ամեն դէպքերը, որոնք քիչ մը առաջ պատմեցինք, այսինքն՝ Կօժէնիի փախուստը և Անտրեա Գալալլոյանթիի կամ թէ ըսենք Պէնէտէթիոյի բռնուիլը, ինչպէս նաև անոր վրայ եղած մարդասպանութեան ամբաստանութիւնը:

Սակայն Վալանթին այնչափ տկար էր, որ այս պատմութիւնը իրեն այն աստիճան տպաւորութիւն չբրտւ, որչափ որ իւր սովորական ատողութեան վիճակին մէջ պիտի ընէր:

Իբրք իւր խօթացեալ ուղեղին մէջ և աչացը առջև տարօրինակ դաղափարներով և մտացածին խորհուրդներով խառն

ազօտ դազափարններ և անորոշ կերպարանքներ կը ներկայանային, որոնք դրեթէ անմիջապէս անյայտ եղան և իւր զգայունները արթնցուցին:

Յորևկը Ալալանթին իւր զոյութեան վրայ գոնէ ապահով էր, քանզի Նուարթիէ ինքզինքը իւր թոտան սենեակը տանել կու տար և հոն կը մնար իւր հայրական խանդաղատալի նայուածքը անոր վրայ յարելով. և քը Ախլըֆօր ալ տանանէն դառնալով՝ մէկ կամ երկու ժամ իւր հօրը և զուկին քովը կ'անցընէր:

Դամը վեցին Ախլըֆօր իւր դահլիճը կը քաշուէր. ժամը ութին Պ. Կարթիննի կու դար՝ ծաղկահաս աղջկան համար պատրաստած դիշերուան գեղը իւր ձեռքը բերելով. անկէ ետեւ Նուարթիէն ալ իւր սենեակը կը տանէին:

Ալալանթիէն երբ ամեն մարդ հիւանդին սենեկէն կը հեռանար, բժշկէն որոշուած խնամակալուհի մը Ալալանթինի վրայ կը հսկէր, և ան ալ զամբ տասին կամ տասնու մէկին Ալալանթինի քնացած միջոցին անկէ կը հեռանար:

Աար իջնելու ատեն՝ Ալալանթինի սենեկին բանալիները Պ. Կարթիննի ձեռքը կը յանձնէր, այնպէս որ միայն տիկին ար Ախլըֆօրի և փոքր Նուարթի սենեակներէն անցնելով հիւանդին քովը կարելի էր ելթալ:

Ամեն առտու Մարէլ Նուարթիէի սենեակը կու դար Ալալանթինի վրայ լուր ստանալու համար. սակայն ինչ զարմանալի բան, օրէ օր Մարէլի անհանգստութիւնը կը նուազէր:

Ասան զի նախ՝ Ալալանթին ալ օրէ օր աւելի կ'աղէկանար, թէև ջղային սաստիկ բորբոքման մը ենթակայ էր. երկրորդ՝ իւր շփոթութեան մէջ Մօնթէ-Քրիսթոֆի դիմած ատեն՝ կամբ իրեն ըսած չէր որ եթէ Ալալանթին ելիու ժամն չմոռնէր՝ պիտի ազատէր:

Ալալանթին կենդանի էր տակալին, և շորս օր անցեր էին:

Այս ջղային բորբոքումը Ալալանթինը անհանգիստ կ'ընէր անոր քնացած կամ թէ ըսենք անոր թմբութեան ատենն

առնում, այն ատեն զիշերուան լուսթեան և կրակարանին վրայ
գրուած սպիտակ կիճէ զիշերային կանթեղին կէս մթուածեան
մէջ այն սառուրները կը տեսնէր, որոնք հիւանդաց սենեակը
կը լեցունին, և իրենց քստմեն լի թևերովը սենեակը կը շարժեն:

Այն ատեն իրեն այնպէս կ'երևէր թէ մերթ իւր մօրուն կը
տեսնէ որ իրեն կ'ըստանար, և մերթ Մորէլը, որ իւր բա-
ղուկները իրեն կ'երկնցընէր, և մերթ իւր սովորական կե-
նաց օտար էակներ, ինչպէս էր Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը:

Իւր զառանցութեան ժամերուն մէջ մինչև կարասիները շար-
ժուն և թափառող կ'երևէին, և այս բանս առտուան մինչև
ժամը երկու կամ երեքը կը տէր, որմէ ետքը ծաղկահաս
ազջիկը ծանր քունի մը մէջ կ'ընկզմէր և մինչև առտու կը
քննար:

Էօճէնիին փախուստը և Պէնէտէթթոյի բռնուիլը լսած օր-
ուան իրիկունը՝ հետզհետէ Ալիքօօրի, ա'Ավրիների և Նու-
արթիէի մեկնելէն ետև՝ երբ Ալալանթինի զառանցանաց ա-
ռարկաները սկսեք էին երևիլ, երբ Աէն-Քրիլի Եկեղեցւոյն
ժամացոյցը տասն ու մէկ կը զարնէր, և երբ Ալալանթինի
խնամակալուհին բժշկէն պատրաստուած ըմպելին հիւանդին
ձեռքին մօտ սեղանին վրայ դնելէն և սենեկին դուռը փակե-
լէն ետև՝ ծառաներուն քովն երթալով՝ երեք ամսէ՝ ի վեր թա-
ղաւորի գործակալին նախասենեկին երեկոյթները սարսափե-
ցընող աղէտալի պատմութիւնները մտիկ կ'ընէր, հիւանդին
զգուշութեամբ փակուած սենեկին մէջ անակնուկ լի տեսա-
բան մը տեղի ունեցեր էր:

Արդէն զրեթէ տասը վայրկեանէ՝ ի վեր խնամակալուհին
հետացեր էր անկէ:

Ալալանթին ժամէ մը ՚ի վեր ամեն զիշերուան իւր վրայ
եկած ջերմէն տաղնապելով, ահամայ իւր գլուխը կը յանձնէր
ուղեղին յուղեալ, միօրինակ և ետանդալի աշխատութիւնը
շարունակելու համար, որ անդադար կը յոգնէր նոյն խոր-
հուրդները և նոյն մտացածին տեսիլները յղանալու:

Գիշերային ճրագին պատրոյզէն տարօրինակ երևոյթններով ճաճանչներ կը ցայտէին, երբ յանկարծ անոր դռը գոջուն շոյացումին մէջէն Վալանթինի տնայէս երեցաւ թէ կրակաբանին մօտ պատին խոռոչաւոր կողմը եզած գրքադարանին կամաց մը բացուիլը կը տեսնէ՝ առանց անոր ծխնինհրուն ձայնը լսուելու:

Ուրիշ ժամանակ՝ Վալանթին կրնար զանդակին մետաքսեայ ժպտաւէնը ձեռքն առնուլ և օգնութիւն կանչել. սակայն իւր այն կացութեանը մէջ իւր զարմանքը դրաւող բան մը չկար:

Այնպէս համոզուած էր որ զինքը շջապատող երևոյթները իւր զառանցութեան ծնունդն են. քանզի սմն առտու կը տեսնէր որ գիշերուան երևոյթներուն հետքը անդամ չէր մնար, և ցորեհուան լոյսին հետ անբերեց ի կ'ըլլային անոնք:

Գրան ետին մարդկային դէմք մը երեցաւ:

Վալանթին իւր ջեբին մէջ այս տեսակ երևոյթներուն ընտանեցած ըլլալուն՝ անոնցմէ չէր վախնար. միայն իւր սոքքը աղէկ մը բացաւ որպէս զի տեսնէ թէ երեցողը Մորէլն է:

Երևոյթը իւր անկողնոյն մօտե՛նալով կեցաւ. կ'երևէր թէ խորին ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր:

Այս միջոցին կանթեղին լոյսը գիշերային այցելուին դիմացը վրայ զարկաւ:

— Են չէ —, մրմնաց հիւանդը:

Եւ կարծելով թէ երող կը տեսնէ, սպասեց որ այն մարդը անբերեց ըլլայ, ինչպէս որ երազի ժամանակ կը պատահի, և կամ ուրիշ անձի փոխուի:

Եւր երակին զարկը բռնեց, և անոր ուժգին բարախումը զգալով՝ միտքը եկաւ որ այս տարածամ՝ երևոյթները անբերեց ընելու լաւազոյն միջոցը դեզը խոնջն էր, իւր յուզմունքը հանդարտեցրնելու նպատակաւ բժշկէն խնդրած այս ըմպելիքին զովութիւնը Վալանթինի ջեբը թէթեցրնելով իւր ուղեղը կը հանդարտեցրնէր, և քիչ մը ատեն իւր տաղնաստը կը նստաղէր:

Քստի Ալալանթիին իւր ձեռքը երկնցուց, որպէս զի այն դէ-
ղը պաթունակող վանակնեայ բաժակը տոնու . բայց իւր գող-
դոջուն բազուկը անկողնէն դուրս երկնցուցած միջոյին՝ ե-
լեռնթը առաջուանէ աւելի շուտով երկու քայլ անկողնոյն
մօտեցաւ, և ծաղկահաս աղջկան այնչափ մօտեցաւ որ հիւանդը
անոր շնչաուլթիւնը լսեց և այնպէս կարծեց թէ իւր ձեռքը
կը բռնէ :

Այս անգամ մտացածին կամ թէ ըսենք ստոյգ երևոյթը
մինչև այն ատեն Ալալանթիինի զգացածներուն սահմանը կ'ան-
ցընէր . հիւանդը սկսաւ իւր թմբբուլթիւնը թոթովել և իւր
արթնութիւնը ստուգել, և աննե լով որ անսածը ցնորք մը
չէ ու իւր խելքը զլուխն է՝ վախցաւ :

Ալալանթիինի ձեռքը բռնելուն նպատակն էր արդիւնել զան :

Ալալանթիին կամաց մը ձեռքը քաշեց :

Այն ատեն՝ երևոյթը ՝ որուն աչքը իւր վրայէն չէր վեր-
ցընէր, և որուն նայուածքը աւելի սպաշտպանողական կ'երե-
ւէր քան թէ սպասնական, բաժակը առաւ, ճրագին մօտե-
ցուց, և զողջես անոր թափանցիւթիւնն ու յաակութիւնը
քննելու համար բմպելիին նայեցաւ :

Բայց այս առաջին փորձով չբաւականացաւ :

Այն մարդը, կամ թէ ըսենք, այն երևոյթը, քանզի այն-
չափ կամաց կը քաշէր որ իւր քայլերուն ձայնը օթոցին վրայ
չէր լսուեր, զգալ մը ըմպելիէն տօտաւ և խմեց :

Ալալանթիին այս գործողութիւնները ապշու թեան խորին
զգացումով մը կը զիտէր :

Անշուշտ կը կարծէր որ այս երևոյթը շուտով աներևոյթ
պիտի ըլլար և անոր տեղը ուրիշ անսարան մը պիտի բաց-
ուէր . սակայն մարդը փոխանակ ստուերի մը պէս աներևու-
թանալու՝ իրեն մօտեցաւ, և բաժակը Ալալանթիինին երկըն-
ցընելով՝ յուզեալ ձայնիւ մը ըսաւ .

— Խմեցէք հիմա . . . :

Ալալանթիին սարսուտցաւ :

Առաջին անդամն էր որ այս երևոյթներէն մէկը կենդանի ձայնով իրեն հետ կը խօսէր :

Բերանը բացաւ որ ձայն մը հանէ . բայց մարդը իւր մատը շրթանց վրայ դրաւ :

— «Վ. Մօնթէ - Քրիսթոյ կոմմն է — , մբմաց Վալանթին :

Ծաղկահաս աղջկան աչաց մէջ նկարուած սարսափը , անոր ձեռաց գողգոջիւնը , վերմակին մէջ կծկուելու համար արագ շարժումը յայտնի հը ցուցնէին իւր համոզմանը դէմ ունեցած վերջին մրցումը . քանզի այնպիսի մամու մէջ Մօնթէ - Քրիսթոյի ներկայութիւնը , պաղտնի , երևակայական և անխմանալի կերպով պատի մը մէջէն իւր սենեակը մտնելը Վալանթինի յուզեալ մտայը անկարելիութիւններ կ'երևէին :

— Մարդ մի կանչէք և մի վախճաք , ըսաւ կոմսը . կասկածի մը երևոյթն ու անհանգստութեան մը ստուերն անդամ ձեր սրտէն հեռացուցէք , ձեր առջևը երեցած մարդը , (քանզի այս անգամ իրաւունք ունիք , Վալանթին , տեսածնիդ առ աչօք տեսիլ մը չէ) , ձեր առջևը երեցած մարդը այնպիսի խանդաղատալի հայր մը և այնպիսի պատուաւոր բարեկամ մ'է , որ երբէք մտքերնէդ անցուցած չէք — :

Վալանթին պատասխան մը չպատա որ սայ . իրեն հետ խօսողին ստոյգ ձայնը յայտնող այն ձայնէն այնչափ սաստիկ կը վախնար , որ իւր ձայնը անոր հետ խօսնելու կը սոսկար . ակայն իւր գողասաբասի նայուածքը կ'ուղէր ըսել . « Եթէ ձեր դիտաւորութիւնները անմեղ են , ինչո՞ւ ուրեմն այս մամուս հոս կը դանուիք » :

Իւր հիանալի խորամտութեամբը կոմսը ծաղկահաս աղջկան սրտէն բոլոր անցածները հասկըցաւ :

— Մտիկ ըրէք , ըսաւ , կամ դո՞նէ երես նայեցէք . աչերս կարմրած են և դէմքս սովորականէն աւելի դուրստեալ . պատճառը այն է որ չորս գիշերէ 'ի վեր վայրկեան մը աչքս չգոցեցի , չորս գիշերէ 'ի վեր ձեր վրայ կը հսկեմ , դձեղ կը պաշտպանեմ , ու դձեղ ձեր Մտքս իմիլէն բարեկամին համար կը պահպանեմ — :

Աւրախայի արիւն մը խեղճն հիւանդին այտերը շոտողնեց. վասն զի կոմսին արաստանած անուներ անոր իրեն ազգած կասկածը փարատեց :

— Մարտիրոսիւն . . . , կրկնեց Աւարանթին՝ այնչափ այս անունը քաղցր կ'երևէր իրեն արաստանելու , ուրեմն Մարտիրոսիւն ամեն բան խոստովանեցաւ ձեզ :

— Ամեն բան . ինձ ըսաւ որ իւր կեանքը ձեր կեանքէն կ'ստեղծէ , և ես խոստացայ անոր որ զձեզ սահուանէ ազատեմ :

— Խոստացար որ մահուանէ ազատէք զիս :

— Այո՛ :

— Արեմն բժիշկ էք դուք :

— Այո՛ , և այս միջոցիս Աստուած ինձմէ աղէկ բժիշկ մը չէր կրնար զրկել ձեզ , հաւատացէք ինձ :

— Իմ վրաս հսկեցիք կ'ըսէք , ըսաւ Աւարանթին անհանգիստութեամբ մը , բայց ուրիշից , ես չտեսայ զձեզ — :

Կոմսը իւր ձեռքը դէքողարանին կողմը երկնցուց :

— Այս գրան ետին պահուած էի , ըսաւ , և այս դուրը քօլի տանը մէջ կը բացուի , զոր ես վարձած եմ — :

Աւարանթին ամօթխած սէղութեան շարժմամբ մը աչքերը դարձուց , և խիստ մեծ սոսկումով մը ըսաւ .

— Պարոն , ձեր այդ ըրածը անօրինակ անխոհմտութիւն մ'է , և ձեր ինձ շնորհած պաշտպանութիւնը թշնամանքի մը խիստ կը նմանի :

— Աւարանթին , ըսաւ կոմսը , ձեր վրայ այնչափ երկար ժամանակ հսկելու միջոցիս՝ իմ տեսածներս ձեր սենեակը եկողները , ձեզի համար պատրաստուած կերակուրները և ըմպելիներն էին միայն , երբ այն ըմպելիները վտանգաւոր երևէին ինձ , հիմակուան պէս ներս կը մտնէի , բաժակնիդ կը պարտէի , և այն թոյնին տեղը ասողջարար ըմպելի մը կը դնէի , որ ձեզի համար պատրաստուած մահուան տեղ՝ կեանք կը շնորհէր ձեզ :

— Թոյն և մահ՛ կ'ըսէր, գոչեց Վալանթին կարծե լով թէ վերստին գառանցու թեան մէջ կ'լինայ. այդ ինչ խօսքեր են, պարոն :

— Առէ, աղջիկս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ վերստին իւր մտաբ շրթանցը վրայ դնելով, այո՛, թոյն ըսի, և կը կըրկուեմ, մահ՛ պատրաստուած էր ձեզի համար. բայց նախ խնայէք այս դեղը : (Կոմսը իւր ծոցէն սրուակ մը հաննց, ու անոր մէջ պարունակուած կարմիր ջուրէն քանի մը կաթիլ բաժակին մէջ կաթեցուց) : Եւ ասկէ ետքը ուրիշ բան մի առնուք այս գիշեր — :

Վալանթին ձեռքը երկնցուց, բայց բաժակին չդպցուցած սոսկումով ետ քաշեց :

Մօնթէ-Քրիսթօ բաժակն առաւ և կէսը խմելէն ետև Վալանթինին ներկայացուց, որ ժպտելով ըմպելիքին մնացեալը խմց :

— Ո՛հ, այո՛, ըսաւ ծաղկահաս աղջկիլը, իմ գիշերային գեղերուս համը ունի, այն ըմպելիքին, որ սրտիս զովութիւն և ուղեղիս հանդարտութիւն կու տայ. շնորհակալ եմ, պարոն, շնորհակալ եմ :

— Ահա այս կերպով շորս գիշեր կարող եղաք աղբերու, Վալանթին, ըսաւ կոմսը : Սակայն ես ինչ կերպով կ'ապրէի. ո՛հ, ինչ անտանելի ժամեր կ'անցընէի, և ինչ ահոն լի տառապանաց մէջ կը մաշէի, երբ ձեր բաժակին մէջ մահացու թոյնին գրուելը կը տեսնէի, և կը վախնայի որ չըլլայ թէ զայն կրակարանին մէջ թափելու հասնելէս առաջ գուք խմէք :

— Բաժակիս մէջ մահացու թոյն գրուելը տեսնելով տառապանքներ կը կրէիք կ'ըսէք, պարոն, կրկնեց Վալանթին սոսկումով պաշարուած. ուրեմն՝ եթէ բաժակիս մէջ թոյն գրուելը տեսաք, անշուշտ թոյնը դնող անձն ալ տեսած էք :

— Այո՛, տեսայ —, պատասխանեց կոմսը :

Վալանթին իւր անկողնոյն մէջ ելաւ նստաւ, և ձիւնէն ա-

էն լի սպիտակ կուրծքը բանուած բարակ կտաւով ձած կել լով,
որ զառանցութեան սպառ քրտինքէն խոնաւցած ըլլալէն զառան
սոսկումի սառած քրտինքն ալ կ'ըսկսէր անոր հետ խառնուիլ :

— Գուք տեսա՞ք զան, կրկնեց նորատի աղջիկը :

— Այո՛, ըսաւ երկրորդ անգամ կոմսը :

— Այդ ինչ սոսկալի խօսք է որ կ'ըսէք, պարոն . ինչ
հաւատացընե՛լ ուզածնիդ դժոխային դործ մ'է : Ինչ, իմ
հօրս ասն և իմ սենեկիս մէջ ու իմ վշտացս անկողնոյն վրայ
կ'ուզեն սպաննե՛լ զիս . ո՛հ, հեռացէք ասկէ, պարոն . դուք
իմ խիղճս կը փորձէք, և աստուածային բարութեան դէմ
կը հայհոյէք . անկարելի է, պարոն, չիրնար ըլլալ :

— Մի՛թէ այն ձեռքէն թունաւորուողներուն առաջինն էք
դուք, Վալանթին : Չեր բոլորտիքը՞ . տը Սէն-Մէրանին,
տիկինն աը Սէն-Մէրանին և Պարուային մեռնիլը չտեսա՞ք . և
Պ . Նուարթիէին մեռնիլն ալ պիտի չտեսնէիք, եթէ այն ծե-
րունին երեք տարիէ 'ի վեր սովորութիւն ըրած չըլլար իւր
դեղերուն մէջ թոյն դործածել և թոյնին դէմ թոյնով մրցիլ :

— Ո՛հ, Ատուած իմ, ըսաւ Վալանթին . այս է պատ-
ճառը ուրեմն որ դերթէ ամսէ մը 'ի վեր հաւս կը պնդէ որ
իւր ըմպելիներուն մասնակից ըլլամ :

— Անոր ըմպելիները կէս չորցած նարնջի կեղևի պէս դառն
համ մը ունին, այնպէս չէ՛, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Այո՛, այո՛ :

— Ո՛հ, հիմա ամեն բան կը հասկընամ, ըսաւ Մօնթէ-
Քրիսթօ . ուրեմն ձեր հաւն ալ գիտէ որ ձեր տան մէջ թու-
նաւորող մը կայ և դուցէ թունաւորողն ալ կը ճանչնայ :
Գուք անոր խիստ սիրելի թոռը ըլլալնուդ՝ զձեզ մահացու
թոյնէն զդուշապուցեր է, և այն մահացու թոյնը ձեր սկսած
սովորութեան դէմ աղղեցութիւն չէ բրեր, ահա՛ ինչ կեր-
պով դուք կենդանի էք տակաւին, որուն պատճառը ես չէի
կրնար հասկընալ, որ չորս օր առաջ այնպիսի զօրաւոր թոյ-
նով թունաւորուած ըլլաք և տակաւին չմեռնիք :

— Բայց ո՞վ է այդ թունաւորողը, այդ մարդանպանը՞

— Ես ալ ձեզի կը հարցընեմ. Գիշերը ձեր սենեակը մէկուն մտնելը անսած չէք:

— Այո՛: Շատ անգամ կը կարծէի թէ ուրուականներ կը տեսնեմ, որոնք ինծի կը մօտենային, կը հեռանային և աներեւոյթ կ'ըլլային. բայց ևս զանոնք իմ ջերմիս տաղնապէն գոյացած երեւոյթներ կը կարծէի, և հիմա ալ երբ դուք սենեակս մտաք, երկար ժամանակ կարծեցի թէ կամ կը զանաւնցեմ և կ'եմ կ'երազեմ:

— Աւրեմն ձեր կենաց թշնամի եղող անձը դուք չէք ճանչնար:

— Այ, ըսաւ Ալալանթին. բայց ինչ պատճառաւ մէկը իմ մահուանս պիտի փափաքի:

— Աւրեմն հիմա պիտի ճանչնաք զան, ըսաւ Մոնթէ-Քրիստօ ականջ դ'ներով:

— Ի՞նչ կերպով, հարցուց Ալալանթին սարսափով իւր բոլորախփը նայելով:

— Ասան զի՛ այս գիշեր ո՞չ ջերմ ունիք և ոչ զառանցութեան մէջ կը դանուիք, վասն զի այս գիշեր արթուն էք, վասն զի ահա կէս գիշեր կը հնչէ, և մարդասպաններուն ժամանակը կէս գիշերն է:

— Ո՞վ Աստուած իմ, ո՞վ Աստուած իմ—, ըսաւ Ալալանթին իւր ճակատէն մարդարտի նման վազած քրտինքը ձեռքովը սրբելով:

Իրօք ժամացոյցը յամբ և տխուր կերպով կէս գիշեր կը հնչէր. և անոր իւրաքանչիւր հնչիւնը ծաղկահաս աղջիկը կը կարծէր թէ պղնձեայ ուռի հարուածներ են իւր սրտին վրայ:

— Ալալանթին, շարունակեց կոմսը, բոլոր այժեմնիդ ամփոփեցէք, ձեր սրտին բարախումը զսպեցէք, ձայներնիդ կոկորդնուդ մէջ արգիլեցէք, քուն ձևացուցէք և պիտի տեսնէք, այո՛, պիտի տեսնէք —:

Ալալանթին կոմսին ձեռքը բռնեց:

— Կարծեմ թէ շնորհ մը կը լսեմ, ըսաւ, հեռացէք ասկէ:

— Մնաք բարեաւ, պատասխանեց կոմսը, և կամ վերա-
տին տեսնուինք — :

Ետքը այնպիսի ախար և հայրական ժպիտով մը, որմէ
ծաղկահաս աղջկան սիրտը երախտադիտութեան զգացմամբ
շարժեցաւ, որքին ծայրովը քալելով զբարգարանին դրան
մօտեցաւ :

Բայց զայն գոցելէն առաջ երեսը վերստին դարձրնելով՝

— Ամենեին շարժում մը մի ընէք, ըսաւ, ձայն մը մի
հանէք. թող զձեզ քնացած կարծեն, եթէ ոչ՝ դուցէ օղ-
նութեան հասնելէս առաջ՝ զձեզ սպաննել ուզեն — :

Եւ այս սոսկառիթ պատուէրէն ետե՛ կոմսը գրան ետին ա-
ներևոյթ եղաւ, որ լուութեամբ իւր վրայ գոցուեցաւ :

ՔՐԻՍՏՈՑ

ԼՈՍԻՍԹ

ՄԱՍՆՔԻՆ առանձին մնաց. Սէն-Ֆիլիպ
եկեղեցւոյն ժամացոյցէն ետ մնացող
երկու ուրիշ ժամացոյցներ տարբեր
միջոցներով կէս գիշեր հնչեցին :

Ետքը՝ քանի մը հեռաւոր կառքերու ձայներէն զաւա՛ ամեն
կողմ՝ լուսիչներ ախրեց :

Այն ատեն Վալանթինի բոլոր ուշադրութիւնը իւր սնունդին նկատմամբ ժամացոյցին վրայ կեդրոնացաւ, որուն ճօճանակը մանրերկրորդները կը նշանակէր:

Մանրերկրորդները համրելով՝ գիտեց որ անոնք իւր սրտի բարախումբն կրկնակի յամբարայլ էին:

Այսու ամենայնիւ դարձեալ կը տարակուսէր. անմիջ Վալանթինը չէր կրնար երեւակայել որ մէկը իւր մահուան փափաքի. ինչո՞ւ համար, ինչ նպատակաւ, և ի՞նչ հարութիւն մը գործած էր որ թշնամի մը ունենար:

Երկիւղ մը չունէր որ քնանար:

Սոսկալի մտածմունք մը միայն իւր միտքը դրուած էր. աշխարհիս մէջ անձ մը կար որ զինքը սպաննելու փորձ փորձեր էր, և վերստին պիտի փորձէր:

Ի՞նչ պիտի ընէր Վալանթին եթէ այս անդամ այն անձը թոյնին անագոգեցութենէն ձանձրացած՝ Մոնթէ-Քրիսթոյի ըսածին պէս սուրի դիմէր, եթէ կոմսը օդնութեան հասնելու ժամանակ չունենար, եթէ ինքը իւր վերջին վայրկեանին հասնելով՝ Մորէլը չկարենար տեսնել:

Այս մտածութեան մէջ, որ իւր դէմքը կապոյտ գեղնութեամբ մը և միանգամայն սառած քրտինքով մը սպառեց, Վալանթին պատրաստուեր էր զանգակին ժապուէնը քաշելու և օդնութիւն կանչելու:

Բայց իրեն այնպէս երեցաւ թէ զբազարանին դրան մէջէն կոմսին աչաց փայլելը կը տեսնէ, այն աչաց, որ իւր վրայ կը հսկէր, և այն աստիճան զինքը ամօթահար կ'ընէր որ ծաղկահաս աղջիկը ինքն իրեն կը հարցընէր թէ՛ արդեօք կոմսին այս անխորհուրդ բարեկամութեան փոխարէն պիտի կրնար իւր երախտագիտութիւնը յայանել:

Այս կերպով երեսուն վայրկեան և Վալանթինի համար երեսուն անվերջ դարեր անցան:

Վերջնայէս ժամացոյցը մանրերկրորդ մը՝ առաջ ձայն հասնելով՝ հնչական սկահին վրայ հարուած մը զարկաւ:

Կոյն միջոցին կոմսը զբազարանին տախտակը ըզուենդով՝
 Հաղիւ լսելի կերպով քերելով՝ կ'իմացընէր Վալանթինին որ
 միշտ անոր վրայ կը հսկէ և կը հրամայէր որ արթուն կենայ :

Վալանթինի այնպէս երեցաւ թէ զբազարանին դիմացի
 կողմը, այսինքն Էտուարի սենեկին մէջ տախտակամածին
 վրայ քալելու ձայներ կը լսէ :

Իւր գրեթէ հեղձեալ շնչառութիւնը արդիւնելով՝ ականջ
 դրաւ . նիդին երկաթը կռնչեց, և դուռը ծխնիներուն վրայ
 դարձաւ :

Վալանթին, որ իւր արմկան վրայ ելեր էր, հաղիւ ժա-
 մանակ ունեցաւ ինքզինքը անկողնոյն վրայ ձգելու և իւր ա-
 չերը թեւերուն տակը պահելու :

Եւ անպատում սոսկութիւնով, յուզմամբ և գողգղալով սպասեց՝
 Եւ կը անկողնոյն մտեցաւ և վարագոյրը բացաւ :

Վալանթին իւր բոլոր ոյժը ամփոփեց և հանդարտ քուն
 մը յայտնող շնչառութեան մը կանոնաւոր մրմունջը հանեց :

— Վալանթին —, ըսաւ կամաց մը ձայնը :

Ծաղկահաս աղջիկը իւր սրտին մինչև խորը սարսուաց, բայց
 ամենեին չպատասխանեց :

— Վալանթին —, կրկնեց նոյն ձայնը :

Վալանթին դարձեալ լուռ կեցաւ . քանզի խօսք տուեր
 էր որ արթուն ըլլալը ամենեին չյայտնէ :

Այն ատեն լուռութիւնը տիրեց :

Միայն Վալանթինի բաժակին մէջ հեղուկի մը թափուել-
 լուն անզգալի ձայնը կը լսուէր :

Այն ատեն ծաղկահաս աղջիկը համարձակեցաւ իւր քրկըն-
 ցուցած թեկն տակէն իւր արտեանունքը կիսով չափ բանալու :

Գիշերային սպիտակ դպետտով կին մը տեսաւ, որ սրուակի
 մը հեղուկը իւր բաժակին մէջ կը պարպէր :

Այն կարճ միջոցին մէջ՝ զուցէ՛ Վալանթին իւր շնչառու-
 թիւնը արդիւնեց կամ անտարակոյս շարժում մը բրաւ . քան
 զի կինը անհանդստութեամբ մը կանց առաւ և դէպ 'ի հե-

ւանդին անկողինը հակեցաւ, որպէս զի աղէկ մը տեսնէ թէ ստուգիւ Վալանթին քնացած էր:

Տիկին տը Վիլլիֆօրն էր ան:

Վալանթին իւր մօրուն ճանչնալով, այնպիսի ուժգին կեբ-պով սարսուաց, որ իւր անկողնոյն շարժում մը պատճառեց:

Տիկին տը Վիլլիֆօր իսկոյն պատին տակը քաշուեցաւ, և հոն անկողնոյն առազաստին ետին ապաստանուած՝ Վալանթինի մինչև ամենաթեթեւ շարժումը լռութեամբ և ուշադրութեամբ կը դիտէր:

Ծաղկահաս աղջիկը Մօնթէ-Քրիսթոյի սոսկառիթ խօսքերը յիշեց. իրեն այնպէս երեցաւ թէ իւր մօրունի միւս ձեռքը երկար և սուր դաշոյնի մը փայլիլը կը տեսնէ:

Եյն ատեն Վալանթին իւր կամքի զօրութիւնը իրեն օգնութեան կանչելով՝ ջանաց իւր աչքերը դոցելու. սակայն մեր զգայարանաց ամենէն երկիւղալի այս գործը, որ սովորաբար այնչափ բնական է, այս միջոցիս գրեթէ անկարելի կ'ըլլար կատարելը, այնչափ անյազ հետաքրքրութիւնը կը դրդուէր իւր արտեանունքը բացուելու և ճշմարտութիւնը ստուգելու:

Սակայն տիկին տը Վիլլիֆօր Վալանթինի շնչառութեան կանոնաւոր ձայնը վերստին սկսիլը տեսնելով և ապահովապէս կարծելով որ հիւանդը քնացած է՝ իւր բազուկը երկընցուց և անկողնոյն գլխին կողմի ամփոփուած առադաստին ետին կէս մը պահուած՝ իւր սրուակին մէջ մնացած հեղուկին մնացորդը պարպեց:

Ետքը այնպիսի զգուշութեամբ և անձայն հեռացաւ անկէ որ Վալանթին չիմացաւ:

Միայն այն բաղկին աներևութանալը տեսեր էր, որ քսան և հինգ տարեկան նորատի և գեղեցիկ կ'ընջ մը կ'լոր և մատղաշ բազուկն էր և իւր բաժակին մէջ մահուան հեղուկը կը թափէր:

Անկարելի է տիկին տը Վիլլիֆօրի մէկ ու կէս վայրկեան իւր սենեակը կեցած միջոցին Վալանթինի զգացածը նկարագրել:

Քրքազարանին վրայ ըղունդի քերուժը նորատի աղջիկը
անդգայտ թեան նմանող թմբբութեանն սթափեց :

Վալանթին իւր գլուխը սսկումով վեր վերցուց :

Քրքազարանին դուռը երկրորդ անգամ իւր ծխնիներուն
վրայ դարձաւ և Մօնթէ-Քրիսթօ երևցաւ :

— Ըսէք չիմա, ըսաւ կոմսը, զեռ կը տարակուսիք :

— Ո՛հ, Տէր Աստուած, մրմռաց ծաղկահաս աղջիկը :

— Տեսա՞ք :

— Ափսոս :

— Ճանցա՞ք զան — :

Վալանթին հառաչանք մը հանեց :

— Այո՛, ըսաւ, բայց ինձ անհաւատալի կ'երևի :

— Աւրեմ աւելի կ'ընտրէք մեռնիլ և Մաքսիմիլիէնի ալ
մահուան պատճառ ըլլալ . . . :

— Ո՛վ Աստուած, ո՛վ Տէր իմ Աստուած, կրկնեց ծաղ-
կահաս աղջիկը գրեթէ շուարած . բայց այս տունէն պիտի
չկրնամ մեկնիլ և ազատիլ արդեօք . . . :

— Վալանթին, զձեզ հալածող ձեռքը ամեն տեղ ետև-
նէդ պիտի հասնի . ստակի ուժով ձեր ծառաները պիտի հրա-
պուրուին, և մահը ամեն երևոյթներով ձեր առջև պիտի
ներկայանայ եթէ աղբիւրէն խմած ջուրերնուդ և եթէ ծա-
ռէն կտրած պտուղնուդ մէջ :

— Բայց դուք ըսիք թէ թոյնէն չփաստելու համար հաւս
նախազդուչութեամբ զօրացուցած է զիս :

— Մէկ տեսակ թոյնէն և այն երբ փոքր քանակութեամբ
գործածուած է : Կրնան թոյնը փոխել կամ քանակութիւնը
աւելցընել — :

Կոմսը բաժակը առաւ և իւր շուրթերը անոր մէջի հեղու-
կով թրջեց :

— Ահա, ըսաւ, արդէն փոխեր են . այս անգամ բեեկնի
թոյնով չեն թունաւորեր զձեզ, այլ պարզ թմբբեցուցիչ գե-
ղով մը . անոր հոտէն կը ճանչնամ : Ո՛հ, Վալանթին, Վա-

լանթին, եթէ ձեր բաժակին մէջ տիկին տը Ա. Իլլիֆօրի գրած այս ըմպելին խմէիք, անշուշտ կորսուած էիք:

— Բայց, ո՞վ Ատուած իմ, զոչեց ծաղկահաս աղջիկը, ինչո՞ւ արդեօք այսպէս զիտ կը հալածէ:

— Այնչափ քաղցր ու այնչափ բարեսիրտ էք, և այնչափ այս եղեռնագործութեան չէք հաւատար, որ չէք հասկըցեր, Ալանթին:

— Իրաւունք ունիք, ըսաւ ծաղկահաս աղջիկը. վասն զի ետ անոր չարութիւն մը ըրած չեմ:

— Պատճառը այն է որ դուք հարուստ էք, Ալանթին, վասն զի երկու հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ ունիք, և դուք այն երկու հարիւր հազար ֆրանք եկամուտը անոր զաւկէն կը յափշտակէք:

— Ի՛նչպէս. իմ հարստութիւնս իրեն չվերաբերիր. քանզի իմ ծնողքէս ժառանգած եմ զայն:

— Անտարակոյս, և ահա այտ է պատճառը որ Պ. և տիկին տը Սէն-Մէրան մեռան, որպէս զի դուք անոնց հարըստութիւնը ժառանգէք. ահա այս է պատճառը որ Պ. Նուարթիէ ալ զձեզ իւր ժառանգը ըրած օրէն՝ թունաւորուելու ենթակայ եղած էր. և դուք ալ՝ այս պատճառաւ պիտի մեռնէիք, Ալանթին, որպէս զի Պ. տը Ա. Իլլիֆօր ձեր հարստութիւնը ժառանգէ, և ձեր եղբայրն անոր միակ զաւակը մնալով՝ ձեր հօրը հարստութիւնը ժառանգէ:

— Իտուար, ո՞հ, խեղճ զաւակ, անոր համար այսչափ մեղքեր կը գործուին:

— Ո՛հ, վերջապէս հասկըցա՞ք:

— Ո՛հ, ո՞վ Ատուած, մի թողուր որ այսչափ եղեռնագործութեանց մեղքը անոր վրայ լիջայ:

— Հրեշտակ մ'էք, Ալանթին:

— Բայց իմ հաւս թունաւորելէ ետ կեցած են:

— Անշուշտ մտածեր են որ ձեր եղբայրը բնականաբար առան հարստութեանց տէր պիտի ըլլայ, միայն եթէ զինքը ժա-

սանդուղիներէ զրկել չուզեն, և վերջապէս Պ. Նուարթիէն ալ թունաւորելը անողուս ըլլալէն զատ՝ կրկնակի վտանգաւոր ալ էր:

— Եւ այս եղեւնագործութեան զազափարը կ'ընջ մը մըտքին մէջ ծնունդ առած է. ո՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ:

— Մտքերնիդ բերէք Բէրուզ քաղաքը, պանդոկին ձողաբարձը և այն կապոյտ վերարկուով մարդը, որուն ձեր մօրուն դեղերու վրայօք հարցուփորձ կ'ընէր. այն ժամանակէն այս դժոխային խորհուրդը իւր ուղեղին մէջ կը տածէր:

— Ո՛վ պարոն, գոչեց ծաղկահաս սիրուն աղջիկը աչերը արտասուօք լցուած, եթէ այդպէս է՝ կը տեսնեմ որ մեռնելու դատապարտուած եմ:

— Ոչ, Ալալանթին, ոչ. վասն զի անոր լարած որոգայթները գուշկած եմ ես, ոչ, վասն զի ձեր թշնամին յայտնուելով յաղթուած է. պիտի ապրիք դուք, Ալալանթին, և անշուշտ պիտի ապրիք սիրելու և սիրուելու, երջանիկ ըլլալու և ազնիւ սիրտ մը երջանկացընելու համար. բայց ապրելու համար, Ալալանթին, պէտք է որ բալորովին վտահ ըլլաք իմ վրաս:

— Հրամայեցէք, պարոն, ի՛նչ պէտք եմ ընել:

— Պէտք է որ իմ տալու դեղս կուրօրէն առնուք:

— Ո՛հ, վկայ ըլլայ երկինքը, գոչեց Ալալանթին, որ եթէ ես աշխարհի մէջ առանձին ըլլայի, յօժարութեամբ կ'ուզէի մեռնիլ:

— Ամենեին մէկու վրայ պէտք չէ որ վտահիք և ոչ խի ձեր հօրը:

— Բայց հայրս այս ահուելի ոճիրին մասնակից չէ, այնպէս չէ, պարոն, ըսաւ Ալալանթին ձեռքը միացընելով:

— Ոչ, սակայն ձեր հայրն ալ, որ դատաստանական ամբաստանութեանց սովորած մարդ մ'է, պէտք էր կասկածիլ որ իւր տան մէջ իրարու ետեւ պատահած մահերը բնական չեն: Ձեր հայրը կը պարտաւորէր ձեր վրայ հսկել, և այս

ժամուս իմ տեղս ան ըլլալ պէտք էր . այս բաժակը պարձ պելլը , մարդաստանին ետեւէն իյնալը անոր պարտքն էր : Ճիւլազի դէմ ճիւլալ պէտք է , մրմնաց կոմսը իւր խօսքը ցած ձայնով վերջացընելով :

— Պարոն , ըսաւ Վալանթին , ասրելու համար ամեն բան ընելու պատրաստ եմ . քանզի աշխարհիս մէջ երկու էակներ կան , որոնք այնչափ կը սիրեն զիս , որ եթէ ես մեռնիմ , անոնք ալ պիտի մեռնին , և որոնք են հասւ և Մաքսիմիլիէնը :

— Ինչպէս որ ձեր վրայ հսկեցի , անոնց վրայ ալ պիտի հսկեմ :

— Ուրեմն , պարոն , ձեր հրամանը կատարելու պատրաստ եմ . ինչ որ կ'ուզէք՝ ըրէք ինձի — , ըսաւ Վալանթին :

Ետքը կամաց ձայնով՝

— Ո՛վ Աստուած իմ , Աստուած իմ , ըսաւ , ինչ պիտի պատահի արդեօք ինձի :

— Ի՛նչ որ պատահի , Վալանթին , չըլլայ որ վախնաք . եթէ անհանգստութիւն մը զգաք , ձեր տեսութիւնը , լսողութիւնը , շարժողութիւնը կորսնցընէք , ամենևին մի վախնաք . եթէ առանց ուր ըլլալնիդ գիտնալու արթննաք՝ եթէ շիրմի մէջ իսկ գտնուիք և եթէ դազազի մէջ , պէտք չէ որ վախնաք . իսկոյն խելքերնիդ զլուխնիդ բերէք և դուք ձեզի ըսէք . — Այս ժամուս՝ իմ ու Մաքսիմիլիէնի բարօրութեանը փափաքող բարեկամ մը , հայր մը և մարդ մը իմ վրաս կը հսկէ :

— Ախճս , ախոսս , ինչ սոսկալի վիճակ մ'է այս :

— Վալանթին , ձեր մօրուն ամբաստանելը նախամեծար կ'ընտրէք :

— Ո՛հ , հարիւր անգամ նախամեծար կ'ընտրեմ մեռնիլ քան թէ այնպիսի գործ մը ընել :

— Ոչ , պիտի չմեռնիք դուք . և ինչ որ պատահի , կը խոստանաք ինձ որ ամենևին պիտի չվշտանաք և պիտի յուսաք :

— Մաքսիմիլիէնը միտքս պիտի բերեմ :

— Ամենասիրելի աղջիկս էք դուք , Վալանթին , ես միայն կրնամ ազատել զձեզ և պիտի ազատեմ — :

Վալանթին իւր յետին երկիւղին մէջ ձեռքերը միացուց, (քանզի կ'ըզգար որ Աստուծոյ որո՞ խնդրելու ժամանակը հասած էր) աղօթք ընելու համար ելաւ՝ առանց հետևութեան խօսքեր մըմտալով և մտնալով որ իւր սպիտակ ուսերը երկար մազերէն դատ ծածկոյթ մը չունէին, և իւր գիշերային զգեստին բարակ ասղնեղործին տակը սրտին բաբախելը կը տեսնուէր:

Կոմսը իւր ձեռքը կամաց մը ծաղկահաս ազջկան թեւին կոթնցուց, թուշեայ մեծագին վերմակը մինչև անոր պարանոցը ծածկեց և հայրական ժպիտով մը ըսաւ.

— Ազջիկս, հաւատացէք իմ անձնուիրութեանս, ինչպէս որ Աստուծոյ բարութեանը և Մաքսիմիլիէնի սիրոյն կը հաւատար —:

Վալանթին երախտապարտ նայուածք մը յարեց անոր վրայ, և իւր անկողնոյն մէջ մանկան մը պէս հանդարտ կեցաւ:

Այն ատեն կոմսը իւր բաճկոնին ծոցէն շաքարահատերու զմրուխտեայ տուփը հանեց, անոր ոսկի խուփը բացաւ և Վալանթինի աջ ձեռքին մէջ ոլոռի մեծութեամբ կըրր շաքարահատ մը դրաւ:

Վալանթին միւս ձեռքովը առաւ զայն և ուշադրութեամբ կոմսին երեսը նայեցաւ:

Վեհուցութեան և կարողութեան ցոլացում մը այն աներկիւղ պաշտպանին դիմաց գծերուն վրայ կ'երևէր:

Յայտնի էր որ Վալանթին իւր նայուածքովը կը հարցընէր թէ պիտի կլլէ՞ զայն:

— Այո՛ —, պատասխանեց կոմսը:

Վալանթին շաքարահատը բերանը տարաւ և կլլեց:

— Մնաք բարեաւ, զաւակս, վերստին կը տեսնուինք, ըսաւ կոմսը: ասկէ ետքը հանդարտ պիտի քնանամ. քանզի աղատեցաք դուք:

— Գացէք, ըսաւ Վալանթին, ինչ որ պատահի, կը խոստանամ որ պիտի չվախնամ —:

Մօնթէ—Քրիսթօ Երկար ատեն իւր աչիքը ծաղկահաս աղջկան վրայ յարած կեցաւ, որ իւր տուած թմբրեցուցիչ դեղին դորութենէն յաղթուած կամաց կամաց քնացաւ:

Այն ատեն՝ կոմսը բաժակը առաւ, անոր պարունակութեան Երեք մասը կրակարանին մէջ պարտեց, որպէս զի կարծուի թէ բաժակին մէջէն պակասածը Վալանթին խմած է, և զիշերուան սեղանին վրայ դրաւ զայն:

Ետքը զըքադարանին դուռը երթալով աներևոյթ եղաւ Վալանթինի վրայ վերջին ակնարկ մ'ալ նետելէն ետև, որ Տիրոջ օտից տակը հանդչող հրեշտակի մը վստահութեամբն ու անմեղութեամբը կը քնանար:

ՉՆՈՒՄ Գ.

ՎԱԼԱՆԹԻՆ

Քրիստօսի կանթեղը՝ չուրին վրայ լողացող իւզին վերջին կաթիլները սպառելով՝ Վալանթինի կրակարանին վրայ դեռ կը վառէր:

Արդէն կարմրագոյն բոլորակ մը անոր սպիտակ կիճը կը դընտուրէր, և անոր լուսաւոր բոցը

իւր վերջին կայծերը կ'արձակէր, որոնք անշունչ մարմիններուն զոյցեւ սղեվաբքի վերջին ջղաձգութիւններն են:

Շիջամբձ և աղէտալի լոյս մը նսեմ ցօլացմամբ ծաղկահաս աղջկան սպիտակ ատաղաստներն ու սաւանները կը ներկէր:

Փողոցին բոլոր ձայները դադրեք էին, և ներքին լուծիւնը սասկալի էր:

Այն ատեն Էտուարի սենեկին դուռը բացուեցաւ, և արդէն մեզի ծանօթ գլուխ մը դրան դիմացը գանուած հայելիին մէջ երևցաւ:

Տիկին տը Վիլըֆօրն էր ան, որ թոյնին ազդեցութիւնը տեսնելու համար ներս կը մտնէր:

Սեմոյ վրայ քիչ մը կեցաւ, ականջ դրաւ, և այն դրեթէ անբնական սենեկին մէջ միայն ճրագին հազիւ լսելի կայծերուն ցոլատունները լսեց, ետքը կամաց մը սեղանին մօտեցաւ, որպէս զի տեսնէ թէ Վալանթինի բաժակը պարպում էր:

Ինչպէս որ ըսինք՝ բաժակին մէջ ըմպելիքին դեռ մէկ քառորդը մնացեր էր:

Տիկին տը Վիլըֆօր առաւ զայն, և դնաց մոխրիին մէջ պարպեց, մոխիրն ալ խառնեց որպէս զի ակելի դիւրութեամբ ծծէ, ետքը զգուշութեամբ բաժակը լուաց, իւր թաշկինակովը սրբեց զայն, և վերստին սեղանին վրայ դրաւ:

Եթէ մէկը իւր նայումաժքը այն սենեկին մէջ թափանցեւ կարենար, պիտի տեսնէր որ տիկին տը Վիլըֆօր իւր աչքը Վալանթինի վրայ դարձնելու և անկողնոյն մօտենալու կ'երկմտէր:

Ճրագին աղօս լոյսը, տիրող լոռութիւնը, դիշերային այն ոճրալի գործը անտարակոյս իւր խղճին տաղնապին հետ կը համաձայնէին. քանզի թունաւորողը իւր գործէն կը վախնար:

Վերջնապէս սիրտ առաւ, առադաստը վերցուց, և անկողնոյն վրայ հակելով՝ Վալանթինին նայեցաւ:

Ծաղկահաս աղջկան շունչը դադրեք էր, և կիսաբաց ակօսներուն մէջէն կենդանութիւնը յայտնող շնչին շոյին չէր ելնէր:

Իւր սպիտակացեալ շուրթերը շարժելէ դադրեր էին :

Իւր աչերը գողցես մաշկին տակէն մղուած մանիշակադոյն շողիով մը քողարկուած էին , և անոր կոսերը ուռեցընող զնտակննրուն վրայ աւելի սպիտակ կ'երեւէին , և իւր երկար սև արտևանները մոմի պէս դեղին մերթ մը կը գծէին :

Տիկին տը Ա.իլըֆօր իւր անշարժութեամբը ցուցուցած եւ ասնդալի զգացումով մը այն գէմքը գիտելէն ետև՝ սիրտ առաւ և վերմակը վերցընելով ձեռքը նորատի աղջկան սրտին վրայ դրաւ :

Աւլանթին անշունչ և ստոած էր . և իւր ձեռքին տակը բարախողը իւր մատերուն երակներն էր . ուստի սոսկումով մը իւր ձեռքը քաշեց :

Աւլանթինի թեք անկողնէն դուրս կախուած էր :

Ուսէն մինչև արմուկը այս թեք ժէրմէն Բիյլոնի երեք Շընորհայ արձաններուն մէկուն թեխն կը նմանէր . սակայն արմուկէն մինչև դաստակը եղած մասին ձեք կարկամութենէ սակաւ ինչ փոխուած էր , և իւր գեղեցիկ դաստակը , որ սիրկ կ'երեւէր և մատերը անջտտեալ , հասէնիին վրայ կ'ընծանւած էր :

Ըզունդներուն սկսած մատերը կասպուտադոյն էին :

Տիկին տը Ա.իլըֆօր ալ տարակոյս չունէր . ամեն բան լմնցեր էր . իւր կատարել փափաքած այն սոսկալի վերջին գործը վերջապէս 'ի զլուխ հաներ էր :

Թունատուն այն սենեկին մէջ ալ գործ չունէր :

Այնչափ զգուշութեամբ անկէ հեռացաւ , որ յայտնի կը ցուցընէր թէ օթոցին վրայ իւր քայլերուն ձայնը հանելէն կը վախնար . բայց մինչև մեկնիլը՝ անկողնոյն առադաստը վերցուցած բռնած էր և իւր նայուածքը այն մահուան տեսարանին վրայ յարած էր , որ ձգողական անդամադրելի զօրութիւն մը ունի , ինչ ատեն մեռեալը միայն անշարժ կը կենայ և իւր կերպարանքը այլայլած չըլլար , և գաղանիք մը կ'ունենայ , ու զգուանք մը չպատճառեր :

Այրիկեանները կ'անցնէին , և տիկին տը Ա.իլըֆօր չէր

կրնար ձեռքէն թողուլ այն առադաստը , զոր պատանի մը պէս Աւալանթինի գլխին վրայ բռնած կեցեր էր :

Մտածութիւնը զինքը գրաւեց :

Սեղբի մը վրայ մտածելը խղճի խայթն է :

Նոյն միջոցին՝ կանթեղին կայծերուն ցայտումները կրկնապատկեցին :

Այն ձայնէն ախիհին տը Ախլըֆօր սարսուաց և վարդոյրը ձեռքէն թողուց :

Նոյն վայրկենին կանթեղը անցաւ , և սենեակը ահարկու մթութեան մը մէջ բնկղնցաւ :

Ժամացոյցն ալ նոյն լրին մթութեան մէջ արթննալով ժամը չորս ու կէս հնչեց :

Թունատուն այս կրկնակի շարժումէն վախնալով՝ խարխափմամբ սենեկին դուռը գտաւ և ճակատը քրտինքով ու անձկութեամբ պատած իւր սենեակը հասաւ :

Մթութիւնը երկու ժամ ևս տևեց :

Անկէ ետև՝ ազօտ լոյս մը սենեկին վանդակապատներէն ներս թափանցեց , և կամաց կամաց աւելի լուսաւորելով՝ սենեկին առարկաներուն և մարմիններուն զոյնը և ձևը երևցուց :

Այն ատեն խնամակալուհւոյն հազին ձայնը սանդուխին վրայ հնչեց , և քիչ մը ետքը՝ ձեռքը գաւաթով մը Աւալանթինի սենեակը մտաւ :

Հօր մը կամ սիրահարի մը առաջին նայուածքը իսկոյն պիտի վճռէր օր Աւալանթին մեռած էր . բայց այն վարձուոր կնոջ համար Աւալանթին քնացած էր :

— Ալէկ , ըսաւ խնամակալուհւոյն գիշերուան սեղանին մօտենալով , դեղին մկ մասը խմբ է , և բժակին երկու երրորդ մասը պարսպ է — :

Այս ըսելով կրակարանին մօտեցաւ , կրակը վառեց , թեւաթոփ մը վրայ նստաւ , և թէպէտ իւր անկողնէն նոր ելած էր , սակայն Աւալանթինի քնացած միջոցին քիչ մը ժամանակ ինքն ալ հոն քնացաւ :

Ժամացոյցը ութը հնչելով զինքը արթնցուց :

Այն ատեն ծաղկահաս աղջկան անթափ քունին վրայ զարմացած, և անկողնէն դուրս տարածուած ձեռքէն վախնալով, որ քանի մը ժամ առաջ տեսած գիրքին մէջ մնացեր էր, անկողնոյն մօտեցաւ, և այն ատեն անոր սպառ շուրթերն ուստաւ կուրծքը զիտեց :

Ազնեց թևը մարմնոյն մօտեցընել, բայց թևը այն սոսկալի ուղղորդութեամբ հնազանդեցաւ, որմէ խնամակալուհի մը չէր կրնար խարուիլ :

Այն ատեն սոսկալի ձայն մը հանեց, և զէս 'ի դուռը վազելով՝ պոռաց .

— Հասէք, հասէք :

— Ի՞նչ կայ —, պատասխանեց տ'Ավրինիի ձայնը սանդուխտի վարէն :

Բժիշկին դալու սովորական ժամը հասեր էր :

— Ի՞նչ կայ, գոչեց և Ախլեֆօր իսկոյն իւր դահլիճէն դուրս նետուելով. պարոն բժիշկ, օդնութեան կանչելու ձայն մը լսեցիք :

— Այո՛, այո՛, վեր ելննք, պատասխանեց տ'Ավրինիի, շուտով Ալալանթիին սենեակը երթանք — :

Բժիշկն ու հայրը շհասած՝ նոյն դասիկոնին վրայ սենեակ ներուն և դաւիթնեբուն մէջ գտնուող ծառաները հիւանդին սենեակը վազեր էին, և Ալալանթիինը իւր անկողնոյն վրայ դունատեալ և անշարժ տեսնելով, ձեռքերնին զէս 'ի երկինք կը վերցընէին և զլսադարի սէս կը թեթևէին :

— Տիկին տը Ախլեֆօրը կանչեցէք, շուտով տիկին տը Ախլեֆօրը արթնցուցէք —, գոչեց թագաւորի դորձակալը սենեկին դռնէն, որուն մէջ զողցես չէր համարձակեր մաննել :

Բայց ծառաները փոխանակ հնազանդելու՝ Օ. տ'Ավրինիին երեսը կը նայէին, որ Ալալանթիինի քովը վազելով՝ իւր բազկացը մէջ առաւ զանն :

— Աս ալ լմնցեր է. . . , մրմոաց բժիշկը զան անկողնոյն վրայ գնելով. ո՛վ Ատուած իմ, Ատուած իմ — :

Վիլլեֆոր սենեկին մէջ նետուեցաւ :

— Ի՞նչ ըսիք, պարոն բժիշկ, դուք ձեռքը դէպ 'ի երկինք վերցընելով. բռնէք, պարոն բժիշկ. . . . պարոն բժիշկ. . . .

— Ա՛րսեմ թէ Վալանթին մտեր է —, պատասխանեց տ'Ալբրինի հանդիսաւոր և սոսկալի ձայնով մը :

Պ. տը Վիլլեֆոր իւր սրնոցայ ոյժը կորսնցուցածի պէս Վալանթինի անկողնոյն վրայ ինկաւ :

Բժշկին խօսքերուն և հօր ձայներուն վրայ ծառաները դադարնի անէձք կարգալով սարսափով մը փախան :

Գաւիթներուն և սանդուխներուն վրայ անոնց արտորալու ռոտնաձայները և ետքը ստորին բակին մէջ մեծ շարժում մը լսուեցան :

Որմէ ետե ձայները դադարեցան :

Ամենքն ալ այն անիժեալ տունէն հեռացեր էին :

Այն միջոցին՝ տիկին տը Վիլլեֆոր իւր առտուան զդեստին մէջ թեք կէս մը անցուցած՝ դուռը բացաւ :

Վայրկեան մը սեմոյ վրայ կեցաւ՝ ինչ պատահած ըլլալը հոն գտնուողներուն հարցընել ձեացընելով, և ապտամբ արտասուաց քանի մը կաթիլներ իրեն օղնութեան կանչելով :

Յանկարծ քայլ մը կամ թէ ըսենք ռօտիւն մը ըրաւ դէպ 'ի յառաջ՝ թեկերը սեղանին վրայ տարածելով :

Քանզի տ'Ալբրինին տեսեր էր որ հետաքրքրութեամբ այն սեղանին վրայ հակեր և այն բաժակը առեր էր, որուն պարունակութիւնը հաւաստի էր որ դիշերը Վալանթին խմեր էր :

Բաժակին մէջ ըմպելիքին դեռ մէկ երրորդ մասը մնացեր էր, ճիշդ մոխրին մէջ թափած միջոցին մէջը եղածին չափ :

Եթէ այն վայրկեանին Վալանթինի ողին թունաւորողին աղէքը ներկայանար, այնչափ տպաւորութիւն պիտի չընէր իրեն :

Իրօք Վալանթինի բաժակին մէջ իւր դրած հեղուկին դոյնը ունէր այն, որուն միւս մասը Վալանթին խմեր էր :

Բաժակին մէջինը թոյն մ'էր, զոր ճանչնալու համար Պ.

տ'Ավրինեի չէր կրնար խաբուել և այն միջոցին ուշադրուած թեամբ կը դիտէր :

Եւ անտարակոյս Աստուած հրաշք մը դորձած պիտի ըլլար , որպէս զի ոճրագործութեան մէկ հետքը , մէկ ապացոյցը կամ մէկ նշանը մնայ , թէև մարդասպանը զայն չյայտնելու համար այնչափ զգուշութիւններ բանեցուցեր էր :

Սակայն երբ տիկին տը Ախլըֆօր Սոսկումի արձանին նըման անշարժ մնացեր էր , և Ախլըֆօր իւր գլուխը մեռելին անկողնոյ սաւաններուն մէջ պահած իւր բոլորտիքը տեղի ունեցածները չէր տեսներ , տ'Ավրինեի պատուհանին մօտեցաւ , որպէս զի բաժակին պարունակութիւնը աւելի ազէկ քննէ և մասին ծայրովը կաթիլ մը անկէ առնելով համը նայեցաւ :

— Ա՛հ , մրմնաց բծիչը , բեեկնի թոյն չէ այս անդամ տեսներ ինչ է — :

Այս ըսելով Ալալանթինի սենեկին պահանջներուն մէկուն քովը վազեց , որ գեղաՎաճառի խանութ մը դարձեր էր , և իւր արծաթ արհղիկին մէջէն սրուակ մը բորակածին թթուաղ հանեց , անորմէ քանի մը կաթիլ բաժակին մէջ կաթեցուց , և անմիջապէս անոր մէջինը բոցադոյն արիւնի փոխուեցաւ :

— Ա՛հ — , ըսաւ տ'Ավրինեի՝ ճշմարտութիւնը երևան հանող դատաւորի մը սոսկումին հետ դժուար խնդիր մը լուծող դիտունի մը ուրախութեամբը լցուած :

Տիկին տը Ախլըֆօր շուարած իւր բոլորտիքը կը դառնար : Իւր աչերը բոցեր արձակելէն ետև՝ նուազեցան :

Եւ թեթեւելով ձեռքովը դուռը փնտոց և աներևոյթ եղաւ : Այրկեան մը ետքը տախտակամածին վրայ մարմնոյ մը լայնալու հեռաւոր ձայնը լսուեցաւ :

Բայց մարդ ուշադրութիւն չորաւ անոր :

Խնամակալուհին քիմրական լուծումը դիտելու զբաղած էր :

Ախլըֆօր միշտ ինքզինքը կորսնցուցած վիճակի մէջ կը գտնուէր :

Միայն Պ. տ'Ավրինի իւր աչերը տիկին տը Ախլեֆօրի վրայէն վերցուցած չէր և արտորնօր դուրս ելնելը գիտեր էր:

Աւլանթիինի սենեկին դրան վարպոյրը բացաւ, և իւր նայուածքը էտուարի սենեկին մէջէն մինչև տիկին տը Ախլեֆօրի սենեակը թափանցեց, և գետինը անշարժ տարածուած սեսաւ զան:

— Գնա՛ տիկին տը Ախլեֆօրին օգնութեան հասիր, բսաւ բժիշկը խնամակալուհւոյն, տիկին տը Ախլեֆօր նուազեցաւ:

— Բայց օրիորդ Աւլանթիինը, կակազեց խնամակալուհին:

— Օրիորդ Աւլանթիինը ալ օգնութեան պէտք չունի, բսաւ տ'Ավրինի, քանզի օրիորդ Աւլանթիին մեռաւ:

— Մեռաւ, մեռաւ, գոչեց Ախլեֆօր հառաչելով ու իւր պղնձեայ սրտին անլուր և անձանօթ վիշտերը նորոգելով:

— Մեռաւ կ'ըսէք, գոչեց երրորդ ձայն մը. ո՛վ ըսաւ թէ Աւլանթիին մեռաւ —

Բժիշկն ու Ախլեֆօր երեսնին դարձուցին, և դրան սեմոց վրայ Մորէլը տեսան, որ գունատեալ, այլայլեալ և սոսկալի կ'երևէր:

Ահա երիտասարդին պատահածը:

Իւր սովորական ժամուն՝ Նուարթիէի սենեակը տանող գոնակէն Մորէլ ներս մտեր էր:

Սովորութեան հակառակ՝ դուռը բաց դտեր էր:

Ուստի զանգակը հնչեցրնելու պէտք չունեցաւ:

Ներս մտաւ. և զաւթիին մէջ վայրկեան մը սպասեց ո՛ր և է ծառայ մը կանչելով որ զինքը ծերունի Նուարթիէի քով տանի:

Բայց մէկը չպատասխանեց իրեն:

Ինչպէս ըսինք՝ ծառաները տունէն հեռացեր էին:

Մորէլ այն օրը անհասնոյստութիւն մը զգալու պատճառ մը չունէր:

Քանզի Մօնթէ-Քրիսթօ իրեն խոտացեր էր որ Աւլանթիին պիտի ապրի, և մինչև այն օրը իւր խոստումը ճշգի՛ր կատարեր էր:

Ամեն իրիկուն կոմսը իրեն աղէկ լուրեր տուեր էր, գործնք նուարթիէ ալ հեռեւեալ անուռ իրեն կը հաստատէր:

Սակայն տան մէջ եղած առանձնութիւնը իւր զարմանքը գրաւեց, երկրորդ և երրորդ անգամ ձայն հանեց, նոյնպէս պատասխան չստացաւ:

Այն ատեն որոշեց որ վեր ելնէ:

Նուարթիէի դուռը միւս դռներուն պէս բաց էր:

Ծերունին իւր սովորական տեղը թեւթոտին վրայ նըստեր էր:

Իւր խիստ բայած աչերը կարծես ներքին սոսկում մը կը յայտնէին, զոր իւր դիմաց դժերուն վրայ տարածուած ասորորինակ դեղնութիւնն ալ կը հաստատէր:

— Ի՞նչպէս էք, սարոն, հարցուց երիտասարդը՝ անանց սրտի անհանգստութենէ ազատ ըլլալու:

— Աղէկ եմ, ըսաւ ծերունին աչքը դոցե լով, աղէկ եմ —:

Բայց իւր կեցպարանքը սրտի անձկութեան աւելնալը կը ցուցընէր:

— Ի՞նչ կը մտածէք, շարունակեց Մորէլ, բանի մը պէտք ունիք. կ'ուզէք որ ծառաներէն մէկը կանչեմ:

— Այո՛ —, ըսաւ Նուարթիէ:

Մորէլ զանդակին առասանը ձեռքը առաւ, և զայն փրօցընելու չափ քաշեց. բայց մարդ չեկաւ:

Այն ատեն Նուարթիէի քովը դարձաւ:

Ծերունին դիմաց դեղնութիւնն ու անձկութիւնը աստիճանաբար կ'աւելնային:

— Տէր Աստուած, ըսաւ Մորէլ, բայց ինչո՞ւ արդեօք մէկը չդար. արդեօք տան մէջ հիւանդ մը կայ —:

Նուարթիէի աչերը կարծես թէ իրենց կապիճներէն դուրս պիտի ցայտէին:

— Բայց ի՞նչ ունիք, շարունակեց Մորէլ, զիս կը սոսկացընէք. . . Աւալանթին հիւանդ է. . .

— Այո՛, այո՛ —, ըսաւ Նուարթիէ:

Մաքսիմիլիէն բերանը բացաւ որ խօսի, բայց իւր լեզուն չկրցաւ հնչիւն մը հանել:

Գլուխը դեղեկեցաւ և կարասի մը բռնելով կեցաւ:

Ետքը ձեռքը դէպ 'ի դուռը երկնցուց:

— Այո՛, այո՛, այո՛ —, բսաւ ձերունին:

Մաքսիմիլիէն դէպ 'ի սանդուխը վաղեց, երկու ստիւնով վեր ելաւ, ինչ ատեն Նուարթիէ ալ գողցես իւր ետեւէն սրտալ կ'ուզէր:

— Աւելի շուտ, աւելի շուտ վաղեցէք —:

Վալյրկեան մը բաւական եղաւ երիտասարդին տան միւս մասերուն պէս առանձնացած քանի մը սենեակներուն մէջէն անցնելու և մինչև Վալանթինի սենեակը հասնելու:

Գուռը հանելու պէտք չունեցաւ, քանզի կոնակի վրայ բաց էր այն:

Առջի լսած ձայնը հեծկլտալու ձայն մ'էր:

Ամպի մը մէջէ տեսնելու պէս՝ սև կերպարանք մը տեսաւ, որ ծնրադրեալ և իւր դէմքը անկողնոյ խառն ճերմկեղէններուն մէջ կորսուած էր:

Երկիւղը, սոսկալի երկիւղը իւր սուրբըր սեմոց վրայ կը բնեօէր:

Այն ատեն ձայն մը լսեց, որ կ'ըսէր թէ Վալանթին մեռաւ, և երկրորդ ձայն մը արձազանգի մը պէս սնոր կը պատասխանէր:

— Մեռաւ, մեռաւ —:

ՊԼՈՒՐ Գ՝

ՄԸՔՍԻՄԻԼԵՆ

ՍՐԼՔՍՐ գրեթէ ամօթահար մնաց իւր սաստիկ վշտացը մէջ օտարական մը ներս մըտնելուն համար :

Քսան և հինգ տարիէ 'ի վեր վարած սոսկալի սաշտօնը վերջապէս իրեն առնուած ին տուեր էր :

Վայրկեան մը շփոթած աչերը Մորէլի վրայ դարձուց :

— Ո՛վ էք դուք, պարոն, ըսաւ, որ այսպէս մահ պատահած տուն մը անզգուշութեամբ կը մտնէք : Գո՛ւրս ելէք, պարոն, դո՛ւրս ելէք — :

Սակայն Մորէլ անշարժ կեցեր էր. իւր աչքը տակն ու վրայ եղած անկողնոյն սոսկալի տեսարանին և անոր մէջ պատկած տժգոյն դէմքին վրայէն շէր կրնար վերցընել :

— Գո՛ւրս ելէք, կը լսէք —, դուչեց Վիլլիֆօր՝ ինչ ատեն և տ'Վլրինեի Մորէլը դուրս հանելու համար անոր կը մօտենար :

Երիտասարդը այլայլեալ դէմքով բոլոր սենեակը, դիակը և երկու մարդիկը դիտեց, և վայրկեան մը երկմտութիւն ցուցուց. բերանը բացաւ որ խօսի, բայց պատասխանելու խօսք մը չգտնելով, թէ և անթիւ աղէտալի խորհուրդներ իւր ուղեղը դրաւ երէին, իւր ձեռքերը մազերուն մէջ խօթելով եկած ճամբայէն ետ դարձաւ, այնպէս որ Վիլլիֆօր և տ'Վլրինեի վայրկեան մը իրենց մտածութենէն սթափելով, անոր ետեւէն դիտելէն ետեւ՝ իրարու երես նայեցան, որով ըսել կ'ուզէին :

— Խենթ է — :

Բայց այս դէպքին վրայ Հինգ վայրկեան շանցած՝ սանդուխին վրայ խիստ ծանր քայլերու ձայներ լսեցին, և քիչ մը ետքը Մորէլը տեսան, որ դերմարդկային ուժով մը՝ Նուարթիէն թեաթոսով մէկտեղ գրկելով՝ տան առաջին դասիկոնը կը բերէր զան :

Սանդուխին վրայ հասնելուն պէս՝ Մորէլ թեաթոսը դետինը դրաւ, և զայն անուակներուն վրայ քալեցընելով, ձերունին մինչև Ալալանթինի սենեակը տարաւ :

Երիտասարդը բոլոր այս գործողութիւնը իւր սաստիկ յուզմունքէն կրկնապատկուած ուժով կը կատարէր :

Բայց ամենէն աւելի սոսկալին՝ դէպ 'ի Ալալանթին մօտեցած միջոցին Նուարթիէի դէմքին երևոյթն էր, որուն վրայ իւր մտային բոլոր կարողութիւնը կը նկարուէր, և որուն աչերը իրենց բոլոր դժբ կ'ամփոփէին, որպէս զի միւս զգայութեանաց թերութիւնները լեցընեն :

Աստի անոր բոցավառ նայուածքն ու ամոզոյն դէմքը Ալիլեֆօրին սարսափելի երևցաւ :

Ամեն անգամ իւր հօրը հետ դէմ առ դէմ դանուած ժամանակը՝ միշտ սոսկալի դէպ մը պատահած կ'ըլլար :

— Տեսէր ինչ ձիւն բերին Ալալանթինի գլուխը, դռնեց Մորէլ մէկ ձեռքը տակաւին թեաթոսին յենարանին կռթընցուցած, զոր մինչև անկողնոյն քովը բերեր էր, և միւս ձեռքը դէպ 'ի Ալալանթին երկնցընելով, տեսէր, հայր իմ, տեսէր— :

Ալիլեֆօր քայլ Վը ևս քաշուեցաւ և զարմանքով այն երիտասարդին երեսը նայեցաւ, որ գրեթէ իրեն անձամբ էր, և Նուարթիէն իւր հայրը կը կոչէր :

Եյն միջոցին ձերունոյն հոգւոյ բոլոր կարողութիւնը դողցես աչացը մէջ կենդրոնացաւ, որոնք արիւնով լցուեցան. իւր պարանոցին երակները ուռեցան, լուսնատի մը մարթը պատող կապոյտ գոյնին նման գոյն մը իւր պարանոցը, այսինքն ու քունքը պատեց, որ և է էակի մը այս ներքին ամոզին յուզման ձայն մը կը պահսէր :

Այս ձայնը, որ իւր համբուրեամբը աւելի սասկալի և լուրթեամբը աւելի կսկծեցուցիչ էր, գողցես իւր մարմինն ծակոտիքներէն դուրս ելաւ :

Տ'Ազրինի ծերունւոյն քովը վազեց և կազդուրիչ ողբ լից հեղուկ մը անոր քթին բռնեց :

— Պարոն, գոչեց այն ատեն Մորէլ կաթուածահարին անշարժ ձեռքը բռնելով, այս սարոնները ո՞վ բլալա և ինչ իրաւամբ հոս գտնուիլս կը հարցընեն ինձ : դուք որ ամեն բան գիտէք, ըսէք, կ'ազաչեմ, ըսէք — :

Եւ երիտասարդին ձայնը հեծկտանքով մտնեցաւ :

Իսկ ծերունոյն հեալով շնչառութիւնը դրն թէ իւր կուրծքը կը շարժէր : Կարծես թէ ողբ վարքին առաջնորդող յուզմանց մէջ կը գտնուէր :

Աերջապէս ծերունոյն աչքերէն արտասուքը սկսաւ բըղ-խիլ. կաթուածահարը երիտասարդէն աւելի երջանիկ էր, որ կը հեծկտար, բայց չէր կրնար լալ : Եւր զլուիսը ծակ չկրնալուն՝ աչքըրը գոցուեցան :

— Ըսէք, շարունակեց Մորէլ հեղձեալ ձայնով մը, ըսէք որ ես անոր նշանածն էի :

« Ըսէք որ օրիորդը իմ աղնիւ բարեկամուհիս և աշխարհի մէջ իմ միակ սիրոյ առարկաս էր :

« Ըսէք, ըսէք որ այս դիակը ինձի կը վերաբերի — :

Եւ երիտասարդը իւր ուժին մեծութիւնը ցուցընելէն ետե՛տե՛ վհատելով անկողնոյն առջևը ծանրութեամբ մը ծնկան վրայ ինկաւ, և իւր կնճած ձեռքերովը սեղմած բռնեց զայն :

Երիտասարդին վիշտը այն աստիճան կսկծեցուցիչ էր, որ տ'Ազրինի իւր յուզմունքը ծածկելու համար զլուիսը միւս կողմը դարձուց, և Ալիլօօր այն մազնիսական զօրութենէն մղուած, որ զմզ գէտոյ 'ի այն անձերը կը քաշէ, որոնք մեր կորուսած անձը սիրած են, իւր ձեռքը երիտասարդին երկրնցուց առանց ուրիշ բացատրութիւն մը խնդրելու :

Յակոյն Մորէլ բան մը չէր տեսներ, Ալալանթինի սա-

աւած ձեռքը բռնե՛ր էր, և լալ չկրնալով՝ մանչլինով մը ան, կողնոյն սաւաննե՛րը կը խածնէր:

Քիչ մը ժամանակ այս սենեկին մէջ միայն հեծկլտանաց, անիծից և աղօթից ձայնե՛րը կը լսուէին: Քայց այս ամենուն վրայ շնչիւն մը կ'իջե՛ւէր. ծերունոյն սոսկալի և սրտառու շնչառութիւնն էր այն, որ ամեն մէկ շունչին՝ նուարթիէի կուրծքին մէջ զողցես անոր կենդանութեան տարբերէն մէկը կը խորտակէր:

Վերջապէս Վիլլֆօր, որ ամենէն աւելի իւր յուզմանց տէրն էր, քիչ մը ատեն՝ այսպէս ըսենք՝ իւր տեղը Մաքսիմիլիէնի թողէն ետև՝ բերանը բացաւ:

— Պարոն, ըսաւ Մաքսիմիլիէնին, Վալանթինը կը սիրէիք կ'ըսէք, և անոր նշանածն էիք. ես ձեր այդ սէրը իմացած չէի և ձեր որոշումը չէի գիտեր. այսու ամենայնիւ իբրև անոր հայրը կը ներեմ՝ ձեզ. քանզի կը տեսնեմ որ ձեր վիշտը անսպասան, անկեղծ և ճշմարիտ է:

« Կանաւանդ որ ես ալ մեծ վիշտեր ունենալու՞ սրտիս մէջ բարկութեան տեղի տալու ժամանակ չունիմ:

« Սակայն ինչպէս որ կը տեսնէք ձեր յուսացած հրեշտակը աշխարհէս բաժնուած է. մարդոց սիրոյն պէտք չունի ալ, քանզի այս ժամուս զՎստուած կը պաշտէ ան. ուստի ձեր հրաժարական ողջոյնը սուէք, պարոն, անոր տխուր դիակին, զոր մեր մէջք թողուցած է. վերջին անգամ մ'ալ բռնեցէք անոր ձեռքը, որուն կ'ըստասէիք, և յաւիտեանս բաժնուեցէք անորմէ: Վալանթին հիմա քահանայէ զատ ուրիշ մէկու պէտք չունի:

— Կը սխալիք, պարոն, զոչեց Մորէլ մէկ ծնկան վրայ ելնելով ու սիրտը մինչև այն վայրկեանը զգացած ցաւերէն աւելի ազդու ցաւ մը զգալով. կը սխալիք, պարոն, Վալանթին՝ իւր այս կերպ մահուանը մէջ՝ ոչ միայն քահանայի այլ և վրէժխնդրի մը պէտք ունի:

« Պ. տը Վիլլֆօր, քահանան կանչել սուէք, ես պիտի ըլլամ անոր վրէժխնդիրը:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, պարոն, մրմնաց Ախլըֆօր Մորէլի գառանցանաց այս նոր ազդեցութենէն վախճալով:

— Ըսել կ'ուզեմ, շարունակեց Մորէլ, թէ դուք երկուսն ալ կը ներկայացընէք, պարոն. հայր էք և թագաւորի գործակալ. հայրը բաւական լացաւ, թագաւորի գործակալը հիմա թող իւր գործը սկսի —:

Նուարթիէի աչքերը բոցավառեցան. տ'Ալփրինի անոր մտնեցաւ:

— Պարոն, շարունակեց երիտասարդը ներկայ դանուողներուն զիմաց վրայ յայտնի երեցած զլացումները աչօքը ըմբռնելով, ես ըսածս զիտեմ, և ըսելիքս դուք ալ ինծի չափ ազէկի զիտէք. Աալանթին սպաննուած մնաւ —:

Ախլըֆօր դլուխը խոնարհեցուց. տ'Ալփրինի քայլ մը ևս յառաջացաւ, և նուարթիէ աչօքը այո՛ ըսաւ:

— Պարոն, շարունակեց Մորէլ, այնպիսի ժամանակի մէջ կ'ապրինք, որ արարած մը, Աալանթինի չափ նորատի, դեղեցիկ և սիրելի ալ չըլլայ, չկրնար յանկարծ աշխարհէն աներևոյթ ըլլալ առանց անոր անբեւութանալուն պատճառը հասկըցուելու:

«Մ'զէ, թագաւորի պարոն գործակալ, յաւելցուց Մորէլ աւելի ազդու ձայնով մը, զթուփիւն պէտք չէ. գործուած յանցանքը իմացուցի ձեզ, ձեր պարտքն է մարդասպանը փրնառել —:

Եւ իւր անողոք աչքը Ախլըֆօրի վրայ յարեց, որ իւր նայուածքովը մերթ նուարթիէէն օդնութիւն կը խնդրէր և մերթ տ'Ալփրինիէն:

Սակայն Ախլըֆօր իւր հօրմէն ու բժշկէն օդնութիւն զըսնելու տեղ՝ Մորէլի չափ զանոնք ալ անողոքելի տեսաւ:

— Այո՛, ըսաւ ձերունին:

— Անշուշտ, ըսաւ տ'Ալփրինի:

— Պարոն, պատասխանեց Ախլըֆօր ջանալով այն երեք անձանց կամացը և իւր ներքին յուզմանը դէմ մըցելու, պա

րոն, կը սխալիք. իմ տանս մէջ գործուած յանցանք մը չկայ. ճակատագիրս է որ կը հարուածէ զիս, և Աստուած զիս կը փորձէ. այդպիսի բան մը մտածելը սոսկում կը պատ, ճառէ ինձ. իմ տանս մէջ մէկը սպաննուած չէ — :

Նուարթիէի աչերը գողցես բոցեր կ'արձակէին, տ'Ալբրինի խօսելու համար բերանը բացաւ :

Մորէլ ձեռքը երկնցուց և լռութիւն հրաժայեց :

— Եւ ես կ'ըսեմ որ այս տան մէջ մարդաստղան մը կայ, գոչեց Մորէլ ձայնը ցածքընելով՝ բայց առանց իր սոսկառիթ արտասանութիւնը փոխելու, և չորս ամսէ 'ի վեր չորս հոգի գոհ եղան անոր :

« Ես ալ կ'ըսեմ որ ասկէ չորս օր առաջ արդէն Աւլան, թինք թունաւորելու փորձ փորձեցին, բայց Պ. Նուարթիէի 'ի գործ դրած նախազգուշութեանց դէմ իրենց փորձը 'ի դերև ելաւ : Սակայն թոյնին քանակութիւնը կրկնապատկելով կամ թոյնին տեսակը փոխելով այս անգամ՝ յաջողեցան :

« Ես ալ կ'ըսեմ որ դուք ալ ինծի պէս այս ամեն եղածները զիտէք, վասն զի վերջապէս պարոնը իբրև բժիշկ և իբրև բարեկամ առաջէն ամեն բան իմացուց ձեզ :

— Ո՛հ, կը զառանցէք դուք, պարոն, ըսաւ Ալիլըֆօր պարագ տեղը ջանալով վիճիլ այնպիսի խնդրոյ մը վրայ, որու մէջ իւր յաղթուած ըլլալը կ'ըզգար :

— Կը զստանցեմ կ'ըսէք, շատ աղէկ, թող այնպէս ըլլայ, գոչեց Մորէլ, ուրեմն թող Պ. տ'Ալբրինիին իմ տեղս խօսի :

« Հարցուցէք անոր, պարոն, թէ արդեօք տակաւին կը յիշէ՞ այն խօսքերը, որոնք այս տան պարտիզին մէջ ձեզ խօսեցաւ աիկին տը Սէն-Մէրանի մտած իրիկունը, ինչ ատեն երկուքնիդ դուք և պարոն բժիշկը ինքզինքնիդ առանձին կարծելով այն աղէտալի մահուան վրայօք կը խօսէիք, որուն մէջ ձեր ճակատագիրը և զԱստուած անբրաւաբար կը զբքպարտէք — :

Վիլլեֆոր և Կոմիտիների իրարու երես նայեցան :

— Այո՛, այո՛, մտքերնիդ բերէք, ըսաւ Մորէլ. վասն զի ես ականջովս լսեցի այն խօսքերը, զորոնք դուք լուսթեան և առանձնութեան մէջ կը կարծէիք ընել :

« Պ. ալ Վիլլեֆորի մեղադրելի ներողամտութիւնը տեսնելով եթէ նոյն իրիկունը ոստիկանութեան ամեն բան յայտնէի, անտարակոյս անոր մեղսակիցը պիտի չըլլայի, ինչպէս որ հիմա քու մահուանդ մեղսակիցն եմ, ո՛վ Վալանթին, իմ սիրասուն Վալանթինս. սակայն կ'իմացընեմ որ մեղսակիցը վրէժխնդիր պիտի ըլլայ. այս չորրորդ մարդասպանութիւնը ամենուն յայանի և բացերե է, և եթէ հայրդ զքեզ թողու, Վալանթին, կ'երգնում որ քու սպանիչդ ես պիտի փնտռեմ ու պատեմ — :

Եւ այս անգամ զողջես բնութիւնը վերջապէս զթաց երկտասարդին ներքին բուռն յուզմանը, որուն ուժղնութիւնը իւր կենացը պիտի փնասէր. Մորէլի վերջին խօսքերը կսկորդին մէջ մարեցան. իւր կուրծքը հեծկլտանօք դուրս բղխեց, և այնչափ երկար ժամանակ ապստամբող արտասուքը սկսան իւր աչերէն հոսիլ. դու ինք խոնարհեցուց, և վերստին ծընդաց վրայ ինկաւ Վալանթինի անկողնոյն քովը լալով :

Այն ատեն կարող տ'Ավրիններին եկա :

— Ես ալ, ըսաւ ուժղին ձայնով մը, ես ալ Պ. Մորէլին հետ կը միանամ գործուած յանցանքին դատաստանը խնդրելու. վասն զի սիրտս կը յուզուի երբ կը մտածեմ որ իմ վատ ներողամտութեամբս մարդասպանին քաջալերութիւն տուի :

— Ո՛վ Աստուած իմ, Աստուած իմ —, մրմոաց Վիլլեֆոր վհասեալ :

Մորէլ զլուխը վեր վերցուց, և ծերունոյն աչաց սուրբահանէն դուրս փայլիլ տեսնելով,

— Ահա, ըսաւ, տեսէք, Պ. Նուարթին խօսիլ կ'ուզէ :

— Այո՛, ըսաւ Նուարթին այնպիսի յայտնի նշանով մը,

բը սղորմելի անզօր ձեբունիին բոլոր կարողութիւններուն իւր նայուածքին մէջ կենդրոնացած ըլլալը կը ցուցնէր :

— Մարդաստանը կը ճանչնայ դուք, ըսաւ Մորէլ :

— Այո, պատասխանեց Նուարթիէ :

— Եւ մեզ պիտի ճանչընէք, գոչեց երիտասարդը . մտիկ ընենք, Պ. Կ. մ'Ավրինիսի, մտիկ ընենք — :

Նուարթիէ ողորմելի Մորէլին օխտը ժպիտ մը ուղղեց, աչեբուռ այն քաղցր ժպիտներէն մէկը, որ այնչափ անդամ վալանթիինի երջանկութիւն աուեր էր, և իւր ուշադրութիւնը յարեց :

Ետքը իւր նայուածքը դէպ 'ի դուռը դարձուց :

— Կ'ուզէք որ դո՛ւրս ելնեմ, պարոն, գոչեց Մորէլ արեւ-բութեամբ մը :

— Այո, ըսաւ Նուարթիէ :

— Ափսո՛ս, արտոս . բայց դիմացէք ինձի, պարոն — :

Ծեբունիին աչեբը անդթութեամբ դէպ 'ի դուռը յարած ձեացին :

— Գոնէ պիտի կրնայմ վերադառնալ, հարցուց Մորէլ :

— Այո :

— Առանձին դուրս պիտի ելնեմ :

— Ոչ :

— Ո՛վ պիտի գոյ հետս . լծադաւորի Պ. դորձակա՛լը :

— Ոչ :

— Պ. բժիշկը :

— Այո :

— Պ. տը վիլըֆօրի հետ առանձին ձեալ կ'ուզէք :

— Այո :

— Բայց ձեր խօսքերը պիտի կրնայ հասկընալ :

— Այո :

— Ո՛հ, ըսաւ վիլըֆօր գրեթէ ուրախանալով որ այն խնդրոյն վրայ իւր հօրը հետ առանձին պիտի խօսի, ո՛հ, ան-հոգ եղբք, ես իմ հօրս խօսքերը աղէկ կը հասկընամ — :

Եւ թագաւորի գործակալին այս խօսքերը ինչպէս ըսինք ուրախութեամբ խօսելու ատենն ալ՝ իւր ակօսները սաստկութեամբ իրարու կը կափկափէին :

Տ'Ավրինի Մորէլն թեւ ժառա և երիտասարդը մտաւայտեանեակը տարաւ :

Այն ատեն բոլոր այս տան մէջ մեռեալին լուսութենէն աւելի խորին լուսութիւն մը տիրեց :

Վերջապէս քառորդ մը ետքը երեքուն քայլ մը լսուեցաւ, և Վիլլիֆօր այն սենեկին սեմնց վրայ երևցաւ, ուր տ'Ավրինն էր և Մորէլ կը գտնուէին՝ մէկը մտածութեանց մէջ ընկըղմած, և միւսը խեղդուելու մտա :

— Եկէք —, ըսաւ :

Եւ զանոնք նուարթիէի թեալթո ին մտա տարաւ :

Այն ատեն Մորէլ ուշադրութեամբ Վիլլիֆօրի երեսը նայեցաւ :

Թագաւորի գործակալին դէմքը կապարի գոյն մը ստացեր էր. ժանգազոյն խորշեր իւր ճակատը կ'ակօսէին. ձեռքը բռնած գրիչի մը մասնեքուն մէջ ճարճատմամբ մանրուելուն ձայնը կը լսուէր :

— Պարոններ, ըսաւ հեղձեալ ձայնով մը տ'Ավրինիին և Մորէլին, ձեր պատուոյ խօսքը կը խնդրեմ՝ որ այս սոսկալի գաղտնիքը մեր մէջը ծածուկ մնայ — :

Երիտասարդն ու բժիշկը շարժում մը ըրին :

— Կ'երգմեցընեմ զձեզ . . ., շարունակեց Վիլլիֆօր :

— Բայց, ըսաւ Մորէլ, ո՞վ է շարագործը, ըսէք, մարդասպանը յայտնեցէք մեզ :

— Անհոգ եղիք, պարոն, այդ բանին գատաստանը պիտի տեսնուի, ըսաւ Վիլլիֆօր : Հայրս յանցաւորին անունը յայտնեց ինձ. ան ալ ձեզի պէս վրէժխնդրութեան ծարաւի է, սակայն ինծի պէս կ'երգմեցընէ զձեզ որ գործուած յանցանքը գաղտնի պահէք : Այնպէս չէ՛, հայր իմ :

— Այո՛ —, ըսաւ նուարթիէ հաստատութեամբ :

Մորէլ սոսկումի կ չհաւատալու շարժում մը բրաւ :

— Ա՛հ, գոչեց Վիլլիֆօր Մաքսիմիլիէնի թեկն բոնելով, երբ հայրս, այն անողբքելի մարդը, զոր գոյք կը ճանչնաք, ձեզ այսպիսի առաջարկութիւն մը կ'ընէ, պատճառը այն է որ զիտէ թէ Վալանթինի վրէժը սոսկալի կերպով պիտի լուծուի: Այնպէս չէ, հայր իմ—:

Երեւոյնին նշան բրաւ թէ այո՛:

Վիլլիֆօր շարունակեց.

— Հայրս կը ճանչնայ զիս, և ես անոր խոստացայ: Աւստի այս մասին ապահով եղիք, պարոններ, երեք օր կը խնդրեմ ձեզմէ, միայն երեք օր, որ ոստիկանութեան խնդրած պայմանաժամէն ալ քիչ է, և երեք օրէն իմ զաւկիս համար լուծած վրէժս ամենէն անտարբեր մարդոց սրտին մինչև խորը պիտի սարսեցընէ: Այնպէս չէ, հայր իմ—:

Եւ այս խօսքերը ըսելով իւր ակոսները կը կըճաւէր և ձերունոյն թմբբած ձեռքը կը շարժէր:

— Այս ամեն խօսք արուածները պիտի կատարուին, պարոն Նուարթիէ, հարցոյց Մորէլ, ինչ ատեն և Պ. Թ. Ե. վրինեի իւր նայուածքովը նոյնը կը հարցընէր ձերունոյն:

— Այո՛, ըսաւ Նուարթիէ աղէտալի ուրախութեամբ մը:

— Երդում՝ ըրէք ուրեմն, պարոններ, ըսաւ ար Վիլլիֆօր Թ. Ե. վրինեի և Մորէլի ձեռքը միացընելով, երդում ըրէք որ իմ տանս պատուոյն պիտի խնայէք, և վրէժխնդրութեան հոգը ինձ պիտի թողուք —:

Տ'Ավրինեի երեսը դարձուց և խիստ տկար ձայնիւ մը այո՛ մըմաց. բայց Մորէլ իւր ձեռքը դատաւորին ձեռաց մէջէն քաշեց, դէպ ՚ի անկողինը նետուեցաւ, իւր շուրթերը Վալանթինի ստոած շուրթերուն յարեց և յուսահատութեան մէջ ընկղմող անձի մը երկար հառաչանքով փախաւ:

Արդէն ըսինք որ բոլոր ծառաները աներեւոյթ եղեր էին:

Աւստի Պ. Թ. Ե. վրինեի ստիպուեցաւ Թ. Ե. վրինեիին աղաչել որ մեծ քաղաքացի մէջ մանաւանդ այսպիսի կասկածելի

պարադանքով մեռեալի մը պահանջած այն անթիւ և փափուկ արարողութիւնները 'ի գործ դնէ :

Իսկ Նուարթիէի առանց շարժման զգացած վիշտը և յուսահատութիւնը և առանց ձայնի թափած արտասուքը տեսնելը սոսկալի էր :

Վիլլֆօր իւր դահլիճը մտաւ . տ'Ալփրիննիի գնաց քաղաքապետին բժիշկը կանչելու , որ մեռելոց քննութեան պաշտօնն ունէր , և որուն մեռելոց բժշկ անուներ կու տային :

Նուարթիէ ամենէին չուղեց իւր աղջկան քովէն բաժնուիլ : Կէս ժամ ետքը Պ. տ'Ալփրիննի իւր պաշտօնակցին հետ մերադարձաւ . փողոցին դռները դոցուած էին , և որովհետեւ դռնապանն ալ միւս ծառաներուն հետ փակուել էր , Վիլլֆօր ստիպուեցաւ անձամբ երթալ դուռը բանալու :

Սակայն սանդուխտին դաշտին վրայ կեցաւ . մեռեալին սենեակը մանելու ոյժ չուներ ալ :

Ուստի երկու բժիշկները առանձին մինչև Վալանթինի քովը գային :

Նուարթիէ մեռեալին սէք դռնաառեալ և անոր սէս անշարժ և անձայն անոր անկողնոյն քովը կը դանուէր :

Մեռելոց բժիշկը իւր կէս կեանքը դիակներու հետ անցընող մարդու մը անտարբերութեամբը մեռեալին մօտեցաւ , նորատի աղջկան վրայ ծածկուած սաւանը վերցոյց , և անոր շուրթերը միայն կէս մը բացաւ :

— Ո՛հ , ըսաւ տ'Ալփրիննի հառաչելով , խեղճ աղջիկ , կատարեալ մեռած է :

— Այո՛ — , պատասխանեց բժիշկը լակոնական ոճով՝ Վալանթինի երեսը ծածկող սաւանը վերստին դոցելով :

Նուարթիէ խորհալու կամաց ձայն մը հանեց :

Տ'Ալփրիննի անոր նայեցաւ , ու տեսաւ որ ծերունւոյն աչքերը բոցավառ կ'երևէին :

Բարեսիրտ բժիշկը իմացաւ որ Նուարթիէ իւր թոռան երեսը տեսնել կ'ուղէր :

Անկողնոյն մտակցաւ, և երբ մեռելոց բժիշկը Ալալանթինի շնորթերուն զպցած մասերը քղորոցեալ ջուրի մէջ կը լուար, տ'Ալբրինեի նորատի աղջկան հանդարտ և ամբողջ երեսը բացաւ, որ անջող հրեշտակի մը երեսին կը նմանէր:

Նուարթիէի աչաց մկ ծայրը երնցած արտասուաց կաթիլ մը բարի բժշկին շնորհակալութեան նշանն եղաւ:

Մեռելոց բժիշկը նոյն Ալալանթինի սենեկին մէջ սեղանի մը վրայ իւր զրաւոր վկայութեան բարձր արարողութիւնը կատարելէն ետե՛ տանը բժշկին առաջնորդութեամբը սենեկէջ դուրս ելաւ:

Վիլլեֆօր անոնց վար իջնել լսեց և իւր դաճախի գուռը ելաւ:

Քանի մը խօսքով իւր շնորհակալութիւնը բժշկին յայտնեց և տ'Ալբրինեիին դատնալով,

— Հիմա, ըսաւ, քահանայ մը պէտք է:

— Եկեղեցական մը ունիք, որուն մասնաւորապէս կ'ուզէք յանձնել Ալալանթինի համար աղօթք ընել, հարցոց տ'Ալբրինեի:

— Ոչ, ըսաւ Վիլլեֆօր, ամենէն մօտ բնակող քահանայն հանչեցէք:

— Ամենէն մօտ գտնուողը, ըսաւ բժիշկը, Իտալացի բարի արքայ մ'է, որ ձեր տան քովի տունը բնակելու եկած է: Ա'ուզէք որ ասկէ երթալու ատենս իմացընձմ անոր:

— Տ'Ալբրինեի, ըսաւ Վիլլեֆօր, հաճեցէք, կ'աղաչեմ, պարոնին ընկերանալու: Ահա տանս բանալին, որպէս ղի կարենաք ուզած ժամանակնիդ մտնել ու ելնել, Քահանայն հետերնիդ բերէք, և իմ խեղճ զաւկիս սենեակը տարէք:

— Ար փախաքի՞ք անոր հետ խօսելու, բարեկամ:

— Առանձին մնալ կ'ուզեմ: Ար ներէք ինձ, այնպէս չէ: Քահանայ մը անշուշտ ամեն վիշտերը կը հասկընայ, հայրական վիշտն անգամ —:

Եւ Վիլլեֆօր տ'Ալբրինեիին բանալի մը տալով օտար բը-

ժիշկը երկրորդ անգամ բարեւեց և իւր դահլիճը մտաւ, ուր սկսաւ աշխատիլ:

Տեսակ մը կազմութիւն ունեցող մարդոց համար աշխատու թիւնը ամեն վշտաց գեղն է:

Փողոցին դուռը իջած ժամանակնին՝ եկեղեցականի հաղուստով մարդ մը տեսան, որ մտակայ դրան սեմոց վրայ կանդնած էր:

— Ահա ձեզի յիշած քահանաս —, ըսաւ մեռելոց բժիշկը ա'Ավրինեիին:

Տ'Ավրինեի եկեղեցականին մտեցաւ:

— Պարոն, ըսաւ անոր, արգեօք կարելի՞ է որ բարեհաճիք մեծ ծառայութիւն մը մատուցանել թշուառ հօր մը, Պ. տը Ա.իլը ֆօր թագաւորի դործակալին, որ իւր զաւակը կորսընցուց:

— Ա՛հ, պարոն, պատասխանեց քահանան բուն Իտալացի արտասանութեամբ մը, այո՛, դիտեմ, մեռեալը անոր տան մէջ կը դանուի:

— Ուրեմն հարկ չկայ իմացընել ձեզ թէ ինչ տեսակ ծառայութիւն կ'ըսպասէ ձեզմէ:

— Հիմա ես անձամբ պիտի դայի, պարոն, ըսաւ քահանան. մեր կոչումն է մեր պարտքը կատարելու պատրաստ դրունուիլ:

— Մեռեալը ծաղկահաս աղջիկ մ'է:

— Այո՛, դիտեմ. տունէն փախչող ծառաներէն իմացայ:

« Իմացայ նաև որ անոր անունը Ա.ալանթիին է, և արդէն անոր համար աղօթք ըրի:

— Շնորհակալ եմ, շնորհակալ եմ, պարոն, ըսաւ ա'Ավրինեի. ուրեմն քանի որ ձեր սուրբ պաշտօնը սկսեր էք ՚ի դործ դնել, հաճեցէք շարունակել դայն:

« Եկէք մեռեալին քովը ձեր պարտքը կատարելու, և սոց մէջ ընկղմած ամբողջ ընտանիք մը ձեզ երախտապարտ պիտի ըլլայ:

— Այս դամ, պարոն, պատասխանեց արբան, և կը համարձակիմ ըսել որ խիստ ջերմնուանդութեամբ պիտի աղօթեմ — :

Տ'Ալբրինեի արբային ձեռքէն բռնեց, և առանց Ալիլեֆօրի հանդիպելու, որ իւր դահլիճը փակուեր էր, մինչև Աւլանթինի սենեակը տարաւ զան, որուն դիպպատիկները հետագայ գիշերը պիտի դային իրենց գործը կատարելու :

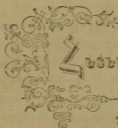
Երբ սենեակը մտան, Նուարթիէ ուշադրութեամբ արբային նայեցաւ, և անտարակոյս մասնաւոր բան մը տեսաւ անոր վրայ, քանզի իւր նայուածքը անոր վրայէն չվերցուց :

Տ'Ալբրինեի ոչ միայն մեռեալը այլ և կենդանի ձերն ալ արբային խնամոցը յանձնեց, և արբան խոստացաւ Աւլանթինի համար աղօթք ընել և Նուարթիէի հոգ տանիլ, և անտարակոյս իւր աղօթելու ժամանակ չընդմիջուելու, և Նուարթիէն իւր վշտացը մէջ ազատ ձգելու համար՝ տ'Ալբրինեիին մեկնելուն պէս՝ ոչ միայն բժշկին դուրս ելած դրան, այլ և տիկին տը Ալիլեֆօրի սենեակը տանող դրան պարզունակները դրաւ :

ՉԼՈՒԹ Ե.

ՏՆՆՈՒԼԵՐԻ ՍՏՈՐԻՐՈՒԹԻՒՆԸ:

ՀԱՅԵՐԵԱՆ անտու տխուր և ամպամած էր :
Գիշերը՝ դիպաստիկները իրենց սր-
դալի սաշտօնը կատարեր էին . անկող-
նոյ վրայ տարածուած մարմինը մնեալ
ներուն տխուր պատանին մէջ կարեր էին , այն պատանին ,
որ մնեալին կենացը մէջ իրեն սիրելի եղած բանին մէկ վեր-
ջին նշանը կը կրէ , թէև մնեալները հաւատար են ըսուի :

Եյս պատանը տասն և հինգ օր առաջ ծաղկահաս աղջկան
գնած շիշ բարակ կտաւի կտոր մ'էր :

Եյս գործին համար կանչուած մարդիկը Նուարթիէն չլու-
ցած Վալանթինի սենեկէն իւր սենեակը տարեր էին , և ա-
մենուն ակնկալութեան հակառակ՝ ձերունին մմննին դժուա-
րութիւն չցուցուցեր էր իւր թոռան մարմնոյն քովէն հեռա-
նալու :

Արբայ Պիզոնին մինչև լուսնալը անօր վրայ հսկեր էր ,
և անտու միայն իւր տունը գացեր էր առանց մէկը կանչելու :

Ժամը դէպ 'ի ութիս՝ ԹՎՐԻՆԵԻ դալով՝ Վիլքօրը աե-
սաւ որ Նուարթիէի սենեակը կ'երթար . ինքն ալ անոր ըն-
կերացաւ , որպէս զի իմանայ թէ ձերունին գիշերը ինչպէ՞ս
անցուց :

Անկողնոյ տեղ ծառայող մեծ թեւթոռին վրայ քաղցր և
գրեթէ ժպտախառն քունի մը մէջ գտան գան :

Երկուքնին ալ զարմացած սեմոց վրայ կեցան :

— Տեսէք, ըսաւ տ'Ավրինեի Ախլըֆօրին, որ իւր քնամէջող հօրը կը նայէր. տեսէք, ինչպէս բնութիւնը ամենեւ սաստիկ վիշտերը հանդարտեցընելու կարող է. անշուշտ չենք կրնար ըսել թէ Պ. Նուարթիէն իւր թոռը չէր սիրեր, այսու ամենայնիւ քնացեր է:

— Այո՛, և իրաւունք ունիք, պատասխանեց Ախլըֆօր զարմանքով մը. քնացեր է, և խիստ տարօրինակ կ'երևի ինձ այս բանս, ժասն զի ամենափոքրիկ արգելք մը ամբողջ զիչերներ անոր քունը կը փախցընէր:

— Ախշաը յաղթած է զան —, պատասխանեց տ'Ավրինեի:

Եւ երկուքնին միատեղ թաղաւորի գործակալին դահլիճը վերադարձան:

— Հաւատացէք, ըսաւ Ախլըֆօր իւր շարուած անկողինը տ'Ավրինեիին ցուցընելով, որ ես ամենեին չքնացայ. վիշտը երբէք չյաղթեր զիս. երկու գիշեր է որ անկողինս մտած չեմ. բայց ասոր փոխարէն, իմ գրտեղանս նայեցէք, ո՛վ Աստուած իմ, այս երկու օրուան և երկու գիշերուան մէջ նըշափ գիւր գրեցի. . . ո՛րչափ անգամ այս թղթոց ծրարները խառնեցի. . . և այն Պէնէտէթթօ մարդասպանին ամբաստանութեան յայտարարութիւնը արձանագրեցի. . . : Ո՛վ աշխատութիւն, աշխատութիւն, դուն իմ սէրս, ուրախութիւնս և բարկութիւնս ես, քեզմով իմ բոլոր վիշտերուս կը յաղթեմ —

Եւ դողդոջուն ձեռքով տ'Ավրինեիի ձեռքը սեղմեց:

— Ինձի պէտք ունիք, հարցուց բժիշկը:

— Ոչ, ըսաւ Ախլըֆօր. միայն թէ ժամը տասն ու մէկին կը խնդրեմ որ դաք. յուզարկաւորութիւնը կէս օրին տեղի նիտի ունենայ. . . : Ո՛վ Աստուած իմ, խեղճ զաւակս, ու զորմե լի աղջիկս —:

Եւ թաղաւորի գործակալը աչերը դէպ 'ի երկինք վերցուց ու հասաշանք մը հանեց:

— Ընդունելութեան սրահը դո՛ւք պիտի գտնուիք, հարցուց տ'Ավրինեի:

— Ոչ, ազգական մը ունիմ, որ այս տխուր պաշտօնին յանձնառու պիտի ըլլայ: Իսկ ես պիտի աշխատիմ, սպարոն բժիշկ. երբ կ'աշխատիմ, ամեն բան կը մտնամ—:

Իրօք բժիշկը գեռ գուռը չհասած՝ արդէն թաղաւորի դորձակալը աշխատութեան նստեր էր:

Սանդուխին դաւթին վրայ՝ տ'Ավրիների այն ազգականին հանդիպեցաւ, որուն վրայ Վիլլեֆօր իրեն խօսեր էր. այս անձը մեր պատմութեան, ինչպէս նաև ընտանիքին մէջ աննշան մէկն էր, այնպիսի անձերէն էր, որոնք ծնած ժամանակնին աշխարհիս օգտակար ըլլալու համարուխտած են զիրենք:

Ճշգրտութիւնը կը յարդէր, սև զգեստներ հագած էր, լեւին վրայ սև շղարշ մը կասեր էր, և այնպիսի հանդիսի մը մէջ ներկայանալու համար իւր դէմքը առժամանակեայ յարմարցուցեր էր:

Ժամը տասն ու մէկին յուղարկաւորութեան կառքերը տան բակը խոնեցան, և Պօպուր-Սէնթ-Օնօրէ փողօցը ժողովքը գեան մըմունջներով լցուեցաւ, որոնք հարստաց ուրախութեանց կամ սուղին հաւասարապէս կը փափաքին, և դըքսուհեոյ մը ամուսնութեան երթալու շափ փութով հանդիգիսաւոր յուղարկաւորութեան կը վազեն:

Կամաց կամաց հանգուցելոյն սրահը լեցուեցու, և ամենէն առաջ մեր ճանչցած հին բարեկամները եկան, որոնք էին Տըպրէ, Շաթօ-Ռընօ և Պոչան. ասոնցմէ ետև եկան երեւելի առեւտրականներ, զրադէտներ և պաշտօնատարներ. վասն զի Պ. տը Վիլլեֆօր իւր բարձր պաշտօնովն ու անձնական արժանաւորութեամբը Բարիդեան ընկերութեանց առաջին կարգէն կը համարուէր:

Ազգականը դուռը կեցած էր և ամեն մարդու ընդունելութիւն կու տար. ստոյգն ըսելով՝ անտարբեր մարդոց համար սիտիանք մ'էր հոն այնպիսի անտարբեր դէմք մը տեսնելը, որ հանդիսականներէն պատիր կերպարանք և կեղծ արտասուք չէր պահանջեր, ինչպէս որ հայր մը, եղբայր մը կամ նշանած մը պիտի պահանջէր:

Իրօրու ծանօթ եղողները ակնարկով զերար կը կանչէին և խմբեակներ կը կազմէին :

Այս խմբեակներէն մէկը կը բաղկանար Տըպրէէն, Շաթօ-Ռընդէն և Պոշանէն :

— Խեղճ աղջիկ, ըսաւ Տըպրէ՝ ուրիշներուն պէս ինքն ալ այն ցաւալի դէպքին վրայ ակամայ քանի մը խօսք յարելով, խեղճ աղջիկ, սրշափ հարուստ և ինչպէս գեղեցիկ էր : Երբէք մտքերնէդ կ'անցնէր այս բանս, Շաթօ-Ռընօ, երբ ասկէ երեք շաբաթ կամ առ առաւելն ամիս մը առաջ իւր ամուսնութեան դաշնագիրը ստորագրելու եկանք, և չի կըցանք ստորագրել :

— Ստուգիւ ամենեւին մտքէս չէր անցներ, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ :

— Կը ճանչնայի՞ք զան :

— Տիկին ար Մորսէրֆի պարահանդէսին մէջ մէկ կամ երկու անգամ հետը խօսեցայ . հիանալի աղջիկ մը երևցաւ ինձ, թէև քիչ մը տխուր : Ո՛ւր է անոր մօրուն, գիտէք :

— Մեզ ընդունելու թիւն տուող այս պարոնին կնոջը այս ցելութեան գնաց :

— Ո՛վ է այս պարոնը :

— Ո՛ր պարոնը :

— Մեզ ընդունելու թիւն տուողը . պատգամաւորաց ժողովէն է :

— Այ, ըսաւ Պոշան, ամեն օր մեր պատուելիները տեսնելու դատարարուած եմ, և այս դէմքը անոնց մէջ տեսած չեմ :

— Այս մահուան վրայ ձեր օրագրին մէջ խօսեցա՞ք :

— Անոր մէջ յօդուած մը կայ, բայց իմս չէ . այնպիսի յօդուած մը, որ Պ. ար Ա. իրօրին հաճելի ըլլալուն իսկ տարակոյս ունիմ : Քանզի կարծեմ ըսուած է անոր մէջ թէ թագաւորի պարոն գործակալը անշուշտ աւելի պիտի յուզուէր, եթէ այն չորս մեռեալները հետզհետէ ուրիշ տան մէջ պատահէին :

— Սակայն, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, տ'Ալքրինեին՝ որ մօրժ բժիշկն է՝ կը հաստատէ որ թաղաւորի պարոն գործակալը մեծ յուսահատութեան մէջ ինկած է:

— Բայց զո՞վ կը փնտռէք, Տըպրէ:

— Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն կը փնտռեմ, պատասխանեց Երիտասարդը:

— Հոս դալու ժամանակս ծառուղիին վրայ անոր հանդիպեցայ, ըսաւ Պոշան, որ իւր սեղանաւորին տունը կ'երթար, կարծեմ թէ հիմա անորմէ բաժնուած է:

— Իւր սեղանաւորին կ'ըսէք. իւր սեղանաւորը Տանկլարը չէ՞, հարցուց Շաթօ-Ռընօ Տըպրէին:

— Կարծեմ թէ ան է, պատասխանեց մտերիմ դիւանագուհիքը թեթև շփոթութեամբ մը. բայց պարոն տը Մօնթէ-Քրիսթոյէն զատ ուրիշներ ալ կան, որոնք եկած չեն. Մորէլը չեմ տեսներ հոս:

— Մորէլ ըսիք, միթէ Մորէլ զանոնք կը ճանչնայ, հարցուց Շաթօ-Ռընօ. կարծեմ թէ միայն ատկին տը Ալիլեֆօրին ներկայեցաւ:

— Հոգ չէ, պէտք էր դալ, ըսաւ Տըպրէ. այս իրիկուն քնչ բանի վրայ պիտի խօսի, այս յուզարկաւորութիւնը օրուան լուրն է. բայց լռեմք, ահա ոստիկանութեան պարօն գործակալը, հիմա իւր վշտակցութիւնը լացող ազգականին յայտնելու պարտաւորեալ պիտի կարծէ ինքզինքը —:

Եւ երեք երիտասարդները դրան մտեցան, որպէս զի ոստիկանութեան պարոն գործակալին փոքրիկ ատենաբանութիւնը լսեն:

Պոշան տոյգ ըսեր էր:

Յուզարկաւորութեան հանդէսին դալու ատենը Մօնթէ-Քրիսթօն տեսեր էր, որ Շոսէ-տ'Անթէէն փողոցը, Տանկլարի տունը կ'երթար:

Սեղանաւորը կոմսին կտոքը իւր տան բակը մտնելը պատահանէն տեսնելով, զան գիմաւորելու եկեր էր տխուր քայց քաղցր դէմքով մը:

— Ո՛հ, կոմս, ըսաւ իւր ձեռքը Մօնթէ-Քրիսթոյին երկընցնելով, արդեօք ձեր վշտակցութիւնը ինձ յայտնելու եկաք: Ստուգիւ գծադրութիւնը իմ տանս մէջ կը բնակի, այնպէս որ երբ զձեզ անսայ, իւրովի կը հարցընէի թէ արդեօք ես ալ խեղճ Մորսէրֆի ընտանեաց գծադրութեանը պատճառ եղայ. այս բանս այն առակին խօսքը կ'ըստուգէի՝ « Ո՛վ որ ուրիշին գէշ կ'ուզէ, գէշը իւր գլուխը կուղայ »: Ճշմարիտ կ'ըսեմ, հաւատացէք ինձի որ իմ միտքս Մորսէրֆին գէշութիւն ընել չէր:

« Մորսէրֆ ինձի պէս ոչինչէ յառաջ եկած և ինձի պէս ամեն բան իւր վաստակովք ստացած ըլլալուն՝ պէտք չէր հպարտանալ. բայց ամեն մարդ իւր սպիկասութիւններն ունի: Ո՛հ, զգուշացէք, կոմս, մեր ժամանակակից մարդիկը . . . : Բայց ներեցէք, դուք մեր ժամանակին չէք վերաբերիր, դուք երիտասարդ մ'էք . . . : Մեր ժամանակակից մարդիկը այս տարի խիստ գծադր են. այս բանիս վկայ է թողաւորի խտասիրտ գործակալը, վկայ է Ալիլեֆօր, որ իւր աղջիկն ալ կորսնցուց: Համառօտիւ կ'երկրորդեմ, Ալիլեֆօր տարօրինակ կերպիւ իւր բոլոր ընսանիքը կորսնցուց. Մորսէրֆ անպատուեցաւ և ինքզինքը սպաննեց. ես ալ այն գարշելի Պէնէտէթթոյին եղեռնագործութեամբը խայտառակուեցայ, ասկէ զատ . . . »

— Ասկէ զատ ինչ ունիք, հարցուց կոմսը:

— Ափսոս, չէք գիտեր ուրեմն:

— Նոր գծադրութիւն մը պատահեցաւ:

— Աղջիկս . . . :

— Օրիորդ Տանկլարը:

— Իօժէնին մեղմէ բաժնուեցաւ:

— Ո՛վ Տէր Ատուած, ինչ կ'ըսէք:

— Այո՛, սիրելիդ իմ կոմս, սրշափ երջանիկ էք եղեր որ ո՛չ կին ունիք և ոչ զաւակ:

— Այնպէս կը կարծէք:

— Ո՛հ, այժմ :

— Աւրեմն օրիորդ Էօժէնին . . . :

— Այն թշուառականին ըրած նախատինքը չկրնալով տա-
նիլ, ճանապարհորդելու համար հրաման խնդրեց ինձէ :

— Եւ մեկնեցաւ :

— Անցեալ գիշեր :

— Տիկին Տանկլարի՛ հետ :

— Այ, ազգականուհւոյ մը հետ . . . : Փոքր կորուստ մը
չէ այս . քանզի իւր բնութիւնը ճանչնալով՝ մէկ մ'ալ Գաղ-
ղիա դառնալուն տարակոյս ունիմ :

— Անտանեկան վիշտերը, սիրելիդ իմ սեպուհ, ըսաւ
Մօնթէ-Քրիսթօ, անտանելի են այն խեղճ մարդուն համար,
որուն զաւակը իւր բոլոր հարստութիւնն է, սակայն միլիո-
նաւորի մը համար անոնք անցաւոր բաներ են : Փիլիսոփա-
ները ինչ որ կ'ուզեն՝ թող ըսեն, փորձառու մարդիկ իրենց
դորձերովք անոնց ըսածին հակառակը կը հաստատեն . ստակը
ամեն բանի մէջ մարդուս միտքարութիւն կու տայ, հետեւ-
բար գուք ալ ո՛ր և է մարդոց՝ աւելի սփոփանք կրնաք
գտնել, և ստակին գերազոյն զօրութիւնը կը ճանչնաք, գուք
որ հարստութեան կողմանէ թաղաւոր մ'էք, և կարողու-
թիւննիդ ամեն բանի կը հասնի — :

Տանկլար կողմնակի ակնարկ մը շրջեց կոմսին վրայ, որ-
պէս զի տեսնէ թէ զինքը կը հեղնէ թէ առանց կատակի կը
խօսի :

— Այո՛, ըսաւ, ստոյգ է որ հարստութիւնը մարդս կը
մխիթարէ, և ես պէտք եմ մխիթարուիլ. քանզի հարուստ եմ :

— Այնչափ հարուստ էք, սիրելիդ իմ սեպուհ, որ ձեր
հարստութիւնը բուրդկերու կը նմանի, զորոնք եթէ կործա-
նել ուզէ մարդ՝ պիտի շհամարձակի, և եթէ համարձակի իսկ՝
չպիտի կարենայ — :

Տանկլար կոմսին այս բարեսիրտ վստահութեանը վրայ
փայտեցաւ :

— Այս ըսածնիդ կը յիշեցընէ ինձ, ըսաւ, որ հոս եւ կամ ժամանակնիդ հինգ փոքր վճարագիրքեր շինելու վրայ էի. արդէն երկուքը ստորագրեցի, կը բարեհաճիք ներել ինձ որ մնացեալ երեքն ալ ստորագրեմ:

— Լննուցէք, սիրելիդ իմ սեպուհ, լննուցէք — :

Այրկիեան մը լուծիւն եղաւ, ինչ ատեն սեղանաւորը իւր գրչին ձայնը կը հանէր, և կոմսը առաստաղին ոսկեղօծեալ քիւերուն կը նայէր:

— Սպանիոյ պարտամուրհակներ են ատոնք, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ, Հայիթիի թէ Նարօլիի:

— Ոչ, ըսաւ Տանկլար իւր ամբարտաւան ծիծաղովք, Գաղղիոյ լուսնայանոցին վրայ քաշուած գրաբերին վճարելի տոմսակներ են: Նայեցէք, յաւելցուց սեղանաւորը, պարոն կոմս, դուք որ հարստութեան կողմանէ կայսր մ'էք, ինչպէս որ ես թագաւոր մ'եմ, այս մեծութեամբ թղթի շատ կտորներ տեսած էք, որոնք մէկ միլիոն արժողութիւն ունենան — :

Մօնթէ-Քրիսթօ Տանկլարին դողողութեամբ իրեն ներկայացուցած հինգ կտոր թղթերը կշռելու համար իւր ձեռաց մէջ առաւ և կարգաց.

« Գաղղիոյ Լուսնայանոցին տնօրէնը բարեհաճի վճարել իմ հրամանիս, և 'ի հաշիւ իմ ունեցած գրամագլխոյս՝ մէկ միլիոն: »

« ՍԵՊՈՒՀ ՏԵՆՎԵՐ » :

— Մէկ, երկու, երեք, չորս, հինգ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. հինգ միլիոն, կեցցես, այս ինչ գումարներ են, իշխանդ պրեսոս:

— Ահա ես այսպէս գործեր կ'ընեմ, ըսաւ Տանկլար:

— Հիանալի են ստուգիւ, մանաւանդ եթէ, ինչպէս որ տարակոյս չունիմ, այս գումարը կանխիկ վճարուի:

— Կանխիկ պիտի վճարուի, ըսաւ Տանկլար :

— Ի՛նչպէս աղէկ բան է այսպիսի վարկ մը ունենալը, ըս-
տուցիւ միայն Գաղղիոյ մէջ այսպիսի գործեր կ'ընեն. Հինդ
թղթի կտորներ Հինդ միլիոն արժեն. մարդս մի՛նչև որ չտես-
նէ՝ չհաւատար :

— Կը տարակուսիք :

— Ոչ :

— Այնպիսի ձայնով մը կ'ըսէք որ . . . : Բայց կեցիք, ըս-
քօսնելու համար կ'ուզէք գրադրիս հետ լումայանոցը երթալ,
պիտի տեսնէք որ նոյն գումարին արժողութիւնը ստանալով
դուրս պիտի ելնէ :

— Ոչ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ Հինդ տոմսակները ծալել-
լով, ոչ, խիտ հետաքրքրական բան մ'է այս, և ես ան-
ձամբ փորձը կ'ուզեմ ընել: Չեր վրայ վեց միլիոնի վարկ
ունէի, ինը հարիւր հազար ֆրանքը առի, Հինդ միլիոն հա-
րիւր հազար ֆրանք ինծի պարտք ունիք, ձեր Հինդ կտոր
թղթերը ես կ'առնում, որոնց վրայ ձեր ստորագրութիւնը
տեսնելով, իբրև վճարագիր կ'ընդունիմ զանոնք, և ահա
ձեզ ընդհանուր ընկալագիր մը վեց միլիոն ֆրանքի համար,
որով մեր հաշիւը կանոնաւորած կ'ըլլանք: Եռաջէն պատրաս-
տեր էի զայն, ըսա որո՞ւմ պէտք եմ ըսել որ այսօր ստակի
խիսա պէտք ունիմ — :

Եւ մէկ ձեռքով Մօնթէ-Քրիսթօ Հինդ տոմսակները ծոցը
դրաւ, և միւսովը իւր ընկալագիրը սեղանաւորին երկնցոց :

Եթէ Տանկլարի ռաքին կայծակ մը իջնար, այնպիսի մեծ
սոսկում մը պիտի չպատճառէր անոր :

— Ի՛նչ, կակազեց սեղանաւորը, պարոն կոմս, այս գու-
մարը դո՞ք կ'առնուք. բայց ներեցէք, այս գումարը աւանդ
մ'է իմ քովս, և աղքատանոցայ պարտաւոր եմ, որոնց այս
բառու վճարելու խօսք տուեր էի :

— Ո՛հ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, այդ տարբեր խնդիր է,
և ես չեմ պնդեր որ ճիշդ այս Հինդ տոմսակները ինձ տաք :

ուրիշ կերպով վճարեցէք ինձի . միայն հետաքրքրութենէ շարժեալ ասոնք ուղեցի , որպէս զի ամեն մարդու կարենամ ըսել թէ Տանկլարի լուսայատունը առանց ազդարարութիւն մը ունեցած ըլլալու և առանց հինգ վայրկեան իսկ սլոյմանաձամ խնդրելու՝ կանխիկ հինգ միլիոն ֆրանք վճարեց ինձի . որչափ մեծ համբաւ պիտի պատճառէր ձեզ : Բայց ահա առէք ձեր վճարատմաները , և կը կրկնեմ , ուրիշ վճարատմաներ առէք ինձի — :

Եւ հինգ տոմսակները Տանկլարին կը ներկայացընէր , որ կապոյտ գոյն մը ստանալով նախ իւր ձեռքը երկնցուց , ինչպէս որ անդղ մը իւր առջևէն առնուած միսի կտորը բռնելու համար վանդակին մէջէն իւր մազիլները կ'երկնցընէ :

Բայց յանկարծ իւր միտքը փոխեց , ինքզինքը զսպեց և ձեռքը քաշեց :

Ետքը սկսաւ ժպտիլ , և իւր այլայլեալ գիմաց գիծերը բաւելի հանդարտ երևցան :

— Ո՛հ , իրօք ձեր ընկալազիբն ալ ստակ է , ըսաւ :

— Ընչուչտ , և եթէ շոտ գտնուէիք , Թոմսըն և Ֆրէնչ վաճառատունը , ձեզի պէս առանց դժուարութիւն ցուցընելու , իմ ընկալազիբս տեսնելով պիտի վճարէր ձեզ :

— Ներեցէք , պարոն կոմս , ներեցէք :

— Ուրեմն այս տոմսակները կրնամ առնուլ :

— Այո՛ , ըսաւ Տանկլար իւր հերերուն արմատէն մարդարտի նման հոսած քրտինքը սրբելով , առէք , առէք — :

Մօնթէ-Քրիսթօ հինգ տոմսակները վերստին իւր ծոցը գրաւ գիմաց այն աննկարագրելի շարժումով մը , որով ըսել կ'ուզէր .

— Մտածեցէք , եթէ զղջացած էք , դեռ ժամանակ ունիք :

— Ոչ , ըսաւ Տանկլար , ոչ , ստուգիւ պահեցէք վճարատմաներս : Բայց դուք աղէկ դիտէք , որ հարուստ մարդ մը ամենափոքր բաներու ալ ուշադրութիւն կ'ընէ . այս ստակը թղբատանոցաց համար սահմաններ էի , և ճիշդ այս տոմսակ

ներքը չտալով կը կարծէի թէ զանոնք անոնցմէ պիտի դող, նամ, որպէս թէ ուրիշ ստակ մը այս ստակին արժողութիւնը չունի: Ներեցէք, կ'աղաչեմ —:

Եւ սկսաւ բարձրաձայն բայց իւր ջիղերովը ծիծաղել:

— Կը ներեմ, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ քաղցրութեամբ մը, և այս վճարատունները կ'ընդունիմ —:

Եւ զանոնք իւր թղթադարանին մէջ զետեղեց:

— Բայց, ըսաւ Տանկլար, հարիւր հազար Ֆրանքի հաշիւ մը ունինք:

— Ո՛հ, ոչինչ բան է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ: Աւամայաշաճը դուցէ նոյն դումարին հաւասար դայ. պահեցէք զայն, և մենք առնելիք տալիք չենք ունենար:

— Կոմս, ըսաւ Տանկլար, առանց կատակի՞ կը խօսիք:

— Սեղանաւորներու հետ ամենևին կատակ չեմ ըներ —, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ անպատեհ ծանրութեամբ մը:

Եւ մեկնելու համար դէպ 'ի դուռը յառաջացաւ ճիշդ այն միջոցին որ սենեկապանը ազբատանոցաց ընդհանուր դրամաժողով Պ. ար Պովիլի գալուստը կ'իմացընէր:

— Կը տեսնեմ որ ճիշդ ժամանակին հասեր եմ ձեր վճարատունները ընդունելու, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, եթէ ոչ ուրիշը պիտի առնուր զանոնք —:

Տանկլարի գոյնը երկրորդ անգամ նետեց, և փութաց կամսէն բաժնուելու:

Մօնթէ-Քրիսթօ պատուով ողջունեց Պ. ար Պովիլը, որ սպասելու սրաճը ռաբի վրայ կեցած էր, և Մօնթէ-Քրիսթօյի մեկնելէն անմիջապէս ետքը Պ. Տանկլարի գահլիճը հրամցուցին զինքը:

Կոմսին դիմաց ծանրութիւնը խսկոյն առժամանակեայ ժպիտի մը փոխուեցաւ, երբ աղբատանոցաց պարոն դրամաժողովին ձեռքը պարտամուրհակաց թղթադարանը տեսաւ:

Դրան առջև իւր կողքը իրեն կ'ըստպասէր, կոմսը կառաւ վարին հրամայեց որ խսկոյն լուամայանոցը տանի զինքը:

Տանկլար իւր շինթուութիւնը զսպելով, դրամաժողովը դիմաւորելու եկաւ :

Աւելորդ է ըսել թէ ժպիտն ու քաղցրութիւնը իւր շքութանց վրայ տպաւորուած էին :

— Բարի եկաք, պարոն պարտատէրս, ըսաւ սեղանաւորը, վասն զի գրաւ կը դնեմ որ դումարը պահանջելու եկած էք :

— Ճիշդ է գուշակածնիդ, պարոն սեպուհ, ըսաւ Պ. տը Պոզիլ, քանզի ազքատանոցները իմ միջոցաւս ձեզ կը ներկայանան. որքերն ու այրիները իմ բերանովս ձեզմէ հինգ միլիոնի ողորմութիւն մը կը խնդրեն :

— Եւ որքերուն համար կ'ըսեն թէ ցաւալի վիճակի մէջ կը դանուին, ըսաւ Տանկլար կատակը երկնցընելով, խեղճ արարածներ :

— Ես ալ անոնց անունովը ձեզ կը ներկայանամ, ըսաւ Պ. տը Պոզիլ, անշուշտ երէկ նամակս ընդունած էք :

— Այո՛ :

— Ահա ընկալագրովս ես ալ եկայ :

— Աիրելիդ իմ Պ. տը Պոզիլ, ըսաւ Տանկլար, ձեր այրիներն ու որքերը թող բարեհաճին քսան ու չորս ժամ ըսպասել. քանզի Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն, որուն ասկէ դուրս ելնելը տեսաք. . . տեսաք զան, այնպէս չէ :

— Այո՛, ինչ կայ :

— Ինչ կայ. Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն անոնց հինգ միլիոնը առաւ դնաց :

— Ինչպէս :

— Կոմսը անսահման վարկ մը ունէր իմ վրաս, վարկ մը՝ զոր Հոմֆրի Թոմսըն և Ֆրէնչ լումայատունը բացեր էր : Այսօր եկաւ հինգ միլիոնը մէկտեղ ուղեց, ու ես լումայանոցին վրայ վճարատոմս մը տուի անոր. իմ դրամագլուխս այն լումայանոցին մէջ դրած ըլլալուս՝ կը վախնամ որ մէկ օրուան մէջ անկէ տասը միլիոն քաշելու տարօրինակ չերեւի անոր տնօրէնին : Բայց եթէ երկու օրուան մէջ տասը միլիոն քաշեմ, յաւելոց Տանկլար ժպտելով, հոգ չէ :

— Կատակը թողուցէք, գոչեց Պ. Եւր Պովիլ չհաւատալու կերպով մը. հինգ միլիոն վաճարեցիք կ'ըսէք այն պարոնին, որ հիմա ասկէ դուրս կ'ենէր, և զիս այնպէս բարեկեցորդ պէս թէ առաջէն կը ճանչնար:

— Գուցէ դուք զինքը չճանչցած՝ ան ճանչնայ զձեզ. քան զի Պ. Մօնթէ-Քրիսթօն ամեն մարդ կը ճանչնայ:

— Էինդ միլիոն:

— Ահա անոր ընկալադիրը. Թովմաս առաքելոյն պէս բերէք. տեսէք և շօշափեցէք —:

Պ. Եւր Պովիլ Տանկլարին իրեն ներկայացուցած թուղթը առաւ և կարդաց.

« Ընկալայ 'ի Պ. սեպուհ Տանկլարէ զգումար հինգ միլիոն հարիւր հազար ֆրանքի, զորոնք ուղած ժամանակը Հռոմի Թոմսըն և Ֆրէնչ վաճառատունէն պիտի ընդունի »:

— Թոմսըն և Ֆրէնչ վաճառատունը կը ճանչնա՞ք:

— Այո՛, բաւ Պ. Եւր Պովիլ, ժամանակաւ երկու հարիւր հազար ֆրանքի զորո՞ մը ըրի անոր հետ, բայց անկէ 'ի վեր անոր վրայ խօսուիլը չլսեցի:

— Եւրոպայի ամենէն երկելի վաճառատուներէն մէկն է, բաւ Տանկլար ընկալադիրը Պ. Եւր Պովիլի ձեռքէն առնելով և անտարբերութեամբ դրասեղանին վրայ նետելով:

— Եւ այսպէս միայն ձեր վրայ հինգ միլիոն ունէր. ինչ կ'ըսէք, ուրեմն շահապ մ'է այդ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը:

— Ստուգիւ ինչ ըլլալը չեմ գիտեր. սա գիտեմ որ երեք անսահման վարկեր ունէր, մէկը իմ վրաս, մէկը Բոչիլտի և միւսը Լաֆիթի վրայ, և հարիւր հազար ֆրանք միայն լումայաշահի համար ինձ թողուց —:

Պ. Եւր Պովիլ մեծ զարմացման նշաններ յայտնեց:

— Պէտք է որ երթամ այցելութիւն մը ընեմ անոր, ըսաւ, և մեզի համար բարեպաշտական նուէր մը խնդրեմ:

— Ա՛հ, բնդունած համարեցէք. ամսուան մը մէջ իւր
 թուած ողորմութիւնները միայն քսան հազար ֆրանքի կ'ենեն:

— Աւրե՛մ կ'երթամ, և տիկին տը Մորսէրֆին ու անոր
 որդւոյն օրինակը յառաջ կը բերեմ:

— Ի՞նչ օրինակ:

— Իրենց բոլոր հարստութիւնը աղքատանոցաց թողուցին:

— Ի՞նչ հարստութիւն:

— Հանդուցեալ Մորսէրֆ զօրապետէն իրենց մնացած հա-
 բըստութիւնը:

— Ի՞նչ պատճառաւ:

— Քանզի այնպիսի անարժանութեամբ ստացուած հարբս-
 տութիւնը մերժեցին:

— Ի՞նչպէ՞ս պիտի ապրին հիմա:

— Մայրը իւր քաղաքը պիտի երթայ և որդին զինուոր
 պիտի գրուի:

— Ի՞նչ կը լսեմ, ըսաւ Տանկլար. ահա խղճահարութիւնն
 ալ այսպէս կ'ըլլայ:

— Անոնց ըրած նուէրը երէկ արձանագրեցի:

— Եւ որչափ հարստութիւն ունէին:

— Մեծ բան մը չէր, մէկ միլիոն երկու կամ երեք հա-
 բիւր հազար ֆրանք. բայց մեր միլիոններուն վերադառնանք:

— Յօժարութեամբ, ըսաւ Տանկլար բոլորովին բնական
 ձայնիւ, այս ստակը ստիպողական կերպիւ կը խնդրէք:

— Այո՛, մեր դրամարկդին քննութեան օրը վաղն է:

— Վաղը. ինչո՞ւ անմիջապէս չըսիք այդ խօսքը. մինչեւ
 զվաղը դար մը կայ: Վաղը ժամը քանիին պիտի ըլլայ այդ
 քննութիւնը:

— Ժամը երկուքին:

— Այէս օրին ստակը պատրաստ է —, ըսաւ Տանկլար ժպի-
 տով մը:

Պ. տը Պովիլ գրեթէ չէր պատասխաներ:

Քըր զխոզը այ՛ո կ'ըսէր և իւր թղթագարանը կը շքշքէր:

— Բան մը կը մտածեմ, ըսաւ Տանկլար; որ ձեր գործը ինչո՞ւ չի լինելու:

— Ի՞նչ բան:

— Մօնթէ-Քրիսթոյի ընկալողի բոտակ ըսել է. այս ընկալողի բոտակ կամ Ապօստոլի լուսնայանոցը ներկայացուցէք, և անոնք անմիջապէս կ'ընդունին զայն:

— Թէ և Հոսի մէջ վաճարելի ըլլայ, այնպէս չէ:

— Անշուշտ. միայն հինգ կամ վեց հազար Փրանքի ղեղձ մը պիտի կորսնցընէք —:

Գրամաժողովը դէպ 'ի ետե ցատկեց:

— Ոչ, ոչ, ըսաւ. աւելի անգէղ ունիմ մինչև վաղը սպասել. ինչպէս շուտով գործերնիդ լինելու կ'ուզէք:

— Ներեցէք, ըսաւ Տանկլար մեծ անխոհմտութեամբ մը; կարծեցի թէ պակաս գումար մը ունիք լեցընելու:

— Ա՛հ, ոչ, ըսաւ գրամաժողովը:

— Այսպիսի բաներ կրնան պատահիլ, և այն ատեն զոհոյսով չի կրնա մարդ:

— Փառք Աստուծոյ, այդպիսի պէտք մը չունիմ, ըսաւ Պ. տը Պոլիլ:

— Ուրեմն վաղը, այնպէս չէ, սիրելիս:

— Այո՛, վաղը, բայց անշուշտ:

— Բայց դուք կատակ կ'ընէք: Այն օրին մէկը զրկեցէք, և Առնայանոցը իմ ազգարարութիւնս ընդունած պիտի ըլլայ:

— Ես անձամբ կու գամ:

— Աւելի անգէղ, քանզի զձեզ ատեն լուսնայանոցը կ'ունենամ —:

Երկու պարոնները իրարու ձեռքը թոթովեցին:

— Աղէկ մտքս եկաւ, ըսաւ Պ. տը Պոլիլ, խեղճ օրինորդ տը վիլիամօրի յուզարկաւորութեան պիտի չեմ թաք. ծանուցիմ զայ զան անցընելնին տեսայ:

— Ոչ, ըսաւ սեղանաւորը, Պէնէտէթթոյի դէպքէն 'ի վեր քիչ մը անպատուած եմ և տունէն դուրս չեմ ելնիր:

— Ի՞նչ կ'ըսեք, մի՞թէ դուք այն դորձին մէջ յանցանք մը ունիք:

— Մտիկ ըրէք, սիրելիդ իմ գրամածողով, ինձի պէս անարատ անուն մը ունեցող մարդը խիստ դիւրագոյաց կ'ըլլայ:

— Ամեն մարդ ձեր վրայ կը ցաւի, հաւատացէք ինձի, մանաւանդ ձեր աղջկան վրայ:

— Խեղճ Լօժէնի, ըսաւ Տանկլար խորունկ հառաչանքով մը: Գիտէք, պարոն, որ վանք մը պիտի մտնէ:

— Ոչ:

— Ափսոս, այո՛, պարոն, այն դէպքին հետեւալ աստուն հաւատաւոր բարեկամուհւոյ մը հետ մեկնելու որոշում ըրաւ, և Իտալիոյ կամ Սպանիոյ մէջ խիստ անաչառ վանք մը փընտռելու գնաց:

— Ո՛հ, այդ ի՞նչ սոսկալի բան է —:

Եւ Պ. տը Պոլիլի այս բացազանչութեան վրայ՝ միւի՞թաբաղան խօսքեր ընե՞լէն ետեւ մեկնեցաւ:

Բայց հաղիւ թէ դուրս ելեր էր, երբ Տանկլար այնպիսի եռանդալի շարժումով մը (զոր Ռոպէր Մաքէր կոչուած խաղին Քրէտէրիքէն ներկայացուիլը տեսողները միայն կը հասկընան,) պոռաց.

— Ա՛նմիտ —:

Եւ Մօնթէ-Քրիսթոյի ընկալաղիբը իւր փոքր թղթագարանին մէջ սեղմելով.

— Եկու վաղը կէս օրին, յաւելցուց, և վաղը կէս օրին ասկէ հեռացած պիտի ըլլամ ես —:

Ետքը իւր գահլէճին մէջ փակուեցու՝ դրան փականքը կըրկին անգամ դարձընե՞լէն ետեւ, իւր գրամարկղին զզրոցները պարպեց, յիտուն հաղար Ֆրանքի չափ լումայատոմսեր հաւաքեց, զանազան թղթեր այրեց, ուրիշ թղթեր ալ բաց տեղը դրաւ, և սկսաւ նամակ մը գրել, զոր կնքե՞լէն ետեւ՝ վրան հետեւեալ հասցէն գրեց.

« Առ տիկին սեպուհ Տանկլար »:

— Այս իրիկուն, մրմնաց, ես ձեռքս անոր զարգանալն
նաց սեղանին վրայ պիտի դնեմ այս նամակը — :

Ետքը պահանջէն անցադիր մը հանե լով .

— Բարի, ըսաւ, այս անցադիրը դեռ երկու ամիս վա-
ւերական է — :

ՉԼՈՒԷ Զ

ԲԷՐ-ԼՇԵԷՉ ԿՈԶՈՒՇԸ ԳԵՐԵՉՄԵՆՆԵՏՏՈՒՆԸ

ՊԱՐՈՆ տը Պովիլ իրօք Վալանթինը իւր
վերջին կայանը տանող յուզարկա-
ւորութեան հանդիպեր էր :

Օդը տխուր և ամպամած էր . տա-
կաւին դաղջ բայց դեղնած տերեւներուն համար մահատիթ
հով մը արդէն սակաւ առ սակաւ մերկացեալ ստերուն վրա-
յէն զանոնք կը խլէր և ծառուղիներուն մէջ լցուած անթիւ
բազմութեան վրայ կը ցրուէր :

Պարոն տը Վիլըֆօր բուն Բարիդեան մը ըլլալով՝ Բարի-
դեան ընտանիքի մը մահացու դիակը բնդունելու արժանա-
ւոր միակ գերեզմանատունը Բէր-Լաշէզինը կը նկատէր : Միւս
գերեզմանատուները գեղջկական և ստորին կ'երևէին իրեն :

Միայն Բէր-Նաշէզի մէջ բարձր ընտանիքները իրենց մասնաւոր գերեզմանը ունէին :

Ինչպէս որ ասկէ առաջ տեսանք՝ Վիլլեֆոր Տոն երկիր մը դնելու իւր մասնաւոր շիրմը շինելու էր, որուն մէջ իւր առաջին ընտանեաց բոլոր անդամները այնչափ շուտով ամփոփուել էին :

Շիրմին ճակատին վրայ հետեւեալ արձանագրութիւնը կար .

ՍԷՆ-ՄԵՐԱՆԻ ԵՒ ՎԻԼԸՖՕՐԻ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Վառն զի այս էր Վալանթինի մօրը ողորմելի Ռէնէին վերջին փափաքը :

Ուստի Սէնթ-Օնօրէ արուարձանէն մեկնող հանդիսաւոր բազմութիւնը դէպ 'ի Բէր-Նաշէզ ճամբայ ինկած էին :

Գրէթէ բոլոր Բարիզի մէջէն անցան, Թանքլի արուարձանը մտան, ու մինչև գերեզմանատունը եղած արաքին ծառուղիներն յառաջացան :

Յիսունէն աւելի կառքեր յուղարկաւորութեան քսան կառքերու ետէն կ'երթային, և այն յիսուն կառքերուն ետէն հինգ հարիւրէն աւելի անձինք ոտքով կը քայլէին :

Եւ ասոնք դրեթէ ամենքն ալ երիտասարդներ էին, որոնց համար այն նորատի, գեղեցիկ և ողջախոհ ազնկան իւր ծաղիկ հասակին մէջ մահուան ժանիքներէն յափշտակուիլը մեծ ազգեցութիւն բրաւ և կայծակի հարուած մը եղաւ իրենց :

Բազմութիւնը Թարիզէն դուրս ելնելու ատեն՝ արաղընթաց կառք մը տեսնան շորս ձիերէ լծուած, որոնք իրենց ծնոց աճառուտ յոգեբը սղոցատեայ զսպանակներու պէս պրկելով յանկարծ կեցան :

Այս կառքին մէջ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը կը գտնուէր, որ վար իջնելով յուղարկաւորութեան կառքին ետէն ոտքով կը քայլէր :

Շաթօ-Ռընօ տեսաւ զան ու իւր կառքէն իջնելով եկաւ անոր ընկերացաւ :

Պոչան ալ իւր վարձած կառքը թողուց և անոնց քովը եկաւ :

Կոմսը ուշադրութեամբ բաղմոթեան մէջ ամեն կողմ կը դիտէր . յայտնապէս մէկը կը փնտռէր :

Վերջապէս չկրցաւ ինքզինքը զսպեւել :

— Ո՛ւր է Մորէլ . հարցոյց անոնց . պարտններ , ձեզմէ մէկը անոր սէրը ըլլալը դիտէ :

— Հանդուցելոյն տունը արդէն մենք մեղի նոյն հարցումը կ'ընէինք , ըսաւ Շաթո-Ռընօ . ամենեին շտեմանք զան — :

Կոմսը լռեց , բայց շարունակ իւր բոլորախօսքը կը դիտէր :

Վերջապէս գերեզմանատունը հասան :

Մօնթէ-Քրիսթոյի սուր նայուածքը յանկարծ գեղձերուն Դ սոճիներուն անտառակին մէջ թափանցեց , և բոլորովին անհանդիստ երեցաւ . քանզի տեսաւ որ խիտ սև նշգարիչներուն տակը ստուեր մը կը մտնէր , և Մօնթէ-Քրիսթօ անտարակոյս իւր փնտռածը ճանչցեր էր :

Այս շքեղ գերեզմանատան մէջ թաղման հանդիսին ինչ ըլլալը ամեն մարդ գիտէ . սեպտեմբր քաղմոթիւնը խումբ խումբ եղած գերեզմանատան ծառուղիներուն մէջ կը ցրուին . երկնից ու երկրի լուսիւնը ամեն կողմ կը տիրէ , միայն խորտակուած ստիմը , կամ գերեզմանի մը բոլորախօսքը շքեղանակուած ցանկի մը աւերակուն ձայնը ու քահանաներուն տխուր երգը կը լսուին , որուն հետ կը խառնուի ծագկանց խիտ բոյսերուն ետին պահուած և ձեռքը միացուցած կնոջ մը հառաչանքը :

Մօնթէ-Քրիսթոյի դիտած ստուերը Հէլոյիղի և Այլէյարի գերեզմանին ետին եռանկիւնի կարողով անկուած ծառերուն մէջէն անցաւ և եկաւ հանդուցելոյն կողքը քաշող ձիերուն սպասաւորաց մէջ մտաւ , և անոնց հետ յառաջանալով թաղման համար որոշուած տեղը հասաւ :

Իւրաքանչիւր ոք բանի մը կը նայէր :

Մօնթէ-Քրիսթօ միայն այն ստուերին կը նայէր , զոր հաշիւ անոր քովը եղողները դիտեր էին :

Երկու անգամ կոմսը իւր կարդէն դուրս ելաւ , որպէս զի

անսնէ թէ արդեօք այն մարդը իւր զգեստնեքուն տակէն զէնք մը կը փնտռէ :

Երբ բազմութիւնը կեցաւ , այն ստուերը Մորէլն ըլլալը ճանչուեցաւ , որ վերէն վար կոճկած սև վերարկուովը , կապուտադոյն ճակատովը , խոտչացեալ այտերովը , իւր դողդոջուն ձեռքը ծոմնակած զլիսարկովը՝ շիրմին վրայ նայող բլրակին վրայ տնկուած ծառի մը կոթնէր էր , ուրկից կատարուելու թաղման բոլոր արարողութիւնը կատարեալ սխալ տեսնէր :

Ամեն բան ըստ սովորութեան կատարուեցաւ :

Քանի մը անձինք , որոնք՝ ինչպէս միշտ կը պատահէր՝ մեռեալին վրայ ամենէն քիչ ցաւողներն էին , դամբանական հրապարակախօսութիւններ ըրին :

Ոմանք Աւլանթինի կանխաճառ մահուանը վրայ կը ցուէին , ուրիշները անոր հօրը վիշտը երկարօրէն կը պատմէին :

Անոնց մէջ քանի մը հանճարեղներ ալ գտնուեցան , որոնք կը պատմէին թէ այն ծաղկաճառ աղջիկը Պ. տը Ալիքսանդրէն շատ անպամ ներողութիւն խնդրած էր այն յանցաւորաց համար և որոնց զլիսին վրայ թաղաւորի դորձակալը արդարութեան դաշոյնը կախած էր :

Մօնթէ-Քրիսթօ ամենեւին մտիկ չէր ըներ անոնց , բան մը չէր տեսներ , և կամ այսպէս ըսենք՝ միայն Մորէլին կը նայէր , որուն հանդարտութիւնն ու անշարժութիւնը սոսկալի տեսարան մը կը ներկայէին այն անձին , որ կարող էր երիտասարդ պաշտօնատարին սրտին խորէն անցածը դուշակել :

— Հոն նայեցէք , ըսաւ յանկարծ Պոլան Տըպրէին , ահա Մորէլը , տեսէք՝ մեր գացքը մտուեր է — :

Եւ երկուքնին ալ Շաթօ-Ռընօյին ցուցուցին զանս :

— Ի՛նչպէս գոյնը նետեր է , ըսաւ այս վերջինը սարսըռալով :

— Պաղած է , ըսաւ Տըպրէ :

— Այ , ըսաւ կամաց մը Շաթօ-Ռընօ . ես կարծեմ թէ

անոր սիրտը շարժած է . խիստ գիւրազգաց մարդ մ'է Մաքս սիմօնիէն :

— Ես չեմ կարծեր , ըսաւ Տըպրէ , օրինորդ տը Վիլիամօրը Տաղիւ թէ կը ճանչնար . . . դուք ձեր բերանովը բսիք :

— Ստոյգ է . սակայն կը յիշեմ որ աիկին տը Մորթերֆի պարահանդիսին մէջ երեք անդամ անոր հետ պաբեց . կը յիշէք , կոմս , այն պարահանդիսին , ուր դուք այնչափ ազգեցութիւն պատճառեցիք :

— Աչ, չեմ յիշեր , պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ առանց գիտնալու թէ ինչ բանի և որո՛ւ կը պատասխանէ , այնչափ միտքը զբաղած էր Մորէլի վրայ հակելու , որուն այտերը կը դունաւորուէին , ինչպէս կը պատահէ իրենց շնչառութիւնը զսպել ուղողներուն :

— Արարողութիւնները վերջացան . մնաք բարեաւ , պարոններ — , ըսաւ յանկարծ կոմսը :

Եւ աներեւոյթ եղաւ առանց յայտնի ընելու իւր ուրիկից երթալը :

Թաղման հանդէսը կատարուեր էր , ներկայ դասուողները դէպ 'ի Բարիդ ճամբայ ինկան :

Միայն Շաթօ-Ռընօ իւր նայուածքովը Մորէլը փնտռեց . սակայն կոմսին ետեէն նայելու ատենը՝ Մորէլ իւր եղած տեղէն աներեւոյթ եղեր էր . և Շաթօ-Ռընօ պարսպ տեղը զան փնտռելէն ետե՛ . Տըպրէին ու Պոլանին ետեէն մեկնեցաւ :

Մօնթէ-Քրիսթօ խիտ ծառերու մէջ նետուելով՝ լայն գերեզմանի մը ետին պահուեցաւ , ուրիկից Մորէլի ամենափոքր շարժումները կը դիտէր . երիտասարդը կամաց կամաց Վալանթինի շիրմին մօտեցեր էր , որուն քովէն խափ հետաքրքրփրիններ և ետքը ծառայողները հեռացեր գացեր էին :

Մորէլ հանդարտ և անորոշ կերպով իւր բոլորախփր դիտեց , բայց իւր նայուածքը կոմսին կեցած տեղին հակառակ կողմը շրջած ատենը՝ Մօնթէ-Քրիսթօ առանց տեսնուելու տասը քայլի չափ ևս մօտեցաւ անոր :

Երիտասարդը ծնկան վրայ եկաւ :

Կոմսը պարանոցը երկնցուցած , աչքը միօրինակ երիտասարդին վրայ յարած , և անոր մէկ շարժումը տեսնելուն պէս՝ գողցես վրան յարձակելու համար ծունկերը ծալած՝ շարունակ Մորէլի կը մօտենար :

Մորէլ իւր ճակատը մինչև մարմարիոնին մօտեցուց , երկու ձեռքը երկաթեայ վանդակները գրկեց և մրմուսաց .

— Ո՛հ , Վալանթին — :

Կոմսին սիրտը վիրաւորեցաւ անոր բերանէն այս երկոքաւորը լսելով :

Քայլ մը ևս յառաջացաւ , և Մորէլի ուսին զարնելով .

— Հո՛ս էք , բարեկամ , ըսաւ . ևս ձեզի կը փնտռէի — :

Մօնթէ-Քրիսթօ կը կարծէր որ երիտասարդը բարկութեան պիտի ելնէ , զինքը պիտի կշտամբէ և յանդիմանէ , սակայն կը սխալէր :

Մորէլ իւր կողմը դարձաւ և հանդարտ երևոյթով մը ըսաւ .

— Կը տեսնէք որ աղօթք կ'ընեմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ հետազօտիչ նայուածքով մը երիտասարդը ոտքէն մինչև գլուխը լաւ մը քննեց , ու այն ատեն աւելի հանդիստ երեցաւ :

— Կ'ուզէք որ զձեզ Բարիզ տանիմ , ըսաւ :

— Ոչ , շնորհակալ եմ :

— Ձեզ ջապէս բան մը կը խնդրէք :

— Թողուցէք որ աղօթք ընեմ — :

Կոմսը առանց ընդդիմութիւն մը ցուցնելու անկէ հեռացաւ , բայց զնաց վերստին ուրիշ կողմ մը պահուեցաւ , ուրկից Մորէլի ամեն մէկ շարժումը կը գիտէր . երիտասարդը վերջապէս ոտք ելաւ , մարմարիոնէն ճերմկած իւր ծունկերը մաքրեց և Բարիզի ճամբան զարկաւ առանց անգամ մը զլուխը ետին զարձրնելու :

Կամաց կամաց քալելով Բորէթ փողոցը իջաւ :

Կոմսը Բէր-Ղաշէզի առջև սպասող իւր կտորը ճամբեց , և հարիւր քայլ հեռուէն անոր ետեւէն կ'երթար :

Մաքսիմիլիէն ջրանցքը անցաւ և ծառուղիներուն վրայէն, Մէսլէ փողոցը մտաւ :

Մորէլի ետեւէն դուռը գոցուելէն հինդ վայրկեան ետքը՝ Մօնթէ-Քրիսթոյի համար վեցստին բացուեցաւ :

Թիւլի պարտէզին դրան առջեւը կը դանուէր, ուրկից մծ ուշագրուելեամբ Բէնրիմսին կը նայէր, որ վարպետ պարտիզպանի պէս Պէնիայի վարդենինները տաշտամաղ կ'ընէր :

— Ա՛հ, Պ. կոմս տը Մօնթէ-Քրիսթօն, գոչեց Թիւլի այն ուրախութեամբ. որ ամեն անգամ Մօնթէ-Քրիսթոյի Մէսլէ փողոցը այցելուելեան եկած ժամանակը Մորէլի ընտանեաց ամեն մէկ անգամը սովորաբար կը յայտնէր :

— Մաքսիմիլիէն հիմա ներս մտաւ, այնպէս չէ՛, տիկին, հարցուց կոմսը :

— Կարծեմ՝ անոր անցնելը տեսայ, այո՛, կրկնեց ծաղկա-հաս կիներ. բայց կ'աղաչեմ, Կամանուէլը կանչեցէր :

— Ներեցէք, տիկին. այս վայրկենիս Մաքսիմիլիէնի քովը կ'ուզեմ երթալ, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ, խիստ կարեւոր խօսք մը ունիմ անոր ըսելու :

— Գայէք ուրեմն —, ըսաւ Թիւլի իւր քաղցր ժպտովը մինչև սանդուխը անոր ընկերանալով :

Մօնթէ-Քրիսթօ շուտով դետնայարկը Մաքսիմիլիէնի բնակարանէն բաժնող երկու դստիկոնները ելաւ :

Սանդուխին դալթին վրայ հասնելով ականջ դրաւ. բայց ամենն ին ձայն մը չլսեց :

Միայն մէկ ընտանիքէ բնակեալ նախնի տուներէն շարե-բուն պէս՝ գալիթը ապակի պատ միայն դուռով մը փակուած էր :

Միայն թէ այն ապակի պատ դրան վրայ բանալի չկար :

Մաքսիմիլիէն ներսէն սյարդունակը դրեր էր. ապակինե-բուն վրայ եղած կարմիր մետաքսեայ վաքաղոցը անկարելի կ'ընէր դռնէն ներս տեսնելը :

Կոմսին անհաստատութիւնը իւր դիմաց վրայ պատած կարմրու թեւէն յայտնուեցաւ. սրաի յուզման այս նշանը այն, անկարելի ընթացումն զիմաց վրայ դիւրաւ չէր տեսնուէր :

— Ի՞նչ ընել պէտք է հիմա — , մըմոաց :

Եւ վայրկեան մը մտածեց :

— Երգեօք զանգակը հնչեցընեմ, կրկնեց, ո՛հ, ոչ, շատ անգամ զանգակի մը ձայնը, այսինքն այցելութեան մը լուրը Մաքսիմֆլիէնի վիճակին մէջ գանուողներուն որոշման դարձադուրթիւնը կ'արտոգայընէ, և այն ատեն զանգակին ձայնին ուրիշ ձայն մը կը պատասխանէ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ ոտքէն մինչև գլուխը սարսուաց, և որովհետեւ իւր որոշումները փայլակի արագութիւնն ունէին, արմուկովք դրան մէկ ապակիին հարուած մը տուաւ, ու խորտակեց զայն. վարագոյրը վերցուց և Մորէլը տեսաւ, որ ձեռքը դրիչ մը իւր գրասեղանին առջևը կը գանուէր և խորտակուած ապակիին շատաչիւնին վրայ իւր նստած տեղէն վեր ցատկեր էր :

— Բան մը չէ, ըսաւ կոմսը, հազար անգամ ներումն կը խնդրեմ, սիրելիք իմ բարեկամ. ոտքս սահեցաւ և արմուկս դրան զարկի. և որովհետեւ ապակին խորտակուեցաւ, ներս մտնելու առիթը չեմ փախցըներ. տեղերնէք մի ելնէք, անհանդիստ մի ըլլաք — :

Այս ըսելով կոմսը իւր թեք խորտակուած ապակիէն անցուց և դուռը բացաւ :

Մորէլ յայտնի դժուարած ստք ելաւ, և Մօնթէ-Քրիսթոյի գիմացը եկաւ՝ աւելի անոր յառաջ գալը արգիլելու քան թէ անոր ընդունելութիւն տալու համար :

— Յանցանքը ձեր ծառաներունն է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ իւր արմուկը շփելով, որոնք տախտակամածները հայելի պէս կը փայլեցընեն :

— Ախրաւորեցա՞ք, սարոն, հարցուց Մորէլ պաղութեամբ :

— Չեմ գիտեր. բայց դուք հոս ի՞նչ կ'ընէիք, զիբ կը զրէիք :

— Ե՛ս :

— Մատերնիդ մեղանով աղտեղած կը տեսնեմ :

— Այո՛, պատասխանեց Մորէլ, զիր կը դրէի. թէև զե-
նուորական եմ, բայց երբեմն զիր գրելու կ'ըզբազիմ— :

Մօնթէ-Քրիսթօ սենեկին մէջ քանի մը քայլ յառաջացաւ :
Մաքսիմիլիէն չկրցաւ արդիւնէլ զան. բայց անոր ետեւէն
դնաց :

— Գիր կը գրէիք, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ սլշութենէ
յոզնած նայուածքով մը :

— Արդէն պատիւ ունեցայ ձեզ այ՛ ըսելու՛—, ըսաւ
Մորէլ :

Կամսը ակնարկ մը շրջեց իւր բոլորաթիքը :

— Կաղամարին քովը ձեր ատրճանակները ինչ բան ու-
նին, ըսաւ կամսը զրատեղանին վրայ եղած զէնքերը մատովը
Մորէլին ցուցնելով :

— Ճամբորդութիւն մը պիտի ընեմ, պատասխանեց Մաք-
սիմիլիէն :

— Բարեկամս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ խիստ քաղցր ձայ-
նով մը :

— Ինչ կը հրամայէք, պարոն :

— Բարեկամս, սիրելիդ իմ Մաքսիմիլիէն, կ'աղաչեմ,
վերջնական որոշումները հեռացուցէք ձեր մտքէն :

— Ինչ վերջնական որոշումներ, ըսաւ Մորէլ սուսերը
թնթիւնելով, կ'աղաչեմ ըսէք՝ միթէ ճամբորդութիւն ընելը
վերջնական որոշում մ'է :

— Մաքսիմիլիէն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, երկուքնիս ալ
կրած գիմակնիս վար առնենք :

« Մաքսիմիլիէն, չէք կրնար ձեր կեղծ հանդարտութեամբը
խաբել զիս, ինչպէս և ես ձեր վրայ ունեցած գոյզն խնա-
մատարութեամբս զձեզ խաբել չեմ կրնար :

« Մինչև հիմա ըսածներս ընելու, ապակի մը կտրելու և
բարեկամի մը սենեկին զաղանիքը բռնաբարելու համար ան-
շուշտ իրական անհանդատութիւն մը կամ լաւ ևս ըսեմ՝
սոսկալի համոզում մը ունենալու էի :

« Գորէլ, դուք ինքդ ինքնիդ սպաննել կ'ուզէք :

— Ա՛ր կը գտնէք այդ պիտի խորհուրդները, պարոն կոմս, ըսաւ Գորէլ սարստալով :

— Ինքզինքնիդ սպաննել կ'ուզէք կ'ըսեմ ձեզի, շարու- նակեց կոմսը նոյն ձայնով, և ահա ապացոյցը — :

Եւ գրասեղանին մօտենալով՝ սկսուած նամակի մը վրայ երիտասարդին գոցած սպիտակ թերթը վերցուց և նամակը առաւ :

Գորէլ յառաջ նետուեցաւ և ուղեց նամակը անոր ձեռ- քէն առնուլ :

Գօնթէ-Քրիսթօ անոր այս շարժումը դուշակեր էր. ուստի զգուշացաւ և Գաքսիմիլիէնի գաստակէն բռնելով կիցուց զան, ինչպէս պողպատեայ շղթայն շարժման մէջ եղող մեքենան կը կեցընէ :

— Կը տեսնէք որ ինքզինքնիդ սպաննել կ'ուզէք, Գորէլ, ըսաւ կոմսը, ահա հոս գրեք էք :

— Աւրե՛ն, զօչեց Գորէլ իւր սրտի կեղծ հանդարտու- թիւնը յայտնի ուժգնութեան փոխելով, եթէ ըսածնիդ ըս- տոյց ըլլայ, և եթէ այս ատրճանակին փողը ինձի դարձը- նելու որոշած ըլլամ, ո՛վ պիտի արդելք ըլլայ ինձ :

« Ա՛վ պիտի կարենայ արդիլէլ զիս :

« Երբ ըսեմ թէ՛ իմ բոլոր յոյսերս ոչնչացած են, սիրտս վիրաւորած է, կեանքս մարած, և սուգն ու ձանձրութիւնը պաշարած են զիս. աչխարհս մոխիր դարձած է ինձի համար, և մարդկային ո՛ր և է ձայն մը իմ սիրտս կը մորմոքէ :

« Երբ ըսեմ թէ՛ պիտի զթաք ինձի եթէ թողութ որ մեռ- նիմ. վասն զի եթէ արդիլէք զիս, խելքս պիտի կորսնցընեմ և պիտի խենթեանամ :

« Ա՛ղէ, ըսէք, պարոն. երբ այս խօսքերը լսէք, երբ տեսնէք որ վշտագին սրտիւ և արտասուօք կ'ըսեմ զանոնք, կրնա՞ք պատասխանել ինձ թէ իրաւունք չունիմ :

« Պիտի կրնայ մէկը արդիլէլ զիս որ յետին թշուառը չըլլամ :

« Ըսէք, պարոն, ըսէք . դուք պիտի կրնա՞ք արդիլեւ զիս :

— Այո՛, Մորէլ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի ձայնիւ ժը, որուն հանդարտութիւնը երիտասարդին եռանդալի յուզման հետ տարօրինակ ընդդիմապատկեր մը կ'ընծայէր . այո՛, ե՛ս պիտի արդիլեմ զձեզ :

— Գո՛ւք պիտի արդիլե՞ք զիս կ'ըսէք, դուք Մորէլ այնպիսի ձայնիւ մը, որուն մէջ իւր ցատումը և կշտամբանքը կ'աւելնային . դուք որ այլանդակ յուսով մը հրատարակեցիք զիս, դուք որ սնտախի խոստումներով արդիլեցիք, խարեցիք և քնացուցիք զիս, ինչ ատեն օղնութեան գիմելով կամ վերջին ջանք մը ընելով կրնայի ազատել զան, կամ գոնէ իմ բազկացս մէջ անոր մեռնիլը կը տեսնէի . դուք որ ինքզինքնիդ հանճարալի, հնարադէտ և ամեն բանի մէջ կարող մէկը կը ձևացրնէք, և ինքզինքնիդ Նախախնամութենէ զերկրած գործակատար մը կը ներկայացրնէք, թունաւորեալ ծաղիկահաս աղջկան մը անդեզայն տալու կարողութիւն չունեցաք : Ա՛հ, շիտակը, պարոն, պիտի ցաւէի ձեր վրայ եթէ ձեր ընթացքովը սոսկում չպատճառէիք ինծի :

— Մորէլ . . . :

— Այո՛, դուք ըսիք որ դիմակս վար առնում, ահա դո՛՛հ եղիք, գիմակս վար առի :

« Այո՛, երբ ետեւս գերեզմանատունը եկաք, դարձեալ պատասխանեցի ձեզ, քանզի իմ սիրտս բարի է :

« Երբ սենեակս մտաք, թողուցի որ մինչև քովս մտե՛նար . . . :

« Մակայն որովհետև չափը կ'անցրնէք, որովհետև կը խրոխտաք ինծի մինչև իմ սենեկիս մէջ, ուր իբր գերեզմանիս մէջ քաշուեր էի :

« Եւ որովհետև կ'ուզէք նոր տառապանք մը պատճառել ինծի այն միջոցին, որ ամեն տառապանքները կրած կը կարծէի, կո՛մս տը Մօնթէ-Քրիսթոյ, իմ կեղծ պաշտպանս, կո՛մս տը Մօնթէ-Քրիսթոյ, արեգեբաց ազատիչը, դո՛՛հ եղիք :

Քանզի ձեռք բարեկամին մեռնիլը պիտի տեսնէք չիմա . . . — :

Եւ Մորէլ յիմարական ժպիտով մը երկրորդ անգամ աւարճանակներուն վրայ նետուեցաւ :

Մօնթէ-Քրիսթօ ուրուականի պէս գունատեալ, բայց իւր աչքը գողցես բոցավառ երէկելով, ձեռքը զինուց վրայ դրաւ և յիմարին ըսաւ .

— Եւ ես կը կրկնեմ ձեզի որ ինքզինքնիդ պիտի չսպաննէք :

— Երկրիլեցէք տեսնեմ, կրկնեց Մորէլ վերջին յարձակումով մը, բայց առջի անգամուան պէս՝ կոմսին պողպատեայ թեկէն յաղթուեցաւ :

— Այո՛, պիտի արդիլեմ զձեզ :

— Բայց վերջապէս ո՞վ էք դուք, որ այսպէս ազատ և խոհուն արարածներու վրայ բռնաորական իշխանութիւն մը բանեցընել կ'ուզէք, գոչեց Մաքսիմիլիէն :

— Ո՞վ եմ ես կ'ըսէք, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ :

« Մտիկ բրէք ուրեմն .

« Աշխարհիս վրայ միայն ես իշխանութիւն ունիմ ձեզ ըսելու թէ՛ « Մորէլ, չեմ ուզեր որ չորրդ զաւակը այսօր մեռնի » — :

Եւ Մօնթէ-Քրիսթօ թեկերը կուրծքին վրայ իրարու պլլած՝ այլայլեալ, բարձր և վեհ զէմքով մը զէպ'ի դողդոջուն երիտասարդը յոտսջացաւ, որ ախամայ այն մարդուն զօրութեանէն յաղթուելով՝ քայլ մը ետ քաշուեցաւ :

— Ինչո՞ւ չորս խօսքը կ'ընէք, ըսաւ Մորէլ կակազելով . ինչո՞ւ այսօրուան պատահածին մէջ անոր յիշատակը կը խառնէք :

— Վասն զի ես այն անձն եմ, որ քու հայրդ ինքզինքը մեղցընել ուզած օրը անոր կեանքը ազատեցի, ինչպէս որ այսօր դուն ինքզինքդ սպաննել կ'ուզես, վասն զի ես այն անձն եմ, որ քու ծաղիահաս քրոջդ քսակը և ձերունի Մարէլին Փարսոնը զրկեցի . վասն զի ես Էմմանուէլ Տանթէսն եմ, որ մանկութեանդ մէջ ծնողացս վրայ քու խաղալդ տեսեր եմ — :

Մորէլ դեղեկեալ, ընկճեալ և ողեսպառ եղած քայլ մը
ևս ետ չաշուեցաւ :

Ետքը յանկարծ ուժէ կտրելով, Մօնթէ-Քրիսթոֆի ոտքե-
րուն խոնարհեցաւ բարձր ձայն մը հանելով :

Եւ Մորէլի ազնիւ և հիանալի բնութեանը մէջ յանկար-
ծական և կատարեալ վերակենդանութեան շարժում մը եղաւ :

Ոտք ելաւ, սենեկէն դուրս ցատկեց և սանդուխին վրայէն
իւր ձայնին բոլոր ուժովը պոռաց .

— Թիւլի, Թիւլի, Էմմանուէլ, Էմմանուէլ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ ևս անոր ետեէն դուրս նետուիլ ուզեց,
բայց Մաքսիմիլիէն աւելի յօժարութեամբ կ'ուզէր մնանիլ
քան թէ կոմսին վրայ հօտ զբան ծխնիները թողուլ :

Մաքսիմիլիէնի ձայնէն Թիւլի, Էմմանուէլ, Բէնըլժոն և
քանի մը ծառաները սոսկումով վազեցին եկան :

Մորէլ անոնց ձեռքէն բռնեց և դուրս բացաւ :

— Ծնկան վրայ եկէք, զոչեց հեծկլտանքէն հեղձեալ
ձայնով մը, ծնկան վրայ եկէք, ահա՛ բարեբարնիս, ահա
մեր հօրը ազատիչը, ահա . . . — :

« Էտման Տանթէսը » պիտի ըսէր :

Երբ կոմսը անոր թևը բռնելով՝ ընդմիջեց դան :

Թիւլի կոմսին ձեռքը բռնեց և իւր շրթանց մօտեցուց . Էմ-
մանուէլ իբր իւր խնամակալ հայրը ճանչնալով համբուրեց
դան . իսկ Մորէլ երկրորդ անգամ ծնկան վրայ ինկաւ և
ճակատը տախտակամածին մօտեցուց :

Այն ատեն պղնձեայ սիրտ ունեցող մարդը իւր սրտին ու-
ոիլը զղաց, կիզիչ բոց մը իւր կոկորդէն աչեբուն ցայտեց,
զլուխը խոնարհեցուց և լացաւ :

Քտնի մը վայրկեան այն սենեկին մէջ արտասուաց և հե-
ծեծանաց ձայներ լսուեցան, որոնք անշուշտ հրեշտակաց ան-
դամ ներդաշնակաւոր պիտի երևէին :

Թիւլի իւր զղացած սրտի խորին յուզմունքէն հաղիւ սթա-
փելով՝ սենեկէն դուրս նետուեցաւ, դատիկան մը վար իջաւ ,

որ Մէլլամնի ծառուղւոյն անձանօթէն նուիրուած քսակը առնու բերէ :

Այն միջոցին Կմմանուէլ ընդհատեալ ձայնով մը կոմսին կ'ըսէր .

— Ո՛հ, պարոն կոմս, այնչափ անզամ մեր անձանօթ բարեբարին վրայ խօսելնիս լսելով և անոր համար մեր այնչափ երաստողէա և սիրալիր յիշատակ մը պահելը տեսնելով, ինչպէս մինչև այսօր կըցաք սպասել և ինքզինքնիդ չճանչցուցիք : Ո՛հ, անդթուծիւն մ'է այս մեղի համար, և կը համարձակիմ իսկ ըսելու, պարոն կոմս, ձեզի համար ալ :

— Մտիկ բրէք, բարեկամ, ըսաւ կոմսը, և կրնամ զձեզ այսպէս կոչել, քանզի տասն և մէկ տարիէ 'ի վեր ատանց ձեր դիտնալուն իմ բարեկամս էք դուք . այս գաղտնիքին յայտնուելուն պատճառը մեծ դէպք մ'է, զոր դուք չէք գիտեր : Ակայ է Աստուած որ բոլոր կենացս մէջ սրտիս խորը պահել կ'ուզէի զայն . Վարսիմիրիէն եղբայրս այնպիսի բռնութեամբ մը երեան հանեց, որուն համար հաւատարի եմ որ զղջացած է — :

Ետքը տեսնելով որ Վարսիմիրիէն սենեկին մէկ կողմը միշտ ծնկան վրայ կեցած՝ թեաթոսի մը կոթընէր էր :

— Հսկեցէք անոր վրայ, յաւելցուց ցած ձայնով Մօնթէ-Քրիստօ նշանական կերպիւ Կմմանուէլի ձեռքը սեղմելով :

— Ի՞նչ պատճառաւ, հարցուց երիտասարդը զարմանքով :

— Չեմ կրնար ըսել, սակայն անոր վրայ հսկեցէք — :

Կմմանուէլ շքջահայեաց ակնարկ մը պալաղուց սենեկին մէջ և Մորէլի ատրճանակները տեսաւ :

Իւր աչերը սոսկումով այն զինուց վրայ յարեց, ու իւր մատը անոնց բարձրութեամբը կամաց մը վեր վերցընելով Մօնթէ-Քրիստօյի ցուցուց զանոնք :

Մօնթէ-Քրիստօ գլուխը խոնարհեցուց :

Կմմանուէլ դէպ 'ի ատրճանակները շարժում մը ըրաւ :

— Թողուցէք —, ըսաւ կոմսը :

Եւսքը Մորէլի մտանալով անոր ձեռքը բռնեց :

Երիտասարդին սիրտը թունդ հանող եռանդալի յուզմունքը խորին թմբբութեան տեղի առնել էր :

Թիւլի մտաբանայ քսակը ձեռքը բռնած սենեակը մտաւ վերստին . արտասուաց երկու փայլուն և ուրախալի կաթիլներ առաւօտեան ցողի երկու կաթիլներու պէս իւր սյտերէն վար կը գլորէին :

— Ե՛հա մեր յիշատակը , ըսաւ . մի կարծէք թէ մեր ազատիչը յայտնուելէն ետքը՝ ալ սիրելի չէ այն ինձի :

— Ձաւակս , պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ կարմրելով , ներեցէք ինձ որ այն քսակը ետ առնում . զիս ճանչնալնէ դետքը չեմ ուզեր որ ուրիշ կերպով յիշէք զիս բայց եթէ այն սիրով , զոր կը խնդրեմ որ շնորհէք ինձի :

— Ա՛հ , ըսաւ Թիւլի քսակը իւր սրտին վրայ սեղմելով , ոչ , ոչ , կ'աղաչեմ , մեզի թողուցէք զայն . քանզի կրնաք օր մը բաժնուիլ մեզմէ , քանզի օր մը դժբաղդարար մեզմէ պիտի բաժնուիք , այնպէս չէ :

— Ճիշդ գուշակեցիք , տիկին , պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտելով . ութ օրէն պիտի մեկնիմ այս քաղաքէն , ուր այնչափ մարդիկ , որոնք երկնից վրէժխնդրութեանը արժանի էին , երջանիկ կ'ապրէին , ինչ ատեն հայրս անօթութենէ և վիշտէն մնաւ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր մտաւոր մեկնիլը իմացրնելով իւր աչերը Մորէլի վրայ յարեց , և դիտեց որ պէտէ Բէնիմոյս Կոնստանտին խօսքերը Մորէլը իւր թմբբութենէն չսթափեր էին :

Հասկըցաւ այն ատեն որ իւր բարեկամին վիշտը հանդարտելու համար վերջին մըցում մը պէտք էր . և Թիւլին ու Էմմանուէլին ձեռքը բռնելով , զորոնք սեղմելէն ետե իրարու միացուց , հօր մը իշխանական քաղցր ձայնով ըսաւ անոնց .

— Սիրելիներս , կ'աղաչեմ , զիս Մաքսիմիլիէնի հետ առանձին թողուցէք — :

Թիւլին համար յարմար ժամանակ մ'էր իւր թանկագին

յիշատակը առնելու, որուն վրայ մտոցեր էր Մօնթէ-Քրիստոս թօ վերստին խօսելու, և իւր ամուսնոյն հետ աշխուժիւ դուրս ելաւ:

Կոմսը Մորէլի հետ անանձին մնաց, որ արձանի պէս անշարժ կեցեր էր:

— Ա՛ղէ, ըսաւ կոմսը իւր հրատարակման վրէպերէ տասարդին ուսին դպչելով, ինքզինքիդ պիտի գամ, Մաքսիմիլիէն:

— Այո՛, վասն զի վիշտերս վերստին կ'ըսկսին —

Կոմսը տխուր երկմտութեան մէջ ընկղմելով՝ իւր յօնքը կնճռեց:

— Մաքսիմիլիէն, Մաքսիմիլիէն, ըսաւ, այդ խորհուրդներդ անարժան են քրիստոնէի մը:

— Ո՛հ, անհոգ եղիք, բարեկամ, ըսաւ Մորէլ զլուսը վերցընելով և անպատում տխրութեամբ տպաւորուած ժպիտ մը երևցընելով կոմսին, այսուհետև մահ փնտռելու պէտք պիտի չունենամ:

— Աւրեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիստոս, զէնքը և յուսահատութիւնը մէկ զի պիտի գնես:

— Այո՛, ըսաւ Մորէլ. քանզի վշտացս վերջ տալու համար ատրճանակի մը փողէն կամ դաշոյնի մը ծայրէն աւելի ազդու միջոց մը ունիմ:

— Ի՛նչ միջոց ունիս, խենթ տղայ:

— Իմ վիշտերս ինքնին պիտի սպաննեն զիս:

— Բարեկամ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիստոս անոր մեղամաղձին հաւասար տխրութեամբ մը, մտիկ ըրէ.

«Օր մը ես ալ քու կիներդ հաւասար յուսահատութեան մը մէջ, քանզի նոյնօրինակ որոշում մը կը ներկայէր ինձի, քեզի պէս ուղեցի ինքզինքս սպաննել:»

«Օր մը քու հայրդ ալ նոյնպէս յուսահատութեամբ ուղեց ինքզինքը սպաննել:»

«Եթէ հայրդ ատրճանակին փողը իւր ճակտին ուղղած վայրկենին, և իմ երեք օրէ ՚ի վեր բերանս փշրանք մը չի»

դնե լէս եակ՝ հացս անկողնոյս քովէն հեռացուցած միջոցիս մէկը մօտենար և ըսէր մեզ .

« Ես դեցէք , որ պիտի գայ որ երջանիկ պիտի ըլլաք և ձեր կեանքը պիտի օրհնէք . այն ձայնը որ կողմէն որ դալու ըլլար , անշուշտ տարակուսական ժպտով կամ անհաւատութեան անձկութեամբ ականջ պիտի դնէինք անոր . որչափ անդամ հայրդ զքեզ գրկելով իւր կեանքը օրհնած է , որչափ անդամ ես ալ . . . »

— Ա՛հ , դոչեց Մորէլ կոմսին խօսքը ընդմիջելով , դուք ձեր ազատութիւնը միայն կորուսած էիք , հայրս ալ իւր հարըստութիւնը միայն կորուսած էր , իսկ ես Վալանթինս կորսընցուցի :

— Ինծի նայէ , Մորէլ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ այն վսեմ ձայնիւ , որ քանի մը պարագաներու մէջ մեծ և յանկուցիչ կ'երևցընէր զինքը . ինծի նայէ , ոչ աչացս մէջ արտասուք ունիմ , ոչ երակներուս մէջ տենդ և ոչ սրտիս մէջ աղէտալի բարբախում մը . սակայն զքեզ վշտաց մէջ կը տեսնեմ , Մաքսիմիլիէն , զքեզ , որ զուակիրս պէս կը սիրեմ . մտածէ , Մորէլ , որ վիշտը մարդուս կենացը կը նմանի , և թէ ապագան միշտ անձանօթ է մեզ : Եթէ ես քեզի կ'աղաչեմ , և կը հրամայեմ որ ասլրիս , Մորէլ , անշուշտ համոզուած ըլլալուս համար է որ օր մը շնորհակալ պիտի ըլլաս ինձ քու կեանքդ ազատելուս համար :

— Տէր Աստուած իմ , դոչեց երիտասարդը . ինչ կ'ըսէք , կոմս , դուցէ երբէք մէկը սիրած չէք դուք :

— Տղայ ես դուն տակաւին , պատասխանեց կոմսը :

— Մարդ ըլլալէս 'ի վեր զինուոր եմ , կրկնեց Մորէլ , և մինչև քսան և ինը տարեկան ըլլալս սիրել ինչ բան է չէի գիտեր , քանզի մինչև այն տարիքս զոացած զգացումներս սիրոյ անուան արժանի չեն . քսան և ինը տարեկան հասակիս մէջ Վալանթինը տեսայ . զրեթէ երկու տարիէ 'ի վեր կը սիրեմ զան , և զրեթէ երկու տարիէ 'ի վեր կարող եղայ

ինձի համար գրքի մը պէս բացուած այն որտի՛ն մէջ Տիրոջ ձեռքը գրուած աղջկան և կնոջ առաքինութիւնները կարգալու :

« Կոմս , Վալանթինի հետ իմ երջանկութիւնս անվերջ , անսահման , անխմանալի , խիստ մեծ , խիստ կատարեալ և աշխարհային երջանկութենէ խիստ բարձր պիտի ըլլար , և որովհետեւ աշխարհս զան շտուաւ ինձի , կոմս , ըսել է թէ առանց Վալանթինի ինձի համար երկրի վրայ յուսահատութենէ և տառադանքէ զառ բան չկայ :

— Յուսա ըսի քեզի , Մորէլ , կրկնեց կոմսը :

— Եւ ես կը կրկնեմ ձեզի , զգուշացէք , կոմս , ըսաւ Մորէլ . վասն զի զիս համոզելու կ'աշխատիք , և եթէ համոզեք զիս , խելքս կարսնցընել պիտի տաք , քանզի ինձ կարծեւ կու տաք թէ Վալանթինը պիտի կարենամ տեսնել — :

Կոմսը ժպտեցաւ :

— Բարեկամս , հայրս , զոչեց Մորէլ յուզեալ սրտիւ , զգուշացէք կ'ըսեմ երոբոք անգամ . քանզի իմ վրաս բանեցուցած իշխանութիւննիդ կը զարհուրեցընէ զիս . ուշ գրէք ձեր խօսքերուն , վասն զի աչերս կը վերարժարձին , սիրտս վերստին կը բորբոքի և կը վերածնանի , զգուշացէք , քանզի գերբնական բաներու հաւատալ պիտի տաք :

« Կը հնազանդիմ ձեզի , բայց ուշ գրէք , ձեր խօսքերը մարդս կը յուսադրեն :

— Յուսա՛ , բարեկամ , կրկնեց կոմսը :

— Ա՛հ , ըսաւ Մորէլ իւր յուզման բարձրութենէն տըխբութեան անդունդը ինձալով , ո՛հ , զիս ծաղր կ'ընէք դուք , և այն բարի կամ ինքնասէր մայրերուն պէս կը վարուիք , որոնք իրենց զուակին ճիշերէն ձանձրացած մեղրային խօսքերով անոնց ցաւը կը հանդարտեցընեն :

« Ոչ , բարեկամ , սխալեցայ ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրելուս . ոչ , ամենեին մի վախնաք , իմ վիշտս այնպէս սրբալիս խորը պիտի թաղեմ , և այնպէս անցայտ և զաղանի պի-

տի պահեմ, որ զթալու հոգը անդամ պիտի չունենանք :
Մնաք բարեաւ, բարեկամ, մնաք բարեաւ :

— Ընդ հակառակն, ըսաւ կոմսը, այս ժամն, Մաքսի-
միլիէն, իմ քովս և ինծի հետ պիտի ապրիս, ինչմէ պիտի
չբաժնուիս, և ութ օրէն միատեղ Գաղղիսյէն պիտի մեկնինք :

— Գարձեալ կ'ըսէք որ յուսամ :

— Այո՛, յուսա կ'ըսեմ, քանզի ցաւոցդ դարման տանե-
լու միջոցը գիտեմ :

— Կոմս, իմ վիշտս կ'աւելցընէք. զլուխս եկած դժբաղ-
դութիւնը սովորական բան մ'է, և դուք սովորական միջո-
ցով այսինքն ճանապարհորդութեամբ զիս միսթարեւել կը
կարծէք — :

Եւ Մորէլ արհամարհական անհաւատութեամբ զլուխը
շարժեց :

— Ի՞նչ ըսեմ, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ. ես իմ խոստ-
մանցս վրայ հաստատ եմ, թող որ անոնց փորձը ցուցընեմ :

— Կոմս, ողեվարս երկարելէն ուրիշ բան չէք ընեք :

— Արեմն, ըսաւ կոմսը, ով տկարասիրտ մարդ, բարե-
կամիդ փորձած փորձին համար քանի մը օր շնորհելու ոյժ
չունիս :

« Ըսէ, գիտես ինչ բանի կարող է Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը :

« Գիտես որ երկրային շատ իշխանութեանց կը հրամայէ :

« Գիտես որ առ Աստուած այնչափ հաւատք ունի, որ կա-
րող է հրաշքներ գործելու հրաման ստանալ Անորմէ, որ ը-
սած է թէ մարդս հաւատքով կրնայ լին մը ստեղծել :

« Արեմն սպասէ որ իմ ընեւ յուսացած հրաշքս տես-
նես, եթէ ոչ . . . :

— Եթէ ոչ ինչ կայ, ըսաւ Մորէլ :

— Եթէ ոչ, Մորէլ, զքեզ ապերախտ պիտի կոչեմ :

— Մեղքըքէք ինծի, կոմս :

— Այնչափ կը մեղքընամ քեզի, Մաքսիմիլիէն, որ եթէ
Ջիշդ ամսէ մը ցաւոցդ դարման մը ընեւ չկարենամ, աղէկ

նաև գիրք ըսածներուս, Մորէլ, ես ձեռքս զգեց այս ատրք-
ճանակներուն և Իտալիոյ ամենէն սոսկալի թոյնով լիցուն
բաժակի մը գիմացը կը գնեմ, հաւատա ինծի, Վալանթինը
սպաննող թոյնէն աւելի անվրէպ և աւելի արագամահ թոյ-
նի մը:

— Կը խոտանա՞ք ինձ այդ բանը:

— Այո՛, վասն զի ես մարդ եմ, վասն զի ես ալ ինչպէ՛ս
ըսի՛ ուղեցի մեռնիլ, բայց զժբազդու թիւնը ինձմէ հեռանա-
լէն ետե՛՛ շատ անգամ մշտնջենաւոր քնոյ զուարճութիւնները
երազեցի:

— Ա՛հ, ստուգիւ կը խոտանա՞ք, կոմս, զոչեց Մաքսի-
միլիէն այլայլեալ:

— Ձեմ խոտանար, այլ կ'երգնում, ըսաւ Մօնթէ-
ֆրիսթօ ձեռքը երկնցընելով:

— Ուրեմն եթէ մէկ ամիսէն չմիթարուիմ, պատիւնուդ
վրայ կը խոտանա՞ք որ զիս ազատ պիտի թողուք, և ինչ որ
ընեմ՝ ապերախտ պիտի չկոչէք զիս:

— Այո՛, ճիշդ մէկ ամիսէն, Մաքսիմիլիէն. այսօր սեպ-
տեմբերի 3ն է, և այս թուականը նուիրական է մեզի. չեմ
դիտեր թէ արդեօք կը յիշե՛ս:

« Այսօր ճիշդ տասը տարի է որ հայրդ կ'ուզէր ինքզինքը
սպաննել և ես ազատեցի զան —:

Մորէլ կոմսին ձեռքը բռնեց և համբուրեց զանոնք:

Կոմսը թողուց որ երիտասարդը ուզածը ընէ, զողցես
ճանչնալով որ ինքը արժանի էր այն զգուանաց:

— Եէկ ամիսէն, շարունակեց Մօնթէ-ֆրիսթօ, երկուք-
նիս ալ սեղանի մը սոջն պիտի նստինք և դուն ընտիր զէն-
քեր և քաղցր մահ պիտը ունենաս. սակայն 'ի փոխարէն՝ կը
խոտանաս ինծի որ մինչև այն ատենը պիտի սպասես և ինք
զինքդ պիտի չսպաննես:

— Ա՛հ, զոչեց Մորէլ, ես ալ հիմա կ'երգնում —:

Մօնթէ-ֆրիսթօ երիտասարդը իւր սրտին վրայ քաշեց ի-
երկար ատեն զան գրկած մնաց:

— Եւ հիմա, ըսաւ անոր, այսօրուանէ պիտի գտն իմ^ս տունս բնակելու. Հայտէին սենեակները քեզ կու տամ, և գոնէ այս կերպով տղաս աղջկանս տեղը պիտի անցնի:

— Հայտէն ինչ եղաւ, հարցուց Մորէլ:

— Այս գիշեր մեկնեցաւ:

— Քեզմէ բաժնուելուն համար:

— Ինչ սպասելու համար. . . : Պատրաստուէ Շանդ-Էլիզէ փողոցը դալ զիս գտնելու, և մէկը չտեսած զիս ասկէ դուրս հանէ —:

Մաքսիմիլիէն գլուխը խոնարհեցուց և մանկան մը պէս հնազանդեցաւ:

ԳԼՈՒԽ Է.

ԲԸԺԱՆՈՒՄԸ

Մէն-Ճէրմէն-Տէ-ԲԲԷ փողոցին մի և նոյն պանդոկին մէջ, ուր Ալպէր տը Մորսէրֆ իւր մօրը հետ բնակելու եկեր էր, առաջին դասիլոնին սենեակները խիստ դաղտնի կեանք մը վարող անձ մը վարձած էր:

Այս անձը այնպիսի մարդ մ'էր, որուն երեսը երբէք չի կրցեր էր տեսնել պանդոկին դոնապանը ոչ անոր դուրս ելնելու և ոչ ներս մտնելու ատենը. քանզի ձմեռը իւր կզակը կարմիր փողկապով մը կը ծածկէր, ինչպէս կ'ընեն մասնաւոր կառավարները, որոնք թաաբոններուն գուռը իրենց տիրոջը կ'ըստասեն, և ամառը դոնապանին սենեկին առջեւն անցնելու ատենը ճիշդ տեսնուելու միջոցին քիթը կը խնջէր:

Պէտք է խոստովանիլ որ այս անձը ամենեւին լրտեսող մը չունէր, և տարաձայնութիւն մը ելած էր որ բարձրաստիճան անձ մ'էր, բայց ինքզինքը յայտնել չէր ուզեր և մեծ վարկեր ունէր, որով իւր գաղտնի մտնելն ու ելնելը մէկուն կասկած տուած չէր:

Իւր այցելութիւնները սովորաբար որոշ ժամանակ ունէին, թէև երբեմն աւելի կանուխ կամ ուշ կ'ըլլային. բայց դրեթէ միշտ, ամառ ձմեռ, ժամը չորսին իւր սենեակը կը գառնար, ուր ամենեւին դիշեր մը մնացած չէր:

Ձմեռը՝ ժամը երեք ու կէսին՝ իւր բնակարանին ծառայութիւն ընող գաղտնապահ կինը կրակը կը վառէր:

Ամառը՝ նոյնպէս ժամը երեք ու կէսին՝ նոյն ծառան զսվացուցիչ ըմպելիները կը պատրաստէր:

Ժամը չորսին, ինչպէս ըսինք, գաղտնի կեանք վարող մարդը կու գար:

Իրմէ քսան վայրկեան ետքը՝ պանդոկին առջին կտոք մը կը կենար:

Սեաւ կամ մութ կապոյտ զգեստներ հագած և միշտ մեծ քողով մը ծածկուած կին մը կարէն կ'իջնէր, ստուերի պէս դոնապանին սենեկին առջեւն կ'անցնէր, սանդուխէն վեր կ'եջնէր առանց իւր թեթեաքայլ ոտքին տակը անոր աստիճաններուն ձայնը հանելու:

Երբէք պատահած չէր որ իւր սէր երթալը մէկը հարցընէ:

Իւր գէմքը նոյն պանդոկին մէջ բնակող մարդուն պէս

քաղաքովին անձանօթ մեացեր էր երկու դոնապաններուն , որոնք իրենց գաղտնապահութեան հողմանէ մայրաքաղաքին անթիւ դոնապաններուն մէջ գուցէ եզակի էին և օրինակ ըլլալու արժանի :

Աւերորդ է ըսել թէ կինը առաջին գտնիկնէն վեր չէր ելներ :

Մասնաւոր կերպով մը դուռը կը քերէր , և իսկոյն կը բացուէր այն , ու կինը ներս մտնելուն պէս կը գոցուէր :

Մեկնելու ատենն ալ նոյն կերպով կ'ըլլար :

Նախ անձանօթ կինը միշտ քողով ծածկուած դուրս կ'եւլնէր , իւր կառքը կը մտնէր , որ երբեմն փողոցին մէկ հողմէն և երբեմն միւս հողմէն աներևոյթ կ'ըլլար : Քսան վայրկեան ետքը անձանօթ մարդն ալ իւր փողակաղին կամ թաշկինակին մէջ պահուած դուրս կ'ելնէր , և աներևոյթ կ'ըլլար :

Աւալանթիինի թաղման և Մօնթէ—Քրիթոյ կոմսին իւր սեղանաւորին այցելութիւն ըրածին հետևեալ օրը՝ անձանօթ մարդը փոխանակ կէս օրէն ետև ժամը չորսին գալու՝ առտուան ժամը տասին եկեր էր :

Գրեթէ անմիջապէս ետքը՝ առանց ըստ սովորութեան քսան վայրկեան միջոց ձգելու՝ վարձու կառք մը հասաւ , և քաղաքիկեալ տիկինը արտորնօք սանդուխէն վեր ելաւ :

Գուռը բացուեցաւ և գոցուեցաւ :

Բայց դուռը չփակուած տիկինը գոչեց .

— Ա.իւսիէն , բարեկամս — :

Այնպէս որ դոնապանը , որ առանց ուզելու՝ տիկնոջ այս ձայնը լսեր էր , առաջին անգամ իմացաւ որ իւր վարձակալին անունը Ա.իւսիէն էր . սակայն որովհետև աննման դոնապան մ'էր՝ միտքը դրաւ որ լսածը իւր կնոջը անգամ չյայտնէ :

— Ի՞նչ կայ , սիրելիս , ըսաւ քողարկեալ տիկնոջ շփոթութենէն կամ արտորակէն անունը յայտնուած անձը . ըսէք , խօսեցէք :

— Քարեկամ, կրնամ ձեր վրայ վտահ ըլլալ :

— Անշուշտ, ինչո՞ւ չէ : բայց ինչ կայ, այս առտու ինչ գրած տոմսակներդ սոսկալի երկմտութեան մէջ ընկղմեց զիս : Ձեր այսպէս արտորալուն և շփոթութեանց պատճառը ինչ է, ըսէք շուտով, սիրտս հանդարտեցուցէք և կամ բոլորովին սոսկացուցէք զիս :

— Լիւսիէն, մեծ գիպուած մը պատահեցաւ, ըսաւ տիկինը Լիւսիէնի վրայ հետազօտիչ նայուած մը յարելով. այս գիշեր Գ. Տանկլար մեկներ է :

— Գ. Տանկլար մեկներ է, և ո՞ւր գացեր է :

— Ձեմ գիտեր :

— Ձէք գիտեր, սրբեմն շվերադատնալու մտօք մեկներ է :

— Անտարակոյս . իրիկուան ժամը տասին՝ իւր ձիերը զինքը Շարանթոնի դուռը տարեր են . հոն՝ լծուած պատրաստ սուրհանդակի կառք մը դտեր, իւր սենեկապանին հետ աշոր մէջ մտեր է՝ իւր կառավարին ըսելով թէ Ֆօնթէնըսլօ կ'երթայ :

— Ի՞նչ կ'երևէ առկէ :

— Սպասեցէք, սիրելիս, ինչ նամակ մը գրեր էր :

— Նամակ մը :

— Այո՞, կարգացէք — :

Եւ աիկին Տանկլար իւր ծոցէն կնիքը բացուած նամակ մը հանեց ու Տըպրէին ներկայացուց :

Տըպրէ զայն կարգալէն առաջ վայրկեան մը երկմտեցաւ թէ արդեօք անոր պարունակութիւնը ինչ կրնար ըլլալ, և կամ ինչ որ ըլլար անոր պարունակութիւնը, իւր ինչ ճամբայ բռնելիքը առաջէն որոշած էր :

Քանի մը մանրերկրորդ ետքը՝ անտարակոյս իւր որոշումը ընելով նամակը կարգաց :

Ահա այն նամակին պարունակութիւնը, որ աիկին Տանկլարին այնչափ մեծ շփոթութիւն մը պատճառեր էր :

« Տիկին և խիստ մտերիմ ամուսինս » :

Տըպրէ ակամայ կեցաւ և տիկնոջ երեսը նայեցաւ , որուն մինչև աչերը շառագնեցան :

— Կարգացէք — , ըսաւ տիկինը :

Տըպրէ շարունակեց .

« Այս նամակը ընդունած ժամանակնիդ՝ ալ ամուսին պիտի չունենաք :

« Ա՛հ , սրտերնիդ շատ մի խաղցընէք , աղջիկնիդ կորսնցուցածնուդ պէս ամուսիննիդ ալ կորսնցուցիք , ըսել կ'ուզեմ թէ Գաղղիայէն դուրս հանող երեսուն կամ քառասուն ճամբաներէն մէկուն վրայ պիտի գտնուիմ :

« Այս ընթացքիս բացատրութիւնը պէտք եմ տալ ձեզ , և որովհետև զանոնք կատարեալ հասկըցող կիւն մ'էք , ձեզմէ չեմ ուզեր պահել : Մտիկ ըրէք ուրեմն .

« Այս առտու հինգ միլիոնի վճարում մը պատահեցաւ , և ես վճարեցի . նոյնպէս դումարի ուրիշ վճարում մը դրեթէ անմիջապէս ետքը հարկ եղաւ ընել , և վաղուան թողուցի դայն :

« Ազդուան այն վճարումէն փախչելու համար այսօրուանէ կը մեկնիմ , քանզի անտանելի պիտի ըլլայ ինձ :

« Ըսածս կը հասկընաք , այնպէս չէ՛ , տիկին և խիստ թանկագին ամուսինս :

« Կը հասկընաք ըսի , քանզի իմ գործերս ինձի չափ և ինձմէ ալ աւելի աղէկ դիտէք , քանզի եթէ ասկէ քիչ ժամանակ առաջ դեռ բաւական աղէկ վիճակի մէջ եղող հարստութեանս կէսէն աւելին ո՛ւր երթալը յայտնել հարկ ըլլար , անկարող պիտի ըլլայի . իսկ դուք ընդհակառակն ապահով եմ որ ինքզինքնիդ կատարելապէս պիտի ազատէք :

« Քանզի կիները անմիջապէս ապահովութեան մը բնազդունները ունին . իրենց մասնաւոր զբահաշուով հիանալի հաշիւներ կը լուծեն :

« Ես որ իմ հաշիւներէս զատ հաշիւ չէի գիտեր, անոնց մէջ սխալած օրէս 'ի վեր ամեն բան կորսնցուցի:

« Անխմանս արագութեանը վրայ երբէք չզարմացաք, տիկին:

« Ձոյլ ոսկիներս հալելու ատեն՝ անոնց հրաշէկ փայլունութիւնը ձեր աչերը շտաղտեց:

« Ճշմարիտ կ'ըսեմ, անոնց կրակին մէջ ըլլալը միայն տեսայ ես. յուսանք որ անոնց մոխրին մէջ քիչ մը ոսկի գտաք:

« Այս միտիթարիչ յուսոյն է որ ես կը հետանամ, տիկին և իրստ խելացի ամուսինս, և այս պատճառաւ խիղճս զիս շնորհագրեր զձեզ թողելուս համար:

« Գուք քարեկամներ ունիք, վերոյիշեալ մոխրը, և որ երջանկագոյնն է՝ ձեր ազատութիւնը, զոր կը փութամ ձեզ շնորհելու:

« Այսու ամենայնիւ, տիկին, ժամանակը եկաւ ալ այս պարբերութեան մէջ մտերմական բացատրութիւն մը տալու:

« Որչափ ժամանակ որ կը կարծէի թէ մեր տանը բարելաւութեան և մեր ազջկան հարստութեան համար կ'աշխատիք, փիլիսոփայապէս աչքս գոցեցի, բայց որովհետեւ մեր լումայատունը կործանեցիք, չեմ ուզեր ուրիշի հարստութեան հիմնադիրն ըլլալ:

« Ձձեզ առած ժամանակս հարուստ էիք, բայց քիչ մը անպատիւ:

« Ներեցէք ինձ այսպիսի համարձակութեամբ խօսելուս. բայց որովհետեւ հաւանականաբար այս խօսքերը մեր երկուքնուս մէջ միայն կը խօսիմ, խօսքերս կեղծելու հարկ չեմ տեսներ:

« Մեր հարստութիւնը աւելցուցի, և տասն և հինգ տարի շարունակ աճելու վրայ էր մինչև որ ինձի համար անձանօթ և անխմանալի աղէտներ վրայ հասան և զուն կործանեցին, կրնամ ըսել առանց երբէք յանցանքը իմ ըլլալու:

« Գուք միայն ձեր հարստութիւնը աճեցընելու աշխատեցաք, որուն բարոյապէս համոզուած եմ որ յաջողեցաք:

« Ուստի առած ժամանակս եղածնուդ պէս կը թողում զձեզ հարուստ բայց ոչ պատուաւոր :

« Մնաք բարեաւ , այսօրուանէ ես ալ իմ հաշուիս աշխատելու կ'երթամ :

« Հաւատացէ՛ք իմ երախտագիտութեանս որ ինձ այսպիսի օրինակ մը տուիք , որուն հետեւելու պիտի աշխատիմ :

« Ձեր անձնուէր ամուսինը :

« ՍԵՊՈՒՀ ՏԵՆԿԼԱՐ » :

Այս երկար և դժուարին ընթերցման միջոցին տիկին Տանկլար իւր նայուածքը Տըպրէին վրայէն չվերցուցեր էր :

Երբտասարդը մէկ կամ երկու անգամ իւր դոյնը ակամայ փոխեր էր :

Երբ նամակը վերջացուց , կամաց մը գոցեց զայն , և իւր մտածութեանց մէջ ընկղմեցաւ :

— Ասոր ինչ կ'ըսէք , հարցուց տիկին Տանկլար սրտի այնպիսի անձկութեամբ մը , որ զիւրին էր երևակայել :

— Ի՛նչ ըսեմ , տիկին , պատասխանեց Տըպրէ մեքենայէս :

— Այս նամակէն ինչ կը հասկընաք :

— Նամակը պարզ գրուած է , տիկին , և կ'իմացընէ որ Պ . Տանկլար կասկածներով մեկնեց է :

— Ստոյդ է . բայց դուք ասկէ զատ ուրիշ խօսք չունիք ինձ ըսելու ասոր վրայ :

— Ձեմ հասկընար ինչ ըսել կ'ուզէք , ըսաւ Տըպրէ սաստիկ պաղուժեամբ մը :

— Պ . Տանկլար դնաց , և մէկ մ'ալ պիտի չվերադառնայ :

— Ո՛հ , ըսաւ Տըպրէ , մի՛ հաւատաք այդ խօսքերուն , տիկին :

— Ոչ կ'ըսեմ , մէկ մ'ալ պիտի չվերադառնայ . ես ազէկ կը ճանչնամ զան . իւր որոշմանցը մէջ անյողդողդ մեկն է :

« Եթէ Պ . Տանկլար կարծէր որ ես իրեն օգտակար պիտի թլամ , զիս հետը կը տանէր :

« Բայց զիս Բարիդ կը թողու . վասն զի մեր բաժանումը հրնայ իւր դիտարութեանց նպատակէ . անկարելի է որ սեպուհը իւր միաքր փոխէ , ու ես այսուհետեւ ազատ եմ — , յաւելցուց տիկին Տանկլար թախանձալի կերպով մը :

Յակոյն Տըպրէ՝ փոխանակ պատասխանելու՝ տիկինը իւր անձկութեանը մէջ թողուց .

— Չէք պատասխաներ , պարոն , ըսաւ տիկինը վերջապէս :

— Միայն հարցում մը ունիմ ձեզ ընելու . ինչ ընելու միտք ունիք :

— Ես ալ այս բանս ձեզ պիտի հարցընէի , պատասխանեց տիկին Տանկլար սրտի բարտխամբ .

— Ա՛հ , ուրեմն խրատ մը կը հարցընէք ինձ :

— Ե, յո՛, խրատ մ'է հարցուցածս , ըսաւ տիկինը սրտի անձկութեամբ :

— Աւրեմն եթէ ինձ խրատ կը հարցընէք , պատասխանեց երիտասարդը պաղուժեամբ , ես կը խրատեմ զձեզ որ ճամբորդութիւն ընէք :

— Ճամբորդութիւն ընեմ , մրմռաց տիկին Տանկլար :

— Անշուշտ :

« Ինչպէս որ Պ . Տանկլար ըսեր է՝ դուք հարուստ էք և կատարեալ ազատ :

« Օրիորդ Էօժէնիին ամուսնութիւնը ետ ըլլալէն և Պ . Տանկլարին անբեռութեանալէն ետև՝ Բարիդէն բացակայ ըլլալնիդ անհրաժեշտ պէտք է , դո՛նէ այնպէս կը կարծեմ :

« Ամեն մարդ պէտք է գիտնայ որ ձեր ամուսինը զձեզ թողուց , և զձեզ ազբատ կարծէ . քանզի անանկացեալի մը կնոջ հարստութիւնը և տան պերճութիւնը ներելի չեն :

« Միայն տասն և հինգ օր Բարիդ կենալնիդ բաւական է , որպէս զի ամեն մարդու ըսէք թէ ինչպէս ձեր ամուսինը զձեզ թողուց , և ձեր ամենէն մտերիմ բարեկամուհիներուն պատմէք թէ Պ . Տանկլար ինչպէս բաժնուցաւ ձեզմէ :

« Ետքը ձեր տունը , դահարները , և ձեր ամուսինէն ձեզի

ինկած եկամուտները կը թողուք, և դուք ալ կը մեկնիք, այն ատեն ամեն մարդ ձեր անշահախնդրութիւնը կը գովէ, ու զձեզ կը հոշակէ :

« Ամեն մարդ պիտի իմանայ թէ ձեր ամուսինը զձեզ թողուց, և պիտի կարծէ թէ դուք աղքատ մնացիք. քանզի ձեր դրամային վիճակը միայն ես կը ճանչնամ, և պատրաստ եմ իրր անկեղծ ընկեր հաշիւներս հիմա տալու — :

Որչափ հանդարտութեամբ և անտարբերութեամբ որ Տըպրէ այս խօսքերը կ'արտասանէր, նոյնչափ սոսկումով և յուսահատութեամբ տիկին Տանկլար գունատեալ և վշատեալ զանոնք մտիկ կ'ընէր :

— Այո՛, պարոն, իրաւունք ունիք, ըսաւ տիկինը, առանձին մնացի և բոլորովին առանձին, և ամենեին մէկը պիտի շտարակուսի այսպէս մնալուս — :

Այն դոռող և բաբկասիրտ կ'նոջ բերանէն միայն այս խօսքերը ելան 'ի պատասխանի Տըպրէին ըսածներուն :

— Սակայն հարուստ էք դուք և խիստ ալ հարուստ —, շարունակեց Տըպրէ իւր գրասպանը բանալով, և անոր մէջէն հանած քանի մը թղթերը սեղանին վրայ դնելով :

Տիկին Տանկլար անոր ըրածին արդէիք չեղաւ՝ այնչափ զբաղած էր իւր սրտին բաբախումը զսպելու և իւր արտասուքը արդէլելու, որոնք կ'ըզզար որ իւր արտեանանց անկիւնը ծայր կու տային :

Բայց վերջապէս իւր անձին պատիւը ամեն բանի յաղթեց, և եթէ իւր սիրտը զսպել չկրցաւ, գոնէ յաջողեցաւ իւր աչքէն արտասուք մը չհանելու :

— Տիկին, ըսաւ Տըպրէ, վեց ամիս է որ իրարու հետ ընկերացած եմք :

« Դուք հարիւր հազար ֆրանքի դրամադուխ գրիք, և ապրիլ ամսոյ մէջ մեր ընկերութիւնը հաստատուեցաւ :

« Մայիսին մեր գործերը սկսանք, և նոյն ամսոյ մէջ չորս հարիւր յիսուն հազար ֆրանք շահեցանք :

« Յունիսի մէջ՝ մեր ըրած շահը ինը հարիւր հազարի ելաւ :
 « Յունիսի մէջ՝ այս դումարին վրայ մէկ միլիոն եօթը հարիւր հազար ֆրանք աւելցուցինք :

« Ինչպէս դիտէք՝ Սպանիոյ սարտամուրհակաց ամուսն է :
 « Օգոստոս ամսոյն սկիզբները երեք հարիւր հազար ֆրանք կորսնցուցինք . բայց նոյն ամսոյն Աճին դարձեալ շահեցանք , և մեր կորսնցուցածը ձեռք ձգեցինք : Մեր ընկերութեան ըսկսած օրէն մինչև երէկ հաշիւները կարգադրելով , զուտ երկու միլիոն չորս հարիւր հազար ֆրանք դրամագլուխ ունինք , այսինքն մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար ֆրանք ամեն մէկերնուս :

« Ասկէ զատ , շարունակեց Տըպրէ փոխանակադրաց դործակալի մը հանդարտութեամբը իւր ծոցատետրը քննելով , իմ ձեռքս յետոյս զումարներէն գոյացեալ տոկոսը ութսուն հազար ֆրանքի կ'ելնէ :

— Բայց , ընդմիջեց տիկին սեպուհ Տանկլար , ինչ կը նշանակեն այդ տոկոսները , քանի որ մեր ստակը ամենեին շահու չգրէք :

— Կը ներէք , տիկին , ըսաւ Տըպրէ պաշտութեամբ . ձեզմարտօնութիւն առած էի այն ստակը բանեցրնելու , և ես բանեցուցի զայն :

« Աւստի ձեր հաշուին քառասուն հազար ֆրանք շահ կ'ըլնայ . ասկէ զատ՝ ձեր դրած հարիւր հազար ֆրանք դրամագլուխը ունիք , որով ընդ ամենը մէկ միլիոն երեք հարիւր քառասուն հազար ֆրանք ձեզ բաժին կ'ըլնայ :

« Անցեալ օր , տիկին , շարունակեց Տըպրէ , հոգ տարի ձեր ստակը պատրաստել . և կարծես թէ դիտէի որ մօտերս ձեզ հաշիւ պիտի տամ :

« Ձեր ստակը հոս պահած եմ , որուն կէսը լումայատուսեր և կէսը թղթաբերին վճարելի պարտամուրհակներ են :

« Եւ որովհետև տունս բաւական ապահով չէի կարծեր , և վախնալով որ նօտարները խորհրդապահ չեն ըլլար , և

Թէ կալուածները նօտարներէն աւելի յայտնապէս ձեր վիճակը կը յայտնեն, և որովհետեւ վերջապէս, տիկին, առանց ձեր ամուսնոյն հետ ընկեր ըլլալու՝ չէք կրնար բան մը գնել կամ ստանալ, ուստի այս ամէն դումարները, որոնք ձեր այսօրուան միակ հարստութիւնն են, այս պահանջին խորը պահած արկղիկի մը մէջ կըքած եմ, և աւելի ապահովութեանը համար ես իմ ձեռքս հիւսեցի զայն:

« Հիմա, տիկին, շարունակեց Տըպրէ նախ պահանջը և ետքը արկղը բանալով, ահա հազար ֆրանքնոց ութը հարիւր լումայատմսեր, որոնք, ինչպէս որ կը տեսնէք, երկաթապատ մեծ նկարատետրի մը կը նմանին:

« Ետնց կը յարեմ քսան և հինգ հազար ֆրանք եկամուտ բերող պարտամուրհակ մը. իսկ մնացեալ գումարին համար, որ կարծեմ հարիւր տասն հազարի չափ բան մը կ'ընէ, ահա իմ սեղանաւորիս վրայ քաշուած 'ի տես վճարելի հատուցադիր մը, և որովհետեւ իմ սեղանաւորս Պ. Տանկլարը չէ, անհոգ եղիք, հատուցադիրը ներկայացուելուն պէս պիտի վճարուի —:

Տիկին Տանկլար՝ 'ի տես վճարելի հատուցադիրը, շահ բերող պարտամուրհակը և լումայատմսերուն ծրարը մեքենապէս առաւ:

Այս մեծ հարստութիւնը փոքր բան մը կ'երևէր սեղանին վրայ դրուած ժամանակը:

Տիկին Տանկլարի աչերը թէև արտասուօք թրջուած չէին, սակայն սիրտը հեծեծանօք ուռեցած էր. ուստի ժողովեց զանոնք, լումայատմսերուն պողպատեայ դարանը իւր մախազակին, ու հատուցադիրը և պարտամուրհակը զրպայանին մէջ դրաւ, և լոխ ու դունատեալ ոտքի վրայ կանգնած սպասեց որ Տըպրէին բերանէն մխիթարիչ քաղցր խօսք մը լսէ: Բայց պարագ սեղը սպասեց:

— Հիմա, տիկին, ըսաւ Տըպրէ, պատուական կեանք մը կրնաք անցընել. վաթսուն հազար ֆրանքի չափ եկամուտ

քերոյլ զումար մը ունիք ձեռքերնիդ, որ ասկէ զոնէ մինչև տարի մը զործ ընել չկրցող կ'նոջ մը համար մեծ բան ըսել է:

« Զեր ամեն մտային հաճոյքները 'ի զործ գնելու համար առանձնաշնորհ մ'է այդ:

« Մանաւանդ որ՝ եթէ ձեր բաժինը ձեզ բաւական չըլլայ, կրնաք ինձէ ուղիւ, և ես պատրաստ եմ ունեցածս այսինքն մէկ միլիոն վաթսուս հազար ֆրանքս ձեզ տալու անշուշտ փոխատուութեան դաշամբ:

— Շնորհակալ եմ, պարոն, պատասխանեց տիկինը, շնորհակալ եմ, դուք ինքնին կը հասկընաք որ ասկէ զոնէ երկար ատեն ընկերութեանց մէջ երևելու յոյս չունեցող ողորմելի կ'նոջ մը պէտք եղածէն շատ աւելի մեծ զումար մը կը յանձնէք ինձ — :

Տըպրէ վայրկեան մը զարմացած մնաց, բայց ինքզինքին գալով շարժում մը ըրաւ, որ խիստ մարդավարական ձևով հետեւեալ խօսքը կրնար յայտնել.

— Ինչպէս որ կը հաճիք — :

Տիկին Տանկլար մինչև այն վայրկեանը դուցէ բան մը կը յուսար, բայց Տըպրէին անտարբերութեան շարժումը, և այն շարժումին յարած կողմնակի նայուածքը, ինչպէս նաև անոնց հետեցուցած ակնածական շարժումը և նշանական լուծիւնը տեսնելով՝ գլուխը վեր վերցուց, դուռը բացաւ, և առանց բարկութեան շարժման, բայց և առանց երկմտութեան դէպ 'ի սանդուխը նետուեցաւ՝ անարժան իսկ համարելով վերջին ողջոյն մը ուղղել այն անձին, որ զինքը այս կերպով կը թողուր որ մեկնի:

— Ահա՛, ըսաւ Տըպրէ իւրովի երբ տիկինը մեկնեցաւ. դէ՛ խորհուրդներ են ասոնք. թող իւր տունը նստի, վիսպասանութիւններ կարդայ, և քանի որ լուսայատմներու հետ խաղալ չկրնար, թող Լանսլէ խաղայ — :

Եւ իւր ծոցատետրը վերստին բացաւ, ու վճարած զումարները զգուշութեամբ քննեց:

— Մէկ միլիոն վաժսուս հազար ֆրանք կը մնայ ինձի ,
բտու . ինչ դժբազդութիւն որ օրիորդ աը Ա.իլըֆօր մնուա .
այս կիինը ըստ ամենայնի ինձ յարմար էր և ես կրնայի անոր
հետ ամուսնանալ — :

Եւ իւր սովորութեան համեմատ հանդարտութեամբ սպա-
սեց որ տիկին Տանկլարի մեկնելէն ետև քսան վայրկեան
անցնի , որպէս զի ինքն ալ դուրս ելնէ :

Այս քսան վայրկեաններուն մէջ Տըպրէ ժամացոյցը իւր
առջին դրած՝ հաշիւներ ըրաւ :

Ազմուտ . որ տուններուն ներքին կողմը տեսնելու համար՝
անոնց ծածկոյթը կը վերցընէր . զարմանալի տեսարան մը
պիտի տեսնէր , եթէ Տըպրէին հաշիւները ըրած միջոցին՝
Մէն-ժէրմէն-տէ-Բրէ փողոցին տան ծածկոյթը բանար :

Այն սենեկին վրայ , ուր Տըպրէ տիկին Տանկլարի հետ
երկուք ու կէս միլիոն ֆրանք բաժնուեր էր , ուրիշ սենեակ
մը կար , որու մէջ բնակող մեզի ծանօթ ոնձերը մեր պատ-
մածներուն մէջ բաւական մեծ դեր մը խաղացած ըլլալուն՝
արժան է որ զանոնք երթանք դանննք :

Այն սենեկին մէջ Մէքսէտէս և Ալպէր կը գանուէին :

Մէքսէտէս քանի մը օրուան մէջ խիստ փոխուեր էր՝ չէ
թէ իւր խիստ մեծ հարստութեան ատենն անդամ՝ մարդուս
որպիսութիւնը յայտնող ամբարտաւան սլճնասիրութիւն մը
ունէր և հիմա աւելի պարզ զգեստներով չէր ճանցուեր ,
չէ թէ թշուառութեան անշուք զգեստներ հագնելու ստի-
պուած ըլլալուն համար այն վիճակին մէջ ինկեր էր , ոչ .
Մէքսէտէս փոխուեր էր , քանզի իւր աչերը ալ չէին փայ-
լեր , քանզի իւր բերանը ալ չէր ժպտեր , քանզի մշտնջնա-
ւոր շիտթութիւն մը իւր շրթանց վրայ կ'արդիլէր այն արագա-
հաս խօսքերը , որոնք ժամանակաւ իւր միշտ պատրաստաբան
միտքը դուրս կ'արտադրէր :

Մէքսէտէսի միտքը բթացընողը իւր աղքատութիւնը չէր ,
և իւր աղքատութիւնը դժնդակ երևցընողը վհատութիւնը չէր :

Խիստ լուսաւորուած սրահէն մթութեան մէջ մանուղ անձանց պէս՝ Մէրսէտէս չափաւոր հարստութեան վիճակէն ելնելով և իւր ընտրած նոր շրջանին մէջ կորսուելով՝ արքունիքէն հիւղի մը մէջ իջնող թաղուհւոյ մը կը նմանէր, որ յետին չքաւորութեան մէջ իյնալով՝ ոչ իւր կաւեղէն ամաններէն, որոնք իւր ձեռքը սեղանին վրայ դնելու ստիպուած է, և ոչ իւր անկողնոյն յաջորդած խշմեակէն կը ճանչցուի:

Եւ ստուգիւ գեղանի Քաթալանուհին կամ ազնուական կոմսուհին ոչ սէգ նայուած մը և ոչ քաղցր ժպիտ մը ունէր, քանզի աչերը իւր բոլորտիքը պարտքընելով՝ արտադին առարկաներէ գառ բան չէր տեսներ: Իւր սենեակը մութ մոխրագոյն թղթերով պատած էր, զորոնք խնայող տանուտէրերը ամեն գոյներէն նախամեծար կ'ընտրեն ամենէն նուազ աղտ բոնող ըլլալուն համար. գետինը օթոց փրուած չէր. կարասիները տեսնողին ուշադրութիւնը կը հրաւիրէին և անոնց կեղծ զարդերուն աղքատութիւնը կը ցուցնէին. վերջապէս ամեն բան վայելուչ տեսնելու սովորած աչերու տղեղ կ'երևէին անոնք:

Տիկինն ալ Մարսէրֆ իւր տունէն մեկնելէն ՚ի վեր հոն կը բնակէր. անդունդի մը եզրը հասնող ճանապարհորդի մը գլուխը դառնալուն պէս՝ կոմսուհւոյն գլուխը այն մշտնջենաւոր լնութեան առջև կը դառնար: Եւ տեսնելով որ Ալպէր իւր սրտին վիճակը քննելու համար ամեն վայրկեան դադանապէս իրեն կը նայէր, ստիպուել էր իւր շրթանց վրայ միօրինակ ժպիտ մը տալուտելու, որ աչաց ժպիտին այն քաղցր հուրը չունենալով՝ լուսոյ ցոլացման, այսինքն առանց ջերմութեան լուսոյ ազդեցութիւնը կ'ընէր:

Միւս կողմէն Ալպէր ալ մտազբաղ կ'երևէր, և իւր վրայ մտայած փառաւոր հազուատէն անհանդիստ կ'ըլլար, քանզի իւր արգի վիճակէն կը տարբերէր զինքը. առանց ձեռնոյի գորսս ելնել կ'ուզէր, բայց իւր ձեռները խիստ սպիտակ

կ'երևէին իրեն . ոտքով քաղաքին մէջ պալտիլ կ'ուզէր, և
 ւր կոշիկները խիտ փայլուն կը գտնէր:

Այսու ամենայնիւ՝ մայրական և որդիական սիրոյ անքակ-
 տելի կապերով միացած այս երկու ազնիւ և հանճարեղ ան-
 ձերը՝ առանց բան մը խօսելու՝ յաջողեւր էին իրարու միտքը
 հասկընալ և խնայողութեամբ այն ամեն պատրաստութիւն-
 ները հայթայթել, որոնք կենաց պահպանութեան համար ան-
 հրաժեշտ պէտք են:

Ալլաէր կրցեր էր վերջապէս իւր մօրը ըսել առանց անոր
 շիտխոյն մը պատճառելու .

— Մայր իմ, ալ ստակ մը չունինք — :

Երբէք Մէրսէտէս բուն չքաւորութիւնը ճանչցած չէր .
 իւր ծաղիկ հասակին մէջ շատ անգամ ինքնին աղքատու-
 թեան վրայ մտածեր էր . սակայն հիմա բոլորովին տարբեր
 էր . պէտքը և հարկը երկու համանշան բառեր են , որոց
 մէջ անսահման անջրպետ մը կայ :

Քաթալանցւոց մէջ եղած ժամանակը՝ Մէրսէտէս անթիւ
 բաներու պէտք ունէր , բայց ուրիշ շատ բաներու կարօտ
 չէր մնար . ուռկաններ ունէին , որոնցմով ձուկ կ'որսային .
 և ձուկերը ծախելով՝ ուռկաններուն նորոգութեան պէտք ե-
 ղածը կը հոգացուէր :

Ասկէ զատ՝ բարեկամներէ մնացած՝ միայն սէր մը ունէր .
 որ իւր կացութեան նիւթականին երբէք չէր ֆլասեր . միայն
 իրեն կը մտածէր . ինչպէս որ ամեն մարդ իրեն և դարձեալ
 իրեն համար կը մտածէ :

Մէրսէտէսի ունեցածը քիչ բան մ'էր , բայց իրեն պէտք
 եղածը ըստ կարի առատապէս կը լեցընէր . սակայն այսօր
 երկու անձի պէտքը պիտի հոգար և այն՝ ոչինչով :

Զմեռը կը մօտենար . ժամանակաւ բազմաթիւ վառարան մը
 իւր տան նախասենեակներէն մինչև դահլիճները կը տաքցը-
 նէր . բայց այսօր այն մերկ և ցուրտ սենեկին մէջ կրակ ան-
 գամ չունէր : իւր սենեակներուն մէջ ոսկիի գնով լցուած

ծաղկանց ջերմանոց մը ունէր, բայց այսօր խեղճ փոքր ծաղիկ մը անդամ չուներ:

Բայց իւր զաւակը քօփն էր. . . :

Գուցէ չափազանցեալ պարտաւորութեան մը սաստիկ եռանդը մինչև այն ատեն զանոնք բարձրագոյն չըջաններու մէջ զօրացուցած էր:

Սաստիկ եռանդը գրեթէ սրտի յափշտակութիւնն է, և սրտի յափշտակութիւնը անզոյց կ'ընէ զմարդ երկրային իրաց:

Սակայն սրտի յափշտակութիւնը խաղաղած էր, և պէտք էր կամաց կամաց երազոց երկրէն իրական աշխարհին մէջ իջնել վերստին:

Իտէականէն ետև՝ պէտք էր ստուգութեան վրայ խօսիլ:

— Մայր իմ, կ'ըսէր Ալպէր ճիշդ այն միջոցին որ տիկին Տանկլար սանդուխէն վար կ'իջնէր, հաշուենք բոլոր մեր հարըտութիւնը, եթէ կը հաճիս. մեր ընելիքը որոշելու համար ունեցածնուս ամբողջութիւնը գիտնալ կ'ուզեմ:

— Անեցածնուս ամբողջութիւնը կ'ըսես, բան մը չունինք, ըսաւ Մէրսէտէս տխրագին ժպիտով մը:

— Ինչո՞ւ այդպէս կ'ըսես, մայր իմ. նախ՝ երեք հազար Ֆրանք ունինք, և այս գումարով ապահով եմ որ երկուքնիս ալ պատուական կեանք մը պիտի անցընենք:

— Մանուկ մ'ես դուն, ըսաւ Մէրսէտէս հռոպելով:

— Ափսոս, սիրելի մայր իմ, ըսաւ երիտասարդը, զըմբազդարար շատ ստակ վատնած ըլլալուս համար անոր յարգը կը ճանչնամ: Երեք հազար Ֆրանքը մեծ բան ըսել է, և ես այս գումարով մեր ապագան ապահովեցուցի:

— Այդ խօսքը գիւրբին է ըսելը, սիրելիս, շարունակեց խեղճ մայրը, բայց նախ՝ այն երեք հազար Ֆրանքը պիտի ընդունինք, ըսաւ Մէրսէտէս կարմրելով:

— Բայց կարծեմ թէ արդէն որոշեցինք, ըսաւ Ալպէր հաստատ ձայնով մը, այո՛, մանաւանդ չունենալուս համար պիտի ընդունինք, քանզի, ինչպէս գիտես, Մարսիլիոյ Մէյ-

լանի ծառուղիներուն այն փոքր տան պարտիզին մէջ թափուած են անոնք: Երկու հարիւր Ֆրանքով երկուքնիս ալ Մարսիլիա պիտի երթանք:

— Երկու հարիւր Ֆրանքով, ըսաւ Մէրսէտէս, կը կարծես, Ալպէր:

— Ո՛հ, այս մասին սուրհանդակներու և շոգենաւուց գրատուներէն տեղեկացայ, և հաշիւը ըրած եմ: Մինչև Շալոն մասնակառքով պիտի երթաս երեսուն և հինգ Ֆրանքի. կը տեսնես, մայր իմ, կ'ուզեմ որ թագուհիի պէս երթաս — Ալպէր գրիչ մը առաւ և գրեց:

Մասնակառք՝ երեսուն և հինգ Ֆրանք	35 Ֆր.
Շալոնէն և ինչ շոգենաւով պիտի երթուի՝ վեց Ֆրանք	6
Լիոնէն Ավինեոն դարձեալ շոգենաւով՝ տասն ու վեց Ֆրանք	16
Ավինեոնէն Մարսիլիա՝ եօթը Ֆրանք	7
Ճամբու ծախք՝ յիսուն Ֆրանք	50

Գումար 114 Ֆր:

« Հարիւր քսան դնենք, յաւելցուց Ալպէր ժպտելով, կը տեսնես որ առատաձեռն եմ, այնպէս չէ, մայր իմ:

— Բայց դուն ինչ պիտի ընես, խեղճ զաւակս:

— Չես տեսներ՝ ինծի համար ութսուն Ֆրանք պահեցի: Երիտասարդ մը, մայր իմ, իւր ամեն հանգստութեանց պէտք չունի. մանաւանդ որ ճանապարհորդելը ինչ ըսել է ես աղէկ գիտեմ:

— Սրբնթաց կառքովդ և սենեկապանիդ հետ ճանապարհորդելը:

— Ամեն կերպով, մայր իմ:

— Շատ աղէկ, թող այնպէս ըլլայ, ըսաւ Մէրսէտէս. բայց այդ երկու հարիւր Ֆրանքը ո՛ր կից պիտի դանենք:

— Ահա երկու հարիւր Ֆրանք, և ահա ուրիշ երկու հա-

բիւր ալ: Տես, մայր իմ, ժամացոյցս հարիւր ֆրանքի ծախեցի և անոր քովի զարդերը երեք հարիւրի: Ո՛րչափ երջանիկ եմ եղեր, զարդերը ժամացոյցէն երեք անգամ աւելի արժողութիւն ունէին: Ստոյգ է այն խօսքը թէ՛ Աւելորդ զարդերը միշտ աւելի ստակ կը կտրեն: Աւրեմ հարուստ ենք մենք, քանի որ ճանապարհորդութեանդ համար պէտք եղած հարիւր տասն և չորս ֆրանքին տեղ՝ երկու հարիւր յիսուն ֆրանք ունիս:

— Բայց այս պանդոկին փոքր պարտք մը ունինք:

— Երեսուն ֆրանք միայն, բայց ես իմ հարիւր յիսուն ֆրանքէս պիտի վճարեմ, և որովհետեւ իմ ճանապարհորդութեանս համար ճիշդ ութսուն ֆրանք պէտք է, կը տեսնես որ բաւական եղածէն շատ աւելի ունիմ: Բայց ասով չմըննար, ասոր ինչ պիտի ըսնս, մայր իմ —:

Եւ Ալպէր ոսկի ճարմանդով փոքր դրացանի մը մէջէն հազար ֆրանքնոց լուծայատոմս մը հանեց. այս դրացանը կամ իւր հին մտային հաճոյիցը մնացորդ մ'էր և կամ գուցէ սիրուն յիշատակ մը այն գաղտնի և քողարկեալ կանանց մէկուն, որոնք իւր տանը փոքր դուռը կը զարնէին:

— Ի՞նչ է այդ, հարցուց Մէրսէտէս:

— Հազար ֆրանք, մայր իմ:

— Բայց ո՛ւրկից ստացար այդ հազար ֆրանքը:

— Մտիկ ըրէ, մայր իմ, և սիրտդ մի խաղցընէր —:

Եւ Ալպէր ռոք ելնելով՝ զնաց իւր մօրը երկու այտերը համբուրելէն ետեւ անոր առջևը կեցաւ և երեսը նայեցաւ:

— Չես կրնար երևակայել, մայր իմ, թէ որչափ քաղցր կ'երևիս ինձ, ըսաւ երիտասարդը որդիական սիրոյ խորին զգացմամբ մը. ստուգիւ դուն իմ տեսած կիներուս մէջ ամենէն զեղեցիկը և ամենէն ազնիւն ես:

— Սիրելի զաւակս, ըսաւ Մէրսէտէս ջանալով իւր արտեանանց անկիւնը ծայր առած արտասուքը զսպելու:

— Ստուգիւ կարծես թէ իմ սէրս կրկնապատկելու համար դուն զժբաղդ եղար:

— Ես դժբաղդ չեմ որչափ ժամանակ որ զաւակս քովս ե , ըսաւ Մէրսէտէս . և երբէք դժբաղդ պիտի չըլլամ որչափ ժամանակ որ քովէս չբաժնուի :

— Ա՛հ, ճիշդ խնդիրը այդ տեղն է , մայր իմ , որոշում չիս դիտես :

— Բայց որոշում մը ըրինք մենք , հարցուց Մէրսէտէս :

— Այո , որոշեցինք որ դուն Մարտիրիա բնակիս , իսկ ես Ափրիկէ պիտի անցնիմ , ուր թողուցած անունիս տեղ ընդունած անունս պիտի հոշակեմ — :

Մէրսէտէս հառաչանք մը հանեց :

— Այո , մայր իմ , երէկուանէ հեծելազօրաց զնդին մէջ մտայ , յաւելցուց երիտասարդը ամչնալէն իւր աչերը խոնարհեցընելով , քանզի ինքն ալ չէր գիտեր որ իւր նուաստութիւնը ինչ վսեմութիւն մը կը պարունակէր . մայր իմ , կարծեցի թէ մարմինս իմս է և ես կրնայի ծախել զայն . ուստի , յաւելցուց Ալլէր ժպտելու Զանալով , կարծածէս աւելի սուղ ծախեցի ինքզինքս , այսինքն երկու հազար Ֆրանքի :

— Արեւմն այդ հազար Ֆրանքը . . . , ըսաւ Մէրսէտէս սարսուտով :

— Գումարին կէօն է , մայր իմ , մնացեալը տարիէ մը պիտի ընդունիմ — :

Մէրսէտէս աննկարագրելի զգացումով մը իւր աչերը դէսպի երկինք վերցուց , և իւր արտեանանց անկիւնը արդիլուած արտասուաց երկու կաթիլները ներքին յուզմունքէն դուրս յորդելով՝ լռիկ իւր այտերէն վար գլորեցան :

— Իւր արեան գի՛նը , մրմնաց մայրը :

— Այո , եթէ սպաննուիմ , ըսաւ Մորսէրֆ ծիծաղելով . բայց ընդ հակառակն կ'ապահովեմ զքեզ , սիրելի մայր իմ , որ իմ անձս ամենայն զուշուածեամբ պիտի սպասուանեմ . սպարելու համար արդի ունեցածէս աւելի մեծ փափաք մը երբէք զգացած չեմ :

— Ա՛յ Աստուած իմ , Աստուած իմ , ըսաւ Մէրսէտէս :

— Բայց ինչո՞ւ պիտի սպաննուիմ, մայր իմ:

« Միթէ Լամորիսիէր, Հարաւային այն միւս Նէյը սպանե՞նուեցա՞ւ:

« Միթէ Շանկարնիէ սպաննուեցա՞ւ:

« Միթէ Պրտօ սպաննուեցա՞ւ:

« Միթէ Մորէլ, զոր մե՞ք կը ճանչնանք, սպաննուեցա՞ւ:

« Մտածէ, մայր իմ, որչափ պիտի ուրախանաս երբ բանուած համազգեստով զալս տեսնես: Ստուգիւ խիստ չքեղ պիտի երևիմ, և ես զարդասիրութեամբ այս զնդին մէջ մըտնել ուզեցի —:

Մէրսէտէս հառաչանք մը հանեց, բայց մի և նոյն միջոցին յայտելու ջանաց: Այս սուրբ մայրը աղէկ կը հասկընար որ զոհողութեան բոլոր բեռը իւր զաւկին վրայ ձգելը իրեն անտանելի էր:

— Կը տեսնես, մայր իմ, կրկնեց Ալլէր, ահա քեզի համար չորս հազար ֆրանք ապահովուած են, այս չորս հազար ֆրանքով երկու տարի կրնաս ապրիլ:

— Կը կարծես —, ըսաւ Մէրսէտէս:

Այս խօսքերը կոմսուհւոյն բերանէն փախան և այնպիսի զառն ջաւով մը արտասանուեցան, որ Ալլէր անոնց բուն միտքը աղէկ հասկըցաւ. իւր սրտին մորմոքիւ զգաց, և մօրը ձեռքը բռնելով, զորոնք իւր կուրծքին վրայ խանդաղատութեամբ սեղմեց՝ ըսաւ.

— Այո՛, մայր իմ, պիտի ապրիս:

— Պիտի ապրիմ, զոչեց Մէրսէտէս, բայց դուն ալ պիտի չմեկնինս, այնպէս չէ՛, զաւակս:

— Մայր իմ, պիտի մեկնիմ, ըսաւ Ալլէր հանդարտ և հաստատ ձայնով. զիս խիստ սիրելուդ համար չեմ կարծեր որ անդործ և անպիտան մնալս սեղես, մանաւանդ որ ես ստորադրութիւնս տուի:

— Շատ աղէկ, դուն ուզածդ ըրէ՛, զաւակս, ես ալ Աստուծոյ ուզածը պիտի ընեմ:

— Իմ ուզածս չէ, մայր իմ, այլ բանականութեան և հարկին պահանջածը: Երկուքս ալ յուսահատեալ արարած, ներ ենք, այնպէս չէ. կեանքը ինչ է այսօր քեզի համար, սչինչ, և ինչ է ինձի համար, ո՛հ, առանց քեզի ոչինչ, մայր իմ, հաւատա ինձի, քանզի առանց քեզի կ'երգնում որ իմ կեանքս պիտի դադրէր, որու մէջ հօրս պատուոյն վրայ կասկածներ ունեցայ և անոր անունը ուրացայ: Աւերջապէս հիմա կ'ապրիմ. եթէ կը խոստանաս ինձի որ տակաւին յուսամ, եթէ ապագայիդ հոգը ինձ կը թողուս, իմ այժս կը կրկնապատկես: Այն ատեն ես ալ կ'երթամ՝ Ալճէրիայի կառավարիչը կը գտնեմ, որ արդարասիրտ մարդ մ'է և մանաւանդ բուն զինուոր մը. իմ աղէտայի պատմութիւնս անոր կը պատմեմ, կ'աղաչեմ զան որ մերթ րնգ մերթ իւր աչքը իմ վրաս դարձնէ, և եթէ իւր խոստման վրայ կենայ, եթէ ըրած գործերս տեսնէ՝ վեց ամիս չանցած կամ պաշտօնատար կ'ըլլամ և կամ կը մեռնիմ: Եթէ պաշտօնատար ըլլամ, քու բազդդ ապահովուած է, մայր իմ, քանզի այն ատեն քեզի և ինձի համար ստակ պիտի ունենամ. սոկէ զատ նոր անուն մը պիտի կրենք, որով երկուքս ալ պիտի պարծինք, քանզի քու բուն անունդ պիտի ըլլայ այն: Իսկ եթէ սպաննուիմ . . . այն ատեն, սիրելի մայր իմ, դուն ալ մեռիր, եթէ կ'ուզես, և այն ատեն մեր թշուառութիւնները իրենց յետին ծայրը հասնելով պիտի վերջանան:

— Շատ աղէկ, պատասխանեց Մէրսէտէս ազնիւ և պերճախօս նայուածքով մը. իրաւունք ունիս, զուակս, զմեզ դիտող և մեր գործերը լրտեսող քանի մը անձանց փորձով ցուցնենք որ մենք գոնէ զթութեան արժանի ենք:

— Բայց այդպիսի ախուր խորհուրդները հեռացուր մըտքէդ, սիրելի մայր իմ, դուչեց երիտասարդը. կ'երգնում որ խիստ երջանիկ ենք կամ գոնէ կրնանք ըլլալ: Գուն խելացի և Աստուծոյ կամացը հնազանդող կին մ'ես. ես ալ կը յուսամ որ հաճոյքներս պիտի մեղմեմ և կիրքերս պիտի

զայեմ՝ Պաշտօնի մէջ մանելուս պէս՝ պիտի հարստանամ զուն ալ Պ. Տանթէին տունը մտնելուց պէս պիտի հանդըստանաս : Փորձենք, կ'աղաչեմ, մայր իմ, փորձենք :

— Այո՛, փորձենք, զաւակս, վասն զի՛ դուն պէտք ես ապրել, և երջանիկ ըլլալ, պատասխանեց Մէրսէտէս :

— Արեմն մեր որոշումը ընելնէս ետև, յաւելցուց երիտասարդը սրտի մեծ հանդարտութիւն մը կեղծելով, այսօր կրնանք մեկնել : Ինչպէս ըսի՝ մասնակարգ բռնած եմ :

— Բայց դուն, զաւակս :

— Ես տակաւին երկու կամ երեք օր պէտք եմ հոս մընալ, մայր իմ, իրարմէ բաժնուելու սկիզբ մ'է այս, և մենք այս բանին սովորելու պէտք ունինք : Քանի մը յանձնարարականներ և Ափրիկէի վրայ տեղեկութիւններ պիտի ստանամ, և Մարսիլիա զիրար կը գտնենք :

— Շատ աղէկ, թող այնպէս ըլլայ, մեկնինք ուրեմն —, ըսաւ Մէրսէտէս իւր հետը բերած միակ ցիսին վրան տնելով, որ ըստ պատահման ֆաշմիրի թանկագին սև ցիսի մ'էր :

Արդէր շուտով իր թղթերը ժողովեց, զանդաւր հնչեցոց, պանդոկապետին ունեցած երեսուն ֆրանք պարտքը վճարեց, և իւր թևը մօրը նուիրելով՝ սանդուխէն վար իջաւ :

Իրենց առջևէն մէկը կ'իջնէր, այս մէկը մնաքսեսայ շքըջազն ստի մը շղթիւնը լսելով ետին դարձաւ :

— Տըպրէ, մրմնաց Արդէր :

— Դո՛ւք էք, Մարսէրֆ —, պատասխանեց պաշտօնէին զիւանադպիրը իւր գանուած սանդուխին ոտքին վրայ կենալով :

Տըպրէին հետաքրքրութիւնը իւր անձանթ մնալու փափաքին յաղթեց, մանաւանդ որ արդէն ճանչցուեր էր :

Եւ իրօք զարմացած կ'երևէր նոյն պանդոկին մէջ այն երիտասարդը տեսնելուն, որուն դժբաղդութիւնը Քարիզի մէջ այնչափ մեծ շուկ մը հաներ էր :

— Մարսէրֆ —, կրկնեց Տըպրէ :

Բայց կէս մթութեան մէջ տիկին տը Մարսէրֆի տակաւին մատղաշ մարմնոյ ձևը և անոր սև քողը տեսնելով,

— Ո՛հ, ներեցէք, յաւելցուց ժպիտով մը, զձեզ առանձին կարծեցի, Ալլէր — :

Ալլէր Տըպրէի միտքը հասկըցաւ :

— Մայր իմ, ըսաւ Մէրսէտէսին դառնալով, ներքին պաշտօնէին ատենադպիր Պ. Տըպրէն իմ նախնի բարեկամս է :

— Ինչո՞ւ նախնի բարեկամնիդ կ'անուանէք զիս, ըսաւ Տըպրէ կակազելով. ինչ ըսել կ'ուզէք :

— Անոր համար ըսի, Պ. Տըպրէ, կրկնեց Ալլէր, որ այսուհետեւ բարեկամ չունիմ և պիտի չունենամ ալ: Շնորհակալ եմ որ բարեհաճեցաք ճանչնալ զիս, պարոն — :

Տըպրէ երկու ոտք վեր ելաւ և իւր խօսակցին ձեռքը աշխուժիւ թոթովեց :

— Հաւատացէք, սիրելիդ իմ Ալլէր, ըսաւ Տըպրէ աշխուժիւ, որ ձեր դժբաղդութեան կարբի վշտակից եմ, և ամեն բանի մէջ ձեզ հաճելի ըլլալու պատրաստ եմ :

— Շնորհակալ եմ, պարոն, ըսաւ Ալլէր ժպտելով. մեր այս դժբաղդութեան մէջ բաւական հարուստ ըլլալով՝ ուրիշի օղնութիւնը խնդրելու պէտք չունինք. մենք Բարիզէն կը մեկնինք, և մեր ճանապարհորդութեան ծախքը վճարելէն ետեւ՝ հինգ հազար ֆրանքերնիս կը մնայ — :

Տըպրէի դէմքը շոռագնեցաւ, քանզի կը մտածէր որ իւր դրացանին մէջ մէկ միլիոն ֆրանք ունէր, և քիչ մը առաջ նոյն տան մէջ երկու կիւն կը դանուէին, որոց մէկը արժանաբար անպատուեալ՝ մէկ ու կէս միլիոն ֆրանքով աղքատ կը մեկնէր, և միւրը անարժանաբար դժբաղդութեան մէջ ինկած, բայց իւր դժբաղդութեան մէջ վստմ' երեւելով՝ քիչ մը ստակով հարուստ կը դանուէր :

Այս համեմատութիւնը իւր քաղաքավարական խօսքերը շփոթեց. օրինակին փիլիսոփայութիւնը իւր սիրտը ճնշեց. քաղաքավարական քանի մը հասարակ խօսքեր կակազեց և շուտով վար իջաւ :

Պաշտօնատան մէջ իւր հրամանին տակն եղող դրողիւրնեւ

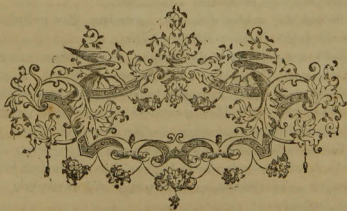
ըր այն օրը Տըպրէին ախուր դէմքէն շատ նեղութիւն կրեցին ։
 Բայց նոյն իրիկունը՝ Մատըլէնի ծառուղւոյն վրայ խիտ
 դեղեցիկ տան մը տէրն եղեր էր, որ յիտուն հազար Ֆրանք
 կհամուտ կը բերէր ։

Հետեւեալ օրը՝ Տըպրէին դաշնադիրը ստորագրած ժամուն,
 այսինքն իրիկուան ժամը հինգին աիկին աը Մորսէրֆ իւր
 որդւոյն հետ գորովանօք պագնուելէն ետև՝ սուրհանգակի
 վասնակառքը կը հեծնէր, որուն դուռը իւր վրայ փակուեցաւ ։

Լաֆիթի սուրհանգակաց տան բակին մէջ, ամեն դրասե-
 նեակներուն վրայ եղած կամարաձև պատուհաններէն մէկուն
 ետին մարդ մը պահուած էր, որ Մէրսէտէսի կառքը մըտ-
 նելն ու մեկնիլը և Ալպէրի հեռանալը տեսաւ ։

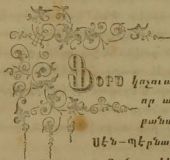
Այն ատեն այն մարդը ձեռքը իւր տարակուսալի ճակատը
 քաննելով ըսաւ ։

— Ափոսս, արդեօք ինչ միջոցաւ պիտի կարենամ այս եր-
 կու անմեղներուն երջանկութիւնը վերագարծընել, որի՞ ես
 զրկեցի զանոնք ։ Աստուած կ'օգնէ ինձ - ։

ՊԼՈՐԷ Զ.

ԱՌԻԺՈՒՑ ՓՈՍԸ

ՍՕՐԸ կոչուած բանտարանին թաղերէն մէկը , որ ամենէն մեծաակար և վտանգաւոր բանտարկեալները կը պարունակէր , Սէն-Պէրնարի գաւիթը կը կոչուի :

Բանտարկեալները իրենց ազգու լեզուովը Առիժուց Փոսը կը կոչէին զայն՝ հաւանականաբար այն տեղի կալանաւորները այնպիսի ակտաներ ունենալուն համար, որոնցմով շատ անգամ երկաթ վանդակները և երբեմն բանտապահները կը խածնէին :

Բանտի մէջ բանա մ'է այն , պատերը միւս բանտերուն պատին կրկին թանձրութիւնն ունէին :

✓ Ամեն օր բանտապահ մը միաձոյլ վանդակները զգուշութեամբ աչքէ կ'անցընէր . այս բանտապահներուն հէքքիւլէան հասակը , պաղ և ազգու նայուածքը կը ցուցնէին որ կալանաւորներուն երկիւղ պատճառեւ և իրենց խելացիութեամբը անոնց վրայ իշխելու համար ընտրուած էին :

Այս թաղին գաւիթը բարձր պատերով շրջապատեալ էր , որոնց վրայէն արևը կողմնակի կ'իջնէր՝ երբ բարոյական և ֆիզիքական զազրութեանց այս անդունդին մէջ թափանցել արժան համարէր :

Այս գաւթին քարայտակին վրայ առաւօտէն մինչև իրիկուն՝ թախծաղին , վայրենադէմ և ստուերի պէս դունատեալ

կը թափառէին այն մարդերը, զորոնք ոստիկանութիւնը վազըին տակը խոնարհեցուցած կը պահէ, և որոնց համար զայն միշտ կը սրէ:

Բոլոր պատին երկայնքը ոմանք կը կոթնէին և ոմանք կը ծկած կը նստէին. քանզի պատը ամենէն աւելի տաք բոնող կողմն էր:

Երկերկու հողի կ'ըլլային և իրարու հետ կը խօսակցէին շատ անգամ առանձնակի և աշերնին անդադար դէպ 'ի գուռը յարած, որ երբեմն կը բացուէր այս տխուր բնակութեան մէկը կանչելու և կամ ընկերութեանց հալոցին մէջէն մերժուած նոր ազատութիւն մը այն վիճին մէջ փսխելու համար:

Սէն-Պէրնարի դաւիթը իւր մասնաւոր խօսնարանն ունի:

Երկար քառակուսի տեղ մ'էր այն երկու վանդակապատներով երկու մասի բաժնուած, որոնք իրարմէ երեք ոտք զուգադիժ հեռաւորութիւն ունէին, այնպէս որ այցելուն չկարենայ բանտարկեալին ձեռքը բռնելու կամ անոր բան մը տալու:

Այս խօսնարանը մուտ, խոնաւ, և ամեն կողմէն սոսկալի էր, մանաւանդ երբ մտածենք այն վանդակներուն մէջէն սարսափելի մտերմական խօսակցութեանց վրայ, որոնք վանդակներուն երկաթը ժանգոտած են:

Այսու ամենայնիւ՝ այս տեղը որչափ ալ ահաւելի ըլլար, բանտին արքայութիւնն էր, ուր՝ օրերնին համրուած այս մարդիկը իրենց սպասած և փափաքած անձերը տեսնելու հաճութիւնը կ'ունենան:

Առիժուց Փոսէն ելնողը գրեթէ միշտ կամ Սէն-Ժազի արդէլարանը պիտի երթար, կամ թիանոցը և կամ առանձին բանտ մը:

Այն դաւթին մէջ, որուն նկարագրութիւնը ըրինք և որուն պատերէն ցուրտ խոնաւութիւն մը կը ծորէր, երիտասարդ մը կը պարտէր ձեռքերը զղեստին ծոցերուն մէջ զրած և Փոսին բնակիչները հետաքրքրութեամբ զան կը դիտէին:

Իւր զգեստներուն ձեւն կրնար աղնուական մը կարծուիլ, եթէ այն զգեստները պատահոտած չըլլային. սակայն մաշած չէին անոնք, նոր մնացած մասերուն չուխան ընտիր և մետաքսի պէս կահուղ ըլլալուն զիւրութեամբ իւր փայլունութիւնը կ'ըստանար. քանզի բանտարկեալը իւր փաղաքուշ ձեռօքը կը ջանար իւր զգեստը նոր երևցընել:

Նոյն զգուշութիւնը կը բանեցընէր իւր բարակ կտաւէ շապիկը գոցելու, որուն գոյնը բոլորովին փոխուեր էր իւր բանտը մտնելէն 'ի վեր, և իւր ապիկեալ կոշիկները թաշկինակի մը ծայրովը կը մաքրէր, որուն վրայ զինանշանի թաղի մը տակ անուանին սկզբական նշանագրերը բանուած էին:

Արիւժուց Փոսին թոշակաւորներէն մէկ քանին մասնաւոր ուշադրութեամբ մը բանտարկեալին ընտիր զգեստները կը դիտէին:

— Ա՛հա՛ իշխան մը, որ ինքզինքը գեղեցիկ երևցընել կ'ուզէ, ըսաւ գողերէն մէկը:

— Ստուգիւ խիտ գեղեցիկ է, ըսաւ ուրիշ մը, և եթէ սքանար մը և մազի իւղ ունենար, բոլոր սպիտակ ձեռնոցներով պարոնները պիտի գերազանցէր:

— Իւր զգեստները անշուշտ խիտ նոր պիտի ըլլային և իւր կոշիկները աղւոր կը փայլին: Քիչ պատիւ չէ մեզ որ մեր մէջը այսպիսի վայելուչ ընկեր մը ունենանք. ինչպէս անօրէն մարդիկ են այն անզգամ զինակիրները: Նախանձոտ մարդիկ, այսպիսի զգեստները կը պատուեն:

— Կ'երևի թէ համբաւաւոր մէկն է, ըսաւ ուրիշ մը, և մեն տեսակ գործ գործեր է, և մեծ գործեր. . . : Այս տարիքին մէջ, ո՛հ, մեծ բան ըսել է —:

Աւ այս սոսկառիթ զարմացման առարկայ եղող անձը կարծես թէ հաճութեամբ կ'ընդունէր այն գովեստները կամ գովեստից երևոյթը, քանզի անոնց խօսքերը չէր լսեր:

Երիտասարդը իւր վրան գլուխը շտակելէն ետեւ՝ զինետան դռնակին մտեցաւ, որուն պահապան մը կռթռնէր էր:

— Ա՛ղէ, պարոն, ըսաւ անոր, ինձ քսան Ֆրանք փոխ տուր, և ես քիչ ժամանակէն կը հատուցանեմ քեզ. ինձմէ երբէք մի վախնար: Մտածէ որ ես այնպիսի ծնողք ունիմ, որոնք քու ունեցած դրամներուդ չափ միլիոններ ունին...: Ա՛ղէ, քսան Ֆրանք միայն, կ'աղաչեմ, որպէս զի կարենամ մասնաւոր սենեակ մը ունենալ հոս և խցազգեստ մը դնել: Արայի զգեստներովս և կոշիկներովս սաստիկ կը նեղուիմ. ինչ զգեստ է այս, պարոն, Գալալլանթի իշխանի մը հասար —:

Պահապանը իւր կոնակը դարձուց և ուսերը թոթկեց. չի ծիծաղեցաւ իսկ անոր այս խօսքերուն, որոնք ամեն մարդու գուարճութիւն կրնային պատճառել. քանզի այս մարդը այս տեսակ և կամ միշտ ատոնց նման շատ խօսքեր լսած էր:

— Անդու՞ ժ մարդ մ'ես եզեր դուն, ըսաւ Անտրէա, կեցիք, ես քու պաշտօնէդ ձեզ կու սամ քեզի —:

Այս խօսքին վրայ պահապանը իւր գլուխը դարձուց և այս անգամ բարձրաձայն քրքիջ մը հանեց:

Այն ատեն միւս բանտարկեալները անոր մօտեցան և բուրբախքը շրջան մը կազմեցին:

— Կը լսես, այս գոյզն դումարով զգեստ մը և սենեակ մը պիտի հոգամ կ'ըսեմ, շարունակեց Անտրէա, որպէս զի կարենամ վայելուչ կերպով ընդունելութիւն տալ այն այցելուին, որուն ժամ առ ժամ կ'ըստեսեմ:

— Իրաւունք ունի, իրաւունք ունի, ըսին բանտարկեալները...: Յայտնի կը տեսնուի որ հասարակ մարդ մը չէ:

— Աւրեմն քսան Ֆրանքը դուք փոխ տուէք անոր, ըսաւ պահապանը իւր միւս յաղթ ուսին կոթընելով. մի՞թէ ձեք պարտքը չէ՞ ընկերի մը օգնել:

— Ես այս մարդոց ընկերը չեմ, ըսաւ երիտասարդը սեղութեամբ մը. մի թշնամաներ զիս, քանզի իշխանութիւն չունիս —:

Գողերը ցած մըմունջներով իրարու երես նայեցան, և

պահապանէն ու մանուաւոր Անտրէայի խօսքերէն զրդոռած փոթորիկ մը աղնուապետական բանտարկեալին վրայ որոտալ սկսաւ :

Պահապանը՝ փոթորիկին աղմկալի կոհակներ հանած ատենը զանոնք հանդարտեցընելու ապահով ըլլալով, թողուց զանոնք որ անպատեհ կ'իւ փնտոռղին վրայ խրոխտան, և իւր օրական երկար պահպանութեանը մէջ զբօսնելու առիթ մը ներկայացընեն իրեն :

Արդէն զոգեբը Անտրէայի կը մօտենային, և ոմանք կ'ըսէին,
— Մուճակախաղը, մուճակախաղը սկսինք — :

Անխնայ դորձողութիւն մ'էր այս, որ չէ թէ մուճակներով այլ մուճակներու երկաթագամ ներբաններով կ'ըլլար այս պարոններուն ահաճելի եղող ընկերին վրայ :

Ոմանք օձաձուկին խաղը կ'առաջարկէին, այս ալ ուրիշ տեսակ զբօսանաց խաղ մ'էր, որ 'ի դորձ կը դրուէր աւաղ, խիճ և խոշոր դրամներ (եթէ ունենային) զալարեալ թաշկինակի մը մէջ լեցընելով, և անով իրենց թշնամւոյն ուսերուն և զխին վրայ հարուածներ տեղացընելով :

— Մարակէնք մեր գեղեցիկ պարոնը, ըսին ուրիշները, մեր պարկեշտ պարոնը — :

Բայց Անտրէա դէպ 'ի անոնց դարձաւ, իւր աչբը թարթափեց, լեզուով իւր այտը ուսեցուց, և շուրթերը այնպէս կ'ափկափեց, որ այս նշաններով աւաղակաց շատ բաներ ըսել կ'ուզէր :

Այս զաղանի նշանները Քատրուս սորվեցուցեր էր իրեն :

Աւաղակները Անտրէային իրենցմէ ըլլալը ճանչցան, իսկոյն բարձրացուցած թաշկինակները իջեցուցին, և երկաթագամ մուճակը զխաւոր դահճին ոտքը անցաւ :

Այն ատեն քանի մը ձայներ լսուեցան, որոնք կ'իմացընէին թէ պարոնը իրաւունք ունէր, թէ կրնար պարկեշտ մարդ մը ըլլալ, և թէ բանտարկեալները կ'ուզէին խզճի աղատութեան օրինակը տալ :

Ասոր վրայ բազմութիւնը ետ քաշուեցաւ . բայց պահապանը այնչափ զարմացած մնաց, որ խեղճն Անտրէային ձեռքէն բռնեց և սկսաւ անոր վրան փնտռել՝ Արիւծուց Փոսին բնակչաց այն յանկարծական փոփոխութիւնը հմայութեանէ աւելի նշանական յայտնութեան մը տալով :

Անտրէա թողուց որ պահապանը իւր վրան փնտռէ, թէ և անոր դէմ բողոքեց :

Յանկարծ դռնակէն ձայն մը լսուեցաւ :

— Պէնէտէթթօ —, կը գոչէր տեսուչը :

Պահապանը թողուց զան :

— Ջիս կը կանչեն, ըսաւ Անտրէա :

— Խօսնարանը եկու, ըսաւ ձայնը :

— Կը տեսնէք, ինձ այցելութեան եկան : Ո՛հ, սիրելիդ իմ պարոն, հիմա կը տեսնէք թէ Գալալիականթիի հետ հասարակ մարդու մը պէս վարուիլը ներելի՞ է — :

Եւ Գալալիականթի սե ստուերի մը պէս գաւթին մէջէն սահելով, կիսաբաց դռնակէն դուրս ցատկեց իւր ընկերներն ու նոյն ինքն պահապանը զարմանքի մէջ թողլով :

Իբրք խօսնարանէն կը կանչէին զինքը, որուն վրայ Անտրէա իսկ նուազ զարմացման մէջ չէր գտնուեր . քանզի խորամանկ երիտասարդը այս բանաբ մտնելէն ՚ի վեր զինքը փնտռել տալու համար զիբեր զրելու տեղ, ինչպէս կ'ընեն ամեն հասարակ մարդիկ, կատարեալ ստոյիկեան լուսութիւն մը պահէր էր :

— Յայտնապէս զօրաւոր անձ մը զիս կը պաշտպանէ անշուշտ, կ'ըսէր իւրովի . անյուսալի հարստութիւնս, այն գիւրութիւնը, որով ամեն դժուարութեանց յաղթեցի, անակընկալ ընտանիք մը, ստացած երեւելի անունս, անձրևի նման ծոցս թափած ոսկին, փառասիրութեանս խոստացուած խիստ մեծ խնամութիւնները, վերջապէս ամեն բան յայտնի կը ցուցընէ : Հարստութեանս վայրկենական մոռացութիւնը և

պաշտպանիս բացակայութիւնը կորսնցուցին զիս, այո՛, բայց ոչ բոլորովին, և ոչ յաւիտեանս: Զիս պաշտպանող ձեռքը վայրկեան մը ինձմէ հեռացաւ, բայց ինքզինքս անդունդին մէջ իյնալու պատրաստ կարծած տաննս՝ այն ձեռքը վերստին ինձ պիտի երկնայ և զիս պիտի բռնէ: Ինչո՞ւ ուրեմն իմ անխոհեմութեամբս ինքզինքս վտանդի մէջ ձգեմ. գուցէ իմ պաշտպանս ալ նեղացընեմ: Զիս ազատելու համար երկու միջոց ունի. մէկը ոսկիի գնով կրնայ զազտնի փախուստս գնել և միւսը դատաւորաց ձեռքը սեղմել իմ արձակումս ընդունելու համար: Արեւմն խօսելէ և զործելէ առաջ սպասենք, թող յայտնի տեսնեմ որ բոլորովին երեսէ ձգուած եմ, և այն ատեն. . . —:

Անտրէա իւր ընելիքը որոշեր էր, որուն յաջողութեանը տարակոյս չուէր: Թշուառականը յարձակելու ժամանակ աներկիւղ էր և ինքզինքը պաշտպանելու ժամանակ անյաղթելի:

Հասարակաց բանտին թշուառութեանը և ամեն տեսակ զըրկանաց համբերէր էր, սակայն կամաց կամաց բնականը, կամ թէ ըսենք՝ սովորութիւնը իւր համբերութեան յաղթեր էր:

Անտրէա իւր մերկութեանը, աղտեղութեանը և անօթութեանը համար կը նեղուէր, և ժամանակը իրեն համար երկար կը տւէր:

Այս տաղտկութեան ժամուն էր որ տեսչին ձայնը զինքը խօսնարանը կը կանչէր:

Անտրէայի սիրտը ուրախութենէն խայտաց: Արդեօք ինչ բանի համար զինքը կը կանչէին: Քննիչ դատաւորին այցելութեան համար շատ կանուխ էր, իսկ բանտին կառավարչին կամ բժշկին կողմէն կանչուելու համար շատ ուշ էր. ուրեմն իւր սպասած այցելութիւնն էր այն:

Խօսնարանին վանդակապատին ետին, Անտրէա անյաղհետաքրքրութեան աչօք Պ. Պէրթուլիոյի թուխ և հանճարեղ գէմբը տեսաւ, որ վշտալի զարմանքով մը երկաթ վանդակ-

ները, բանլիքուած դռները, և վանդակապատներուն ետին շարժող ստուերը կը դիտէր:

— Ո՛հ, գոչեց Անտրէա սիրտը շարժելով:

— Բարի լոյս, Պէնէտէթթօ, ըսաւ Պէրթուչիօ իւր խորունկ և հնչական ձայնովը:

— Դո՛ւն ես, ըսաւ երխտասարդը երկիւղով իւր բոլոր-տիքը դիտելով:

— Զիս չճանչցա՛ր, թշուա՛ռ տղայ, ըսաւ Պէրթուչիօ:

— Լո՛է, լո՛է, ըսաւ Անտրէա, որ այն պատերուն լսողու-թեան սրուծիւնը կը ճանչնար. այդչափ բարձր մի՛ խօսիր:

— Անշուշտ հետս առանձին խօսիլ կ'ուզէիր, այնպէս չէ՛:

— Ո՛հ, այ՛ո՛, ըսաւ Անտրէա:

— Շատ աղէկ — :

Եւ Պէրթուչիօ իւր ծոցէն թուղթ մը հանելով՝ դռնակին ապակիին ետին երևցած պահապանին նշան մը ըրաւ:

— Կարդա՛, ըսաւ:

— Ի՛նչ բան է այդ, ըսաւ Անտրէա:

— Զքեզ սենեակ մը տանելու, հոն տեղաւորելու և քեզի հետ ազատ տեսնուելու հրամանը:

— Ո՛հ —, գոչեց Անտրէա ուրախութենէն ցատկելով:

Բայց շուտով ինքզինքին գալով՝ ըսաւ իւրովի.

— Գարձեալ անծանօթ պաշտպանս է, որ զիս չէ մոռցեր: Գաղտնիքը կ'ուզէ իմանալ, քանզի Պէրթուչիօ հետս առանձին սենեկի մը մէջ խօսիլ կ'ուզէ. բայց իմ գաղտնիքս ես դիտեմ. . . : Իմ պաշտպանս զրկած է Պէրթուչիօն — :

Պահապանը քիչ մը ատեն գլխաւորի մը հետ խորհրդակցելէն ետե՛ վանդակապատ երկու դռները բացաւ, և առաջին դստիկոնը՝ բակին վրայ նայող սենեակ մը տարաւ Անտրէան, որ ուրախութենէն ալ ինքզինքէն դուրս ելեր էր:

Ինչպէս որ բանտերուն սովորութիւնն է՝ սենեակը կիրով ճերմկած էր, և անոր զուարթ տեսքը բանտարկեալին հաճելի երևցաւ. կրակարան մը, անկողին մը, աթոռ մը, սեղան մը սենեկին կարասիները կը կազմէին:

Պէրթուչիս ամոռին վրայ նստաւ, և Անտրէա անկողնոյն վրայ նստուեցաւ, իսկ պահապանը զանոնք հոն թողլով հեռացաւ:

— Աղէ, ըսաւ դործակատարը, ըսելու խօսք մը ունիս:

— Եւ դո՛ւն, հարցուց Անտրէա:

— Առաջ դուն խօսէ . . . :

— Ո՛հ, ոչ. դուն շատ լուրեր պիտի ունենաս ինձ հաղորդելու, քանզի դուն եկար զիս դանելու:

— Շատ աղէկ. ես կ'ըսեմ. դուն քու անառակութիւններդ շարունակեցիր, գողութիւն ըրիր և մարդ սպանեցիր:

— Աղէկ, ըսաւ Անտրէա, եթէ այս խօսքերը ըսելու համար զիս մասնաւոր սենեակ մը բերել տուիր, աւելի աղէկ էր որ այդ նեղութիւնը չկրէիր. այդ ամեն ըսածներդ ես գիտեմ, ասոր հակառակ՝ ուրիշ շատ բաներ կան որ ես չեմ գիտեր: Չգիտցածներուս վրայ խօսինք, եթէ կը հաճիս: Ո՛վ զրկեց զքեզ հոս:

— Ո հո՛, ինչպէս շուտ կ'երթաս, Պ. Պէնէտէթթօ:

— Շիտակ է, և ես ճիշդ նպատակը ձեռք առի: Անօգուտ խօսքեր չընենք. ո՛վ զրկեց զքեզ հոս:

— Եւ ոչ մէկը:

— Ո՛ւրկից գիտես որ ես բանտի մէջ եմ:

— Շատոնց զքեզ ճանչցած եմ, որ նորաձեւութիւն սիրող յանդուզն մէկու պէս Շանդ-Էլիզէի մէջ վայելուչ կերպիւ ձի կը հեծնէիր:

— Շանդ-Էլիզէ կ'ըսես . . . ահ, ուրեմն հօրս վրայօք խօսինք քիչ մը:

— Աւրեմն ո՛վ եմ ես:

— Գուն իմ հողեւոր հայրս ես, ո՛վ իմ աղնիւ պարոնս . . . : Բայց դուն չես կարծեմ այն անձը, որ հարիւր հաղարի շափ ֆրանք իմ կամացս յանձնեց, (զորոնք ես չորս կամ հինգ ամսուան մէջ կլլեցի,) Իտալացի և աղնուական հայր մը դտաւ ինձ, ընկերութեանց մէջ մտցուց զիս ու Օթէոյլ այնպիսի

Ճաշի մը հրաւիրեց՝ որ Բարիզի ամենէն երևելի մարդոց և թագաւորի գործակալին հետ սեղանակից եղայ, որուն հետ չբարեկամանալու շարաշար կը ցաւիմ, քանզի այս միջոցիս կրնար ինծի օգտակար ըլլալ. վերջապէս դուն չես այն անձը, որ մէկ կամ երկու միլիոնի համար երաշխաւոր պիտի ըլլար ինձ, երբ այն աղէտալի դիպուածը պատահեցաւ . . . : Ա՛ղէ, խօսէ, պատուելի Գորսիացի, խօսէ . . . :

— Ի՞նչ կ'ուզես որ ըսեմ :

— Ես ալ կ'օղնեմ քեզի. քիչ մը առաջ Շանդ-Ելիզէի խօսքը կ'ընէիր, ո՛վ իմ սնուցիչ արժանաւոր հայրս :

— Ի՞նչ կ'ելնէ Շանդ-Ելիզէի խօսքը ընելով :

— Շանդ-Ելիզէի մէջ խիստ հարուստ պարոն մը կը բնակի :

— Արուն տունը դուն գողնալու մտար և մարդ մեռցուցիր, այնպէս չէ :

— Կարծեմ թէ այո :

— Մօսթէ-Քրիսթոյ կոմսը :

— Գուն տուիր անոր անունը, ինչպէս կ'ըսէ պարոն Ռասին . . . : Ըսէ, անոր գրկացը մէջ նետուիմ, և զան սրտիս վրայ սեղմելով պոռո՞մ, « Հայր իմ, հայր իմ », ինչպէս կ'ըսէ Պ. Բիքսերէզուը :

— Կատակը ձգէ, պատասխանեց Պէրթուշիօ, և այգպիսի անուն մը բերանդ առնելու մի համարձակիր :

— Ա՛հ, ըսաւ Անտրէա Պէրթուշիոյի ծանր կերպարանքն քիչ մը շփոթած, և ինչո՞ւ չըսեմ :

— Վասն զի այն անունը կրող անձը Աստուծոյ սիրելի ըլլալուն չկրնար քեզի պէս թշուառականի մը հայրն ըլլալ :

— Ա՛հ, այդ ինչ մեծ խօսքեր են . . . :

— Եւ մեծ հեռաւթիւններ պիտի ունենան եթէ չզղուշանաս :

— Սպառնալիք կ'ընես, ես չեմ վախնար . . . և պիտի ըսեմ . . . :

— Կը կարծես թէ քու ցեղիդ թղուկներո՞ն հետ է գործդ,

ըսաւ Պէրթուշիօ այնպիսի հանդարտ ձայնով և անվրէպ նայուածքով մը, որ Անտրէային մեծ ազդեցցութիւն ըրաւ. կը կարծես որ գործի թիւանոցի շարագործ ընկերներուդ կամ պարզամիտ ասուշներու հետ է: Պէնէտէթթօ, սոսկալի ձեռքի մը մէջ կը գտնուիս. այս ձեռքը կ'ուզէ քեզի համար բացուիլ, օգուտ քաղէ անկէ: Կատակ մի ըներ կայծակին հետ, որ վայրկեան մը հանդարտ կեցած է, բայց կրնայ վերստին որոտալ եթէ իւր ազատ շարժմանը մէջ զայն անհանդիստ ընէլ ուզես:

— Հայրս. . . կ'ուզեմ զիտնալ թէ ո՞վ է հայրս. . . , ըսաւ յամառ երիտասարդը. թող կորսուիմ եթէ կարելի է, բայց պէտք է որ զիտնամ: Գայթակղութենէ չեմ վախնարես, ընդ հակառակն բարիք, համբաւ և խրատ կրնայ տալ ինծի, ինչպէս կ'ըսէ Պոշան օրագրասպետը: Բայց դուք որ բարձր ընկերութեանց կը վերաբերիք, թէև միլիոններ և զինանշաններ ունենաք, բայց միշտ գայթակղութենէ կը վախնաք. . . : Ըսէ, ո՞վ է իմ հայրս:

— Ես ալ ըսելու եկայ:

— Ա՛հ —, գոչեց Պէնէտէթթօ աչերը ուրախութեամբ լցուած:

Նոյն միջոցին դուռը բացուեցաւ, և բանտապահը իւր խօսքը Պէրթուշիոյին ուղղելով.

— Ներեցէք, պարոն, ըսաւ, քննիչ դատաւորը բանտարկեալին կ'ըսպասէ:

— Հարցափորձիս վերջն է ալ, ըսաւ Անտրէա գործակատարին. . . : Բայց ինչ տարածամ միջոցի մէջ կու գան զմեզ անհանդիստ ընելու:

— Ազդը վերստին կու գամ, ըսաւ Պէրթուշիօ:

— Աղէկ, ըսաւ Անտրէա: Չինակիր պարոններ, պատրաստ եմ ձեր հրամանը կատարելու. . . : Ա՛հ, սիրելի պարոն, տասնի չափ թալեռ ձգէ հոս, որպէս զի ուղածս տան ինծի:

— Հատ աղէկ —, ըսաւ Պէրթուշիօ :

Անորէա իւր ձեռքը երկնցուց, բայց Պէրթուշիօ իրը ձեռքէն չհանեց, և միայն ստակներուն ձայնը հանեց :

— Ա՛ղէ, ըսաւ Անտրէա ժպիտ մը երեցընելով, բայց Պէրթուշիոյի տարօրինակ անտարբերութենէն ընկճեալ — Արգեօք խաբուեցայ, ըսաւ երկար և վանդակապատ կառքի մը մէջ մտնելով. զոր աչքն է՝ հաշի կ'անուանեն : Տեսնենք : Ուրեմն վաղը պիտի տեսնուինք, յաւելցուց Պէրթուշիոյին դառնալով :

— Աւաղք կը տեսնուինք —, պատասխանեց զործակատարը :

ՔԼՈՒԷ Թ.

ԳԼՏԵՆՈՐԸ

ԻՆՍՊԵՐՍ որ կը յիշենք՝ արքայ Պիւզոնին հանդուցելոյն սենեակը Նուարթիէի հետ մինակ մնացեր էր, և նորատի աղջկան մարմնոյն պահպանութիւնը նորոնբըրը ծերն ու քահանան էին :

Գուցէ արքային քրիստոնէական խրատները, զուցէ անոր

քաղցր մարդասիրութիւնը, կամ համոզիչ խօսքերը ձերունին մխիթարեր էին. քանզի քահանային հետ խօսելէն 'ի վեր՝ Նուարթիէ առաջուան պէս փոխանակ յուսահատելու՝ ամեն բան Աստուծոյ կամացը կը յանձնէր, և այնպէս հանդարտ կ'երևէր, որ Ալիքսիսի վրայ իւր ունեցած սաստիկ սէրը յիշողներուն զարմանքը զբաւեց:

Պ. տը Ալիքսիսի նորատի աղջկան մեռած առաւօտէն 'ի վեր ձերունին տեսած չէր:

Տան բոլոր ծառաները նորոգուեր էին: Իրեն համար ուրիշ սենեկապան մը և Նուարթիէի համար ուրիշ ծառայ մը եկեր էին:

Տիկին տը Ալիքսիսի ծառայելու համար ալ երկու կին մտեր էին:

Գոնապանէն սկսելով մինչև կառավարը փոխուեր էր. այս անիծեալ տան զանազան տէրերուն ծառայելու համար նորանոր դէմքեր կը ներկայէին, և անոնց մէջ արդէն եղած բաւական պաղ յարաբերութիւնները կ'արդիւլէին:

Յանցաւորաց ատեանը երկու կամ երեք օրէն պիտի բացուէր, և Ալիքսիսի իւր դահլիճը փակուած՝ քատրուսի ըսպանչին վրայ եղած դատաստանական քննութիւնները ջերմաբեր գործունէութեամբ մը կը հետադառեր:

Այս գործը, այն ամեն գործերուն պէս, որոնց մէջ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը խառնուած կ'ըլլար, Բարիզի ընկերութեանց մէջ մեծ շշուկ հաներ էր:

Ապացոյցները համոզիչ չէին, քանզի մեռնելու վրայ եղող թիապարտի մը խօսքերուն վրայ կը կայանային անոնք, այնպիսի անձի մը, որուն ամբաստանածը իւր թիապարտ հին ընկերն էր, և կրնար իւր ընկերը կամ ոխակալութեամբ և կամ վրէժխնդրութեամբ ամբաստանել:

Միայն դատաւորին խիղճը հանդարտ կ'երևէր:

Թագաւորի գործակալը վերջապէս իւր սոսկալի համոզման մէջ հաստատուեր էր թէ Պէնէտէթթօ յանցաւոր էր, և իւր

բրած այս դժնդակ յաղթութենէն անձնասիրութեան ազուարձութիւններէն մէկը պիտի ստանար, որոնք իւր սառած սրտին թելերուն քիչ մը կենդանութիւն կու տային:

Ուստի Վ. իլըֆօր առաջիկայ նիստերը սկսելու համար իւր անխոնջ աշխատութեամբը դատին պատրաստութիւնները տեսեր էր, և ունկնդրութեան տոմսակներ ընդունելու նպատակաւ իրեն ուղղուած անթիւ առաջարկութեանց պատասխանելէն փախչելու համար՝ ստիպուել էր առաջունէ աւելի իւր տան մէջ մարդու շերտիլ:

Ասիկէ զամ՝ ողորմելի Վալանթինի մահուանէն ՚ի վեր այնչափ քիչ ատեն անցեր էր, և իւր վիշտերը այնչափ նոր էին, որ մարդ չէր զարմանար հայրը իւր պարտաւորութեան, այսինքն իւր ցաւերը մոռցընող միակէզրազման մէջ ընկղմած տեսնելու:

Անդամ մը միայն, ճիշդ Պենէտէթթոյի հօրը անուներ տալու համար Պէրթուչիոյի երկրորդ այցելութեան օրուան հետեւեալ առտուն, Վ. իլըֆօր իւր հայրը տեսեր էր. քանզի դատաւարը աշխատութենէ յոդնած՝ իւր տան պարտէզը իջեր էր, և տիրութեան ու խորունկ մասածութեան մէջ ընկղմած՝ Թաբբուինի պէս, որ եղէգեայ դաւաղանովը ամենէն բարձր մեկոններուն գլուխը կը ջախջախէր, Պ. տը Վ. իլըֆօր ալ իւր դաւաղանովը մոլռազարդերուն երկար և չորցած բուները կը կտրէր, որոնք նոր անցած եղանակին մէջ այնչափ փթթեալ այս ծաղիկներուն ուրուականներուն պէս պարտիզին ծառուղիներուն երկայնքը կանգուն կը կենային:

Արդէն քանի մը անգամ պարտիզին ծայրը այսինքն այն երեսէ ձգուած արտին վրայ նայող երևելի վանդակապատին մօտեցեր ու միշտ նոյն ծառուղիէն ետ դարձեր էր՝ մի և նոյն քալուածքով և շարժումով իւր շրջագայութիւնը շարունակելով, երբ իւր աչերը մեքենապէս տան վրայ դարձան, ուր իւր սրբուոյն բարձր ձայներով խաղալը կը լսէր. քանզի գիշերօթիկ դպրոցէն գալով կիրակի և երկուշաբթի օրերը իւր մօրը քով պիտի անցընէր:

Պ. տը Վիլլեֆոր բաց պատուհաններուն մէկուն մէջ Պ. Նուարթիէն տեսաւ, որ զինքը իւր թեւածոտովը մինչև այս պատուհանին առջևը բերել տուեր էր, որպէս զի տակաւին տաք արևուն վերջին ճառագայթները վայելէ, որոնք պատըղամբը զարգարող բաղեղներուն կիսամեծ ծաղկանց և անմիրդ որթերուն կարմրած տերևոց իրենց հրաժարական ողջոյնը կու տային:

Ծերին նայուածքը միայն կէտի մը վրայ ուղղուած կեցած էր, ուր Վիլլեֆոր անկատար կերպով կը տեսնէր:

Նուարթիէի այս նայուածքը այնչափ քինալի, այնչափ անբնական և այնչափ անհամբեր էր, որ թագաւորի գործակալը իրեն ծանօթ այս դէմքին ամեն տպաւորութիւնները հասկընալու կարող ըլլալով, իւր ճամբէն դուրս ելաւ, որպէս զի տեսնէ թէ այս ծանր նայուածքը որո՞ւ ուղղուած էր:

Այն ատեն կիսամերկ ոստերով խիտ թմբիներու տակ տիկին տը Վիլլեֆորը նստած տեսաւ, որ ձեռքը զիրք մը մերթընդ մերթ ընթացումը կ'ընդմիջէր իւր որդւոյն ժպտելու կամ անոր գնտակը իրեն վերադարձընելու համար, զոր Նուարթիէ յամառութեամբ սրահէն պարտիզին մէջ կը նետէր:

Վիլլեֆոր գունատեցաւ. քանզի ձերին միտքը հասկըցաւ:

Նուարթիէ միշտ նոյն առարկային կը նայէր. բայց յանկարծ իւր նայուածքը կնոջ վրայէն ամուսնոյն վրայ դարձուց, և այն ատեն Վիլլեֆոր այն հրավառ աչերուն յարձակման ենթակայն եղեր էր, որոնք իրենց ուշադրութեան առարկայն փոխելով, իրենց լեզուն ալ փոխեր էին՝ առանց իրենց սպառնական զգացումները կորսնցընելու:

Տիկին տը Վիլլեֆոր իւր զլխին վրայ պատրաստուած փոթորիկը չտեսնելով՝ այս միջոցիս իւր զակիին գնտակը բռններ էր, և նշան ընելով կը կանչէր զան որ զայ համբոյրով մը իւր խաղալիկն առնու. բայց Նուարթիէ երկար ատեն իւր մօրը աղաչանաց զիջանելու չհաճեցաւ, հաւանականաբար մայրական գորովը իւր տեղէն շարժելու նեղութեան

բաւական վարձատրութիւն մը չէր համարեր . վերջապէս միտքը եղաւ , պատուհանէն արեւածաղիկներուն և զշիտյ-մարդարիտներուն մէջ ցատկեց , և ճակատը քրտինքով ծածկուած իւր մօրը քովը վազեց :

Տիկին տը Ախլըֆօր անոր ճակատը սրբեց , իւր շուրթերը այն խոնաւ փղոսկրին վրայ յարեց , և իւր զաւակը ճամբեց անոր մէկ ձեռքը գնտակը տալով և միւս ձեռքը ափ մը շաքարեղէն լեցընելով :

Ախլըֆօր անընդդիմանալի ձողողութեամբ մը պարտէզէն դէպ 'ի տունը կը յառաջանար :

Բայց սրչափ կը մօտենար , այնչափ Նուարթիէ իւր նայուածքը կը խոնարհեցընէր , և իւր արտեանանց հուրը այն աստիճան բորբոքած կ'երևէր , որուն ազդեցութիւնը Ախլըֆօր մինչև իւր սրտին խորը կ'ըզզար :

Իրօք՝ Նուարթիէի նայուածքին մէջ սաստիկ յանդիմանութիւն միանգամայն սոսկալի սպառնալիք մը կ'երևէր :

Այն ատեն ծերունին իւր աչերը դէպ 'ի երկինք վերցուց , իւր որդւոյն յիշեցընել ուզելով թէ իւր ըրած երգումը մոռցած է :

— Հատ աղէկ , պարոն , պատասխանեց Ախլըֆօր բակէն . օր մը ևս համբերէ , ես խօսքիս վրան եմ — :

Այս խօսքերուն վրայ Նուարթիէի սիրտը գրեթէ հանդարտեցաւ , և իւր նայուածքը անտարբերութեամբ ուրիշ կողմ դարձուց :

Ախլըֆօր իւր վերարկուին կոճակները աշխուժիւ քակեց , որոնք զոզցես զինքը կը խեղդէին , կապուտացեալ ձեռքը ճակատը տարաւ և իւր գահլիճը մտաւ :

Գիշերը հանդարտութեամբ անցաւ : Տան մէջ ամեն մարդ ըստ սովորութեան քնացաւ : Միայն Ախլըֆօր նոյնպէս ըստ սովորութեան միւսներուն պէս մի և նոյն միջոցին չքնացաւ , այլ մինչև առտուան ժամը հինգը՝ առջի իրիկուանէ քննիչ գատաւորաց վերջին հարցափորձերը վերստին աչքէ անցը-

նե լու, առեանին մէջ տրուած վկայութիւնները քննելու և իւր հետեւեալ օրուան դատին յայտնի պարզութիւն մը տալու աշխատեցաւ :

Հետեւեալ օրը երկուշաբթի առաջին նիստը տեղի պիտի ունենար :

Այն օրուան լուսնալը Աիլըֆօրի ամդոյն և աղէտալի երեցաւ, և առտուան կատուտագոյն լըյսը թղթին վրայ կարմիր մելանով դժուած գծերը փայլեցուց :

Դատաւորը վայրկեան մը քնացաւ ինչ առեան իւր ճրագն ալ ողեւարքին մէջն էր. անոր ճարճատիւնէն արթնցաւ. իւր մատերը արիւնով թաթխուածի պէս խոնաւ և կարմրաներկ էին :

Նարնջագոյն ամպի երկար շերտ մը երկնից երեսը պատեր էր, և հօրիզոնին վրայ կողմնակի սև նկարուած նուրբ կազմասխիները երկու կը կարէր :

Հագանակենիներու վանդակէն անդին՝ առուոյտի դաշտին մէջ՝ արտոյտ մը իւր առաւօտեան պարզ երզը երգելով դէպ ՚ի երկինք կ'ելնէր :

Արշալոյսին խոնաւ օդը Աիլըֆօրի գլխին վրայ իջնելով անոր միտքը զովացուց :

— Արգարութեան սուրը բռնող մարդը, ըսաւ սոսկումով մը, պէտք է որ այսօր յանցաւորները պատժէ — :

Այն առեան իւր նայուածքը ակամայ Նուարթիէի պատուհանին կողմը դարձուց, ուր առջի իրիկունը ծերունին տեսեր էր :

Աարագոյրը զոցուած էր, սակայն իւր հօրը պատկերը այնչափ իւր աչաց առջև ներկայ էր, որ բաց եղածի պէս զոց պատուհանին դառնալով կարծեց թէ դարձեալ սպառնալին ծերունին կը տեսնէ :

— Այո՛, մրմնաց, անհոգ եղիւր — :

Սև իւր գլուխը կուրծքին վրայ խոնարհեցուց, և զահլճին մէջ քանի մը շրջան ըրաւ, ետքը վերջապէս բոլորովին հա-

դուած՝ բաղմոցի մը վրայ նետուեցաւ, աւելի յոգնութենէն և մինչև ոսկրներուն ծուծը թափանցող աշխատութեան պաղուցութենէն բրտացած անդամոց հանդստութիւն տալու քան թէ քնանալու համար:

Կամաց կամաց տան մէջ ամին մարդ արթնցաւ:

Վիլլեֆօր իւր գահէլճին մէջէն հետողհետէ լսեց ինչպէս կ'ըսեն սրան մը կենդանութիւնը հաստատող ձայները, այսինքն՝ դռներուն բացուիլն ու գոցուիլը, սենեկապանուհին կանչելու համար աիկին տը Վիլլեֆօրի զանգակին հնչիւնը, մանկան առաջին ձայները, որ այս տարիքին մէջ եղողներուն պէս առատունբը ուրախ կ'արթննար:

Վիլլեֆօր ալ իւր զանգակը հնչեցուց:

Եւր նոր սենեկապանը ներս մտաւ և օրադիրները ու թաս մը թէյ բերաւ:

— Ե՞նչ է բերածդ, հարցուց Վիլլեֆօր:

— Թէյ:

— Ես թէյ չուզեցի. ո՞վ ըսաւ որ բերես:

— Տիկինը, պարոնը անտարակոյս այսօր այն սպանութեան գործին մէջ շատ պիտի խօսի, ըսաւ, և զովացուցիչ ըմպելի մը խմելու պէտք ունի —:

Եւ սենեկապանը շտապոյն թասը բաղմոցին քովի սեղանին վրայ դրաւ, որ միւս սեղաններուն պէս թղթերով ծածկուած էր:

Սենեկապանը դուրս ելաւ:

Վիլլեֆօր վայրկեան մը տխուր գէմքով թասին նայեցաւ. ետքը յանկարծ ջղային շարժումով մը առաւ զայն և 'ի մի ումպ անոր պարունակութիւնը խմեց:

Գուցէ կը յուսար որ այս ըմպելին մահացու ըլլար, և այս միջոցիս կը փափաքէր մեռնիլ այն պարտքէն ազատելու համար, որ մեռնելէ աւելի դժուար բան մը կը հրամայէր իրեն. ետքը ոտք ելաւ և իւր գահէլճին մէջ պտրտեցաւ այնպիսի ժպիտով մը, որ աննողին սոսկում պիտի պատճառէր:

Թէ՛յը անփնաս էր և Պ. տը Վիլլեֆօր բան մը չզղայց :
Նախաճաշի ժամանակ Պ. տը Վիլլեֆօր սեղանին վրայ
չերևցաւ :

Սենեկապանը վերստին ներս մտաւ :

— Տիկինը կ'իմացընէ ձեզ, ըսաւ, որ ժամը տասն ու մէկ
զարկաւ և առեանը կէս օրին պիտի բացուի :

— Գիտեմ, ըսաւ Վիլլեֆօր, ինչ ըսել կ'ուզէ :

— Տիկինը հաղուած պատրաստ է, և կը հարցընէ թէ
պարոնին հետ պիտի կրնայ ընկերանալ :

— Ո՛ւր երթալու համար :

— Արդարութեան պալատը :

— Ի՞նչ ընելու :

— Տիկինը կ'ըսէ թէ շատ կը փափաքի այն նիստին ներ-
կայ գտնուելու :

— Ո՛հ, ըսաւ Վիլլեֆօր զրեթէ սոսկալի ձայնով մը, ներ-
կայ գտնուիլ կ'ուզէ — :

Ծառան քայլ մը ետ քաշուելով ըսաւ .

— Եթէ պարոնը առանձին երթալ կ'ուզէ, երթամ տիկ-
նոջ իմացընեմ — :

Վիլլեֆօր վայրկեան մը լուռ կեցաւ, եբե՛նոսի գոյն մօրու-
քով շրջապատեալ տժգոյն այտը իւր ըղունգներովը փորե-
լու չափ կը քերէր :

— Ըսէ տիկնոջ, պատասխանեց վերջապէս, որ իրեն հետ
խօսիլ կ'ուզեմ, և կ'աղաչեմ որ իւր սենեակը սպասէ ինձ :

— Շատ աղէկ, պարոն :

— Ետքը եկու զիս ածիլէ և հաղուեցուր :

— Անմիջապէս — :

Եւ ստուգիւ սենեկապանին երթալն ու դառնալը մէկ ե-
զաւ, Վիլլեֆօրը ածիլեց և բոլորովին սև զգեստներ հագ-
ցուց անոր, որմէ ետև ըսաւ .

— Տիկինը իւր սենեակը ձեզ կ'ըսպասէ :

— Ես ալ անոր կ'երթամ —, ըսաւ Վիլլեֆօր :

Եւ թեկին տակը թղթոց ծրարներ առած և զլիարկը ձեռքը բռնած՝ դէպ 'ի իւր կնոջ սենեակը ուղղեցաւ :

Գրան առջևը վայրկեան մը կեցաւ , և իւր կապուտագոյն ճակատէն հոսած քրտինքը թաշկինակովը սրբե լէն ետև՝ զուռը հոեց :

Տիկին տը Ալիլլօֆօր անյենարան բազմոցի մը վրայ նստած էր , և անհամբերութեամբ օրագիրները և նորատիպ տետրերը աչքէ կ'անցընէր , որոնց ընթերցումը վերջացընէն առաջ՝ փոքր Էտուար զանոնք պատատելու զուարճութիւն մը կ'ըզգար :

Գուրս ելնելու համար կատարեալ հագուած էր . զլիարկը թեւաթոռին վրայ պատրաստ կ'ըսպասէր , և ձեռնոցները ձեռքը հագած էր :

— Աերջապէս եկաք , պարոն , ըսաւ կինը իւր բնական և հանդարտ ձայնովը . ո՛րչափ զունատեր էք , պարոն . ուրեմն բոլոր դիշերը աշխատեցա՞ք . ինչո՞ւ մեր հետը ճաշելու չեկաք . ըսէք , զիս ձեր հետը պիտի տանիք թէ Էտուարին հետ առանձին պիտի երթամ — :

Տիկին տը Ալիլլօֆօր , ինչպէս որ կը տեսնուի , պատասխան մը ընդունելու համար իրարու ետև զանազան շատ հարցումներ ըրաւ . բայց Պ . տը Ալիլլօֆօր առանց այն հարցումներէն մէկուն իսկ պատասխանելու՝ արձանի պէս պաղ և լուռ կեցաւ :

— Էտուար , ըսաւ Ալիլլօֆօր իւր որդւոյն հրամայական նայուածքով մը , զնա՛ սրահը խաղա , սրբելիս , մօրդ հետ քիչ մը պիտի խօսիմ — :

Տիկին տը Ալիլլօֆօր իւր ամուսնոյն պաղ դէմքը , խրոխտ ձայնը և տարօրինակ պատրաստութիւնները տեսնելով սարսուտաց :

Էտուար զլուխը վերցընելով իւր մօրը երեսը նայեցաւ . բայց տեսնելով որ մայրը Պ . տը Ալիլլօֆօրի հրամանը չէր հաստատեր , վերստին իւր կապարեայ զինուորներուն զլուխը կտրելու զբաղեցաւ :

— Իտուար, գոչեց Պ. ար Վիլլեֆոր այնպիսի խստուշ թեամբ մը որ տղան օթոցին վրայ ցատկեց, լսեցիր, զնա — :

Իտուար, որուն հետ շատ քիչ անգամ այսպէս կը վարուէին, ստք ելաւ և գոյնը նետեց :

Գժուար է ըսել թէ բարկութենէն դեղնեցաւ և թէ երկիւղէն :

Հայրը անոր մօտեցաւ, թևէն բռնեց և ճակատը համբուրեց :

— Գնա, զաւակս, ըսաւ անոր, զնա — :

Իտուար ժպտեցաւ :

Պ. ար Վիլլեֆոր դրան մօտեցաւ և անոր դուրս ելնելէն ետև դրան պարզունակը գրաւ :

— Ո՛վ Տէր Աստուած իմ, ըսաւ ծաղկահաս կիներ իւր էր՝ կանը սրտին խորը թափանցող նայուածքով մը անոր երեսը նայելով ու ժպտա մը կեղծելով, զոր Վիլլեֆորի անողոք գէմքը իւր շրթանցը վրայ դադրեցուց, ինչ կայ արդեօք :

— Տիկին, ո՛ւր պահած էք՝ այն թոյնը զոր սովորաբար կը դործածէք —, հարցուց դատաւորը յայտնի և առանց դարձուածաւոր խօսքերու, ու իւր կնոջ և դրան մէջ տեղը կենարով :

Տիկին ար Վիլլեֆոր զղաց ինչ որ արտոյտը կ'ըզղայ, երբ կը տեսնէ որ ցին թոչունը զինքը մահաբեր նեղ շրջանի մէջ կը սահմանէ :

Տիկին ար Վիլլեֆոր այնչափ գունատեցաւ որ գոյնը կապուտի փոխուեցաւ և կերկերեալ ու հեղձուկ ձայնով մը, որ ոչ հառաչանքի կը նմանէր և ոչ ձայնի, ըսաւ .

— Պարոն, չեմ հասկընար թէ ինչ կ'ըսէք — :

Նւ իւր սոսկումին սաստկութենէն ստք ելնելով՝ ինքզինքը վերստին բազմոցին վրայ նետեց :

— Կը հարցընեմ, ըսաւ Վիլլեֆոր կատարեալ հանդարտ ձայնով մը, թէ ո՛ւր կը պահէք այն թոյնը, որով Պ. ար Սէն-Մէրան աներս, զորանչս, Պարուան և Վալանթին աղջիկս սպաննեցիք :

— Ո՛հ, պարոն, գոչեց տիկին տը Ա. Իլըֆօր ձեռքը միացրնելով, ինչ կ'ըսէք:

— Ձեմ սպասեր որ հարցընէք ինձի, այլ պատասխան տար:

— Ամուսնոյս պիտի պատասխանեմ թէ դատաւորիս, կակազեց տիկին տը Ա. Իլըֆօր:

— Ձեր դատաւորին, տիկին, ձեր դատաւորին պիտի պատասխանէք —:

Կնոջ գունատութիւնը, նայուածքին անձկութիւնը և բոլոր մարմնոյն գողգոջիւնը տեսնելը սոսկալի բան էր:

— Ո՛հ, պարոն, մումաց, ո՛հ. . . . —:

— Ձէք պատասխաներ, տիկին —, գոչեց անողոք հարցաքննողը:

Ետքը իւր բարկութենէն աւելի սոսկալի ժպտող մը յաւելցուց.

— Բայց չէք ալ ուրանար —:

Տիկինը շարժում մը րբաւ:

— Եւ չէք կրնար ուրանալ, յաւելցուց Ա. Իլըֆօր ձեռքը դէպ 'ի անոր երկնցընելով յանուն արգարութեան զան բռնելու համար. այս զանազան ոճիրները անամօթ յաջողակութեամբ մը 'ի գործ դրիք դուք, բայց միայն ձեր սէրէն կուրացեալ մարդերը կրնայիք խարել: Տիկին տը Սէն-Մէրանի մահուանէն ետե հասկըցայ որ տանս մէջ թունաւորող մը կայ, տ'Ալբրինսին ալ իմացուց ինձի. Պարուայի մեռնելէն ետե մէկուն վրայ կասկածեցայ, մեղայ Տեառն, հրեշտակի մը վրայ, ես որ միշտ անմեղին վրայ իսկ կը կասկածիմ, սակայն Ալալանթինի մահուանէն ետե՝ ալ ինձի համար տարակուսելու տեղի չմնաց, տիկին, և ոչ միայն ինձի այլ ուրիշներուն համար ալ. ուստի ձեր ոճրագործութիւնը երկու անձերէ ճանչցուելով և շատերէ կասկածուելով՝ հիմա բոլոր աշխարհ պիտի հրատարակուի. և ինչպէս որ քիչ մը առաջ կ'ըսէի, տիկին, ձեզի հետ խօսողը ձեր ամուսինը չէ, այլ ձեր դատաւորը —:

Մաղկահաս կինը իւր դէմքը երկու ձեռացը մէջ պահեց :
— Ո՛հ, պարոն, կահպեց, կ'աղաչեմ՝ հաւանականու
թեանց մի հաւատաք :

— Այդչափ վատասիրտ էք դուք, դռնեց Ախլըֆօր արհա-
մարհական ձայնով մը . և սաուզիւ միշտ գիտած եմ որ թու-
նաւորողները վատասիրտ կ'ըլլան . բայց դուք որ երկու ձեռ
և նորատի ազջիկ մը սպաննելով անոնց մեռնելը տեսնելու
քաջութիւնն ունեցաք, կրնա՞ք վատասիրտ ըլլալ :

— Պարոն, պարոն :

— Կրնա՞ք վատասիրտ ըլլալ, շարունակեց Ախլըֆօր իւր
ձայնը աստիճանաբար աւելի բարձրացընելով, դուք որ շորս
ողեւրաց վայրկեանները մի առ մի համրեցիք, դուք որ ձեր
դժոխային հնարքները մեքենայեցիք, և յաջողութեամբ և
զարմանալի ճշդութեամբ թունալի ըմպելիները խմցուցիք .
մոռցա՞ք արդեօք մտածելու թէ ձեր մեղքը յայանուած ա-
տեն ինչ պիտի ըլլաք : Ո՛հ, անկարելի է, անշուշտ աւելի
քաղցր, աւելի ազդու և աւելի արագամահ թոյն մը պահած
էք ձեզի համար, որպէս զի ձեզ տրուելու պատիժէն ազա-
տիք . . . : Կը յուսամ որ այս հողը տարած էք — :

Տիկին տը Ախլըֆօր ձեռքը երկնցուց և ծնկան վրայ ինկաւ :

— Գիտեմ . . . գիտեմ, ըսաւ, ձեր յանցանքը կը խոս-
տովանիք . սակայն երբ ալ չէք կրնար ուրանալ ձեր ըրածը,
վերջին վայրկեանին դատաւորներուն եղած խոստովանութիւնը
ձեր ընդունելու պատիժը չկրնար թեթեւցընել :

— Պատիժ կ'ըսէք, պարոն, դռնեց տիկին տը Ախլըֆօր .
երկու անգամ է որ այս բառը կ'արտասանէք :

— Անտարակոյս . և դուք շորս անգամ յանցաւոր ըլլալ-
նուդ համար կարծեցիք թէ պատիժէ ազատ պիտի ըլլաք,
այս պատիժը սահմանողին կինը ըլլալնուդ համար կարծե-
ցիք թէ պիտի չպատժուիք : Այ, տիկին, ոչ, ո՛վ և է թու-
նաւորողին պատիժը կառափնատն է, եթէ սակայն, ինչպէս
որ քիչ մը առաջ ըսի, թունաւորողը իւր ամենէն ապահով

Թոյնէն իրեն համար քանի մը կաթիլ պահելու հոգ տարած չէ — :

Տիկին տը Վիլլիֆօր անբնական ձայն մը հանեց, և իւր ահոսելի ու անյաղթելի սոսկումը իւր դիմաց գծերը այլայլեց :

— Ո՛հ, կառափնատէն մի վախնաք, տիկին, ըսաւ դատաւորը, զձեզ անպատուել չեմ ուզեր. քանզի ինքզինքս անպատուել է. ոչ, ընդ հակառակն՝ եթէ ըսածներս աղէկ լսեցիք, հասկըցաք ալ որ կրնաք կառափնատին վրայ շնորհիլ :

— Ոչ, չհասկըցայ, ինչ ըսել կ'ուզէք, կակազեց ողորմելի կինը բոլորովին շփսթեալ :

— Ըսել կ'ուզեմ թէ մայրաքաղաքիս տոաջին դատաւորին կինը իւր ամօթալից դործովը բնտանեացը անարատ մնացած անունը պիտի չպղծէ, և մէկ հարուածով իւր ամուսնոյն ու որդւոյն պատիւը խայտառակել պիտի չուզէ :

— Ո՛հ, ոչ, ոչ :

— Եյդ կերպով, տիկին, բարիք մը ըրած պիտի ըլլաք մեզ, և ես շնորհակալ կ'ըլլամ ձեզմէ :

— Շնորհակալ կ'ըլլաք ինձմէ, և ինչ քանի համար :

— Ձեր ըսած խօսքին համար :

— Ինչ ըսի ես, իմ խելքս գլուխս չէ, ըսածս ալ չեմ գիտեր, ո՛վ Աստուած իմ — :

Եւ մազերը թափթփած և շուրթերը փրփրած ոտք ելաւ :

— Ձեր սենեակը մտած ժամանակս՝ ձեր թոյնը ո՛ւր պահելնիդ հարցուցած իս պատասխանը կու տաք ինձի, տիկին — :

Տիկին տը Վիլլիֆօր իւր բազուկները դէպ 'ի երկինք վերցուց և ձեռները ջղաձգութեամբ իրարու պլեց :

— Ոչ, ոչ, զոչեց, անշուշտ պիտի չուզէք որ դործերը այն ստախճանին հասնին :

— Կառափնատին վրայ կորսուելնիդ միայն չեմ ուզեր, տիկին, կը հասկընաք, պատասխանեց Վիլլիֆօր :

— Ո՛հ, պարոն, շնորհք ըրէք :

— Բայց կ'ուզեմ որ արդարութիւն ըլլայ : Ես պատժելու

Համար կ'ապրիմ, տիկին, յաւելցուց դատաւորը բոցացայտ նայուածքով մը. եթէ ձեր տեղը ուրիշ կին մը ըլլար և եթէ թագուհի անդամ ըլլար ան, դահիճը կը ղրկէի. բայց ես ձեր վրայ կը զթամ, և միայն կ'ըսեմ. Տիկին, ձեր ամենէն քաղցր, ամենէն ասպհով և ամենէն արագամահ թոյնէն քանի մը կաթիլ պահեցիք ձեզի համար:

— Ո՛հ, ներեցէք ինծի, պարոն. թողուցէք որ ապրիմ:

— Ո՛հ, որչափ վատասիրտ էք եղեր:

— Մտածեցէք որ ձեր կինն եմ:

— Թունաւորիչ կին մ'էք դուք:

— Յանձն երկնից. . . :

— Ո՛չ:

— Չեր ինծի ունեցած սիրոյն համար. . . :

— Ո՛չ, ո՛չ:

— Մեր զաւկին սիրոյն համար. ո՛հ, մեր զաւկին սիրոյն համար թողուցէք որ ապրիմ:

— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ կ'ըսեմ. եթէ օր մը միայն զձեզ կենդանի թողում, մուսներուն պէս գուցէ մեր զաւակն ալ սպաննէք:

— Ե՛ս իմ զաւակս սպաննեմ, գոչեց վայրենի մայրը դէս 'ի Վիլլիֆօր ցատկելով. Ես իմ Կտուարս սպաննեմ. . . ա՛հ, ա՛հ — :

Եւ իւր խօսքը դիւային, յիմարական և սոսկալի ծիծաղով մը վերջացուց:

Տիկին տը Վիլլիֆօր իւր ամուսնոյն ոտքերուն ինկեր էր: Վիլլիֆօր անոր մօտենալով ըսաւ.

— Տիկին, եթէ 'ի դարձիս արդարութիւնը կատարուած չտեսնեմ, Ես իմ բերանովս պիտի մատնեմ ու իմ ձեռքս պիտի բանտարկեմ զձեզ — :

Տիկին տը Վիլլիֆօր ողեսպառ և ուժաթափ եղած մտիկ կ'ընէր անոր. միայն իւր աչերը կենդանի մնացեր էին, որոնք ահռելի հուր մը կը ցայտէին անոր վրայ:

— Ասեցիք, ըսաւ Վիլլիֆօր. Ես ատենանը պիտի երթամ

մարդաստանի մը դէմ մահուան վճիռը տալու . . . Եթէ 'ի դարձիս զձեզ կենդանի գտնեմ, այս իրիկուն բանտը պիտի պառկիք — :

Տիկին տը Ա.իլըֆօր հռաչանք մը հանեց, իւր ջիղերը թուլցան և սիրտը ճնշուած՝ օթոցին վրայ կորացած մնաց :

Թագաւորի գործակալը գողցես զթուլթեան շարժում մը զգաց, նուաստ խստութեամբ անոր նայեցաւ, և թեթև խոնարհութիւն մը ընեւով :

— Մնաք բարեաւ, տիկին, ըսաւ կամաց մը, մնաք բարեաւ — :

Այս ողջոյնը տիկին տը Ա.իլըֆօրի սրտին վրայ դաշոյնի հարուածի պէս իջաւ, և նուաղեցաւ :

Թագաւորի գործակալը դուրս ելաւ և դուռը բանլիքեց :

ՔՐԻՍՏՈՅ

ՅԵՆՅԵՆՈՐԵՅ ԱՏԵԱՆԸ

Կենդանութեան գործը, ինչպէս որ դիւանատան և ընկերութեանց մէջ կ'ըսուէր, մեծ ազդեցութիւն պատճառեր էր ամենուն :

Քարիղի Սրճանոցը, Կանի ծառուղին և Պաւլոսի անտառը

յաճախող կեղծ Գաղափարներն իւր Բարիքի մէջ մնացած միջոցին և իւր պերճութեան երկու կամ երեք ամիսներուն մէջ բազմաթիւ ծանօթներ ստացեր էր :

Օրադիրները տմբաստանեալին թէ Բարիքի և թէ թիապարտութեան մէջ անցուցած կեանքը պատմեր էին . և Անտրեա Գաղափարներ իշխանը անձամբ ճանչցողները աւելի մեծ հետաքրքրութիւն մը կ'ըզդային անոր հետևութիւնը տեսնելու :

Աւստի ամենէն աւելի անոր ծանօթները մեծ փափաք մը ունէին ամբաստանեալներուն նստարանին վրայ երթալ տեսնել իւր շղթայակից ընկերը սպաննող Պ. Պէնէտէթթօն :

Հատերը այնպէս կը կարծէին թէ Պէնէտէթթօն եթէ ոչ զոհ եղած՝ զոհն սխալմամբ ամբաստանուած է :

Պ. Գաղափարներ չայրը Բարիք տեսնելով՝ կը յուսային որ իւր ազնուազարմ պայազատին պաշտպանութիւն ընելու համար վերագառնայ դայ :

Հատերն ալ, որոնք երիտասարդը տեսեր էին, և անոր սիրելի վարմունքը, զեղեցիկ երևելու փափաքը և վատնած ստակները կը յիշէին, անոր ամբաստանութիւնը թշնամի մը կողմանէ դաւաճանութիւն մը կը համարէին, ինչպէս որ այս աշխարհիս մէջ շատ անգամ կը պատահի. քանզի անբաւ հարստութիւնները զարմանալի կերպիւ չարութիւն կամ բարիք գործելու միջոցները կ'աւելցընեն ու անլուր զօրութիւն մը կու տան :

Աւստի ամեն մարդ յանցաւորաց ատեանը կը դիմէր՝ ոմանք բացուելու տեսարանին վրայ զուարճանալու և ուրիշները անոր վրայ քննադատութիւն ընելու համար :

Ատուան ժամը եօթէն ատեանին գոռը վանդակապաններուն մէջ իրարու ետև կանգնած կ'ըստասէին, և ատեանին բացուելէն ժամ մը առաջ՝ սրահը արդէն առանձնաշնորհներով լցուած էր :

Ատեանը բացուելէն առաջ, շատ անգամ ալ ետքը, մեծ

դատեր տեսնուած օրեր՝ ունկնդրութեան սրահը այնպիսի սրահի մը կը նմանի, ուր զիրար ճանչցողները եթէ խիստ մօտ են՝ իրարու կը մօտենան, և եթէ բազմաթիւ անձերէ, փաստաբաններէ ու զինակիրներէ բաժնուած են, իրարու նշաններ կ'ընեն:

Այն օրը աշնան այն դեղեցիկ օրերէն մէկն էր, որ շատ անդամ հետի և կարճ ամառի մը պակասութիւնը կը լեցընէ. առտուան Պ. տը Ալիքֆօրի տեսած ամպերը զօղջիս հմայութեամբ ցրուեր էին, և սեպտեմբերի վերջին և ամենէն քաղցր օրերէն մէկը իւր բոլոր պայծառութեամբ կը փայլէր:

Պոչան՝ մամուլի թաղաւորներէն մէկը և հետեւաբար ամեն կողմ իւր դահը ունենալով՝ իւր միականի ակնոցովը յաջ և յահեակ կը դիտէր:

Պոչան Շաթօ-Ռընօն և Տըպրէն տեսաւ, որոնք ստաիկանութեան գործակալի մը շնորհօք աղէկ տեղեր բոներ էին, և համոզեր էին զան որ փոխանակ առջևնին կանգնելու, ետևնին կանգնի:

Բարի գործակալը անշուշտ գուշակելով որ իւր առջևի անձը պաշտօնէին դիւանագիրքը և միլիտնատէր մ'է, իւր երկու ազնիւ դրացիներուն հետ ակնածանօք վարուեցաւ և թողուց իսկ որ Պոչանին քոթն երթան՝ խոստանալով անոնց որ տեղերնին պիտի պահէ:

— Հիմա բարեկամնիս պիտի տեսնենք, ըսաւ Պոչան:

— Ե՛հ, այո՛, պատասխանեց Տըպրէ. մեր արժանաւոր իշխանը չէ՞ք ըսեր: Սատանան տանի այն Իտալացի իշխանները:

— Այնպիսի մարդ մը, որուն ազգաբանը Տանթէն էր և անոր ընտանեաց ազնուականութիւնը այս բանաստեղծին Երէնային Կարմիրքոթն անուն քերթուածէն առաջ կ'ըսկսի:

— Այո՛, կախազանի ազնուականութիւնը, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ պաղ-արիւնով մը:

— Պիտի դատապարտուի, այնպէս չէ՛, հարցուց Տըպրէ Պոչանին:

— Բարեկամ, պատասխանեց օրագրապետը, կարծեմ այս բանս ձեզի հարցընել պէտք է. դահիճին կերպարանքը դուք մեզէ աղէկ կը ճանչնաք. ձեր պաշտօնէին վերջին երեկոյ թին նախագահը տեսա՞ք:

— Այո՛:

— Ի՞նչ ըսաւ ձեզի:

— Այնպիսի խօսք մը ըսաւ որ պիտի դաբմացընէ զձեզ:

— Աւրեմ շուտ ըրէք ըսէք, բարեկամ, բաւական ժամանակ կայ որ այս տեսակ խօսքեր լրած չեմ:

— Մտիկ ըրէք ուրեմն. Պէնէտէթթօն, ըսաւ, որ խորամտութեան փիւնիկ մը և խորամանկութեան հսկայ մը համարուած է, խիստ նուաստ և խիստ անմիտ քսակահատ մ'է, և անարժան այն փորձերուն, զորոնք իւր մահուանէն ետե դանկային գործարանացը վրայ պիտի ընեն:

— Այսու ամենայնիւ, ըսաւ Պոշան, իշխանի մը գերը աղէկ խաղաց:

— Չեզի համար, Պոշան, որ այն խեղճ իշխանները կ'ատէք, և կ'ուրախանաք երբ անոնց վրայ անտեղութիւններ տեսնէք, բայց ոչ ինձի համար, որ բնազդմամբ ազնուականը կը ճանչնամ և իբրև ազգատոհմական նշաններուն աղէկ տեղեկութիւն ունեցող մը՝ որ և է ազնուապետական ընտանիք մը կ'որոշեմ:

— Աւրեմ անոր իշխան ըլլալուն ամենևին չհաւատացի՞ք:

— Իշխանի ձևերուն, այո՛. . ., բայց իշխան ըլլալուն, ոչ:

— Աղէկ, ըսաւ Տըպրէ. բայց ստոյգ կ'ըսեմ որ ամեն մարդ կրնար իշխան կարծել զան. . . : Պաշտօնէից տունը տեսայ զան:

— Ա՛հ, այո՛, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, անոր համար որ պաշտօնեաները աղէկ կը ճանչնան իշխանները:

— Ըսածնիդ ստոյգ է, Շաթօ-Ռընօ, պատասխանեց Պոշան բարձրաձայն ծիծաղելով. խօսքերնիդ կարճ և զուարճալի է. ձեզի՞ հրաման կը խնդրեմ որ այդ խօսքը ես ալ բանեցընեմ:

— Բանեցուցէք, սիրելիդ իմ Պոշան, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ:

— Բայց, ըսաւ Տըպրէ Պոշանին, ի՞նչ է սա նախագահին հետ խօսեցայ, անշուշտ դուք ալ թաղաւորի դարձակալին հետ խօսեցած էք:

— Անկարելի էր զան տեսնելը. ութ օրէ կ'ի վեր Պ. ալ Վիլլիֆօր իւր տան մէջ պահուած էր, և իրաւունք ունէր. քանզի հետզհետէ պատահած անային տարօրինակ վիշտերը և իւր աղջկան ոչ նուազ տարօրինակ մահը. . . :

— Տարօրինակ մահ՛ ըսիք, ինչ կ'ըսէք, Պոշան:

— Ո՛հ, այո՛, չզիտնալ ձեացուցէք, ինչու որ այս ամենը դատաւորաց ազնուականութեան մէջ կը պատահի, ըսաւ Պոշան միականի ակնոցը իւր աչքին յարելով և ստիպելով զայն որ առանց բռնելու հաստատ կենայ հոն:

— Սիրելիդ իմ պարոն, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, ներեցէք ինձի որ ըսեմ թէ միականի ակնոցը տեղաւորելու համար Տըպրէին չափ յաջողակութիւն չունիք: Տըպրէ, Պ. Պոշանին դաս մը տուէք:

— Հոն նայեցէք, ըսաւ Պոշան, չսխալեր եմ երբէք:

— Ի՞նչ կայ:

— Ան է:

— Ո՛վ:

— Ա՛րսէին թէ Բարիդէն մեկնեցաւ:

— Օրիորդ Իօժէնին, հարցուց Շաթօ-Ռընօ, արդեօք վերադարձեր է:

— Աչ, անոր մայրը:

— Տիկին Տանկլա՛րը:

— Ի՛նչ կ'ըսէք, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, անկարելի է. իւր աղջկան փախչելէն տասն օր ետքը ու իւր ամուսնոյն սնանկութենէն երեք օր ետքը հո՛ս գայ —:

Տըպրէ թեթև կերպով կարմրեցաւ և իւր աչքը Պոշանին նայած կողմը ուղղեց:

— Քողարկեալ անձանօթ կին մ'է, ըսաւ, գուցէ օտա՛

բական իշխանուհի մը կամ Գավալղանթի իշխանին մայրն ըլլայ . բայց կարծեմ թէ խիստ կարեւոր խօսքեր ընելու վրայ էիք , Պոշան :

— Ե՛ս :

— Այո՛ . Աւլանթինի տարօրինակ մահուան խօսքը կ'ընէիք :

— Ա՛հ , այո՛ , ստոյգ է . բայց ինչո՞ւ արդեօք տիկին տը Ախլըֆօր չէ եկեր :

— Ինչո՞ւ կին , ըսաւ Տըպրէ , անշուշտ հիւանդանոցաց համար թուրինջ խոտին ջուրը հանելու և իրեն ու իւր բարեկամուհիներուն համար գեղեցկացուցիչ գեղեր շինելու զբաղած է : Գիտէք որ այս զբօսանաց համար տարին երկու կամ երեք հազար թալեռ ծախք կ'ընէ , ինչպէս որ կ'ըստուղեն : Յիրաւի ինչո՞ւ տիկին տը Ախլըֆօր հոս չըլլար , մեծ հաճութիւն մը պիտի ունենայի զան տեսնելու . ես այն կինը շատ կը սիրեմ :

— Ես ալ , ըսաւ Շաթօ-Ռընօ , կ'ատեմ զան :

— Ի՞նչ պատճառաւ :

— Չեմ գիտեր . ինչ պատճառաւ կը սիրէ կամ կ'ատէ մարդ . հակահրօթեամբ կ'ատեմ զան :

— Եւ կամ բնազդմամբ :

— Գուցէ . . . : Բայց ձեր խօսքին գառնա՞ք , Պոշան :

— Հետաքրքիր չէք գիտնալու , պարոններ , կրկնեց Պոշան , թէ Ախլըֆօրի տան մէջ այսպէս շուտ մեռնելուն պատճառը ի՞նչ է :

— Ստուգիւ , ըսաւ Տըպրէ , երեք ամէն 'ի վեր այն տան վրայ պատած սուղը իմ ալ զարմանքս դրուած է . անցեալ օր Աւլանթինի խօսքը բացուելով Տիկինն ալ նոյնը ըսաւ ինծի :

— Ա՞՞վ է այդ տիկինը , հարցուց Շաթօ-Ռընօ :

— Ա՞՞վ պիտի ըլլայ , պաշտօնէին կինը :

— Ա՛հ , ներքեցէք , ըսաւ Շաթօ-Ռընօ , ես պաշտօնէից տունը չեմ երթար որ գիտնամ . այդ հոգը իշխաններուն կը թողում :

— Մինչև հիմա հանդարտ էիք, տեպուհ, բայց շուտով շանթեր կ'արձակէք, զթացէք մեր վրայ, եթէ ոչ՝ Գիտսի մը պէս հիմա պիտի այրէք զմեզ :

— Աւրեմն ես ալ այտուհետեւ բան մը չեմ ըսեր, ըսաւ Շաթո-Ռոնո, և պատասխան մի սպասէք ինձմէ :

— Խօսքերնիդ վերջացուցէք, Պոշան, ես կ'ըսէի թէ Տիւ կինը անցեալ օր այն եղելութեանց վրայ տեղեկութիւններ կը հարցընէր, տուէք ինձի այն տեղեկութիւնները որ ես ալ անոր հաղորդեմ :

— Աւրեմն մտիկ ըրէք, պարոններ, Վիլլեֆօրի տան մէջ այսպէս շուտ մեռնելու համար պէտք է որ մարդասպան մը գանուի հոն — :

Երկու երիտասարդները սարսռացին. քանզի արդէն քանի մը անգամ իրենք ալ նոյն բանին վրայ մտածեր էին :

— Եւ ս'վ է այդ մարդասպանը, հարցուցին միատեղ :

— Կտուար մ'անուկը — :

Երկու ունկնդիրներուն ծիծաղը խօսողին ամենեւին շիտ թուրթիւն չպատճառեց, այլ իւր խօսքը շարունակեց.

— Այո, պարոններ, այն նորանշան Կտուար տղան է որ մարդասպանութիւն կ'ընէ :

— Կատակ մ'է ըսածնիդ :

— Ամենեւին. Պ. տը Վիլլեֆօրի տունէն ելնող ծառայ մը բռնեցի երէկ. աղէկ մտիկ ըրէք այս պատմութեան :

— Այո, մտիկ կ'ընենք :

— Եւ վաղը պիտի ճամբեմ զան, վասն զի Պ. տը Վիլլեֆօրի տունը վախօւն անօթի կեցած ըլլալուն խիստ շատ կերակուր կ'ուտէ : Ա՛րեւի թէ այն սիրուն զաւակը զեղի սրուակ մը ձեռք ձղեր է, զոր իրեն տհաճելի եղողներուն դէմ կը գործածէ : Ամենէն առաջ իւր Սէն-Մէրան հաւը և հանին իրեն անհաճոյ երևցեր են, ու իւր հեղուկէն երեք կաթիլ անոնց խմցուցեր է. ետքը Կտուարթիէ հաւին ծեր ծառան իւր հակահրութիւնը գրաւեր է. քանզի մերթ ընդ

մերթ զինքը կը յանդիմանէ եղեր . խորամիտ սիրուն զաւակը իւր հեղուկէն երեք կաթիլ ալ անոր խմցուցեր է . նոյնը ըրեր է ողորմելի Վալանթինին ալ, որ թէև զինքը չէր յանդիմաներ, բայց Կտուար իրմէ կը նախանձի եղեր և իւր հեղուկէն երեք կաթիլ ալ անոր խմցուցեր ու միւսներուն պէս անոր կեանքն ալ վերցուցեր է :

— Բայց այդ ինչ առասպել մ'է որ մեզ կը սլատմէք, ըսաւ Շաթո-Ռընօ :

— Այո՛, ըսաւ Պոչան, միւս աշխարհէն եկած առասպել մը, այնպէս չէ :

— Տարօրինակ բան է, ըսաւ Տըպրէ :

— Ա՛հ, եթէ չէք հաւատար, կրկնեց Պոչան, վաղը ճամբելու ծառայիս հարցուցէք . տան մէջ եղած տարածայնութիւնը այս էր :

— Բայց այն հեղուկը ինչ տեսակ հեղուկ է և ո՛ւր է :

— Տղան կը պահէ եղեր :

— Ո՛վ տուեր է իրեն :

— Իւր տիկին մօրը գործանոցէն աուեր է :

— Ուրեմն մայրը իւր գործանոցին մէջ թոյներ ունի :

— Գիտե՛մ ես . թաղաւորի գործակալի հարցումներ ընել սկսաք ինձ . ես լսածս կը կրկնեմ և ոչ ուրիշ բան, կըրնամ ինծի ըսողը ցուցընել ձեզ, բայց ուրիշ բան չեմ կըրնար ընել : Խեղճ ծառան իւր սարսափէն կերակուր չուտեր եղեր :

— Անհաւատալի բան է :

— Ոչ, բարեկամ, ամենեին անհաւատալի չէ, չէք յիշեր անցեալ տարի Ռիշլիէօ փողոցին այն տղան, որ իւր եղբայրներն ու քոյրերը սպաննելու կը զուարճանար անոնց քնացած ատեն ականջնուն մէջ զնդասեղ խօթելով : Մեր ետեւէն եկող սերունդը խիստ շուտ կը յառաջադիմէ :

— Բարեկամ, ըսաւ Շաթո-Ռընօ, ես դրաւ կը դնեմ որ այդ պատմութեան և ոչ մէկ խօսքին կը հաւատաք դուք . . . :

Բայց Մօնթէ-Քրիսթոյ կո սը Հոս չեմ տեսներ, ինչպէս եղեր է որ չէ եկեր:

Գովալլղանթիներէն խաբուելուն համար անշուշտ պիտի չուզէ այս բազմութեան մէջ երևիլ, ըսաւ Տըպրէ, քան զի ըստ երևութից անոնք կեղծ վարկատու նամակներով իրեն եկան, և կոմսը հալիւր հաղար ֆրանքի չափ գումար մը անոնց վրայ կորսնցուցած է:

— Աղէկ միտքս եկաւ, Պ. տը Շաթօ-Ռընօ, ինչպէս է Մարէլ, հարցուց Պոշան:

— Երեք անգամ իւր տունը դացի, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, և զան չգտայ: Սակայն իւր քոյրը անհանդիստ չեքեցաւ ինձ, և խիստ հանդարտ դէմքով մը ըսաւ թէ ինքն ալ երկու կամ երեք օրէ 'ի վեր զան տեսած չէր, բայց ապահով էր որ առողջ վիճակի մէջ կը գտնուի:

— Ա՛հ, հիմա միտքս եկաւ թէ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը ինչու հոս եկած չէ:

— Ինչո՞ւ:

— Ինչու որ թատրերդութեանս դերասաններէն մէկն է:

— Միթէ կոմսն ալ մարդ սպաննեց, հարցուց Տըպրէ:

— Ոչ, ընդ հակառակն զինքը սպաննել ուզեցին. գիտէք որ այն բարի Պ. Քատրուսը կոմսին տունէն ելնելու ատենը իւր Պէնէտէթթօ փոքր բարեկամէն սպաննուեցաւ. գիտէք որ անոր տան մէջ գտնուեցաւ այն համբաւուոր բաճկոնը, որուն մէջ այն նամակը կը գտնուէր, որ Գովալլղանթիի ամուսնութեան գաշնադրին ստորագրութիւնը խանդարեց: Աը տեսնէք այն բաճկոնը, որ իբր ապացոյց՝ գրասեղանին վրայ կախուած է բոլորովին արիւնաթաթաւ:

— Ա՛հ, այո՛:

— Լոեցէք, սարսններ, ատեանը պիտի բացուի, ամեն մարդ իւր տեղը —:

Իրօք ատեանին բակին մէջ բարձր ձայներ լսուեցան:

Ոստիկանութեան դործակալը հաղտլու աղղու ձայնով մը

Իւր երկու բարեկամները կանչեց . և նուիրակ մը քննութեան
արահին սեմոց վրայ երևելով՝ Պամարշէի ժամանակին նուիրակներուն պէս խիստ ձայնով մը պոռաց .

— Պարոնայք , ատեանը բացուեցաւ — :

Գ Լ Ո Ր Ի Ծ Յ Ե

ԱՄՐԱՍՏԸՆՈՒԹԵԸՆ ԵՆՅՏԵԳԻՐԸ

ՔԱՏԱՒՈՐՆԵՐԸ սրահին խորին լուսութեան
մէջ իրենց տեղը նստան . նոյնպէս ըրին եր-
գուեալ դատաւորներն ալ :

Պ . ԵՐ ԱՒԻԵՓՕՐ ամենուն ուշադրութեան
և կրնանք իսկ ըսել ամենուն զարմացման ա-
ռարկայն , դատաւորի հաղուստով իւր թեւաթոռին մէջ նըս-
տելէն ետե՛ւ՝ անխռով նայուածքը իւր բոլորտիքը շքեց :

Ամեն մարդ անոր ծանր և անաչառ դէմքը կը դիտէր , ու-
րուն անկարեկիր քննութեան վրայ անային վիշտերը ամենն ին
ազդեցութիւն մը ըրած չէին երևեր , և մարդկութեան կրած

Հարուածոց բողոքովին անզգայ եզող այս մարդուն գրեթէ սոսկումով մը կը նայէին :

— Զինակիրներ, ըսաւ նախագահը, ամբաստանեալը ներս բերէք — :

Այս հրամանին վրայ՝ ամենուն ուշագրութիւնը աւելի զըրգուեցաւ, և ամեն մարդ իւր նայուածքը դէպ 'ի այն գուռը յարեց, ուրկից Պէնէտէթթօն ներս պիտի մտնէր :

Շատ չանցաւ այն գուռը բացուեցաւ և ամբաստանեալը երեցաւ :

Իւր ներկայութիւնը ամենուն վրայ նոյն ներդործութիւնը ըրաւ, և ամեն մարդ անոր դէմքին անտարբերութիւնը գիտեց :

Իւր գծերը չէին կրեր ներքին խորին յուզման այն սպաւորութիւնը, որ արիւնը դէպ 'ի սիրտը կը մղէ և ճակատն ու այտերը կը շոտադնէ :

Իւր ձեռները ամենեին չէին դողար, այլ շնորհալի կերպով մէկ ձեռքը գլխարկը բռնած էր և միւսը իւր սպիտակ բաճկոնին բացուածքին մէջ խօթեր էր :

Իւր աչքը հանդարտ և փայլուն կ'երևէր :

Սրահը մտնելուն պէս՝ երիասարգը իւր նայուածքը դատաւորաց և հանդիսականաց վրայ շրջեց, ու նախագահին և մանաւանդ թագաւորի գործակալին վրայ աւելի խրկար աւտեն մնաց :

Անտրէայի քովը իւր փաստարանը նստաւ, զոր դատաւորը իրեն սահմաներ էր (քանզի Անտրէա պէտք չունենալով՝ ամենեին կարեւորութիւն մը տուած չէր անոր) : Մութ խրատեալ մաղերով երիասարգ մ'էր, որուն սիրտը ամբաստանեալին սրտէն հարիւր անգամ աւելի գիւրազգած ըլլալուն՝ յուզմունքէն երեսը կարմրեր էր :

Նախագահը խնդրեց որ ամբաստանութեան յայտադիրը կարգացուի, որ ինչպէս գիտենք՝ Վիլլեֆօրի այնչափ յաջողակ և այնչափ անողոք դրչէն ելած էր :

Յայտադիրը կարգացուած աւտեն, որ բաւական երկար ժա

մանակ տեւց, և կրնար որ և է ուրիշի շիտթութիւն պատճառեւ, բազմութեան ուշադրութիւնը անդադար Անտրէայի վրայ ուղղուած էր, որ Սպարդաշիի սրտի անխոսովութեամբը անտարբեր կեցաւ:

Գուցէ Ա.իլլեֆօր երբէք այնչտի ազդու և այնչտի պերճախօս ոճ մը բանեցուցած չէր. ամբաստանեալին յանցանքը ամեն ապացոյցներով հաստատած էր. անոր անցեալը, և մանկութենէ 'ի վեր ըրած գործերը այնպիսի տաղանդով մը շարայարած էր, որ կենաց ամեն հանդամանաց տեղեակ եղողները և մարդկային սիրտը աղէկ ճանչողները միայն կրնան ունենալ:

Միայն այս յայտադրով բազմութիւնը այնպէս կը կարծէր որ Պէնէտէթթօ բոլորովին կորսուած է, և կ'ըստասէր որ օրէնքը աւելի նիւթապէս պատժէ դան:

Անտրէա ամենեին ուշադրութիւն իսկ չըբաւ իւր վրայ ծանրացած ամբաստանութեան ապացոյցներուն:

Պ. տը Ա.իլլեֆօր, որ շատ անդամ զան կը դիտէր և անտարակոյս ամբաստանեալին ներքինը իմանալու կը ջանար, ինչպէս որ ամեն ամբաստանեալներունը շատ անդամ այս կերպով իմացեր էր, Պ. տը Ա.իլլեֆօր կ'ըսենք չկրցեր էր և ոչ անդամ մը անոր աչերը խոնարհեցընել, թէ և անթարթ և խորին նայուածքով անոր կը նայէր:

Ա.երջապէս ընթերցումը ըմնալէն ետև՝

— Ամբաստանեալ, ըսաւ նախագահը, անունդ և մականունդ ինչ է —:

Անտրէա ոտք ելաւ:

— Ներեցէք, պարոն նախագահ, ըսաւ կատարեալ անխոսով և յստակ ձայնով մը, կը տեսնեմ որ ձեր հարցումները այնպիսի կարողով կ'ըսկսիք, որոնց ես պիտի չկրնամ պատասխանել: Այնպէս համոզուած եմ որ սովորական ամբաստանեալներէն բացառութիւն մը ըլլալս պիտի իմանաք աւելի ետքը: Աստի կ'ազաչեմ որ հաճիք ձեր հարցումները

նարբեր կարգաւ ընել, և ես ձեր ամեն հարցմանց պիտի պատասխանեմ — :

Նախադաճը զարմանքով Երկուեալ դատաւորաց նայեցաւ, տնոնք ալ թաղաւորի դորձակալին նայեցան :

Բոլոր հանդիսականները մեծ զարմանք մը յայտնեցին, սա կայն Անտրէա ամենեին չայլայլեցաւ :

— Քանի տարեկան ես, հարցուց նախադաճը, այս հարցման կրնաս պատասխանել :

— Այս և ուրիշ ամեն հարցմանց պիտի պատասխանեմ, քայց կարգաւ :

— Քանի տարեկան ես, կրկնեց դատաւորը :

— Քանի մը օրէն քսան և մէկ տարեկան պիտի ըլլամ, քանզի 1817ին սեպտեմբերի 27էն 28 լուսնալու դիշերը ծը նած եմ — :

Պ. տը Աիլըֆօր, որ ամբաստանեալին ըսածները կ'արձանագրէր, այս թուականը լսելով զլուսը վերցուց :

— Ուր ծնած ես, շարունակեց նախադաճը :

— Օթէոյլ՝ որ Բարիզի մօտերն է —, պատասխանեց Պէնէտէթթօ :

Պ. տը Աիլըֆօր երկրորդ անգամ զլուսը վերցուց, և այս անգամ Յեդուզայի զլուսը տեսածի պէս Պէնէտէթթօյին նայեցաւ, ու գոյնը կապուտի փոխուեցաւ :

Իսկ Պէնէտէթթօ բարակ կտաւէ թաշկինակի մը բաճուած անկիւնը շնորհալի կերպիւ իւր շրթանց մօտեցուց :

— Արհեստդ ինչ է, հարցուց նախադաճը :

— Նախ ննդաւոր մ'էի, ըսաւ Անտրէա կատարեալ հանդարտութեամբ, ետքը զող եղայ, և այս մօտերս մարդասպանութիւնը ձեռք առի — :

Սրահին ամեն կողմերէն զայրացման և զարմանքի մրմունջ մը և կամ թէ ըսենք փոթորիկ մը փրթաւ :

Գատաւորներն անգամ ապշեալ մնացին, Երկուեալները

այնպիսի վայելուչ երիտասարդէ՛ մը չսպասուած այն լըրու թեան վրայ իրենց տհաճութիւնը յայտնեցին :

Պ. ար Վիլլիֆօր իւր մէկ ձեռքը ճակատին կաթնցոյց, որ դեղնէն լէն ետե՛ կարմրեր էր և կրակի պէս կ'այրէր :

Յանկարծ ոտք ելաւ, և խելացնորի պէս իւր բոլորտէքը նայեցաւ. անշուշտ օդ առնել կ'ուզէր :

— Բան մը կը փնտռէք, թագաւորի պարոն գործակալ —, հարցոյց Պէնէտէթթօ իւր ամենէն քաղցր ժպիտովը :

Պ. ար Վիլլիֆօր ամենեին չպատասխանեց և իւր թեւթոսին վրայ դողցես իննալու պէս նստաւ :

— Կը հաւանի՞ս հիմա քու անունդ ըսելու, ամբաստանեալ, հարցոյց նախադաճը : Տմարդի կերպով քու զանազան ոճիրներդ շարելուդ, զորոնք քու արուեստդ կ'անուանես, և անոնց տուած յարգանացդ համար ատեանս յանուն մարդկութեան բարոյականութեանը և սպառուոյն կը պարտաւորի խստիւ կշտամբել զքեզ, զուցէ այս է պատճառը որ մինչև հիմա անունդ չտուիր. քանզի քու անուանդ առջնորդող արտղոսներով կ'ուզես ըսել զայն :

— Կը զարմանամ, պարոն նախադաճ, ըսաւ Պէնէտէթթօ խիստ քաղցր ձայնով մը և խիստ քաղաքավարական ձևերով, թէ ինչպէս կրցաք իմ մտացս խորը թափանցել. և յիբաւի այս նպատակաւ էր որ աղաչեցի զձեզ հարցմանց կարգը փոխել — :

Ամենուն ապշութիւնը կատարեալ եղաւ :

Ամբաստանեալին բերանէն այնուհետև անամօթ և լիրբ խօսքեր չէին ելներ :

Ատեանը յուզուելով՝ այն մութ ամպին տակը կայծակի մը ճայթիլը կը գուշակէր :

— Ա՛ղէ, ըսաւ նախադաճը, ըո՛է՛ ինչ է անունդ :

— Անունս չեմ կրնար ըսել, քանզի չեմ գիտեր. բայց հօրս անունը գիտեմ և կրնամ ըսել ձեզ — :

Աշտալի շացութիւն մը Վիլլիֆօրի աչքը մթաղանց. իւր

այտերէն զանն և անհամբեր քրտինքի կայլակները իւր զողջ գոջուն և անզօր ձեռքը բռնած թղթին վրայ կը հոսէին :

— Արեմն հօրդ անունը ըսէ — , կրկնեց նախագահը :

Շշուկ մը , շնչառութիւն մը անդամ այս մեծագումար ժողովին լուծիւնը չէր խանդարեր . ամեն մարդ կ'ըստատէր :

— Հայրս թագաւորի գործակալ է , պատասխանեց Անտրէա առանց շփոթելու :

— Թագաւորի գործակալ է կ'ըսես , գոչեց ապշութեամբ նախագահը առանց Ալիքօրի գիմաց վրայ երեցած այլայլութիւնը տեսնելու . թագաւորի գործակալ :

— Այո՛ , և որովհետեւ անոր անունը զիտնալ կ'ուզէք , ըսեմ ձեզ . տը Ալիքօր է անոր անունը — :

Ատեանէն ակնածելով ամեն մարդ երկար ատեն լուռ կենալէն ետե՛ իրենց ձայները որոտումը պէս ամենուն կսկորդէն դուրս ելան :

Ատեանը անգամ բազմութեան այս շարժումը արդիլն լուհող չորաւ :

Պէնէտէթթոյի ուղղուած կշտամբալի և թշնամանալի խօսքերը , որոնց առջև երիտասարդը անտարբեր կեցեր էր , զինակիրներուն ուժղին շարժումները , և այս ստորին մարդոց հեղնութիւնները , որոնց ձայները ամեն ժողովի մէջ աղմուկի և գայթակղութեան ժամանակ ամենէն աւելի կը լսուին , հինգ վայրկեան տեւցին և դատաւորներն ու նուիրակները հազիւ կրցան լուծիւնը վերահաստատել :

Այն աղմուկին մէջ նախագահին ձայնը կը լսուէր , որ կը պոռար .

— Ամբաստանեալ , արդարութեան ատեններ ծաղրել կ'ուզես , և կը համարձակիս այդպիսի անօրինակ ընթացքով մը թագաւորի գործակալը անպատուել — :

Տասը հողի Պ . տը Ալիքօրի քովը վաղեցին , որ իւր թոռին վրայ կիսով չափ նուազած էր , և անոր միթարուն թիւններ և քաջալերութիւններ տուին ու իրենց համակրութեան հաւաստիքը յայտնեցին :

բաճը վերստին հանդարտեց էր բայ 'ի մէկ կողմն, ուր բաւական անձինք խումբ մը կազմած յուզման մէջ էին և շնչելնով կը խօսէին:

Կին մը կ'ըսէին նուազեր էր, ու անոր ողբից հեղուկ մը շնչել տալով խելքը զլաւիք բերեր էին:

Այս ազմուկին մէջ Անտրէա ժպտախառն գէմբով գէպ 'ի ժողովը գառնալով և շնորհալի դիրքով մը իւր մէկ ձեռքը նստարանին կաղնեայ վանդակին կոթնցընելով ըսաւ.

— Պարոնայք, իմ դիտաւորութիւնս ասեանը թշնամանել և պատկառելի ժողովոյդ ներկայութեանը անօգուտ գայթակղութիւն մը տալ չէ: Քանի տարեկան ըլլալս հարցուցիք ինձի, և ես ըսի ձեզ. ուր ծնելս հարցուցիք, և ես պատասխանեցի. հիմա անունս կը հարցընէք, բայց պիտի չկրնամ ըսել, քանզի ծնողքս թողուցին զիս: Բայց կրնամ հօրս անունը տալ, և կը կրկնեմ ձեզ. հայրս Պ. տը Ախիլեֆօր կը կոչուի, և ես պատրաստ եմ արտոյններով հաստատել—:

Երիտասարդին ձայնին մէջ այնպիսի ստուգութիւն մը, հաստատութիւն մը և ուժղնութիւն մը կար, որ բազմութեան ազմուկը լռութեան փոխեց: Ամենուն նայուածքը վայրկեան մը թաղաւորի գործակալին վրայ ուղղեցան, որ կայծակի հարուածէ դիակացեալ մարդու մը պէս իւր աթոռին վրայ անշարժ մնացեր էր:

— Պարոնայք, շարունակեց Անտրէա իւր շարժումովն ու ձայնովը լռութիւն խնդրելով, պէտք եմ իմ ըսածներուս արացոյցը և մեկնութիւնը տալ ձեզի:

— Բայց, գուցե նախագահը բարկութեամբ, քննիչ գատաւորին յայտներ ես թէ՛ քու անունդ Պէնէտէթթօ է, թէ դուն որք մ'ես, և հայրենիքդ Քորսիա է:

— Քննիչ գատաւորին ըսի ինչ որ արժան համարեցի անոր ըսել, քանզի չէի ուզեր խօսքերուս հանդիսաւորութիւնը տկարացընել կամ խափանել, ինչպէս որ քննիչ գատաւորին իմ գաղանիքս յայտնելով պիտի պատահէր:

« Ըիմա կը կրկնեմ դարձեալ թէ ես 1817ին սեպտեմբերի 27էն 28 լուսնալու զիշերը Օթէօյլ ծնած եմ, և թագաւորի գործակալին Պ. տը Ալիլօֆօրի զաւակն եմ: Ասոնց մանրա՝ մասն տեղեկութիւնները կ'ուզէք. Հիմա անոնք ալ տամ ձեզի:

« Քօնթէն փողոցին թիւ 28 տան առաջին դասիկոնին վրայ դամասկեան կարմիր կերպասով զարդարուած սենեկի մը մէջ ծնայ: Հայրս զիս բազկացը մէջ առնելով մօրս ըսաւ թէ մեռած եմ, Հ և Ն դրերով նշանակուած կտաւի մը մէջ ամփոփեց զիս, պարտեզը տարաւ և կենդանի թաղեց զիս —:

Բոլոր Հանդիսականաց վրայ սարսուռ մը արեց երբ ամբաստանեալին խօսքերուն ստուգութեան հետ Պ. տը Ալիլօֆօրի սարսափը կ'աճէր:

— Բայց այս մանրամասն տեղեկութիւնները դուն ինչպէս գիտես, Հարցոց նախադասը:

— Այն պարտիզին մէջ, ուր Հայրս զիս թաղեց, պարոն նախադաս, նոյն զիշերը մարդ մը մտեր էր, որ հօրս ցմահ թշնամին էր, և իւր քորսիացի վրէժխնդրութիւնը անոր վրայ կատարելու համար երկար ատենէ ՚ի վեր անոր վրայ կը հսկէր: Այն թշնամին խիս ծառերուն ետին պահուած էր, և հողին մէջ հօրս բան մը թաղելը տեսնելով, անոր աշխատութեան մէջ դանակի հարուածով մը զարկաւ զան, ետքը կարծելով թէ թաղուածը դանձ մ'է, փոսը բացաւ և զիս կենդանի գտաւ: Այն մարդը Գանուած-Մանկանց վանատունը տարաւ զիս, ուր 57 թուով արձանագրուեցայ: Երեք ամիս ետքը անոր քոյրը Պոլիանոյէն Բարիզ եկաւ ու իբրև իւր զաւակը վանատունէն առաւ զիս և հետը տարաւ: Ահա ինչ կերպով Քորսիա մեծցայ թէև Օթէօյլ ծնած էի —:

Աայրիկեան մը լուծիւնը արեց, բայց այնպիսի խորին լուծիւն մը որ եթէ սրտի անձկութիւնը չըլլար, պիտի կարծուէր թէ սրահը դատարի է:

— Շարունակէ, ըսաւ նախադասին ձայնը:

— Անշուշտ կրնայի երջանիկ ըլլալ այն անձանց քով, որոնք զիս չափազանց կը սիրէին, շարունակեց Պէնէտէթթօ, սակայն դէպ 'ի մոլութիւնները ունեցած բնական հակումս յաղթեց այն ամեն աղաքինութեանց, զորոնք հոգևոր մայրս կը ջանար սրտիս մէջ հեղուլ: Մոլի ընթացքով մեծցայ և սկսայ ոճիրներ դործել: Աւերջապէս օր մը երբ զԱստուած կը հայհոյէի այնպէս դէշ վարք մը ունենալու և ինձ այսպիսի սոսկալի ճահատողի մը տալուն համար, հոգևոր հայրս ըսաւ ինձի. « Մի հայհոյեր զԱստուած, թշուառահան տղայ, վասն զի Աստուած ատանց բարկութեան ստեղծեց զքեզ, Յանցանքը հօրդ է և ոչ քուկդ, քու հօրդ որ դժոխքը սահմանած էր քեզի՝ եթէ մեռնէիր, և թշուառութիւնը՝ եթէ հրաշքով մը մահուանէ ազատէիր »: Այն օրէն զԱստուած հայհոյելէն դադրեցայ, բայց իմ հայրս անիծեցի, և ահա այս է պատճառը որ ես այն խօսքերը բերանէս հանեցի, որոնց համար զիս կշտամբեցիք, պարոն նախադաս, և ահա ասոր համար ես ալ այն դայթակղութիւնը տալու պատճառ եղայ, որմէ բոլոր ժողովս տակաւին կը սարսփի: Եթէ այսպէս վարուիլս աւելի յանցանք մ'է, պատժեցէք զիս, բայց եթէ համոզուեցաք որ ծննդեանս օրէն 'ի վեր իմ ճահատողիս աղէտալի, վշտալի, դառն և անսոսալի է, ցաւեցէք վրաս:

— Բայց մայրդ, հարցուց նախադասը:

— Մայրս կը կարծէր որ ես մեռած եմ, և ամենևին յանցանք չունի: Ամենևին անոր անունը իմանալ չուզեցի, և ես չեմ ճանչնար զան: —

Այն միջոցին՝ ինչպէս ըսինք՝ կնոջ մը բոլորտիբը շրջապատող խմբեակի մը մէջէն սուր ձայն մը լսուեցաւ, որ հեծկըտանքով մը վերջացաւ:

Այն կիներ սաստիկ ջղաձղութեան մը մէջ իյնալով՝ սրահէն դուրս հանեցին զան. բայց տանելու տանն՝ իւր դէմքը ծածկող լիթ քողը բացուեցաւ և ամեն մարդ տիկին Տանկլարը ճանչցաւ:

Ախլըֆօր իսկ ճանչցաւ զան և ոտք ելաւ, թէ և մտային տկարութեան մը մէջ ինկեր էր, թէ և սոսկումէն իւր ականջը կը դռնէր, և գրեթէ յիմարութիւն մը իւր ուղեղը կը խանդարէր:

— Ապացոյցներդ, ըսաւ նախագահը, ինչ ապացոյց ունիս, աղէկ մտածէ, ամբաստանեալ, որ այսպիսի սարսափելի խօսքերը խիստ հաստատ ապացոյցներով պէտք են հաստատուիլ:

— Ապացոյց կը խնդրէք ինձմէ, ըսաւ Պէնէտէթթօ ծիծաղելով:

— Այո՛:

— Ուրեմն Պ. տը Ախլըֆօրի երեսը նայեցէք, և դարձեալ ինձմէ ապացոյց խնդրեցէք —:

Ամեն մարդ թագաւորի գործակալին երեսը նայեցաւ, որ իւր վրայ ուղղուած նայուածքներէն ընկճեալ ատեանին մէջ տեղը յառաջացաւ գողգոջուն քալուածքով, մազերը տակն ու վրայ եղած, և դէմքը բզունգներուն ճնշումէն խաղաւարտերով ծածկուած:

Բոլոր ժողովին մէջ զարմացման երկար մըմունջ մը տիրեց:

— Հայր իմ, ապացոյց կը խնդրեն ինձմէ, ըսաւ Պէնէտէթթօ, կ'ուզէք որ ապացոյցներս տամ:

— Այ, ոչ, կակաղեց Պ. տը Ախլըֆօր հեղձեալ ձայնով, ոչ, անօգուտ է:

— Ինչպէս, անօգուտ է կ'ըսէք, գոչեց նախագահը. բայց ինչ ըսել կ'ուզէք:

— Ըսել կ'ուզեմ, պարոններ, գոչեց թագաւորի գործակալը, թէ զիս ճնշող մահացու հարուածին դէմ պարագտեղը պիտի մաքառիմ. կը ճանչնամ որ վրէժխնդիր Ատուծոյ ձեռքը կը գտնուիմ: Ամենին ապացոյց պէտք չէ, ինչ որ այս երիտասարդը ըսաւ՝ ճշմարիտ է —:

Բնութեան աղէտից ատաջնորդող լուծեան պէս տխուր և անտանելի լուծիւն մը բոլոր հանդիսականաց վրայ պարուծեալ տիրեց, որոնց գլխին վրայ մազերնին քստմեցան:

— Ի՛նչ, Պ. տը Ա. Իլլեֆօր, դռչեց նախադաճը, միթէ դա-
ռանցանաց մէջ ինկած չէք, միթէ ձեր մտային կարողութիւն-
ները կորսնցուցած չէք: Ամեն մարդ աղէկ կը հասկընայ որ
տարօրինակ, անակնկալ և սոսկալի զրպարտութիւն մը ձեր
միտքը շփոթած է. սղէ, սթմափեցէք —:

Թագաւորի գործակալը գլուխը շարժեց. տենդէն ապո-
նապող մարդու մը պէս իւր ակռանները սաստկութեամբ կը
կափկափէին, և մտելատիպ դունատեր էր:

— Իտէլքս կատարեալ գլուխս է, պարոն, ըսաւ. միայն
մարմինս տկարացած է, և ասոր պատճառը զիւրաւ կը հաս-
կըցուի: Այս երկուսամբդին բոլոր ինծի դէմ ըսածներուն
մէջ յանցաւոր ըլլալս կը ճանչնամ, և այս վայրկեանէն
իմ տանս մէջ պատրաստ կը գանուիմ ինծի յաջորդող թա-
գաւորի պարոն գործակալին հրամանին հնազանդելու —:

Եւ այս խօսքերը ցած և գրեթէ խեղդուած ձայնով մը
արտասանելէն ետե՛ Պ. տը Ա. Իլլեֆօր գեղևելով դէպ ՚ի
դուռը յառաջացաւ, որուն քովն եղող նուիրակը մերենական
շարժմամբ բացաւ զայն:

Բոլոր ժողովը լուռ և անշեալ մնաց այս յայտարարու-
թեան և այս խոստովանութեան վրայ, որ տասն և հինգ օրէ
՚ի վեր Բարիդեան բարձր ընկերութիւնները շփոթող բախ-
տին յանկարծական փոփոխութեանց սոսկալի վերջ մը կու տար:

— Տեսա՞ք, ըսաւ Պոչան, թող հիմա դան ըսեն թէ բնու-
թեան մէջ թատրերգութիւն չկայ:

— Ստուգիւ, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, ամենէն աղէկ ճամբան
Պ. տը Մորսէրֆի պէս ընելն է. այսպիսի աղէտքէ մը ետե-
ատրճանակին հարուածը ամենէն քաղցր երկցածն է:

— Եւ սպանութիւն ալ կ'ընէ եղեր, ըսաւ Պոչան:

— Ես ալ ժամանակ մը կը մտածէի որ անոր աղջկան հեա-
ամուսնանամ, ըսաւ Տըպրէ. ողորմելի աղջկիլը մնաւ և ա-
զատեցաւ:

— Ատեանը վերջացաւ, պարոններ, ըսաւ նախադաճը:

և դատը առաջիկայ նստին ձգուեցաւ: Պէտք է գործը վերստին քննել և ուրիշ դատաւորի մը յանձնել:—

Իսկ Անտրէա կատարեալ հանդարտութեամբ սրահէն դուրս ելաւ զինակիրնեղէն շրջապատեալ, որոնք ակամայ ակնածութեամբ կը վարուէին անոր հետ:

— Այս եղածին ինչ կ'ըսես, պարոն, հարցուց Տըպրէ-ստիկանութեան գործակալին՝ անոր ձեռքը Լուի սկի մը գնելով:

— Ես անր սճիւրնեք գործուած սխալի քլլան —, պատասխանեց գործակալը:

ՔՐԻՍՏՈՑ ԵՔ:

ՆԵՐՈՂԱՌԹԻՐՆ

PԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ թէև խիստ սեղմուած էր, բայց Պ. ար Ալիքֆօրի առջև ճամբայ բացաւ ու թողուց որ դուրս ելնէ:

Մեծ վիշտեր ունեցողին այնչափ ակնածութիւն կ'ըլլայ, որ անոր ամենէն յետին թշուառութեանը մէջ անդամ երբէք սրտաճած չէ որ համազումար բազմութեան առաջին շարժումը համակրութեան զգացում մը չըլլայ:

Ատեղի եղող շատ մարդիկ ամբոխի մէջ նպաննուած են : Կակայն շատ քիչ անդամ թշուառ մը , թէև յանցաւոր ըլլայ , իւր մահուան դատաստանին ներկայ գտնուող մարդոցմէ թշնամանուած է :

Ուստի Ա. իլլֆօր իւր խոստովանութեամբը յանցաւոր ճանչցուած և միայն իւր վշտէն պաշտպանուած՝ հանդիսականաց , պահապան զինուորաց և պալատականաց մէջէն անցնելով սրահէն դուրս ելաւ :

Վ. յնպիսի կացութիւններ կան , զորոնք մարդս բնազդու մով կ'ըմբռնէ , բայց չկրնար մեկնութիւններ տալ անոնց վրայ . այսպիսի պարագայի մէջ՝ ամենէն պերճախօս մարդը այն է , որ իւր զժբազդութեանը մէջ յուսահատութեան ազդու և բնական ձայն մը կը հանէ : Հանդիսականները յուսահատեալին այս ձայնը անոր բոլոր պատմութիւնը կը համարին և իրաւունք ունին անոյ՛ զոհ ըլլալու մանաւանդ երբ այն ձայնը կեղծ չէ :

Սակայն անկարելի էր նկարագրել արդարութեան պալատէն դուրս ելնելու առէն Ա. իլլֆօրի զղացած ընդարմացումը և այն սարսալի ջերմը , որ իւր ամեն շնչերակները կը բարախէր , ամեն ջիղերը կը պրկէր , ամեն երակները պայթելու շափ կ'ուռեցընէր և մահացեալ մարմնոյն ամեն մէկ մասը անդարմանելի ցուերով կը յոշտէր :

Ա. իլլֆօր միայն սովորութենէն առաջնորդուած՝ զաւիթնէրուն մէջէն անցաւ , իւր ուսերուն վրայէն դատաւորի պատմութեան նետեց չէ թէ մտածելով որ պէտք էր վայելութեան համար զայն վրայէն հանել , այլ իւր ուսոց վրայ ծանր բեռ մը և նետրոսի աղէտալի պատմութեանը կ'երևէր իրեն :

Գեղեկելով մինչև Տօֆինի հրապարակը հասաւ , ուր իւր կառքը տեսաւ , իւր ձեռքը գոնակը բանալով կառավարը արթնցուց , ու հասարանին վրայ նետուեցաւ մատուցը Աէնթ - Օնօրէ արուարձանին կողմը ցուցընելով :

Կառքը ճամբայ էլաւ :

Իւր բախտին հարուածը վերստին իւր սիրտը կը ճնշէր. ու չէր գիտեր թէ այնուհետեւ ինչ պիտի գայ իւր գլուխը, քանզի անոնց վրայ չէր մտածեր, այլ միայն կ'ըզգար, և չէր խորհեր այն օրէնքին վրայ, ինչպէս կ'ընէ անհոգ մարդաստան մը յայտնի յօղուած իմը վրայ մեկնութեանն եր տալով:

— Աստուած —, կը մըմնար շարունակ Ախլըֆօր ասանց գիտնալու թէ ինչ կ'ըսէ:

Քանզի այս աղէտին ետին վրէժխնդիր Աստուծոյ ձեռքը կը կարծէր տեսնել:

Կտօքը արագութեամբ կը յառաջանար:

Ախլըֆօր կտօքին մէջ շարժելով, զոտոց որ բան մը զինքը անհանդիստ կ'ընէր, ձեռքը այն առարկային երկնցոյց, ու տեսաւ որ հողմահար մ'էր այն, զոր տիկինն ալ Ախլըֆօր բազմոցին և բարձերուն մէջ պեղը մտցեր էր:

Այս հողմահարը իւր միտքը յիշատակ մը արժնցոյց, և այն յիշատակը գիշերուան մէջ լոյս մը եղաւ իրեն համար:

Ախլըֆօր իւր կնոջը մտածեց. . . :

— Ա՛հ —, կը գոչէր Ախլըֆօր կարծելով թէ հրաշքի երկաթ մը իւր սիրտը կը մտուէր:

Ժամէ մը 'ի վեր իւր թշուառութեան միայն մէկ կողմը իւր աչաց առջևն ունէր, և ահա յանկարծ միւս կողմն ալ ոչ նուազ սոսկումով իւր մտաց առջև ներկայացաւ:

Քիչ մը առաջ իւր կնոջ անողոք դատաւորն եղեր էր, քիչ մը առաջ ինքը 'ի մահ դատապարտեր էր զան. և իւր կինը պարսափէն զարհուրեալ, խիղճէն տաղնապեալ, և իւր անստղտանն ի առաքինութեան պերճախօսութենէն խայտառակեալ, բացարձակ և գերազոյն իշխանութեան մը գէմ տկար և անպաշտպան մնալով՝ գոյցէ այս վայրկենիս մեռնելու կը պատրաստուէր:

Իւր կնոջ դատապարտութենէն 'ի վեր պրզէն ժամ մը անցեր էր:

Աստարակոյս այն միջոցին իւր ամեն մեղքերը մտացը աս...

Զեւ կը բերէր, անոնց համար Աստուծակ թողութիւն կը խընդրէր, նամակ մը կը գրէր իւր առաքինի ամուսնոյն՝ ծնրադրեալ անորեւ ներումն խնդրելու համար, զոր իւր մահուամբը պիտի գնէր:

Ախլըֆօր մուսլիմնի նման երկրորդ հառաչանք մը հանեց ցաւով և բարկութեամբ լցուած:

— Ո՛հ, գոչեց կառքին բազմոցին վրայ մէկ կողմէն միւսը գլորելով, կինս միայն ինծի գոչելուն համար յանցաւոր եղաւ. մեղքը քրտինքի նման ինձմէ դուրս ելաւ, ու ժանտաւանդէ, համաճարակ ախտէ, կամ ժանտախտէ վարակելու պէս կինս ալ ինձմէ վարակեցաւ, և ես կը պատժեմ զան...: Ո՛հ, համարձակեցայ իսկ անոր ըսելու թէ՛ «Աղաչեարեցէք և մեռիք», . . . : Ո՛հ, ոչ, ոչ, թող ապրի. . . : թող ինծի ընկերանայ. . . : միտանդ կը փախչինք, Գազդիայէն կը հեռանանք, և ուրիշ երկիրներ կը բնակինք որչափ ժամանակ որ աշխարհս կարենայ զմեզ կրել: Ատուափնտի խօսքն ըրի անոր. . . : ո՛վ Աստուած իմ, ինչպէս համարձակեցայ այս բառը արտասանելու: Զէ՛ որ կառափնաք ինձ ալ կ'ըսպասէ. . . : Միտանդ կը փախչինք, այո՛, իմ մեղքերս անոր կը խոստովանիմ, ամեն օր նստաստանալով կ'ըսեմ անոր թէ մեղք մը գործեցի. . . : Ո՛հ, վաղրի և օձի միութիւն մը պիտի ըլլայ մերը, ինծի պէս ամուսինի մը արժանաւոր կինն է ան. . . : Այո՛, պէտք է որ ապրի, և իմ անօրէնութիւնս անոր յանցանքը թող ծածկէ —:

Եւ Ախլըֆօր կառքին առջևի պատուհանը շտուշիւնով մը իջեցուց:

— Շո՛ւա, աւելի շուտ —, գոչեց այնպիսի ձայնով մը, որ կառավարը իւր նստարանին վրայէն վեր ցատկեցուց:

Զիբըր երկիւղէն մղուած մինչև տունը վազեցին:

— Այո՛, այո՛, կը կրկնէր Ախլըֆօր իւրովի իւր տան մօտենալով, այո՛, պէտք է որ կինս ապրի, պէտք է որ զըջայ և իմ զաւակս մեծցընէ, իմ որորմելի և միակ զաւ-

ւակս, որ անմեռ ծերին հետ ընտանեացս կոտորածէն ազա-
տեցաւ: Կինս կը սիրէր զան, և ամեն բան անոր համար ը-
րաւ: Իւր զաւակը սիրող մօր մը սրտին վրայ երբէք յու-
սահատիլ պէտք չէ: Կինս պիտի զղջայ: մէկը պիտի չիմա-
նայ թէ յանցանք մը գործեց: Իմ տանս մէջ գործուած մեղ-
քերը, որոնց վրայ արդէն ամեն մարդ անհանգիստ կ'ըլլայ,
ժամանակին հետ պիտի մոռցուին, և կամ եթէ թշնամինե-
րէն ոմանք յիշեն զայն, իմ յանցանացս ցուցակին մէջ կ'առ-
նուիմ զանոնք: Մէկ, երկու, երեք մեղք աւելի թող ըլլայ,
հոգ չէ: կինս իւր հետը ոսկի և մանուաւնդ իւր զաւակն առ-
նելով կ'ազատի այն անդունդէն, որուն մէջ ինձ կ'երեւի
թէ մարդիկ ինձի հետ պիտի իյնան: Թող ապրի, և թող
տակաւին երջանիկ ըլլայ, քանի որ իւր բոլոր սէրը զաւակին
վրայ է, և իւր զաւակը երբէք իրմէ պիտի չբաժնուի: Կոնէ-
այս կերպով բարիք մը ըրած պիտի ըլլամ, և այս բանս ինձ
մոռիթարութիւն մը պիտի ըլլայ --:

Եւ թագաւորի գործակալը սկսաւ աւելի ազատութեամբ
շունչ առնուլ, որ ժամէ մը 'ի վեր գրեթէ արդիւնեւր էր:

Կառքը տան բակին մէջ կեցաւ:

Վ.իլըֆօր կառքին սրտուանդանին վրայէն սանդուխին վրայ
ցատկեց: Իւր այնպէս շուտ դառնալուն համար ծառաները
զարմանքի մէջ տեսաւ, բայց անոնց գիմաց վրայ ուրիշ բան
չգիտեց: Ամենեկն մէկն ալ չհամարձակեր էր խօսք մը ուղ-
ղել իրեն. ըստ սովորութեան իւր տղէք կեցան անոնք մին,
չէւ որ ինքը վեր ելաւ:

Վ.իլըֆօր նուարթիէի սենեկին առջևէն անցաւ, և կիսա-
բաց դռնէն ներս երկու հոգւոյ ստուերը տեսաւ. բայց ա-
մենեկն հոգ չըրաւ իւր հօրը քովն եղողը իմանալու, իւր ան-
հանգստութիւնը ուրիշ տեղ կը քաշէր զինքը:

— Բան մը չէ փոխուեր հաս —, ըսաւ Վ.իլըֆօր այն փոքր
սանդուխէն վեր ելնելով, որ իւր կնոջը և Վալանթինի գա-
տարկ սենեակը տանող դաւիթը կը հանէր:

Ամենէն անաջ պաւիթիւն դուռը գոցեց :

— Պէտք չէ որ մէկը գայ գլմիլ անհանդիստ ընէ , ըսաւ :
Քանզի կ'ուզեմ կ'նոջս հետ ազատութեամբ խօսիլ , իմ յան-
ցանքս անոր յայտնել , և ամեն բան սխալել . . . — :

Եւ դրան մօտենալով՝ վանակնեայ ճարմանդը դարձուց և
դուռը բացուեցաւ :

— Բարի , ըսաւ — , դուռը փակուած չէ — :

Եւ այն փոքր սրահը մտաւ , ուր ամեն իրիկուն փոքր Կ-
տուարի համար անկողինն ժը կը շինէին . Քանզի Կտուար թէ-
ոյէտ պիշերօթիկ գպրոց կ'երթար , բայց ամեն իրիկուն տունը
կը վերագտնանար . մայրը երբէք չուզեր էր իւր գաւկէն հե-
ռու ըլլալ :

Մէկ ակնարկով փոքր սրահին ամեն կողմը դիտեց :

— Մարդ չկայ հոս , ըսաւ . անտարակոյս իւր պառկելու
օտնեակը կը գտնուի — :

Գէտ 'ի այն դուռը ցատկեց . բայց անոր պարզունակը
գրուած էր . ոչստի սարսուալով հոն կեցաւ :

— Հէլոյիլ — , գոչեց :

Իրեն այնպէս երեցաւ թէ կարասիի մը շարժիլը կը լսէ :

— Հէլոյիլ , կրկնեց Ախլըֆօր :

— Ո՛վ է ան — , հարցուց անունը կանչուած անձին ձայնը :

Այս ձայնը սոլորականէն աւելի տկար երեցաւ Ախլըֆօրին :

— Բացէք , բացէք դուռը , գոչեց Ախլըֆօր , ես եմ — :

Բայց այս հրամանին հակառակ և իւր ձայնին անձկութեան
ուշագրութիւն չըլլալով դուռը չբացուեցաւ :

Ախլըֆօր ոտքի հարուածով մը դուռը խորտակեց :

Տիկին տը Ախլըֆօր իւր գահլիճը մտնելու օտնեկին դրան
տոջն կանդնած էր դռնատեալ , երեսին դժերը այլայլեալ
և սոսկալի պշութեամբ մը իւր ամուսնոյն երեսը նայելով :

— Հէլոյիլ , Հէլոյիլ , ըսաւ Ախլըֆօր , ինչ ունիք , ըսէք — :

Ծաղկահաս կիներ իւր պիրկ և կապուտացեալ ձեռքը անոր
երկնցընելով :

— Լ. Թոցաւ, սրարոն, բաւ այնպիսի խորդալու ձայնով մը, որ գողցես իւր կոկորդը պիտի պատուէր. ինչ կ'արգէք տակաւին — :

Եւ իւր երկայնութեամբը դետինը ինկաւ :

Վ. իլըֆօր անոր վրայ ցատկեց, ձեռքը բռնեց, և այն ձեռքին մէջ ոսկի խուփով վանակնեայ օրուակ մը տեսաւ :

Տիկին աը Վ. իլըֆօր մեռեր էր :

Վ. իլըֆօր իւր ժողովուն շփոթած՝ մինչև սենեկին դրան սեմոց վրայ քաշուեցաւ և գիակին նայեցաւ :

— Զաւակս, գուշեց յանկարծ, ս'ըր է զաւակս. Էտուար, Էտուար — :

Եւ սենեակէն դուրս նետուեցաւ « Էտուար, Էտուար », պոռալով :

Եյս անունը այնպիսի անձկայրեաց ձայնով մը արտասանեց, որ ծառաները վազեցին եկան :

— Զաւակս, ս'ըր է զաւակս, հարցոյց Վ. իլըֆօր. տունէն հեռացուցէք որ չտեսնէ. . . :

— Պ. Էտուարը վարը չէ, պարոն, պատասխանեց սենեկապանը :

— Ենտարակոյս պարտիզին մէջ կը խաղայ. նայեցէք, նայեցէք :

— Ոչ, պարոն. դրեթէ կէս ժամ ոտաջ տիկինը վեր կանչեց զան. Պ. Էտուար անկողնի սենեակը դնաց և անկէ ետքը վար չիջաւ — :

Ստոած քրտինք մը Վ. իլըֆօրի ճակատը պատեց. իւր ոտքերը սալաքարերուն վրայ իրենց հաւասարակշռութիւնը կորսնցուցին, և իւր մտմտութիւնը խորտակուած ժամացուցի մը անխնայուն անկարգ դարձին արդէս սկսան իւր գլխին մէջ դառնալ :

— Տիկին աը Վ. իլըֆօրի սենեակը, մրմնաց, տիկին աը Վ. իլըֆօրի սենեակը — :

Եւ ետ դարձաւ մէկ ձեռքով իւր ճակտին քրտինքը սըր՝ բերով ու միւսովը պատին կրթընելով :

Սենեկին մէջ մտնելով՝ վերստին ողորմելի կնոջ դիակը պիտի տեսնէր :

Էտուարը հանչելու համար՝ գերեզման դարձած այն սե- նեակներուն արձագանքը պիտի լսէր . եթէ խօսէր, գերեզ- մանին լռութիւնը պիտի արէր :

Վիլլեֆօր զգաց որ իւր լեզուն կոկորդին մէջ բռնուեր էր :
— Էտուար, Էտուար —, կակաղեց :

Քայց մանուկը չէր պատասխաներ . ո՛ր էր ուրեմն իւր զա- ռակը, որ ծառաններուն ըսածին նայելով՝ իւր մօրը սենեակը մտեր և անկէ դուրս չելեր էր :

Վիլլեֆօր քայլ մը առաջ անցաւ :

Տիկին ար Վիլլեֆօրի դիակը տարածուած էր այն դահ- լճին դրան երկայնութեամբը, ուր հարկաւ Էտուար կը գըտ- նուէր . արի՛նոջ դիակը կարծես թէ պշուցեալ և բաց աչօք, ահագնական սոսկալի ժպիտով մը դրան սեմոյ վրայ կը հօկէր :

Գիակին ետին՝ սրահակը բացուած ըլլալով՝ դահլճին մէկ մասը, գաշնամուր մը և կապոյտ սնդուսեայ բազմոցի մը ծայրը կ'երևէին :

Վիլլեֆօր երեք կամ չորս քայլ առաջ գնաց և բազմոցին վրայ իւր զառակը պոսկած տեսաւ :

Անտարակոյս մանուկը կը ննջէր :

Ողորմելի հայրը աննկարագրելի ուրախութեամբ լցուեցաւ . պայծառ լուսոյ ճառագայթ մը այն դժոխքը լուսաւորեր էր, ուր Վիլլեֆօր ինքնիրեն կը մաքտուէր :

Ուստի պէտք էր դիակին վրայէն անցնիլ, դահլճին մէջ մտնել, մանուկը իւր գրկացը մէջ առնուլ և անոր հետ փախ- չիլ հեռու խիստ հեռու երկիր մը :

Վիլլեֆօր նոյն մարդը չէր ալ . 'ի մահ վերաւորեալ վաղրի մը կը նմանէր, որ իւր փշրուած ակոսները իւր վերջին վեր- քին մէջ կը թողու : Այնուհետև նախապաշարու մնեքէ չէր վախնար, այլ ուրուականներէ :

Կիզիչ կրակարանի մը վրայէն անցնելու պէս դիակին վրա-

Յէն ցատկեց, և մանկան մօտենալով՝ իւր բազկացը մէջ առնաւ, սեղմեց զան, շարժեց և անոր անունը տուաւ:

Բայց Էտուար պատասխան չտուաւ:

Վիլլեֆօր իւր անյոդ շուրթերը անոր այտերուն յարեց՝ քայց մանկան այտերը կապուտացեր և սառեր էին:

Անոր պրկեալ անդամները շոշափեց. ձեռքը սրտին վրայ դրաւ. բայց սիրտը չէր բարախեր ալ:

Մանուկը մեռեր էր:

Էտուարի կուրծքէն չորս ծալուած թուղթ մը ինկաւ:

Վիլլեֆօր շանթասար եղած ծնկան վրայ ինկաւ:

Էտուար իւր հօրը անշարժ բազկացը մէջէն սահեցաւ և մօրը քովը զլորեցաւ:

Վիլլեֆօր թուղթը դետնէն առաւ, իւր կնոջ գիրը ճանչցաւ և անհամբերութեամբ հետեւեալը կարգաց.

« Գիտցէք որ ես Բարի մայր մ'եմ, քանզի իմ զաւակիս համար ես այն յանցանաց տէրն եղայ:

« Բարի մայր մը իւր զաւակը հետը չառած չմեկնիր »:

Վիլլեֆօր չէր կրնար իւր տեսածին հաւատալ, այլ կը կարծէր թէ կը զառանցէ: Դէպ 'ի Էտուարին մարմինը հակեցաւ և էգ առիւծի մը նման, որ իւր մեռեալ կորիւնը կը գիտէ, երկրորդ անգամ ուշագրութեամբ զննեց զան:

Եյն ասեն ողորմագին ձայն մը ելաւ իւր սրտէն:

— Աստուած, մբմաց, միշտ Աստուած —:

Եյն երկու զոհերը զինքը կը զարհուրէին, և երկու գիտկներու մէջ առանձին մնալու վախցաւ:

Քիչ մը առաջ ոյժ կու տային իրեն բարկութիւնը, որ շօրաւոր մարդոց մեծ զէնքն է, և յուսահատութիւնը, որ ողեվարքի մէջ եղողին յապիութիւնն է, և որմէ Տիաանեանները գրգռուելով երկինք վերելակելու ջանացին, ու Եյարս իւր բուռը աստուածոց ցուցոց:

Սակայն Վիլլիֆորի գլուխը ցաւոց բեռին տակը խոնարհ
հած՝ իւր ծնգացը վրայ ելաւ, քոտինքէն խոնաւացած և
սարսափեան քսամեած մազերը թոթվեց, և այն մարդը, որ
և ոչ մէկուն վրայ դուրս ունեցեր էր, իւր ձեռ հայրը տես-
նելու զնաց, որպէս զի իւր տկարութեանը մէջ մարդ մը
գտնէ, որուն կարենայ իւր թշուառութիւնը պատմել և ա-
նոր քովը լալ:

Աւտի նոյն սանդուխէն վար լջաւ և Նուարթիէի սենեակը
մտաւ:

Եւն միջոցին կ'երեւէր թէ Նուարթիէ իւր անշարժութիւնը
ներածին շափ սիրով արբայ Պիւզոնիին խօսքերը մտիկ կ'ը-
նէր, որ ըստ սովորութեան հանդարտ և պաղ կ'երեւէր:

Վիլլիֆոր արքան տեսնելով՝ ձեռքը ճակտին տարաւ: Ան-
ցեալը փրփրալի ալիքի պէս իւր մտացը առջև ներկայացաւ:
Օթէոյլի ճաշին հետեւեալ ատուն իւր արբային բրած այ-
ցելութիւնը և Վալանթինի մահուան օրը արբային իրեն ը-
րած այցելութիւնը յիշեց:

— Հո՛ս կը գտնուիք, պարոն, ըսաւ անոր, ուրեմն միայն
մեռեալները տանելով համար կու գաք —:

Պիւզոնի ոտք ելաւ, գատաւորին զիմաց այլայլութիւնը և
անոր աչաց վայրագութիւնը տեսնելով՝ հասկըցաւ և կամ ի-
րեն այնպէս երեցաւ թէ ատենին տեսարանը կատարուած
է, մնացածը չէր գիտեր:

— Ձեր աղջկան մարմնոյն վրայ աղօթք ընելու համար մի-
այն ձեռ տունը եկայ:

— Եւ այսօր ինչ ընելու եկաք:

— Եկայ ըսելու թէ զիս աղէկ վարձատրեցիք, և այսօր
ուանէ պիտի աղաչեմ զԱստուած, որ ինձի պէս գոհ ըլլայ
ձեզմէ:

— Ո՛վ Տէր Աստուած, գոչեց Վիլլիֆոր սոսկումով ետ
քաշուելով, այս ձայնը արբայ Պիւզոնիինը չէ:

— Այ, պատասխանեց արքան և իւր կեղծ կուլակը վար ա-

նաւ : զլուխը թողթվեց, և իւր սև երկար մազերը ուսոցը վրայ ինկան ու իւր տեղոյն դէմքը շրջանակեցին :

— Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն է, գոչեց Վիլըֆօր ապուշ նայուածքով մը :

— Ան ալ չէ, թագաւորի պարոն գործակալ, աղէկ փընտոեցէք և աւելի հետուն դացէք :

— Այս ձայնը, այո ձայնը ո՛ւր լսած եմ ես արդեօք առաջին անգամ :

— Առաջին անգամ Մարսիլիա լսած էք ասկէ քսան երեք տարի առաջ՝ օրիորդ տը Սէն-Մէրանի հետ ամուսնացած օրերնիդ : Չեր դատապարտութեան թղթոց ծրարներուն մէջ փնտոեցէք :

— Այ Պիլզոնին էք, և ոչ Մօնթէ-Քրիսթօն, ս՛վ Աստուած իմ, ուրեմն իմ գաղտնի, անկարեկիր և մահացու թշնամիս էք դուք : Մարսիլիոյ մէջ ես ձեզի դէմ գործ մը գործեր եմ, ո՛հ, վայ ինձի ուրեմն :

— Այո՛, իրաւունք ունիս, ճիշդ այդպէս է, ըսաւ կոմսը թևերը իւր լայն կուրծքին վրայ խաչաձև դնելով, փնտոէ, դա՛իր :

— Բայց ինչ ըրի ես քեզի, գոչեց Վիլըֆօր, որուն խելքը այն սահմանին վրայ կը ծփար, ուր բանաւորութիւնը և յիմարութիւնը կը շփոթին այն շամանդաղին մէջ, որ ոչ երազ է և ոչ իսկ արթնութիւն. ինչ ըրի ես քեզի, ըսէ :

— Յամրաքայլ և սարսափելի մահուան մը դատապարտեցիք զիս, հայրս սպաննեցիք, աղատութեանս հետ սէրէս և սիրոյս հետ հարստութենէս զրկեցիք զիս :

— Բայց ս՛վ էք դուք, ս՛վ էք դուք, ս՛վ Աստուած իմ :

— Ես այն ողորմելոյն ողին եմ, զոր դուք Իֆ դղեակին ստորերկրեայ բանտերուն մէջ թաղեցիք : Իւր գերեզմանէն վերջապէս դուրս ելած այս ողիին Աստուած Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին զիմակը տուաւ, և ազամանդներով ու ոսկեով ճոխացուց զան, որպէս զի այսօր զինքը ճանչնար :

— Ա՛հ, ճանչցայ, ճանչցայ, ըսաւ Ա. Իլըֆօր. դուն . . . :

— Կամօն Տանթէսն եմ ես :

— Կամօն Տանթէսն ես, գոչեց թագաւորի գործակալը կոմսին դատակէն բոնելով, եկու ուրե՞ն — :

Եւ սանդուխէն վեր հանեց Մօնթէ-Քրիսթօն, որ չէր գիտեր թէ ո՛ւր կը տանէր զինքը թագաւորի գործակալը, և նոր աղէտ մը կը գուշակէր :

— Տես, Կամօն Տանթէս, ըսաք Ա. Իլըֆօր իւր կնոջը և զաւկին զիակները կոմսին ցուցնելով, ահա՛, տես, վրէժդ աղէկ լուծած ես . . . — :

Այն զարհուրեցի տեսարանին վրայ Մօնթէ-Քրիսթոյի գոյնը նեակեց. հասկըցաւ որ իւր վրէժինդրութեան չափը անցեր էր, հասկըցաւ որ հարկ չկար այնուհետեւ ըսել. « Աստուած ինձի հետ է և զիս կը սպաշտպանէ » :

Կոմսը քրտի աննկարագրելի անձկութեամբ մանկան մարմնոյն վրայ ցատկեց, անոր աչերը բացաւ, երակաց զարկը քննեց, և հետը առնելով Աւալանթինի տննեակը վազեց, ու գուռը փակեց :

— Ձաւակս, գոչեց Ա. Իլըֆօր, զաւկիս զիակը կը տանի . . . ա՛հ, անէ՛ծք, թշուառութիւն և մահ թափին վրայ — :

Եւ ուղեց Մօնթէ-Քրիսթոյի ետէն երթալ. բայց երազի մէջ պատահածին պէս՝ զոչաց որ իւր սաքերը դետինը փակեց էին, կապիճները սոյնթեցընելու չափ աչերը բացուեր էին, իւր կուրծքին վրայ դրած մասները ատորձանաբար մտին մէջ կը խրէին, մինչև որ ըզոնզոնքը արինով ներկուեցան. քունքերուն երակները այնչափ բորբոքեալ մտածութիւններով ուղեցան, որ իւր գանգին խիստ նեղ զըմբէթը բարձրացուցին և իւր ուղեղը հրոյ բոցերու մէջ ընկզմեցին :

Ա. Իլըֆօրի այս միճակը քանի մը վայրկեան տեւեց, մինչև որ իւր խելքին սոսկալի յեղաշրջումը կատարեալ եղաւ :

Այն ատեն բարձր ձայն մը հանելէն ետեւ սկսաւ երկար

անեն քրքիջով ձիծաղիլ, և արտորնօր սանդուխնեքէն վար վազեց :

Քատորդ մը ետքը՝ Աշարանթինի սենեակը բացուեցաւ, և Մօնթէ-Քրիսթոյ կամօր դուրս ելաւ գունատեալ, տխուր նայուածքով, և իւր դիմաց դժերը, որոնք սովորաբար հանդարտ և վայելուչ էին, վշտէն այլայլեր էին :

Իւր բազկացը մը մտնուկը գրկած էր, որուն իւր բրած ջանքերը օգուտ մը չբերէին զան կենդանացընելու համար :

Մէկ ծուռկը դետինը դրաւ, և ջերմասնդուծեամբ մանուկը մօրը քովը պատկեցուց զլուխը՝ անոր կուրծքին վրայ գնելով :

Ետքը ոտք ելնելով դուրս ելաւ, և սանդուխն վրայ ծառայի մը հանդիպելով հարցուց .

— Աւր է՞ Պ. ար Ալիքֆօր — :

Ծառան առանց պատասխանելու՝ ձեռքը պարտէզին կողմը երկնցուց :

Մօնթէ-Քրիսթօ պարտէզին սանդուխէն իջաւ, դէպ 'ի նշանակուած կողմը յառաջացաւ և Ալիքֆօրը տեսաւ, որ իւր ծառանեքէն շրջապատեալ և ձեռքը բաճ մը առած գողցես կատաղուծեամբ մը դետինը կը փորէր :

— Հոս ալ չէ, ըսաւ, հոս ալ չէ — :

Եւ աւելի հեռու կը փորէր :

Մօնթէ-Քրիսթօ յուշիկ քայլուածքով անոր մօտեցաւ :

— Պարոն, ըսաւ գրեթէ խոնարհ ձայնով մը, զաւակ մը կորսնցուցիք. բայց . . . — :

Ալիքֆօր ընդփնջեց զան, բայց ոչ աբբային խօսքը լսեր էր և ոչ անոր մտիկ ըրեր էր :

— Ա՛հ, ես պիտի դանեմ, ըսաւ, պարապ տեղը ըսէք թէ հոս չէ, ես պիտի դանեմ զան, եթէ մինչև վերջին դատաստանին օրն ալ փնտռել հարկ ըլլայ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ սոսկումով կա քաշուեցաւ :

— Ա՛հ, ըսաւ, խնթեցեր է — :

Եւ գողցես վախնալով որ այն անիծեալ տան պատերը

իւր վրայ չփռին, դէպ 'ի փողոցը ցատկեց՝ առաջին անգամ տարակուսելով թէ արդեօք պէտք էր ընել ինչ որ ըրեր էր:

— Ա՛հ, բաւական է, բաւական է այսչափս, վերջինը աղատե՛նք —:

Եւ իւր տունը վերադառնալով՝ Մօնթէ-Քրիսթօ Մորէլին պատահեցաւ, որ իւր դերեղմանը մանեւ չամար Աստուծո՛ւ սահմանուած ժամանակին սպասող ստուերի մը պէս անձայն Շանդ-Էլիզէի տան մէջ կը պտըտէր:

— Պատրաստ էք, Մաքսիմիլիէն, ըսաւ ժպիտով մը, վաղը Բարիզէն պիտի մեկնինք:

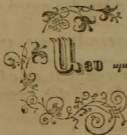
— Բարիզի մէջ զորձ չունի՞ք ալ, հարցուց Մորէլ:

— Ոչ, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, և Աստուած չուզէր որ ուրիշ գործեր ընեմ —:

ՔՐԻՍՏՈՅ

ՄԵԿՆԻԼԸ

Այստահած դէպքերը բոլոր Բարիզցոց խօսակցութեան նիւթ եղեր էին:

Էմմանուէլ և իւր կինը Մէսլէ փողոցին իրենց փոքր սրահին մէջ խիստ բնական զարմացմամբ իրարու կը պատմէին զանոնք:

Մորսէրֆի, Տանկլարի և Վիլլիֆորի յանկարծական և ունակնկալ աղէաները իրարու կը մտեցընէին:

Մաքսիֆիլէն, որ իրենց այցելութիւն ընելու եկեր էր, մտիկ կ'ընէր զանոնք, և կամ անոնց խօսակցութեան ժամանակ՝ իւր սովորական անդրաշուքութեան մէջ ընկղմած անոնց քովը կը կենար:

— Ստուգիւ, Կոմանուէլ, կ'ըսէր Թիւլի, կալծես թէ երէկուան այնչափ հարուստ և այնչափ երջանիկ եղող ամեն այն անձերը իրենց հաշուին մէջ, որուն վրայ իրենց հարստութիւնը, երջանկութիւնը և բոլոր յոյսը հաստատած էին, մտցեր էին չար ողիին մասը հանելու, և թէ ան ալ Բէրոյի հնարած առասպելներուն չար վճուկներուն պէս, (որոնք հարսանիքի կամ խնջոյքի հրաւիրուելու մտցուեր էին), յանկարծ երևան ելեր էր անոնց աղէտալի մոռացութեան վրէժը առնելու համար:

— Ա՛հ, ինչ դժբաղդութիւններ են ասոնք, կ'ըսէր Կոմանուէլ Մորսէրֆին և Տանկլարին մտածելով:

— Ա՛հ, ինչ տառապանքներ, կ'ըսէր Թիւլի Վալանթինը միտքը բերելով, որուն անունը կանացի բնագոյմով մը չէր ուզեր իւր եղբորը առջև տալ:

— Եթէ Աստուած է զանոնք պատժողը, կ'ըսէր Կոմանուէլ, անշուշտ Աստուած, որ բարեաց աղբիւրն է, այն մարդոց անցեալին մէջ իրենց թողութեան արժանի բան մը գտած չէ, և այն մարդերը անիծեալ էին:

— Բանադատութեանդ մէջ խիստ չն՛ս, Կոմանուէլ: Եթէ հայրս ասրճանակով իւր ուղեղը ցրուէր, և եթէ այս ժամուս բռածիդ պէս մէկը ըսէր. «Այս մարդը իւր պատիժին արժանի էր», այս խօսքը ըսողը պիտի զիս չխարուէր:

— Այո՛, բայց Աստուած չներեց որ քու հայրդ մեռնի, ինչպէս որ չներեց Աբրահամին որ իւր զաւակը զոհէ. այն նահապետին ինչպէս և մեզի հրեշտակ մը զրկեց որ մահուան թևերը կէս ճամբան կտրեց — :

Այս խօսքերը վերջացրին լու վրայ էր երբ զանպակին ձայնը հնչեց :

Այցե լուի մը զալստեան համար դոնապանին կողմէն տրուած նշանն էր այն :

Գրեթէ նոյն միջոցին սրահին դուռը բացուեցաւ , և Մօնթէ - Քրիսթոյ կոմսը սեմոց վրայ երեցաւ :

Երկու ամուսինները ուրախութեան ձայն մը հանեցին :

— Մաքսիմիլիէն , ըսաւ կոմսը երիտասարդներուն վրայ իւր ներկայութեան ըրած տարբեր տպաւորութիւնները շտեմունել ձեացրնելով , զձեզ առնելու եկայ :

— Ջիս առնելու , ըսաւ Մորէլ երազէ մը սթափածի պէս :

— Այո՛ , ըսաւ Մօնթէ - Քրիսթօ , չորոշեցի՞նք որ զձեզ հետս պիտի տանիմ , և երէկ չիմացուցի՞ ձեզի որ պատրաստուիք :

— Ես պատրաստ եմ , ըսաւ Մաքսիմիլիէն , և եղբօրս ու քրոջս մտք բարեաւ ըսելու եկայ :

— Եւ օ՛ր պիտի երթաք , պարոն կոմս , հարցուց Ժիւլի :

— Նախ Մարսիլիա , տիկին :

— Մարսիլիա , կրկնեցին միաբերան երկու ծաղկահասաւ մուսիները :

— Այո՛ , ձեր եղբայրն ալ հետս պիտի տանիմ :

— Ափսո՛ս , պարոն կոմս , ըսաւ Ժիւլի , երանի թէ զան առողջացած դարձընէք մեզ — :

Մորէլ երեսը դարձաւ իւր երեսին սաստիկ կարմրութիւնը ծածկելու համար :

— Աւրեմն դուք ալ դիտեցիք որ եղբայրնիդ անհանդիստ է , ըսաւ կոմսը :

— Այո՛ , պատասխանեց ծաղկահաս կիներ , և կը վախնամ որ մեր քովը մնալով սիրտը չնեղանայ :

— Ես պիտի զբօսընեմ զան , կրկնեց կոմսը :

— Պատրաստ եմ ես , պարոն կոմս , ըսաւ Մաքսիմիլիէն , մտք բարեաւ , սիրելիներս , մնաս բարեաւ , Կամանուէլ , մնաս բարեաւ , Ժիւլի :

— Ինչպէս մնաս բարեաւ կ'ըսես, դռչեց Թիւլի, առանց պատրաստուելու և առանց անցադրի ինչպէս կ'երթաս :

— Որչափ ուշանայ մտրդ, այնչափ իւր բաժանումը վշտայի կ'ընէ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, աղաչով եմ որ Մաքսիմիլիէն իմ հրամանիս համեմատ՝ ամեն բանին հող տարած է :

— Անցադիրս առի և մտրմարկդս պատրաստեցի, ըսաւ Մոբէլ իւր միօրինակ հանդարտութեամբը :

— Հաս աղէկ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտելով, բարի գինուորի մը ճշգրտութիւնը կը ցուցնէք այդ դործին մէջ :

— Աւրեմ հիմա պիտի բաժնուիք մեզմէ, ըսաւ Թիւլի, միայն օր մը և ժամ մ'ալ պիտի չկենար մեր քովը :

— Կառքս դուռը կ'ըսպանէ, աիկին, պէտք է որ հինգ օրէն Հոռմ հասնիմ :

— Բայց Մաքսիմիլիէն ալ Հոռմ պիտի երթայ, ըսաւ Իմմանուէլ :

— Կոմսին հետ պիտի երթամ ուր որ անոր հաճելի ըլլայ, ըսաւ Մորէլ ախուր ժպիտով մը, դեռ ամիս մը անորն եմ :

— Ո՛վ Տէր Աստուած, տեսէք ինչ կ'ըսէ, պարոն կոմս :

— Մաքսիմիլիէն ինձի հետ պիտի ընկերանայ, ըսաւ կոմսը իւր համազիչ քաղցրութեամբը, ուստի ձեր եղբօր համար հող մի ընէք :

— Մնաս բարեաւ, բոցր իմ, կրկնեց Մաքսիմիլիէն. մնաս բարեաւ, Կոմսնուէլ :

— Իւր անտարբերութեամբը սիրտս կը վիրաւորէ, ըսաւ Թիւլի. ո՛հ, Մաքսիմիլիէն, Մաքսիմիլիէն, բան մը ունիս դուն ու մեզմէ կը սրահես — :

Մաքսիմիլիէն գրեթէ արհամարհալի և գրեթէ յասմնալի նայուածքով մը կոմսին նայեցաւ :

— Երթանք —, ըսաւ կոմսը :

— Երթանէ՞ք առաջ, պարոն կոմս, ըսաւ Թիւլի, կը ներէք ինձի որ ըսեմ ձեզ անցեալ օրուան . . . :

— Տիկին, ընդ միջեց կոմսը անոր երկու ձեռքը բռնելով,

ձեր ըսելիքը ձեր աչաց և սրտին մէջ աւելի բացայայտ կարողացի, և սրտիս մէջ զգացի: Վիպատանութեանց բարերարաց պէս պէտք էի զձեզ շտեմած մեկնիլ. բայց այդ բանը իմ կամքէս կախեալ չէր, քանզի ես տկար և ունայնասէր մէկն եմ, քանզի իմ նմանինն բուս ուրախալի, քաղցր և խոնաւ աչերը տեսնելը հաճելի է ինծի: Հիմա ես կը մեկնիմ, և իմ ետութեամբս կ'ըսեմ իսկ ձեզի. «Մի մոռնար զիս, սիրելիներս, քանզի հաւանականաբար ալ պիտի շտեմեմք զիս:

— Ըլ պիտի շտեմենք զձեզ, զոչեց Էմմանուէլ, ինչ ատեն արտասուաց երկու մեծ կաթիլներ թիւլիին այտերուն վրայ կը դարձին. ալ պիտի շտեմենք զձեզ: Աւերմն դուք մարդ չէք, այլ հրեշտակ մը որ մեզմէ կը բաժնուի, այնպիսի հրեշտակ մը, որ երկրի վրայ բարիք մը ընելու համար երեւելէն ետե՛ր երկինք կը վերանայ:

— Ա՛հ, մի ըսէք այդ խօսքը, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ աշխուժի, երբէք այդ խօսքը մի ըսէք, սիրելիներս. հրեշտակները բնաւ չարութիւն չեն ըներ, հրեշտակները ուղած տեղերնին կ'իջնեն, զիպուածը իրենցմէ աւելի զօրաւոր չէ, այլ ընդ հակառակն իրենք զիպուածին կ'իջնեն: Աչ, Էմմանուէլ, ես մարդ եմ, և որչափ անտեղի է ձեր զարմանքը, նոյնչափ Քստուծոյ դէմ՝ են ձեր խօսքերը —:

Եւ թիւլիին ձեռքը համբուրելով, որ իւր գրկայը մէջ նետուեցաւ, կոմսը իւր միւս ձեռքը Էմմանուէլին երկնցուց:

Ետքը ահամայ այն տունէն բաժնուելով, ուր ելջանկութիւնը կը բնակէր, նշանով մը Մաքսիմիլիէնը իւր ետեւէն կանչեց, որ Վալանթինի մահուանէն՝ ի վեր յուսահատեալ և անզգայ կ'երևէր:

— Եղբօս տրտմութիւնը փարատեցէք —, ըսաւ թիւլի Մօնթէ-Քրիսթոյի ականջին:

Մօնթէ-Քրիսթօ անոր ձեռքը թոթովեց:

— Սէնպատ նստաստիին վրայ վտաճէք, հարցուց կոմսը ժպտելով:

— Ա՛հ, այժմ :

— Աւրեան խաղաղութեամբ և վստահութեամբ քնացիք — :
Ինչպէս որ ըսինք՝ սուրհանդակի կառքը կ'ըստասէր, չորս
հազար ձիեր իրենց բաշերը տնկելով՝ անհամբերութեամբ
տաքերնին գետինը կը զարնէին :

Սանդուխին վարի կողմը Ալի կ'ըստասէր, որուն գէմքը
քրտինքէն կը փայլէր, և այնպէս կ'երևէր թէ երկար ճամ-
բայէ մը եկած էր :

— Դեբին գացիր —, հարցուց կոմսը խափշիկին :

Ալի նշան ըրաւ թէ այժմ :

— Եւ հրամանիս համեմատ՝ անոր աչաց առջևը նամակը
բացիր :

— Այո՛, ըսաւ դարձեալ գերին տկնածութեամբ :

— Ի՞նչ ըսաւ և կամ ի՞նչ ըրաւ — :

Ալի լոյսին դնաց, որպէս զի իւր տէրը կարենայ զինքը
տեսնել, ու իւր գէմքը ձերին գէմքին նմանեցընելով, աչքը
դողեց, ինչպէս կ'ընէր նուարթիէ երբ այժմ ըսել կ'ուզէր :

— Բարի, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, կ'ընդունի. երժանք
ուրեան — :

Այս խօսքը հազիւ թէ բերանէն ելաւ, որ կառքը արդէն
ճամբայ ելեր էր, և ձիերը քարայտակէն կայծերու փոշի
մը կը ժայթքեցընէին :

Մաքսիմիլիէն առանց խօսք մը խօսելու կառքին մէկ ան-
կիւնը տեղաւորեցաւ :

Կէս ժամ ետքը կառքը յանկարծ կեցաւ :

Կոմսը Ալիին մատին հաղորդող մետաքսեայ ժապաւէնը
քաշեր էր :

Նուպիացին վար իջաւ և դռնակը բացաւ :

Գիշերը ասողներով կը փայլէր :

Ալի ժուլվի զառիվերին վրայ հասեր էին, ուրից տխուր
ձովու մը պէս Բարիզը կը տեսնէին իւր միլիոնաւոր լոյս-
րովը, որոնք փոսփորական կոհակներու կը նմանին, և ըս-

աուգիւ կոհակներ են անոնք և մրրկածուփ Ովկիանու կոհակ-
ներէն աւելի աղմկալի , աւելի գիւրայոյզ , աւելի յողոզող ,
աւելի կատաղի և աւելի անյայտ են . անսահման ծովուն կո-
հակներուն պէս հանդարտութիւն չեն գիտեր անոնք . միշտ
իրարու կ'ընդհարին , միշտ կը փրփրին և միշտ կ'ըսպառեն
Կոմսը առանձին վար իջաւ և ձեռքովք բրած նշանին վրայ
կառքը քանի մը քայլ յառաջ անցաւ :

Այն ստեն կոմսը թեկըրը իրարու պլլած երկար ստեն այն
հալոցը գիտեց , ուր կը հալէին , կը ձուլուէին և ձև մը
կ'առնուին այն զազափարները , որոնք աշխարհս յուղելու
համար խռովայոյզ անդունդէն դուրս կը ցատկէին . և իւր
զօրաւոր նայուածքը այն Բարեւոնի վրայ լաւ մը յարելէն ետե՛

— Մե՛ծդ քաղաք , մբմօց աղօթք բնելու պէս գլուխը
խոնարհեցընելով և ձեռքը միացընելով , հազիւ թէ վեց ամիս
կայ որ ես քու դռներէդ ներս մտայ . Նախանձամութիւնը
կ'առաջնորդէր ինձ հոն , և ահա յաղթանակաւ զիս կը վե-
րագարծընէ . քու պաճուրդք մէջ իմ ներկայութեանս գաղտ-
նիքը միայն Աստուծոյ վստահեցայ , քանզի Աստուած միայն
կրցաւ իմ սրտիս խորը թափանցել , և Աստուած միայն գիտե-
տք ես առանց ռիսկալութեան և առանց դատողութեան , բայց
ոչ առանց վշտաց կը բաժնուիմ քեզմէ . Ան միայն գիտէ որ
իւր ինձի վստահացած զօրութիւնը ոչ ինձի համար և ոչ
սնտախ պատճառներու համար գործածեցի : Ո՛վ մեծդ քա-
ղաք , քու բարախող գրկացդ մէջ իմ փնտտածս գտայ , և շա-
րութիւնը երևան հանելու համար քու աղիքդ յուղեցի . հիմա
իմ գործս կատարեալ է և պաշտօնս վերջացած . այսու-
հետեւ ոչ ուրախութիւն կրնաս տալ ինձի և ոչ տրտմու-
թիւն . մնաս բարեաւ ուրեմն , Բարիք , մնաս բարեաւ — :

Գիշերային ողիի մը պէս իւր նայուածքը վերստին այն
լայնատարր դաշտին վրայ շրջեց , ետքը ձեռքը ճակատին տա-
նելով , վերստին իւր կառքը մտաւ , որ իւր ետեկն գոցուե-
ցաւ և բլուրին միւս կողմը աներևոյթ եղաւ փոշիի մրրիկ մը
և մեծ շառաչիւն մը հանելով :

Առանց խօսք մը խօսելու երկու մզոն յառաջացան:

Մորէլ կը մատածէր, և Մօնթէ-Քրիսթօ անոր կը նայէր:

— Մորէլ, ըսաւ կոմսը, արդեօք հետս գալերնուդ համար զղջացած էք:

— Այ, պարոն կոմս, քայք Բարիզէն բաժնուելուս համար:

— Եթէ կարճէի սր Բարիզ կենալով երջանիկ պիտի ըլլաք, Մորէլ, զձեզ հոն կը թողուի:

— Վալանթինի զերեզմանը Բարիզի մէջ է, և Բարիզէն բաժնուիլը երկրորդ անգամ դան կորսնցընել է:

— Մաքսիմիլիէն, ըսաւ կոմսը, մեր կորսնցուցած սիրելիները հողին մէջ չեն հանդիւր, այլ մեր սրտին մէջ կը թաղուին. և Աստուած ուղեց որ այսպէս ըլլայ, որպէս զի անոնք միշտ մեր հետը ըլլան: Ես այսպէս երկու բարեկամներունիմ, որոնք միշտ ինձի կ'ընկերանան. մէկը կենանք և միւսը խելք տուողն է: Այս երկուքին ալ պիտի սրտիս մէջ կենդանի կը մնայ. տարակուսանացս մէջ անոնց խորհուրդ կը հարցընեմ, և եթէ երբէք բարիք մը ըրի, անոնց խորհուրդովը բրած եմ: Չեր սրտի ձայնին հետ խորհրդակցեցէք, և հարցուցէք անգամ մը թէ միշտ այդպիսի տխուր գէմք մը ինձ ցուցընել պէտք էք:

— Բարեկամ, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, սրտիս ձայնը տխուր է, և թշուառութենէ զատ բան մը չխոստանար ինձի:

— Տկարամտաց յատուկ է ամեն բան մտթ կերպով տեսնել. մարդուս հողին իւր հորիզոնը կը կաղմէ. ձեր հողին տխուր է, և ան է ձեզ փոթորկայոյզ երկինք մը երեցընողը:

— Գուցէ ստոյգ ըլլայ այդ խօսքը —, ըսաւ Մաքսիմիլիէն և վերստին իւր մտածութեանց մէջ ընկղմեցաւ:

Ճանապարհորդութիւնը կոմսին կարողութեանց մէկն եղող հիանալի արագութեամբ կ'ըլլար. իրենց ճամբուն վրայ քաղաքները ստուերի պէս կ'անցնէին. ծառերը աշնան առաջին հողմերէն թօթափեալ հեքարձակ հսկաներու պէս իրենց դիմացը կ'ելնէին և իրենց մօտենալուս պէս արագութեամբ կը փախչէին:

Հեռուեալ առտու Շալոն հասան, ուր կոմսին շոգենաւ ը կ'ըստասէր. առանց վայրկեան մը կորսնցընելու՝ կառքը շոգենաւ փոխադրուեցաւ, և երկու ճանապարհորդները արդէն շոգենաւ մտեր էին:

Այս շոգենաւը ճանապարհորդութեան համար շինուած էր. հնգկիական մակոյկի մը կը նմանէր այն, որուն երկու անիւները երկու թևերու կը նմանէին, որոնցմով ճանապարհորդ թռչունի պէս ջութին երեսը սահելով կը յառաջանար:

Մորէլ իսկ այս արողընթաց ճամբորդութենէն գոզցես զուարճութիւն կ'ըզգար, և իւր մազերը շարժող հողմը կարծես թէ իւր ճակատին ամպերը կը փարատէր:

Իսկ կոմսը որչափ Բարիզէն կը հեռանար, նոյնչափ գրեթէ դերմարդկային զուարթութիւն մը կը շրջապատէր զինքը:

Իւր հայրենիքը դարձող աքսորեալի մը կը նմանէր:

Հատ չանցաւ՝ Մարսիլիա քաղաքը երևցաւ իւր սպիտակ շէնքովը, բարեխառն օդովն ու բազմամարդ բնակիչներովը, այն Մարսիլիան, որ Տիւրոսի և Կարդաքինէի կրասեր քոյրն էր, և որոնց յաջորդեց Միջերկրականին տիրելէն ետև, այն Մարսիլիան, որ որչափ ձերանայ, այնչափ կը նորոգի:

Երկուքնին ալ յիշողութիւննին արթնցընող տեսարաններունէին առջևնին, ինչպէս էին բոլորչի աշտարակը, Սէն-Նիքօլայի բերդը, Բիւժէի խորհրդատունը, ազիւսներով յատակեալ նաւամատոյցները, ուր երկուքնին ալ իրենց մանկութեան մէջ խաղացեր էին:

Ուստի միաբան հաւանութեամբ երկուքնին ալ Քանըպիէրի առջև կեցան:

Նոյն միջոցին նաև մը ճամբայ կ'ելնէր դէպ 'ի Ալճէրիա երթալու:

Անոր յարկին վրայ խոնուած ճանապարհորդները, անոնց բեռերը, ազգականաց և բարեկամաց բազմութիւնը, որոնք իրարու հրաժարական ողջոյննին կու տային, կը պոռային և կու լային, և ամեն օր այս տեսարաններուն ներկայ գտնուող

նեբուն անդամ որտաշարժ երեցող այս տեսարանը շիրջան Մաքսիմիլիէնի ազդեցութիւն մը ընել. քանզի երիտասարդին ոտքը նաւամատոյցին լայն սալաքարերուն վրայ կոխելուն պէս՝ ուրիշ մտածութիւն մը իւր մտքը զրաւեր էր :

— Ահա, ըսաւ Մորէլ Մօնթէ — քրիսթոյի թեկն բոնելով, Փարսանին նաւահանդիստը մտնելու ատեն հայրս այս տեղս կեցած էր. մահուանէ և յաւսահաստութենէ ազատած ձեր մարդը այս տեղս իմ բազկացս մէջ նետուեցաւ. երեսիս վրայ անոր արտասուաց ազդեցութիւնը դեռ կ'ըզզամ, և մինակ ինքը չէր լար, այլ շատ մարդիկ զմեզ տեսնելով կու լային — :

Մօնթէ — քրիսթօ ժպեցաւ :

— Ես ալ հոն էի —, ըսաւ կոմսը փողոցի մը անկիւնը Մորէլին ցուցնելով :

Այս խօսքը ըսելու ատեն և կոմսին ցուցուցած ուղղութեամբը վշտալի հեծութեան ձայն մը լսուեցաւ և կին մը տեսան, որ ճամբայ ելնող նաւուն ճանապարհորդներէն մէկուն նշան կ'ընէր :

Այս կինը քողով ծածկուած էր :

Մօնթէ — քրիսթօ այնպիսի այլայլութեամբ իւր աչերը անոր վրայ յարեց, որ Մորէլ դիւրութեամբ պիտի կրնար դիտել զինքը, եթէ կոմսին հակառակ՝ իւր նայուածքը նաւուն յարած չըլլար :

— Ո՛վ Տէր Աստուած, զոչեց Մորէլ, ոչ, շեմ սխալիւր, այն գլխարկովը ողջունող և միազդեատ հաղնող երիտասարդը Ալպէր ար Մորսէրֆն է — :

— Այո՛, ըսաւ Մօնթէ — քրիսթօ, ես ալ ճանչցայ զան :

— Ի՛նչպէս, դուք հակառակ կողմը կը նայէիք — :

Կոմսը ժպտեցաւ, ինչպէս որ կ'ընէր երբ չէր ուզեր պատասխանել :

Եւ իւր նայուածքը վերստին այն քողարկեալ կնոջ վրայ դարձուց, որ փողոցին անկիւնը աներեւոյթ եղաւ :

Այն տունն Գորէլին դարձաւ :

— Սիրելիք իմ, ըսաւ Մաքսիմիլիէնին, այս երկրին մէջ բնելու գործ մը ունիք :

— Հօրս գերեզմանին վրայ լալու սխտի երթամ, պատասխանեց Գորէլ ցած ձայնով :

— Շատ աղէկ, դացէք և հոն սպասեցէք ինձի, ես կու գամ զձեզ կը գանեմ :

— Ինձմէ կը բաժնուիք :

— Այո . . . ես ալ բարեպաշտ այցելութիւն մը ունիմ բնելու — :

Գորէլ կոմսին իրենն երկնցուցած ձեռքը բռնեց, և գլխի այնպիսի շարժումով մը, որուն տխրութիւնը յայտնելու անկարելի էր, կոմսէն բաժնուեցաւ և քաղաքին արևելեան կողմը ուղղեցաւ :

Մօնթէ-Քրիսթօ թողուց որ Մաքսիմիլիէն հեռանայ և նոյն տեղը կեցաւ մինչև որ երիտասարդը աներևոյթ եղաւ. ետքը դէպ 'ի Մէլլանի Ծառուղիները դնաց այն անակը մտնելու համար, զոր մեր ընթերցողները ճանցած են վիպասանութեանս սկիզբները :

Այս տունը տակաւին թմբիներու մեծ ծառուղիին ստուերին տակն էր, որ անգործ Մաքսիլիացոց շրջագայելու կը ծառայէ : Ծերութենէ սեցած և սկարացած որթի լճագարձակ ոտները Հարաւային տաք արեւէն դեղնած սպտը կը ծածկէին :

Ոտից շփուելէն մաշուած երկու քարէ աստիճաններով տան մէջ կը մտնուէր. դուռը երեք աստիճաններով շինուած էր, որոնք թէև իրարմէ բաժնուած՝ բայց ամենեին սոսինձ և ներկ տեսած չէին, և համբերութեամբ խոնարութեան կ'ըստասէին որ զիրենք իրարու մտեցրնէ :

Այս տունը, որ իւր հնութեան մէջ սիրուն և թշուառ երևոյթի մէջ զուարթ կ'երևէր, ժամանակաւ նոյն Տանթէսի հօրը բնակած տունն էր :

Միայն թէ ծերունին վերնայարկը կը բնակէր և կոմսը ամբողջ տունը Մէրսէտէսի յանձնեց էր :

Երկար քողով կինը մեկնող նաւէն բաժնուելէն ետև այս տան մէջ մտնելով՝ դուռը գոցեր էր ճիշդ այն միջոցին որ Մօնթէ-Քրիսթօ նոյն փողոցին անկիւնը երևցեր էր, այնպէս որ կոմսը հազիւ թէ զան տեսեր էր:

Մանդուխին մաշուած ոտքերը երկար ժամանակէ 'ի վեր իրեն ծանօթ էին:

Աղէկ գիտէր թէ այն հին դուռը ինչպէս կը բացուէր, քանզի լայն գլխով բևեռ մը անոր ներքին փակաղակը կը վերցընէր:

Աւտար բարեկամի մը կամ տանտիրոջ մը պէս առանց դուռը զարնելու և առանց իմաց տալու ներս մտաւ:

Ազիւանելով յատակուած բակի մը ծայրը փոքր պարտէզ մը կար, ուր արևը բոլոր ջերմութեամբն ու լուսովը կը թափանցէր:

Այս պարտիզին մէջ այն նշանակուած տեղը Մէրսէտէս գտեր էր այն գումարը, որուն հոն պահուիլը կոմսը աշնուամտութեամբ քսան և չորս տարի առաջ կը համարէր:

Փողոցի դուռէն այս պարտիզին առաջին ծածկերը կ'երևէին:

Գրան սեմնոց վրայ հասնելով՝ Մօնթէ-Քրիսթօ հեծկլտանքի նման հառաչանք մը լսեց. այս հառաչանքը իւր նայուածքը առաջնորդեց, և Ախրզինիայի ծիրանեղոյն երկար ծաղիկներով և խիտ տերևներով յասփիկի հովանոցի մը տակը Մէրսէտէսը տեսաւ, որ նստած և գլուխը կախած կու լար:

Երեսին վրայէն քողը հասնել էր և դէմքը երկու ձեռացը մէջ պահած ազատութեամբ դուրս կը թափէր իւր հառաչանքներն ու հեծկլտանքները, զորոնք իւր որդւոյն ներկայութիւնը երկար ատեն իւր սրտին մէջ արգիլէր էր:

Մօնթէ-Քրիսթօ քանի մը քայլ յառաջ գնաց. աւազին վրայ իւր ոտից ձայնէն Մէրսէտէս գլուխը վերցուց և իւր առջին մարդ մը տեսնելով սոսկումի ձայն մը հանեց:

— Տիկին, ըսաւ կոմսը, ստոյգ է որ այսուհետև չեմ կրնար զձեզ երջանիկ ընել, բայց կրնամ մոխթարել զձեզ:

բարեկամի մը կողմանէ եկած այս միտմարութիւնը կը բարեհաճիք ընդունելու :

— Սառուղի խիստ թշուառ եմ ես , պատասխանեց Մէրսէտէս , և աշխարհիս մէջ առանձին մնայի . . . Միայն զաւակ մը ունէի , ան ալ բաժնուեցաւ ինձմէ :

— Շատ աղէկ բրաւ , տիկին , կրկնեց կոմօր , և ձեր զաւակը ազնիւ սիրտ մը ունի եղեր . քանզի հասկըցաւ անշուշտ որ ամեն մարդ պարտք մը ունի իւր հայրենեացը . ու մանք իրենց տաղանգը , ու մանք իրենց ճարտարութիւնը , ու մանք իրենց հսկողութիւնը և այլք իրենց արիւնը հայրենեաց պարտաւոր են : Չեր քովը մնալով իւր կեանքը անօգուտ աեղը պիտի անցընէր . անշուշտ պիտի չկրնար ձեր վըշտաց սովորիլ , և վատասիրտ մէկը պիտի ըլլար . բայց հիմա աղէտից դէմ կռուելով , իւր ձախորդութիւնը երջանկութեան պիտի փոխէ , ու մեծ և զօրաւոր պիտի ըլլայ : Թողուցէք որ երկուքնուդ ալ ապագան վերահաստատէ , տիկին , և կը համարձակիմ խոստանալ ձեզ որ ձեր զաւակը ապահով պաշտպանութեան տակ կը գտնուի :

— Ա՛հ , ըսաւ ողորմելի կինը տխրութեամբ զուխը շարժելով , ես պիտի չկրնամ վայելել այն երջանկութիւնը , որուն վրայ դուք կը խօսէք , և զոր բոլոր սրտովս կը խնդրեմ Աստուծմէ որ անոր շնորհէ : Այնպիսի յուսահատութեան մէջ կը գտնուիմ որ կարծեմ թէ գերեզմանիս մօտեցած եմ : Աղէկ բրիք , պարոն , որ զիս մօտեցուցիք այն տեղին , ուր ես ժամանակաւ այնչափ երջանիկ էի : Մարդս պէտք է որ իւր երջանիկ եղած տեղը մնանի :

— Ափսո՛ս , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , ձեր ամեն խօսքերը , տիկին , իմ սիրտս դառնութեամբ կը լեցընեն և կ'այրեն , մանաւանդ զիս ատելու իրաւունք ունենալնուդ համար . ձեր ամեն աղէտից պատճառը ես եմ . փոխանակ զիս մեղադրելու ինչու չէք ցաւիր վրաս , այն ատեն զիս աւելի ողորմելի պիտի ընէիք . . . :

— Ե՞ս զձեզ ատեմ՝ և մեղադրեմ, Էտմօն. . . : Իմ զաւ-
կիս կեանքը ազատող մարդը ատեմ և մեղադրեմ, քանզի ան-
շուշտ ձեր ազգատալի և մահացու դիտաւորութիւնը սպաննել
էր Պ. ար Մորսէրֆի այն զաւակը, որով ինքը կը պար-
ծէր, այնպէս չէ՛: Ո՛հ, երեսս նայեցէք, և անոր վրայ յան-
դիմանութեան մը երևոյթը շուննալս պիտի տեսնէք — :

Կոմսը իւր աչերը վերցուց և Մէրսէտէսին նայեցաւ, որ
կիսով չափ ոտք ելած իւր ձեռները դէպ՛ի անոր երկնցուց :

— Ո՛հ, երեսս նայեցէք, շարունակեց Մէրսէտէս տխրալի
զղացմամբ մը. աչացս հուրը մարած է այսօր, և շխաղտեր
ձեր աչերը. անցան այն ժամանակները որ Էտմօն Տանթէ-
սիս յարեւելու կու դայի այս տան վերնայարկը, ուր իւր ձեռ
հայրը կը բնակէր. . . : Այն ժամանակէն՝ ի վեր սրչափ թախ-
ծալի օրեր անցան, որոնք իմ և այն ժամանակին մէջ ան-
գունդ մը բացին: Ե՞ս զձեզ մեղադրեմ, Էտմօն, ե՞ս զձեզ
ատեմ, սիրելիս, ո՛հ, ոչ, ես ինքզինքս կը մեղադրեմ և կ'ա-
տեմ: Ո՛հ, ինչ թշուառ մ'եմ եղեր ես, գուցե Մէրսէտէս
ձեռները միացընելով և աչերը դէպ՛ի երկինք վերցընելով,
և դեռ անպատիժ մնացեր եմ. . . : Հրեշտակաց յատուկ եզող
երեք երջանկութիւնները, այսինքն հաւատք, անմեղութիւն և
սէր ունէի, և ինչ թշուառ մ'եմ եղեր ես որ Աստուծոյ
վրայ տարակուսեցայ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ քայլ մը մօտեցաւ, և լուսթեամբ իւր
ձեռքը անոր երկնցուց :

— Ոչ, ըսաւ Մէրսէտէս կամաց մը իւր ձեռքը քաշելով,
ոչ, սիրելիս, մի գպշիք ինձի: Գուրք խնայեցիք իմ անձիս,
թէև ձեր պատժածներուն մէջ ամենէն յանցաւորը ես էի:
Ուրիշները ատելութեամբ, հարստանալու փափաքով կամ ե-
տելութեամբ յանցաւոր եղան, իսկ ես վատութեամբ, Անունք
փափաք մը ունէին, բայց ես երկիւղ մը:

« Ոչ, ձեռքս մի սեղմէք, Էտմօն. կ'ըզգամ որ սիրալիր
խօսք մը կը մտածէք, բայց մի ըսէք ինձի, ուրիշի համար

պահեցէք զայն . այսուհետեւ արժանի չեմ ես : Տեսէք . . . (Մէրսէտէս իւր երեսը բոլորովին բացաւ), տեսէք, ինչպէս թշուառութիւնը մազերս մոխրագոյն բրաւ . աչերս այնչափ արտասուք թափեցին, որ մանիշակագոյն երակներով շրջանակուած են, և ճակատս խորշումած է :

« Ընդ հակառակն դուք, Էտմօն, միշտ առողջ, միշտ դեղեցիկ և միշտ վեհ էք : Ասան զի դուք հաւատք և ոյժ ունէիք, քանզի դուք Աստուծոյ վստահեցաք, և Աստուած պաշտպանեց զձեզ . սակայն ես վատութիւն ըրի և ուրացայ զան, ու Աստուած թողուց զիս, և այս վիճակիս մէջ ինկայ — »

Մէրսէտէսի արտասուքը սկսան յորդութեամբ հոսիլ :

Իւր սիրար տխուր յիշատակներով կը ճճուէր :

Կօնթէ - Քրիսթօ անոր ձեռքը բռնեց և ակնածանօք համբուրեց . բայց Մէրսէտէս զգաց որ սուրբի մը արձանին մարմարեայ ձեռքը համբուրելու պէս կոմսին այս համբոյրը ցուրտ էր :

— Այնպիսի նախասահմանեալ կեանքեր կան, շարունակեց Մէրսէտէս, որոնց մէջ մարդս անդամ մը սխալելով իւր բոլոր ազագան կը խանդարէ : Չձեզ մեռեալ կը կարծէի, ես ալ պէտք էի մեռնիլ . քանզի ինչ բանի ծառայեց սրտիս մէջ մշտնջենապէս ձեր սուղը կրելու, եթէ ոչ երեսուն և ինը տարեկան հասակիս մէջ յիսուն տարեկան կնոջ նմանիլ :

« Ինչ բանի ծառայեց որ միայն ես զձեզ ճանչցայ ու իմ զաւակս միայն ազատեցի . պէտք չէի՝ միանգամայն ազատել այն անձը, որ՝ որչափ և յանցաւոր ըլլար, իմ ամուսինս էր : Այսու ամենայնիւ թողուցի որ մեռնի . ինչ կ'ըսեմ, ո՞վ Աստուած իմ, իմ վատ անողոյսութեամբս և իմ թշնամանօքս անոր մահուան օգնեցի, չյիշելով և չուզելով իսկ յիշել որ ինձի համար այն երգմնազանցութիւնն ու մատնութիւնը ըրած է :

« Աւերջապէս ինչ բանի կը ծառայէ մինչև հոս իմ զաւակիս ընկերանալս, երբ անորմէ կը բաժնուիմ, երբ կը թու-

դու՛մ զան որ առանձին մեկնի, և երբ այն Եփրեկէին կիզիչ երկրին կը յանձնեմ զան:

«Ո՛հ, կը կրկնեմ, որչափ վատասիրտ եմ եղեր ես, որ իմ սէրս ուրացայ և ուրացողայ պէս՝ զիս շրջապատողներուն թշուառութեան պատճառ կ'ըլլամ:

— Աչ, Մէքսէտէս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, ոչ. ձեր վրայ ունեցած դէշ դաղափարնիդ ուղղեցէք: Պուք ազնիւ և սուրբ կին մ'էք, ու ձեր վիշտովը իմ զէնքս խորտակեցիք. սակայն Աստուած, որ աներևութապէս կը պաշտպանէր զիս, չուզեց որ արձակած շանթս կեցընեմ: Ո՛հ, կ'երգնում այն Աստուծոյ առջև, որուն ստից տակը տասը տարիէ 'ի վեր ամեն օր երկրպագութիւն կ'ընեմ, որ իմ կեանքս ձեզի համար զօհեցի, և իմ կենացս հետ անոր շղթայեալ խորհուրդներս ալ միատեղ: Սակայն պարծանօք կ'ըսեմ, Մէքսէտէս, որ Աստուած ինձի հետ էր, և ուզեց որ ապրիմ:

«Քննեցէք անցեալս, քննեցէք ներկաս, ու ջանացէք ապագաս դուշակելու, և անսէք թէ ինչպէս Աստուած ամեն բանի մէջ օղնեց ինձի. կենացս անաջին մասին մէջ ահռելի թշուառութիւններ, անտանելի տառապանքներ կրեցի, սիրելիներս զիս թողո՞ցին, և անձանթներէ հալածուեցայ. բայց դերութենէ, առանձնութենէ և թշուառութենէ ետքը՝ յանկարծ ազատութեան, և այնպիսի փառաւոր, հիանալի և անսահման հարստութեան մէջ դառնուեցայ, որ սկսայ մասձեւ թէ Աստուած է զանոնք ինձի զրկողը որպէս զի իմ խորհուրդներս 'ի գործ դնեմ:

«Այն ժամանակէն ինձ այնպէս երեցաւ թէ այս հարստութիւնը նուիրական պարսք մը կը դնէր վրաս, և այն ժամանակէն 'ի վեր ամենև ին մտքէս անդամ չանցաւ այն կեանքը վարել, որուն քողորութիւնը դուք վայելեցիք. ժամ մը անդամ հանդատութիւն չունեցայ, անիծեալ քաղաքները այրելու համար երկնից երեսը շրջող հրային ամպերուն պէս մղուած կը կարծէի ինքզինքս:

« Աւանդաւոր ճամբորդութեան մը համար պատրաստուող քաղաքախնդիր նաւաստաններու պէս, իմ պարէնս կը պատրաստէի, զէնքերս կը լեցընէի, յարձակման և պաշտպանութեան միջոցները ձեռք կը բերէի. մարմինս ամենախիստ աշխատութեանց, սիրտս ամենէն դառն ազէտից, բազուկս ըսպաննելու, աչքերս լնուառներ տեսնելու, բերանս ամենէն սոսկալի տեսարաններուն մէջ ժպտելու սովորեցուցի: Թամանակաւ որչափ և բարեսիրտ, բարեմիտ և մոռացկոտ որ էի, նոյնչափ քինախնդիր, կեղծաւոր, չարասիրտ և կամ թէ ըսեմ նոյնչափ անկարեկիր եղայ խուլ և կոյր բազմին պէս:

« Այն ատեն առջիս բացուած ասպարէզին մէջ նետուեցայ, անջրպետը անցայ, և նպատակիս հասայ. վա՛յ անոնց, որոնց ճամբուս վրայ պատահեցայ:

— Բաւական է, ըսաւ Մէրսէտէս, բաւական է, Էտմոն. հաւատացէք որ զձեզ ճանչնալու միայն կարող եղողը՝ ձեր միտքը նոյնպէս ինքը միայն կրցաւ հասկընալ: Եթէ ձեր ճամբուն վրայ այդ զձեզ ճանչցող և ձեր միտքը հասկըցող անձին հանդիպէիք, և ապակիի պէս զան փշրէիք, այն անձը պիտի հիանար ձեր վրայ, Էտմոն: Ինչպէս որ իմ ու անցեալիս մէջ վիճ մը կայ, նոյնպէս վիճ մը կայ ձեր և ուրիշ մարդոց մէջ, և ոչ սակաւ տրտմութեամբ այս բաղդատութիւնը կ'ընեմ. քանզի աշխարհի մէջ բան մը չկայ որ ձեզմէ նախամեծար ըլլայ, բան մը չկայ որ ձեզ նմանի: Հիմա մեաք բարեաւ ըսէք ինձի, Էտմոն և իրարմէ բաժնուինք:

— Չեզմէ բաժնուելէս առաջ՝ ըսէք, Մէրսէտէս, ինչ կը խնդրէք, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Միայն կը փափաքեիմ, Էտմոն, որ զուակս երջանիկ ըլլայ:

— Աղօթք ըրէք Աստուծոյ, որմէ կախեալ է ամեն մարդոց կեանքը, որ զան կենդանի պահէ, մնացեալը ես կը հոգամ:

— Հնորհակալ եմ, Էտմոն:

— Բայց դո՛ւք, Մէրսէտէս:

— Ես բանի մը պէտք չունիմ, երկու գերեզմաններու մէջ կ'ապրիմ, որոց մէկը Էտմոն Տանթէսինն է, զոր այնչափ կը սիրէի և երկար ատենէ 'ի վեր մնած է: Այս խօսքը թառամեալ շրթանցս ալ չվայլեր, բայց անոր յիշատակը տակաւին սրտիս մէջն է, և աշխարհիս մէջ բան մը չկայ որ զայն սրտէս հասնել կարենայ: Միւս գերեզմանը այն անձինն է, զոր Էտմոն Տանթէս սպաննեց, այս սպանութեան համար չեմ մեղադրեր զինքը, բայց մեռեալին համար պէտք եմ աղօթք ընել:

— Երջանիկ պիտի ըլլայ ձեր զաւակը, աիկին, կրկնեց կոմսը:

— Այն ատեն ես ալ չափազանց երջանիկ պիտի ըլլամ:

— Բայց . . . վերջապէս . . . ինչ պիտի ընէք —:

Մէքսէտէս ախրութեամբ ժպտեցաւ:

— Ձեզի բսմ թէ այս քաղաքիս մէջ առջի Մէքսէտէսին պէս, այսինքն աշխատելով պիտի ապրիմ, պիտի չհաւատար. աղօթելէ զատ բան մը չեմ գիտեր, աշխատելու ալ պէտք չունիմ, քանզի ձեր պահած փոքր դանձը նոյն ձեր նշանակած տեղը գտնուեցաւ. ամեն մարդ պիտի ուզէ գիտնալ թէ ո՞վ եմ ես, ու պիտի հարցնէ թէ ինչ կ'ընեմ, բայց պիտի չկրնայ գիտնալ թէ ինչպէս կ'ապրիմ. Աստուծոյ, ձեր ու իմ գիտնալու բանս է այս:

— Մէքսէտէս, ըսաւ կոմսը, չեմ մեղադրեր զձեզ, բայց ձեր զոհողութեան չափը անցուցիք Պ. ար Մորսէրֆի բոլոր հարստութիւնը մերժելով, որուն կէսը ձեր խնայողութեանը և հսկողութեանը համար իրաւամբ ձեզի կը վերաբերէր:

— Ձեր առաջարկելիքը կը գուշակեմ. բայց չեմ կրնար ընդունիլ, Էտմոն. զաւակս պիտի չնեղէ ինձի:

— Աւստի ես ալ Պ. Ալպէր ար Մորսէրֆին հաճելի չեղած բան մը ընելէն պիտի զգուշանամ: Անոր գիտաւորութիւնները կ'իմանամ և ըստ այնմ 'ի դորժ կը դնեմ: Բայց եթէ իմ ընելու դորժիս հաւանութիւն տայ, առանց դժկամակութիւն ցուցնելու պիտի ընդունիք:

— Գիտէր, Կամօն, որ այսուհետեւ կենդանի արարած մը չեմ ես. թէ ինչ պիտի ըլլամ և ինչ պիտի ընեմ, չեմ գիտեր: Գլուխս եկած դժբաղդութիւնները այն աստիճան շփոթեցին զիս, որ կամքս անգամ կորսնցուցած եմ. արծիւին մագիլներուն մէջ եղող ճնճղուկի մը նման բազդին ձեռքը կը գանուիմ: Աստուած չուզեր որ մեռնիմ, քանզի կենդանի կը թողու զիս. եթէ ինչ օղնութիւն մը զրկէ, անոր կամքը պիտի օրհնեմ, և պիտի ընդունիմ զայն:

— Զգուշացիք, տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, զԱստուած այդպէս չեն պաշտեր: Աստուած կ'ուզէ որ իւր միտքը հասկընանք և այնպէս իւր զօրութիւնը փորձենք. սհա այս պատճառաւ է որ մեզ անձնիշխանութիւն տուած է:

— Ա՛հ, այդպէս մի խօսիք ինձի, գոչեց Մէրսէտէս. եթէ կարձէի որ Աստուած անձնիշխանութիւն տուած է ինձի, գիւրութեամբ յուսահատութենէ կ'ազատէի —:

Մօնթէ-Քրիսթօ կ'նոջ անպայման վիշտէն ընկճեալ՝ սաղաւ ինչ գունատեցաւ և գլուխը խոնարհեցուց:

— Ձէք հաճիր վերստին տեսնուինք ըսելու, ըսաւ կոմսը իւր ձեռքը անոր երկնցընելով:

— Անշուշտ նորէն պիտի տեսնուինք, պատասխանեց Մէրսէտէս հանդիսաւոր կերպով երկինքը ցուցընելով. կ'ուզեմ փորձով ցուցընել ձեզ որ տակաւին յոյսս կարած չեմ —:

Եւ իւր գողգոջուն ձեռքը կոմսին ձեռքը բռնելէն ետեւ՝ սանդուխին մէջ նետուեցաւ և կոմսին աօջեէն աներևոյթ եղաւ:

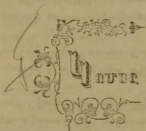
Այն ատեն Մօնթէ-Քրիսթօ կամաց մը գոնէն գուրս ելաւ և դէպ 'ի նաւահանդիսոր դնաց:

Բայց Մէրսէտէս անոր հեռանալը չտեսաւ, թէ և ծերունի Տանթէսին փոքր սենեկին պատուհանը կը գանուէր. իւր աչքերը բնագործակ ծովին վրայ շրջելով՝ իւր գլուակը տանդոնաւը կը փնտռէր:

Ստոյգ է որ իւր ձայնը ակամայ կը մրմնար. — Կամօն, Կամօն, Կամօն —:

ՔՂՈՐԵ ԵՊՔ

ԸՆՏԵՆԸ

ԿՈՒՄ

վերաորեալ սրտիւ մեկնեց էր այն տունէն, ուր Սէրսէական թաղուցեր էր հաւանականաբար մէկ մ'ալ զան շահանելու համար:

Փոքր Էտաւարի մահուանէն ետքը Կոնթէ-Քէթիսթոյի սիրտը մեծ փոփոխութիւն մը կրեց էր, Հեռաւոր և դժուարին ճամբաներով վրէժխնդրութեան գողաթիւղ հասնելով, լեքան միւս կողմը տարակուսանայ անդունդը տեսեր էր:

Բայ յայտմանէ՝ Սէրսէական հետըրած խօսակցութիւնը իւր սրտին մէջ այնչափ յիշատակներ արթնցուցեր էր, որոնց վրայ պէտք էր երկար մտածել, բայց կոմսին բնութիւնն ունեցող մարդ մը չէր կրնար երկար ատեն մեղամաղձութեան մէջ մնալ, որ գոհհիկ մտքերու կրնայ միաս մը շարժաւ, ուր յայտնի տարօրինակութիւն մը տալով անոնց, բայց բարձր մտքերու մահ կը պատճառէ:

Կոմսը կը մտածէր թէ ինքզինքը մեղագրելու համար պէտք էր որ իւր հաշուոց մէջ սխալմունք մը սպրդած ըլլար:

— Անցեալը դէշ կը նկատեմ, կ'ըսէր, և չեմ կրնար այսպէս խարուիլ: Ի՛նչ, միթէ նպատակս անխորհունդ նպատակ մ'էր, միթէ տասը տարիէ 'ի վեր բռնած ճամբաս կեղծ էր, և միթէ ժամ մը բաւական չէր ճարտարպետին ապացուցանելու համար թէ իւր բռնած յուսալիւր գործը՝ Եթէ ոչ անկարելի՝ գոնէ ուղիղ չէր:

« ԲՆ , չեմ ուզեր այսպիսի դաղափաբի մը վրայ կենալ , որ կրնայ խենթեցընել զիս :

« Այս խորհրդածութեանս մէջ կը տեսնեմ որ անցեալին բուն յարգը աղէկ չեմ ճանչցած , վասն զի այն անցեալը հորիզոնին միւս ծայրը կը տեսնեմ վերստին :

« Իրօք ժամանակը որչափ յատանայ , այնչափ անցեալը կ'անհետի՝ ճանապարհորդի մը իւր ետին թողուցած դաշտերուն նման :

« Երազի մէջ վերաւորեալ մարդոց պատահածը ինձ ալ կը պատահի , անոնք իրենց վէրքը կը տեսնեն և կ'ըզզան , բայց երբ ընդունելին չեն յիշեր :

« Աղէ , ս'վ մարդ վերածնեալ , հարուստ անօրինակ , քնացող զարթուցեալ , դանդաշող զօրաւոր և միլիոնատէր անյազմելի , վայրկեան մը թշուառ և սովալլուկ կենաց աղէտալի պատկերը կրէ , անցիր վերստին այն ճամբաներէն , ուր ճակատադիրը զքեզ մղեց , ուր թշուառութիւնը զքեզ տարաւ , ուր յուսահատութիւնը զքեզ ընդունեց . ադամանդները , ոսկին ու երջանկութիւնը խիտա կը փայլին այսօր այն հայելիին սպակին բուն վրայ , որու մէջ Մօնթէ-Քրիսթօ զՏանթէսը կը տեսնէ . պահէ այն ադամանդները , ջնջէ այն ոսկին , նսեմացուր այն փառքերը , և զնա իբր հարուստ՝ աղքատը զաիր , իբր ազա՝ բանտարկեալը տես և իբր կենդանացեալ՝ զիակը զիակէ — :

Այս խօսքերը ըսելով Մօնթէ-Քրիսթօ Քէսըրի փողոցը զարկաւ :

Նոյն փողոցն էր այն , ուրկից քսան և չորս տարի առաջ մունջ և գիշերային պահապանաց խումբ մը զինքը տարեր էին :

Այն զուարթ և բազմամարդ սուները նոյն գիշերը ախար , անձայն և փակուած էին :

— Այսու ամենայնիւ ասոնք նոյն այն տուներն են , մերմնաց Մօնթէ-Քրիսթօ . միայն թէ այն տանն գիշեր էր , և այսօր պայծառ ցորեկ է . ամեն բան այսպէս պայծառ և զուարթ երևցընողը արևն է — :

Սէն-Լորան փողոցէն նաւամատոյցը իջաւ, և դէպ 'ի Օտա-
րահամարը յառաջացաւ. իւր բանտարկութեան իրիկունը
նաւահանդատին այս կողմն զինքը նաւակը մտցուցեր էին:

Կտակ հովանոցով շրջագայութեան նաւակ մը նոյն մի-
ջոցին անկէ կ'անցնէր:

Մօնթէ-Քրիսթօ նաւավարը կանչեց, որ առատաձեռն օտա-
րական մը գուշակող նաւավարաց արտօրնօքը իսկոյն դէպ 'ի
կոմսը թիավարեց:

Օգը զեղեցիկ էր և նաւադնայութիւնը զուարճալի:

Երևը հորիզոնին վրայէն ալեաց մէջ կ'իջնէր, որոնք ա-
նոր բոցերէն գոզցես պիտի այրէին:

Հայելիի պէս միացած ծովը տեղ տեղ վէտ վէտ կ'ըլլար
ձուկերու ոսախններէն, որոնք պահուած թշնամիէ մը հա-
լածուելով՝ ջուրէն դուրս կը ցատկէին ուրիշ տարրի մէջ ի-
րենց ազատութիւնը գտնելու համար:

Վերջապէս հորիզոնին վրայ սպիտակ և վայելուչ որորնե-
րու պէս դէպ 'ի Մարթիի գացող որսորդաց մակոյկներուն,
կամ Քորսիոյ և կամ Սպանիոյ համար բեռնաւորեալ վա-
ճառականի նաւերուն անցնելը կը տեսնէին:

Այս պայծառ երկնից, շնորհալի շրջաններ ընող այս մա-
կոյկներուն, և ծովին մակերևոյթը ոսկեգոյն երեցընող ա-
րևուն զուարճութիւնը վայելելու տեղ՝ կոմսը իւր վերար-
կուին մէջ փաթթուած՝ քսան և չորս տարի առաջ իւր սոս-
կալի ճամբորդութեան մանրամասն պարադաները մի առ մի
իւր մտքը կը բերէր. Քաթալանի մէջ վառ մեացած միակ
լոյսը, Իֆ գլեակին երևոյթը, որ ուր տաքութիւն իրեն կ'ի-
մացընէր, ծովը նետուիլ ուզած ատենը զինակիրներուն
հետ բրած միջումը, անոնցմէ յաղթուելով իւր յուսահատու-
թիւնը և ատրճանակնուն բունին ծայրը ստամ օղակի նման
իւր քունքին կոթնցընելին ստեղծմով կը յիշէր:

Ամառուան շրջած այն ազրիւրներուն պէս, որոնք աչնան
դումարուած ամոգերէն սակաւ առ սակաւ կը խոնարան և

կ'ըսկսին կաթիլ առ կաթիլ բղխիլ, Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսն ալ սակաւ առ սակաւ զոսոյ իւր կուրծքին մէջ ցամքած այն հին լիզիկն կաթիլ առ կաթիլ բղխիլը, որ ժամանակաւ Կոմսն Տանթէսի սրտին մէջ յորդեր էր:

Իրեն համար ոչ երկինքը պայծաս կ'երևէր, ոչ մակոյկները շնորհալի և ոչ արևը շքեղ. այլ երկինքը սգալի քողով ծածկուեցաւ և ԻՖ գղեակ կոչուած սևադէմ հսկային երևոյթը յանկարծ մահացու թշնամիի մը ուրուականին երևոյթին նման իւր բոլոր մարմինը սարսոացուց:

Նաւակը ԻՖ գղեակին առջև հասեր էր:

Կոմսը բնազդամբ մինչև նաւակին ծայրը քաշուեցաւ:

Նաւավարը իւր խիստ քաղցր ձայնովը պարսոպ տեղը կ'ըսէր անոր.

— Հասանք, պարոն —:

Մօնթէ-Քրիսթօ յիշեց որ այս նոյն տեղը և նոյն ժայտին վրայ պահապանները բռնութեամբ զինքը դուրս հաներ էին և սուրին մը ծայրը իւր կողերուն խթելով՝ սախակեր էին զինքը որ այն սանդուխէն վեր ելնէ:

Ժամանակաւ ճամբան խիստ երկար երեցեր էր Տանթէսին. բայց այս անգամ Մօնթէ-Քրիսթոյի շատ կարճ երևցաւ. թիակին առն մէկ հարուածը ծովուն խոնաւ փոշին հետ անհամար խորհուրդներ և յիշատակներ ցայտեցուցեր էր իւր մտքէն:

Յուլիսի Յեղաշրջումն 'ի վեր ԻՖ գղեակին մէջ բանտարկեալ չէր մնացեր. պահապանները միայն մաքսանեղութիւնը արդիւնլու համար հոն կը կենային. դոնապան մը դրան առջև հետաքրքիր այցելուներու կ'ըստպատէր, որ հետաքրքրութեան յիշատակարան դարձող այս ահառ թ բանտարանը անոնց ցուցնէ:

Թէպէտ այս առն տեղեկութիւնները իրեն տուին, սակայն երբ կոմսը գմբէթին տակը մտաւ, երբ մութ սանդուխէն վար իջաւ, երբ զինքը ստորերկրեայ բանտերը օտրին, զորոնք

տե՛սնե՛լ ուզե՛ր էր, շուրտ դեղնութիւն մը իւր ճակատը պատեց, որուն ստոած քրտինքը մինչև իւր սիրտը յորդեց:

Ամսը հարցուց թէ արդեօք թաղաւորութեան Աւբազաստատութեան ժամանակին հին բանտապահներէն Քեացող կա՞ր, տանքնն ալ կամ պաշտօնէ քաշուած էին և կամ ուրիշ պաշտօնի մէջ մտած էին:

Զինքը պաշտօնընող դոնապանը 1830էն 'ի վեր հոն կը դա՛նուէր:

Իւր բուն ստորերկրեայ բանտը տարաւ զինքը:

Ամսը վերստին տեսաւ իւր բանտին օգամուտ նեղ պատուհանէն ներս թափանցող տոզոյն լոյսը, անկողինը եղած տեղը, զոր այն ժամանակէն վերցուցեր էին, և անկողնոյն ետին արքայ Փարիսյի բացած ծակը, որ թէպէտ խցեր էին, բայց հոն դրուած նոր քարերէն տակաւին յայտնի էր:

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ռախցոյ խորսնչուցիք էր, անյե՛նարան փայտեայ աթոռ մը տտաւ և նստաւ:

— Միրասոյի բանտարկութենէն զատ այս զղեակին վրայ ուրիշ պատմութիւն մը կը պատմուի՛, հարցուց կոմսը, աւանդական պատմութիւն մը կա՞յ այս աղէտալի բնակութեանց վրայ, ուր կը տարակուսի մարդ և չկրնար հաւատալ թէ երբէք մարդիկ կենդանի էակ մը բանտարկած ըլլան:

— Այո՛, պարոն, ըսաւ դոնապանը, և ճիշդ այս բանտին վրայ Անթուան բանտապահը ինձ պատմութիւն մը պատմեց —:

Մօնթէ-Քրիսթօ սարսուց, Անթուան բանտապահը իւր բանտապահն էր:

Ամսը գրեթէ անոր անունը և դիմաց զձաղրութիւնը մտցեր էր. բայց երբ անունը լսեց, կատարեալ յիշեց զան մօրու քով շրջապատեալ դէմքովը, թուխ բաճկանովը և բանալեաց արձակովը, սրոնց հնչիւնը կարծէր թէ տակաւին կը լսէ:

Ամսը զլուսը դարձուց և կարծեց թէ զան կը տեսնէ նրբ.

բարակին ստուերին մէջ, որ դո՛նապանին ձեռքը վառուած չտհին լոյսէն աւելի թանձր կ'երևէր:

— Պարոնը կը հաճի՛ որ այն պատմութիւնը պատմեմ, հարցուց դո՛նապանը:

— Այո՛, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, պատմեցէք —:

Եւ իւր բուն պատմութիւնը ուրիշի մը բերանէն լսելու վախնալով՝ ձեռքը կուրծքին վրայ դրաւ որ սրտին ուժղին բարախումը գսպէ:

— Պատմեցէք, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Այս ստորերկրեայ բանաբ, կրկնեց դո՛նապանը, ասկէ շատ տարի առաջ բանտարկեալ մը կը բնակէր, որ ըստ երևութից խիստ վտանգաւոր մարդ մ'է եղեր մանաւանդ հնարազէտ ըլլալուն համար: Իրեն ժամանակակից ուրիշ բանտարկեալ մը կար, բայց իրեն պէս չար չէր, այլ խենթեցած ողորմելի քահանայ մը:

— Իննթ մը, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ, և ինչ տեսակ խենթութիւն ունէր:

— Իւր ազատութեանը համար մի շինոններ կ'առաջարկէր —:

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր աչերը դէպ 'ի երկինք վերցուց, բայց երկինքը չտեսաւ, երկնից և իւր մէջ տեղը քարերու քող մը կար:

— Բանտարկեալները կրնային զիրար տեսնել, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Ա՛հ, ոչ, պարոն, մանաւոր արդիլուած էր, բայց բանտարկեալները մէկ բանտէն միւսը ճամբայ մը բանալով, այն արդելքը 'ի դերեւ հանեցին:

— Երկու բանտարկեալներէն մըրը ճամբան բացաւ:

— Ա՛հ, անշուշտ երիտասարդը, ըսաւ դո՛նապանը, երիտասարդը հնարազէտ և ուժեղ էր, իսկ ողորմելի արբան ձեր և տկար, ասկէ զատ՝ անոր խելքը կատարեալ չէր որ այնպիսի բան մը խորհէր:

— Կո՛յր մարդիկ . . ., մըմոաց Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Այսպէս ուրիմն, շարունակեց գոնապանը, երիտասարդը ճամբայ մը բացաւ, ինչո՞վ, չլիտցուիր, բայց բացաւ, և աղացոյցը ահա տեսէք, դեռ ծակին հետքը կայ —

Եւ ջահը պատին մօտեցուց :

— Ա՛հ, այո՛, ստուգիւ, ըսաւ կոմսը իւր սրտի յուզման քէն նուաղած ձայնով մը :

— Հետեարար երկու բանտարկեալները իրարու կը հաղորդակցէին, ս՛րչափ ստեն տեեց այս հաղորդակցութիւնը, չգիտցուիր : Աերջապէս օր մը ձեր բանտարկեալը հիւանդացաւ և մեռաւ, գուշակեցէք ինչ ըրաւ երիտասարդը, հարցուց գոնապանը խօսքը ընմիջելով :

— Ըսէք :

— Մենեալը իւր սենեակը տարաւ, իւր անկողնոյն վրայ պառկեցուց զան և անոր երեսը պատին դարձուց, ինքը ձերին բանտը դարձաւ, ծակը դոցեց, և մենեալին պատանքին մէջ սահեցաւ : Երբէք այսպիսի խելք մը լսած էիք —

Մօնթէ—Քրիսթօ իւր աչերը դոցեց, դիակին պագու թենեկն ստած այն հաստ կտաւը իւր երեսին գոչած միջոցին՝ իւր զգացած բոլոր ազդեցութիւնները վերստին ակտիւ էր զդալ :

— Մտիկ ըրէք ինչ էր անոր նպատակը, շարունակեց գոնապանը, կը կարծէր թէ մենեալները ԻՖի դղեակին մէջ կը թաղուին, և որովհետեւ դիակը թէ բանտարկելոց համար դազազի ծախք չեն ըներ, կը յուսար իւր ուսերովը հողը վերցընելու. սակայն դժբաղդարար ԻՖի դղեակին մէջ սո վերութիւն մը կար, որ իւր նպատակը՝ ի դերև կը հանէր, մենեալները չէին թաղեր, այլ բաւական կը համարէին անոնց ոտքին դնասկ մը կապել և այնպէս ծովը նետել զանոնք, այսպէս ըրին իրեն ալ :

« Բանտարկեալը վերնագոյն յարկին վրայէն ջուրին մէջ նետեցին, հետեւեալ օրը ճշմարիտ մենեալը իւր անկողնոյն մէջ գտան, և անկէ ամեն բան գուշակեցին, վասն զի դիտարկները, որոնք մինչև այն ատեն չէին համարձակեր ը-

սեւ, հաստասեցին թէ բանտարկեալն մարմինը նետած ատեննին՝ ահոեւ ճիշ մը լսեք էին, որ իսկոյն իրեն հետ ջուրին մէջ կորսուեր էր — :

Կոմսը գծուարաւ շունչ կ'առնուր, քրտինքը ճակատէն կը վազէր, և սիրաբը անձկութեամբ կը սեղմուէր :

— Ա՛հ, միմնաց Մոնթէ-Քրիսթօ, իմ զոացած տարակոյսս մտացութեան սկիզբ մ'էր, բայց ոչ, սիրաս վերստին հոս կը հաստատուի, և վրէժխնդրութեան ծարաւի կ'ըլլայ: — Եւ այնուհետեւ այն բանտարկեալին խօսքը չեղա՞ւ, հարցուց կոմսը :

— Աննեին, վասն զի կը հասկընաք անշուշտ որ երկուքին մէկը եղած է, զրեթէ յիշուն սոք բարձրութենէ նետուած ըլլալով կամ երեսի վրայ ինկած և իսկոյն մեռած է :

— Աչ, ոտքի վրայ ինկած է, քանզի քիչ մը առաջ ըսիք թէ անոր ոտից դնտակ մը կապեցին :

— Եւ կամ ոտքի վրայ ինկած է, կրկնեց գոնապանը, և այն ատեն դնտակին ծանրութիւնը զինքը ծովուն խորը տանելով, սղորմելի մարդը հոն մնացած է :

— Ար ցաւիք անոր վրայ :

— Այո՛, թէև իւր տարրին մէջ գնաց :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք :

— Տարածայնութիւն մը կար թէ այն թշուառ մարդը իւր ժամանակին մէջ իբր պոնաբարպեան բանտարկուած ծովային պաշտօնատար մ'էր :

— Ա՛յ ճշմարտութիւն, միմնաց կոմսը, կոհակաց և բոցերուն վրայ ծփալու համար ստեղծած է զքեզ Աստուած : Արեմն խեղճ նաւաստին միայն քանի մը պատճոհներուն յիշողութեան մէջ կենդանի մնացած է, անոր սոսկալի պատմութիւնը կրակարանի անկիւնները կը պատմուի, և ամեն մարդ կը սոսկայ երբ անոր անջրպեալը ճեղքելով խորունկ ծովուն մէջ ընկղմելը կը լսէ : — Ենոր անունը ի՞նչ էր, հարցուց կոմսը բարձր ձայնիւ :

— Յի՛թ թիւով կը կոչուէր, պատասխանեց պահապանը :

— Ո՛վ Ախլըֆօր, Ախլըֆօր, մրմնաց Մօնթէ-Քրիսթօ, սրչափ անգամ այս անունով կոչած ես զիս արդեօք երբ իմ ուրուականս քու քնատուժեանդ ծամերուն մէջ զքեզ կը տանջէր:

— Պարոնը կը հաճի՛ իւր շրջապայութիւնը շարունակել, հարցուց դռնապանը:

— Այո՛, մանաւանդ եթէ խեղճ արքային սենեակը ցուցընէք ինձ:

— Ո՛հ, թիւ 27դին սենեակը:

— Այո՛, թիւ 27դին —, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ:

Իրեն այնպէս երեցաւ թէ արքայ Ֆարիային ձայնը կը լսէ, երբ ինքը անոր անունը հարցընելով՝ արքան պատին միւս կողմէն այս թիւը պտայցեր էր իրեն:

— Եկէք ուրեմն:

— Կեցիք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, վերջին անգամ մ'ալ այս բանտին ամեն կողմերը դիտեմ:

— Աղէկ յարմարեցաւ, ըսաւ առաջնորդը, միւսին բանտին մտոցեր եմ առնելու:

— Պացէք ուրեմն բերելու:

— Առէք ջահը:

— Ոչ, հետերնիդ տարէք զայն:

— Բայց մութ տեղը պիտի մնաք:

— Մթութեան մէջ կը տեսնեմ ես:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, ան ալ այսպէս է եղեր:

— Ո՛վ:

— Թիւ 34դը, կ'ըսեն թէ այնչափ սովորած էր մթութեան, որ իւր բանտին ամենէն մութ կողմը ասեղ մը կըրնար տեսնել:

— Տասը տարուան մէջ հազիւ թէ այդ սովորութիւնը ստացաւ —, մրմնաց կոմսը:

Առաջնորդը ջահովը դուրս ելաւ:

Կոմսը ստոյլ ըսեր էր. մթութեան մէջ քանի մը մանր:

երկրորդ մնալէն ետե՛ւ՝ ամեն բան լոյսի մէջ եղածի պէս ուրոշեց :

Այն ատեն իւր բոլորտիքը դիտեց , և իւր բանտին ամեն կողմը ճանչցաւ :

— Այո՛ , ըսաւ , ահա՛ այն քարը որո՛ւ վրայ կը նստէի . ահա պատին վրայ մնացած իմ կոթնցուցած ուսերուս նշանը . ահա իմ ճակատէս հոսած արիւնին հեաքը , երբ օր մը գլուխս պատին զարնելով ուղեցի ջախջախել զայն Ո՛հ , կը յիշեմ այս թուահաշիւներն ալ , որոնք օր մը հօրս և Մէրտէտէսին տարիքը հաշուելու ատենս ըրի , որպէս զի դիտնամ թէ հայրս կենդանի և սիրականս ազատ պիտի գրանեմ արդեօք Այս հաշիւը ընելէս ետե՛ւ՝ քիչ մը ատեն յուսացի . . . սակայն անօթութիւնը և անհաւատարմութիւնը հաշիւի դրած չէի — :

Եւ կոմսը սկսաւ դառնապէս ծիծաղել :

Իբր երազի մէջ կը տեսնէր որ իւր հայրը գերեզման կը տանէին . . . և Մէրտէտէս դէպ 'ի տաճարը կը քալէր :

Միւս պատին վրայ եղած արձանագրութիւն մը իւր ուշադրութիւնը գրաւեց :

« ԱՍՏՈՒԱԾ ԻՄ , կարգաց Մօնթէ-Քրիսթօ , ԽԵԼՔՍ ՈՂՋ ՊԱՀԷ » :

— Ո՛հ , այո՛ , դռնեց կոմսը . այս էր իմ վերջին ժամանակներուս միակ աղօթքը . այնուհետեւ ազատութիւն չէի խնդրեր , այլ կը խնդրէի որ խելքս չկորսնցընեմ . քանզի կը վախնայի որ շխենթեանամ և ամեն բան չմոռնամ , Աստուած իմ , դուն իմ խելքս պահեցիր և ամեն բան յիշեցի . շնորհակալ եմ , Աստուած իմ , շնորհակալ եմ — :

Այն միջոցին՝ ջահին լոյսը պատերուն զարկաւ . դռնապանը վար կ'իջնէր :

Մօնթէ-Քրիսթօ զան գիմաւորեց :

— Ետեւս եկէք — , ըսաւ դռնապանը , և առանց վեր ելնելու՝ ստորերկրեայ ճամբէ մը ուրիշ բանտ մը տարաւ :

Այս բանտին մէջ ալ կոմսին մտաց անթիւ մասածուծիւն՝ ներ ներկայացան :

Իւր աչաց առջի զարկած բանը պատին վրայ դժուած միջօրեական շրջանակն եղաւ , որուն միջոցաւ արբայ ֆարիան օրուան ժամերը կը համբէր , այնուհետեւ անկողնոյն մնացորդները տեսաւ , որուն վրայ ողորմելի բանտարկեալը մնալէր էր :

Ասոնք տեսնելով՝ իւր բանտին մէջ զգացած սրտի անձկութեանց անդ՝ երախտադիտութեան քաղցր զգացում մը կոմսին սիրտը ուռեցուցեր էր , և արտասուաց երկու կաթիլներ իւր աչերէն վար հոսեցան :

— Ահա հոս կը բնակէր խենթ արբան , ըսաւ առաջնորդը , և այս ճամբայէն երիտասարդը զան տեսնելու կու գար — :

Եւ այս կողմէն տակաւին բաց մնացած ստորերկրեայ ճամբուն ծակը Մօնթէ-Քրիսթոյին ցուցուց :

— Քարին գոյնէն , յաւելցուց դանապանը , գիտուն մը հաստատեց թէ երկու բանտարկեալները գրեթէ տասը տարի իրարու հետ կը հաղորդակցէին : Խեղճ մարդիկ . այն տասը տարիներուն մէջ ձրչափ ձանձրացած ելիտի ըլլան — :

Տանթէս իւր ծոցէն քանի մը Լուի ոսկի հանեց , և ձեռքը այն մարդուն երկնցուց , որ առանց զինքը ճանչնալու երկրորդ անգամ իւր վրայ կը ցաւէր :

Գանապանը ընդունեց զանոնք կարծելով թէ քանի մը մանր ստակներ են անոր տուածները , բայց ջահէն լուսովը այցելուին իրեն տուած գումարին արժողութիւնը տեսնելով :

— Պարոն , ըսաւ , սխալեցաք :

— Ի՛նչպէս :

— Ձեր տուածները ոսկի են :

— Գիտեմ :

— Ի՛նչպէս , գիտէք կ'ըսէք :

— Այո՛ :

— Աւրեմն առանց խիղճ՝ ընելու կրնամ պահել զանոնք :

— Այո՛ — :

Գոննապանը ապշուեթեամբ Մօնթէ-Քրիսթոյին երեսը նա-
յեցաւ :

— Առաքինութիւն , ըսաւ կոմսը Համլէթի պէս :

— Պարոն , կրկնեց գոննապանը չհամարձակելով իւր բազ-
գաւորութեան հաւատաւ , պարոն , ձեր առատաձեռնութիւնը
ինձ դարմանալի կը թուի :

— Ամենին մի զարմանար , բարեկամ . ես ժամանակաւ նա-
ւաստի մ'էի , և ձեր պատմութիւնը խիստ ազդեց ինձի :

— Ուրեմն , պարոն , դուք որ այդչափ առատաձեռն էք ,
արժանի էք որ ես ալ բան մը նուիրեմ ձեզ :

— Ի՞նչ պիտի նուիրէք , բարեկամ . ծովային խեցիներ ,
յարգի դորձուածներ , շնորհակալ եմ :

— Ոչ , պարոն , ոչ , հիմա պատճառ պատմութեանս վերա-
բերեալ բան մը :

— Յտոյգ կ'ըսէք , գոչեց կոմսը աշխուժիւ , և ի՞նչ բան
է այդ :

— Մաիկ ըրէք . ես ինքնին կ'ըսէի թէ տասն և հինգ տա-
րի բանտարկուած մնացողի մը սենեկին մէջ միշտ բան մը կը
գանուի , և սկսայ պատերը զննել :

— Ա՛հ , գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ արբային զաղտնի պահա-
նոցը յիշելով , իրօք ի՞նչ գտար :

— Այնչափ փնտոեցի , շարունակեց գոննապանը , որ ան-
կողնոյն գլխի կողմը և կրակարանին տակը ձայն հանող խո-
սոչ մը գտայ :

— Այո՛ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , այո՛ :

— Քարերը վերցուցի , և ի՞նչ գտնեմ . . . :

— Չուանէ սանդուխ մը , գործիներ , գոչեց կոմսը :

— Ի՞նչպէս գիտէք , հարցուց գոննապանը զարմանքով :

— Չեմ գիտեր , բայց կը դուշակեմ , ըսաւ կոմսը . բան-
տարկելոց պահանջներուն մէջէն սովորաբար այս տեսակ
բաներ կը գանուին :

— Այո՛, պարոն, շուանէ սանդուխ մը և դորժ իննը գտայ:

— Եւ տակաւին պահած էք զանոնք, գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Ոչ, պարոն, խիստ հետաքրքրական բաներ ըլլալնուն՝ այցելուներու ծախնցի զանոնք. բայց ուրիշ բան մը պահած եմ:

— Ի՞նչ բան, հարցուց կոմսը անհամբերութեամբ:

— Կտաւի շերտերու վրայ գրուած գրքի պէս բան մը:

— Ո՛հ, գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ, պահած էք զայն:

— Այո՛:

— Գացէք ինծի բերէք այն գիրքը, բարեկամ, ըսաւ կոմսը, և եթէ դուշակածս է, անհոգ եղէք:

— Ըիմա կու գամ, պարոն —:

Եւ գոնապանք դուրս ելաւ:

Այն ատեն կոմսը զնայ շերտնոսանդութեամբ այն անկողնայն մնացորդներուն առջևը ծնկան վրայ եկաւ:

— Ո՛վ իմ երկրորդ հայրս, ըսաւ, դուն որ ինծի ազատութիւն, գիտութիւն և հարստութիւն շնորհեցիր, դուն որ գերազոյն արարած մ'էիր, եթէ գերեզմանիդ խորութենէն կրնաս տակաւին երկրի վրայ մնացորդներուն ձայնը լսել, եթէ հոգւոյդ կենդանական մէկ մասը տակաւին կը ծփայ այս տեղերուն վրայ, ուր գիրար Ծանչցանք և շատ նեղութիւններ կրեցինք, ո՛վ ազնիւ սիրտ, գերազանց հանճար, կ'երգմացընեմ զքեզ, յանուն այն հայրական սիրոյն, զոր ինձ շնորհեցիր, և այն որդիական ակնածութեան, որ ես քեզ ուխտեցի, մէկ խօսքով, մէկ նշանով կամ ո՛ր և է յայտարարութեամբ մը ջնջէ սրտիս մէջէն տարակուսանայ մնացեալ մասը, քանզի եթէ այս տարակոյսս չվարատի, խղճի խայթ մը պիտի ըլլայ այն ինծի —:

Կոմսը գլուխը խոնարհեցուց և ձեռքը միացուց:

— Ահա՛, պարոն —, ըսաւ ձայն մը իւր ետեւէն:

Մօնթէ-Քրիսթօ սարսուայ և երեսը անոր դարձուց:

Դոնապանը կտաւի այն շերտերը կը ներկայացընէր անոր , որոնց վրայ աբբայ Փարիա իւր գիտութեան բոլոր գանձերը թափեր էր : Այս ձեռագիրը Իտալիոյ թագաւորութեան վրայ գրուած աբբայ Փարիայի մեծ գործն էր :

Կոմսը շտապաւ ձեռքը տաւ զայն , և ամենէն առաջ անոր վերնագիրը իւր աչքին զարնելով՝ կարդաց .

« Ա իշապին ակաւները պիտի խլես , և առիւծները ոտքիդ տակը պիտի կոխես , ըսաւ Տէրը » :

— Ո՛հ , գոչեց կոմսը , ահա իւր պատասխանը . շնորհակալ եմ , հայր իմ , շնորհակալ եմ — :

Եւ իւր ծոցէն փոքր գրապան մը հանելով , որուն մէջ հար Ֆրանքնոց լումայատոմներ կային , ըսաւ .

— Ետէք այս գրապանը :

— Ինձի՛ կը նուիրէք զայն :

— Այո՛ , բայց այն դաշամբ որ մեկնելէս ետև անոր մէջը պիտի նայիք — :

Եւ այն դանուած գիրքը , որ իրեն համար թանկագին գանձ մ'էր , իւր կուրծքին մէջ պահելէն ետև՝ ստորերկրեայ բանտերէն դուրս նետուեցաւ և նաւակին մէջ մտնելով՝

— Մարտիիս քաշէ — , ըսաւ :

Նաւակը հեռանալու ատեն՝ կոմսը իւր նայուածքը այն տխուր բանտարանին վրայ յարելով՝

— Վայ անոնց , ըսաւ , որոնք զիս այս մութ բանտին մէջ բանտարկեցին , և վայ անոնց , որոնք բանտարկուած ըլլալու մտցան — :

Քաթալանցւոց առջևէն անցնելու ատեն՝ կոմսը երեսը դարձուց , և զլուխը իւր վերարկուին մէջ փաթթելով՝ կնոջ մը անունը մրմռաց :

Յաղձութիւնը կատարեալ էր . կոմսը երկու անգամ առաջ կուսանաց յաղթեր էր :

Գրեթէ սիրով լցուած զորովալիբ զգացմամբ արտասանած անունը Հայաէինն էր :

Մօնթէ-Քրիսթօ ցամաք ելնելով՝ դէպ 'ի գերեզմանատունը գնաց , ուր գիտէր որ Մորէլը պիտի գտնէ :

Կոման ալ տասը տարի առաջ այս գերեզմանատան մէջ պարապ տեղը գերեզման մը փնտտեր էր : Միլիոններով Քաղ-դիա վերադարձողը չէր կրցեր անօթութեանէ մեռած իւր հօրը գերեզմանը գտնել :

Մորէլ թէև խաչ մը դնել տուած էր անոր վրայ , բայց այն խաչը ինկեր էր , և գերեզման փորողը կրակը նետելով ալորեր էր զայն , ինչպէս ամեն գերեզմանատանց մէջ ինկած հին խաչերը գերեզման փորողները կ'այրեն :

Բարի վաճառականը աւելի բաղդաւոր եղեր էր , իւր զաւակաց բազկացը մէջ մեռնելով , անոնք զինքը գերեզմանատունը տարեր , և իբժէ երկու տարի առաջ մեռած կնոջը քով տեղաւորեր էին :

Երկու մարմարեայ մեծ քարեր , որոնց վրայ իրենց անունը արձանադրուած էր , իրարու քով դրուած էին երկաթ վանդակներով փակուած և չորս նոճիներէ հովանացած շրջապատի մը մէջ :

Մաքսիմիլիէն այս ծառերէն մէկուն կոթընած՝ այն երկու գերեզմաններուն վրայ իւր մթազնեալ աչերը յարեր էր :

Իւր վիշտը այնչափ խորունկ էր որ զոգցես խելքը պիտի ցրուէր :

— Մաքսիմիլիէն , ըսաւ կոմսը , պէտք չէ հոգ նայիլ , այլ հոն — :

Եւ երկինքը ցուցուց :

— Մեռեալները ամեն կողմն են , ըսաւ Մորէլ . Բարիզէն մեկնելու ատեննիս դուք այսպէս չըսիք ինձի :

— Մաքսիմիլիէն , ըսաւ կոմսը , ճամբորդութեան մէջ ուզեցիք քանի մը օր Մարսիլիա մտալ , միշտ նոյն փափաքը անիք :

— Կոմս, փափաք ըսուած բանը չունիմ ես. միայն թէ ինձ այնպէս կ'երևի թէ ուրիշ տեղերէն աւելի Մարսիլիոյ մէջ պիտի կրնամ դիւրութեամբ սպասել:

— Աւելի աղէկ, Մարսիլիէն, վասն զի ես ձեզմէ պիտի բաժնուիմ, և դուք ձեր խօսքը ինձի տուած էք, այնպէս չէ:

— Ա՛հ, տուած խօսքս պիտի մոռնամ, կոմս:

— Այ, չպիտի մոռնաք, քանզի ամեն բանէ առաջ դուք պատուակիր մարդ մ'էք, Մորէլ, քանզի դուք երգում ըրիք և դարձեալ երգում պիտի ընէք:

— Ա՛հ, կոմս, դժայէք ինձի, քանզի խիստ ողորմելի եմ ես:

— Չեղմէ աւելի ողորմելի մէկը տեսայ, Մորէլ:

— Անկարելի է:

— Ախոսս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, խեղճ մարդկութեան ետութեանց մէկն է որ ամեն մարդ իւր քովը լացող և հեծող թշուառէն աւելի թշուառ կը կարծէ ինքզինքը:

— Աշխարհիս մէջ իւր սիրածը և փափաքածը կորսնցընող մարդէն աւելի թշուառ մէկը կրնայ ըլլալ:

— Մտիկ ըրէք, Մորէլ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, և վայրկեան մը աղէկ ուշադրութիւն ըրէք ըսածիս. մարդ մը ճանչցայ, որ ձեզի պէս իւր երջանկութեան բոլոր յոյսերը կնոջ մը վրայ դրած էր: Այն մարդը երիտասարդ էր, ծեր հայր մը ունէր զոր կը սիրէր, և իւր նշանածը կը պաշտէր. անոր հետ ամուսնանալու վրայ էր, երբ յանկարծ բազդին մէկ հարուածը, որ կրնար Աստուծոյ բարութեանը վրայ երկմտել տալ, եթէ Աստուած քիչ մը ետքը չյայտնէր որ իրեն համար ամեն բան դէպ'ի մշտնջենաւոր միութիւնը տանելու միջոց մ'է, երբ յանկարծ բազդին մէկ հարուածը անոր ազատութիւնը, սիրուհին, երազած ապագան յափշտակեց, և զինքը ստորերկրեայ բանտի մը խորը նետեց:

— Ա՛հ, դռեց Մորէլ, ութ օրէն, մէկ ամիսէն կամ մէկ տարիէն բանտէն կ'ելնուի:

— Տասն և չորս տարի ստորերկրեայ բանտի մէջ մնաց,

Մորէլ —, ըսաւ կոմսը իւր ձեռքը կրիտասարգին ուսին վրայ դնելով:

Մաքսիմիլիէն սարտաց:

— Տասն և չորս տարի, մրմնաց:

— Այո՛, տասն և չորս տարի, կրկնեց կոմսը. ան ալ այն տասն և չորս տարիներուն մէջ յուսահատութեան շատ ժամեր ունեցաւ. ան ալ ձեզի պէս, Մորէլ, ինքզինքը աշխարհիս ամենէն թշուառ մարդը կարծելով ինքզինքը սպաննել ուզեց:

— Ետքը՞, հարցուց Մորէլ:

— Ետքը, վերջին վայրկիսին Աստուած անոր օգնութեան հասաւ մարդկային միջոցաւ մը. դուցէ առջի բերան այն մարդը Աստուծոյ այն անսահման մարդասիրութիւնը չհասկըցաւ (քան զի արտասուօք քողարկեալ աչերը բայուելու համար ժամանակի պէտք ունին), բայց վերջապէս համբերութիւն ունեցաւ և սպասեց: Օր մը հրաշքով իւր դերեզմանէն դուրս ելաւ բոլորովին այլափոխեալ, հարուստ և զօրաւոր, ամենէն քուստ իւր հայրը փնտոեց, բայց հայրը մնած էր:

— Իմ հայրս ալ մնած է, ըսաւ Մորէլ:

— Այո՛, բայց ձեր հայրը ձեր բազկացը մէջ սիրեցեալ, երջանիկ, պատուեալ, հարուստ և ծերացեալ մնաւ. բայց անոր հայրը աղքատ, վշտալի և յուսահատեալ մնաւ. և երբ տասը տարի ետքը՝ անոր որդին հօրը դերեզմանը փրնտոեց, դերեզմանը անդամ աներևոյթ եղեր էր, և չկրցաւ իւր այնչափ սիրեցեալ հօրը հանգչած տեղը դանել:

— Ո՛հ, դռնեց Մորէլ:

— Ուրեմն այն մարդը ձեզմէ աւելի թշուառ էր, Մորէլ, քան զի իւր հօրը դերեզմանին տեղն անդամ չէր դիտեր:

— Բայց դունէ սիրած կինը ունէր:

— Կը սխալիք, Մորէլ, այն կինը...

— Մեռած էր արդեօք, դռնեց Մաքսիմիլիէն:

— Աւելի գէշ, այն կինը իրեն հաւատարիմ չմնացեր էր:

այլ իւր նշանածը հալածողներէն մէկուն հետ ամուսնացեալ էր : Ար տեսնէք, Մորէլ, որ այն մարդը ձեզմէ աւելի թըշուառ սիրահար մ'է եղեր :

— Եւ Աստուած այն մարդը մխիթարեց, հարցայ Մորէլ :

— Գոնէ անոր սիրտը հանդարտեցուց :

— Եւ այն մարդը պիտի կրնայ օր մը երջանիկ ըլլալ :

— Ար յուսայ, Մաքսիմիլիէն — :

Երիտասարդը զլուսը իւր կուրծքին վրայ խոնարհեցուց :

— Խօսքս տուած եմ ձեզի, ըսաւ վայրկեան մը լուռ լինելէ ետեւ և իւր ձեռքը Մօնթէ-Քրիսթոյին երկնցընէ լուր, միայն թէ յիշեցէք . . . :

— Հոկտեմբերի օրին, Մորէլ, Մօնթէ-Քրիսթոյ կղզին ձեզ կ'ըստասեմ : Աին շեղակայմ մը Պասմիայի նաւահանգիստը ձեզ պիտի սպասէ . շեղակայմին անունն է Ե-ը . . . անուննիդ նաւապետին տուէք, ու ան զձեզ իմ քովս պիտի բերէ : Այսպէս որոշուած է, այնպէս չէ, Մաքսիմիլիէն :

— Շատ աղէկ, կոմս, ձեր հրամանը պիտի կատարեմ . բայց հոկտեմբերի օրը յիշեցէք . . . :

— Տղայ մ'էք, որ չէք գիտեր թէ մարդու մը խոստումը ինչ է . . . : Քսան անգամ ըսի որ այն օրը եթէ մեռնիլ ուզէք, ես պիտի օղնեմ ձեզ, Մորէլ, Մնաց բարեալ :

— Ար բաժնուիք ինձմէ :

— Այո՛, ես Խալիոյ մէջ դորժ ունիմ, զձեզ առանձին կը թողում, առանձին թշուառութեան հետ, առանձին այն զօրաւոր թուերով արծիւին հետ, զոր Աստուած իւր ընտրելոց կը զրկէ իւր ոտից առջևը տանելու համար . պանթիլի տի պատմութիւնը առասպել մը չէ, Մաքսիմիլիէն, այլ այլաբանութիւն մը . . . :

— Ե՛րբ պիտի մեկնիք :

— Այս վայրկեանիս շողենաւը ինձ կ'ըստասէ . ժամէ մը արդէն ձեզմէ հեռացած պիտի ըլլամ . մինչև նաւահանգիստը կ'ընկերանա՞ք ինձի, Մորէլ :

— Բոլորովին ձերն եմ, կոմս :

— Գրկեցէք զիս — :

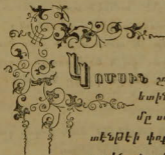
Մորէլ մինչև նաւահանդիստը կոմսին ընկերացաւ . արդէն շոգենաւին ծուխը երկար փետուրի պէս սև խողովակէն դուրս կ'ելնէր :

Շոգենաւը շուտով ճամբայ ելաւ , և ժամ մը ետքը , ինչպէս որ Մօնթէ-Քրիսթօ ըսեր էր , սպիտակագոյն ծուխով այն թռչունը գիշերային առջի մասախուղէն մթացեալ արեւ-չեւան հորիզոնին վրայ կ'աներևութանար :

ՔՐԻՍՏՈՅ

ԲԻՅԻՆՈ

ԿՈՍՍԻՆ շոգենաւը Մորթիու հրուանդանին ետին աներևոյթ ըլլալու ատեն՝ մարդ մը սուրհանդակի կտորով Ա. քուարէն-տէնթէի փոքր քաղաքէն անցնելով՝ Ֆիորէն-ցայէն Հոմ երթալու ճամբուն վրայ կը գտնուէր :

Կտորը առանց կասկածելի ըլլալու շատ շուտ կը քալէր :

Այս մարդը ճամբորդութենէ արուած թիկնոց մը հաղած էր Պատուոյ Լէզէսնի ժապուէնով մը զարդարուած, որ ներքին զոստին վրայ խի կրկնուած էր. ոչ միայն այս երկու նշաններէն, այլ և սուրհանդակներուն հետ խօսեցած ատեն իւր արաստանութենէն յայանի կը տեսուէր որ Պաղղիացի մ'էր:

Տիեզերական լեզուին երկրէն ծնած բլլալուն մէկ ապացոյցն ալ իւր Խառնեղէն չդիտնալն էր, բայց ՚ի քանի մը երած շտական բռտերէն, որոնք Ֆիլիարոյի կոթէճին սէս մասնաւոր լեզուի մը ամեն ազնուութեանցը տեղ կը բռնեն:

— Աչէ՛ հրօ, կը պոտար սուրհանդակներուն երբ զառիվերի մը կը հասնէին:

— Մոթէր-՛թօ —, կ'ըսէր իւրաքանչիւր զառիվարին:

Եւ Աստուած զիտէ եթէ Ֆիտրէնցայէն Հոռոմ երթալու համար Աբուարէնաէնթէի ճամբուն վրայ զառիվերներ և զառիվարներ կան:

Այսու ամենայնիւ սուրհանդակները խիստ կը ծիծաղէին այս երկու բռտերուն վրայ:

Յաւիտենական քաղաքին առջևը, այսինքն Սթորա հասած ատենը, ուրկից Հոռոմ կ'երևի, ճանապարհորդը չզգաց այն եռանդալի հետաքրքրութիւնը, որով ամեն օտարական զբոյժուած իւր նստած տեղէն կ'երևէ ամենէն առաջ հեռուէն երկցող Սուրբ-Պետրոսի հոշակաւոր դմբէթը տեսնելու:

Միայն իւր ծոցէն գրտպան մը և անոր մէջէն չորս ծալլուած թուղթ մը հանեց, բայց զայն և վերստին ծալեց այնպիսի զոռուշութեամբ մը, որ յարգանքի կը նմանէր, և զոճ եղաւ ըսելու:

— Բարի, միշտ քովս է —:

Կոտքը աէլ Բորոյի զուռէն անցնելով ձախ կողմը զարկաւ և Սպանիոյ ըսուած պանդոկին առջևը կեցաւ:

Բասթրինի պանդոկապետը, որ մեր հին ծանօթներէն մէկն է, գրան սեմոց վրայ և զլսարկը ձեռքը ճանապարհորդին ընդունելութիւն տուաւ:

Ճանապարհորդը կառքէն իջաւ, ազէկ ճաշ մը հրամայեց, ու Թումսըն և Ֆրէնչ սեղանաւորներուն ուր բնակելնին հարցուց. Բասթրինի խնդոյն դո՛՛հ ըրաւ զան, քանզի այս լումա-յատունը Հոռոմի ամենէն ծանօթ վաճառատունքէն մէկն էր:

Սուրբ-Պետրոս եկեղեցւոյն մտա տէի Պանքի փողոցին մէջ կը գտնուէր:

Ինչպէս ամեն տեղ՝ Հոռոմի մէջ սուրճանդակի կառքի մը հասնիլը իրարանցում մը կը պատճառէ:

Մարիոսի և Կրաքոսի սերունդներէն տասնի չափ երիտա-սարգներ ոտներնին բոպիկ, արմուկնին ծակուած, բայց բու-ռերնին ազդրնուն վրայ կախուած և թևերնին գլուխնէն վեր կորացած՝ ճանապարհորդին, կառքին և ձիերուն կը նայէին:

Քաղաքին այս ընտրեալ ստահակներուն յիսնի չափ Հոռոմի դատարկասուններ ալ միացած էին, որոնք Սանթ-Անճէլօ կամուրջին վրայէն Տիրբեր գետին մէջ թքնելով ժամանակնին կ'անցընեն:

Եւ որովհետև ստահակներն ու Հոռոմի դատարկասունները Բարիզիներէն աւելի բազդաւոր ըլլալով՝ ամեն լեզու կը հասկընան մանաւանդ գաղղիարէնը, ճանապարհորդին բնա-կարան մը և ճաշ մը խնդրելը և վերջապէս Թումսըն և Ֆրէնչ վաճառատան ուր գտնուիլը հարցընելը հասկըցան:

Հետևաբար երբ մեր ճանապարհորդը առաջնորդ մը առած պանդոկէն դուրս ելաւ, մարդ մը այն հետաքրքիրներուն խումբէն բաժնուելով, առանց ճանապարհորդին և անոր առաջնորդին ուշադրութեան ենթակայ ըլլալու՝ քիչ մը հեռուէն քայլելով օտարականին ետեւէն գնաց Բարիզի ստա-կանութեան դործակալէ մը աւելի մեծ ճարպկութեամբ:

Գաղղիացին այնչափ արտորացեր էր Թումսըն և Ֆրէնչ լու-մայատունը երթալու, որ ձիերը կառքին լծելու անգամ չսպասեց, կառքը կամ ճամբան իւր ետեւէն պիտի հասնէր և կամ լումայատան դուռը իրեն պիտի սպասէր:

Կառքը իրեն չհասած Գաղղիացին լումայատունը հասաւ և ներս մտաւ՝ առաջնորդը նախասենեկին մէջ թողլով, որ Հոռոմի

ընմայատուններու, եկեղեցիներու, աներակներու, մուսն-
բաններու կամ թատրոններու մէջ գանուող անարուեստ կամ
թէ ըսենք ամեն տեսակ արուեստներուն ներքող արուեստաւոր-
ներու հետ իսկոյն խօսակցութեան բնուեցաւ:

Հետաքրքիրներուն խումբէն բաժնուողն ալ Գաղղիացիին
հետ ներս մտեր էր. Գաղղիացին զրատան դուռը զարկաւ և
առջի սենեկին մէջ մտաւ. նոյնպէս ըրաւ իւր ստուերն ալ:

— Թոմսըն և Ֆրէնչ պարոնները հոն կը գանուին —
հարցուց օտարականը:

Գրադիրի մը նշանին վրայ՝ սորսաւոր մը, որ առաջին զրա-
տան օրհասպանն էր, ոտք ելաւ:

— Արձու գալուստը պիտի լմացընեմ, հարցուց սպասաւորը
օտարականին առջեւէն քալելու պատրաստուելով:

— Պ. սեպուհ Տանկլարին, պատասխանեց ճանասպարհորդը:

— Նկէք —, ըսաւ սպասաւորը:

Գուռ մը բացուեցաւ. սպասաւորն ու սեպուհը ներս մտան:
Տանկլարի ետեւէն մտնող մարդը սպասելու համար դրուած
նստարանի մը վրայ նստաւ:

Գրադիրը գրեթէ հինգ վայրկեան ևս իւր գրութիւնը շա-
բունակեց, և այն հինգ վայրկեանին մէջ նստող մարդը խօ-
րին լռութիւն մը և կատարեալ անշարժութիւն մը կը պահէր:

Գրադիրը գրիչը ձեռքէն թողուց, զլուխը վերցուց, ու
շագրութեամբ իւր բոլորաթիքը նայեցաւ, և իւր գիմացը ե-
ղողը ճանչնալով,

— Ա՛հ, ըսաւ, դո՛ն ես, Քէբրինօ:

— Այո՛, պատասխանեց նստողը լակոնակիան օճով:

— Աւրեմն այն մեծ մարդուն վրայ աղէկ հոն մը առիր:

— Ձան գտնելու արժանաւորութիւնը մերը չէ, սյլ մեզ
իմաց առին:

— Աւրեմն գիտե՛ս ինչ բանի համար գալը, ո՛վ հետաքրքիր:

— Անշուշտ, ստակ առնելու եկած է. միայն թէ կ'ուզէինք
դիտնալ թէ ինչ դումար է առնելքը:

- Հիմա կ'իմացընեմ քեզ, բարեկամ:
- Աղէկ. բայց անցեալ օրուան պէս սխալ անդեկուծիւն մի տար:
- Այդ ինչ խօսք է, և որո՞ն համար ըսել կ'ուզես. արդեօք այն Անդղիացիին համար, որ անցեալ օր երեք հազար թալեռ առաւ ասկէ:
- Ոչ, Անդղիացին իրօք երեք հազար թալեռ ունէր, և մենք ճիշդ նոյն դումարը գտանք անոր վրայ. ուստի իշխանին համար է խօսքս:
- Ճիշդ չէ՞ր ըսածս:
- Գուցէ մեղի երեսուն հազար ֆրանք իմացուցիր, և մենք միայն քսան երկու հազար գտանք:
- Աղէկ չփնտո եր էք:
- Լուիսիս Վանբան անձամբ փնտոեց:
- Ուրեմն պարօք մը վճարած է:
- Ռո՞ւս մը պարօք ընէ:
- Կամ գուցէ ծախք ըրած է:
- Կարելի է:
- Անշուշտ այնպէս է. բայց կեցիր գիտարանս երթամ. գուցէ ճիշդ գումարը ես չիմացած՝ Գաղղիացին իւր գործը լինցընէ —
- Բէրբինո հաստատական նշան մը ըրաւ, և իւր ծոցէն համրիչ մը հանելով սկսաւ աղօթք մը մրմնջել, ինչ ատեն գրագիրը նոյն գոնէն աներևոյթ եղաւ, ուրկից սպասաւորն ուսեպուհը ներս մտեր էին:
- Գրեթէ տասը վայրկեան ետքը գրագիրը ուրախ գէմքով վերադարձաւ:
- Ինչ լուր, հարցուց Բէրբինո իւր բարեկամին:
- Արթնցիր, արթնցիր, ըսաւ գրագիրը, գումարը մեծ է:
- Հինգ կամ վեց միլիոն ֆրանք, այնպէս չէ՞:
- Այո՛, ուրկից գիտես:
- Նորին Ասեմուծեան Մօնթէ-Քրիստոյ կամսին ընկալադրին վճարելի տոմսակ մը ունի:

— Կոմսը կը ճանչնաս :

— Եւ Հոռոփ , Վեներտիկի եւ Վեննայի լումայատուներուն մէջ պիտի վճարուի :

— Ճիշդ այդպէս , գուշեց զբաղիրը . ուրկից այդպէս աղէկ տեղեկութիւնն ստացար :

— Քեզի ըսի որ առաջուց իմաց տրուած է մեզ :

— Ուրեմն ինչո՞ւ ինձի կը հարցընես :

— Որպէս զի ապահովը ըլլանք որ մեր փնտածը ճիշդ այն մարդն է :

— Ճիշդ ան է . . . Հինգ միլիոն ֆրանք , զեղեցիկ գուժար մ'է , սցնպէս չէ՛ , Բէբրինո :

— Ե.յո՛ :

— Երբէք այդչափ գումար մը պիտի չկրնանք ստանալ :

— Գոնէ , պատասխանեց Բէբրինո փիլիսոփայօրէն , անոնց կատրուանքէն կրնանք ունենալ :

— Լսէ՛ , ահա մարդը կու գայ — :

Գրագիրը վերստին իւր գրիչը ձեռքը առաւ եւ Բէբրինո իւր համրիչը . գուռը բացուած ժամանակ ասոնցմէ մէկը դիւր կը գրէր եւ միւսը ազօթք կ'ընէր :

Տանկլար ուրախ կ'երեւէր եւ սեղանաւորը անոր ընկերանալը մի՛նչև գուռը տարաւ զան՝

Տանկլարի ետեէն Բէբրինո նստար էլաւ :

Ինչպէս որ որոշուած էր՝ Տանկլարի ետեէն հասնելու կառքը Թոմսըն եւ Ֆրէնչ լումայատան առջևը կ'ըսպասէր :

Առաջնորդը անոր դռնակը բռնէր էր . քանզի ճանապարհ հորդաց առաջնորդները իսկոտ մարդահաճոյ անձեր կ'ըլլան եւ ամեն բանի կրնան գործածուիլ :

Տանկլար քսան տարեկան մարդու մը թեթեալարժուութեամբը կատարին մէջ ցատկեց :

Առաջնորդը գուռը զոյեց եւ կառավարին քովը նստաւ :

Բէբրինո կատարին ետեի նստարանին վրայ էլաւ :

— Չե՛ր Վսեմութիւնը կ'ուզէ՛ Սուրբ-Օկտոբոսի եկեղեցին տեսնել , հարցուց առաջնորդը :

— Ի՞նչ ընելու համար, պատասխանեց սեպուհը:

— Տեսնելու:

— Տեսնելու համար չեկայ ես Հոոմ, ըստ Տանկլար բարձրը ձայնով և անյագ ժպիտով մը կամաց մը յաւելցուց. — Ստակ առնելու համար եկայ ես —:

Եւ ձեռքը իւր գրասպանին վրայ գրաւ, որուն մէջ նամակ մը պահէր էր:

— Ուրեմն Ձեր վսեմութիւնը ո՞ր կ'ուզէ երթալ:

— Պանդոկը:

— Բանթրիինն պանդոկը քաշէ —, գոչեց առաջնորդը կառավարին:

Եւ կառքը տան կառքի մը պէս արագութեամբ ճամբայ ելաւ:

Տասը վայրկեան ետքը սեպուհը իւր բնակարանը դարձաւ, և Բէրբինո պանդոկին առջևը եզած նստարանին վրայ տեղաւորուեցաւ՝ քիչ մը առաջ յիշուած Մարիոսի և Կրաքոսի սերունդներէն մէկուն ականջին քանի մը խօսք խօսելէն ետև. որուն վրայ այս սերունդն ալ իւր սրնդաց բոլոր արագութեամբը Գաբիթոլի ճամբան վազեց:

Տանկլար յողնած և գոհ էր ու քուն ունէր:

Իւր գրասպանը զլիի բարձին տակը գրաւ և քնացաւ:

Բէրբինո հանդստանալու ժամանակ ունէր. իւր ընկերներ, բոնն հետ ձուխ խաղաց, երեք թալեռ կորսնցուց, և մտիթարուելու համար սրուակ մը Օրվիթթոյի գինի խմեց:

Հետևեալ առտու Տանկլար ուշ արթնցաւ, թէև առջի իրիկունէն կանոնի պահկեր էր. քանզի հինգ կամ վեց զիշերէ 'ի վեր հանգիստ քուն քնացած չէր:

Վաւ նախաճաշ մը ըրաւ, և ինչպէս որ ըսեր էր՝ մշտնջենաւոր քաղաքին ղեղեցկութիւնները տեսնելու հետաքրքիր չըլլալով՝ հրամայեց որ սուրհանգակի ձիերը կէս օրին պատարաստ ըլլան:

Բայց Տանկլար ոստիկանութեան օրէնքը և սուբհանգակապետին ծուլութիւնը հաշուի դրած չէր:

Աստի ձիերը ժամը երկուքէն առաջ չկրցան հասնիլ, և իւր անցադիրը ոստիկանութենէ վկայագրեալ ժամը երեքինն եկաւ:

Այս ամեն պատրաստութիւնները Բասթրինի պանդոկին գրան առջևը բազմաթիւ ստահակներ զուարեր էին:

Կրքոսի և Մարիոսի սերունդներն ալ անանց հետ խառնուած էին:

Սեպուհը սկզբութեամբ այս խումբերուն մէջէն անցաւ, որոնք փոքր նուէր մը ընդունելու համար զինքը Ասեմութիւն կը կոչէին:

Տանկլար, ինչպէս արդէն գիտենք, խիստ առօրի մարդ մը ըլլալով, զոհ եղբ էր մինչև այն ատեն ինչինքը սեպուհ կոչելու և ամենին զինքը Ասեմութիւն կոչած չէին. այս տիազոսը փաղաքշեց զինքը, և երկոտասնակի չափ թալևո բաժնեց բոլոր այն դատարկատուն մարդոց, որոնք պատրաստ էին ուրիշ տասներկու թալևոի համար Բարձրութեան տիազոսը տալ իրեն:

— Աւր պիտի երթմանք, հարցուց սուբհանգակը Նաալբէն ընդուաւ:

— Ի՛նչպէ՛ ի Անքոնա —, պատասխանեց սեպուհը:

Բասթրինի պանդոկապետը այս հարցումը և պատասխանը թարգմանեց, և կասքը արշաւանօք մեկնեցաւ:

Տանկլար իրօք Աննետիկ կ'ուզէր երթալ և իւր հարստութեան մէկ մասը անկէ առնուլ, ետքը Աննետիկէն Աննոնա պիտի անցնէր, ուր զուարթին մնացեալը պիտի ստանար:

Իւր գիտաւորութիւնը այս վերջին քաղաքին մէջ հաստատուիլ էր, որուն զուարճութեանց քաղաք մը ըլլալը իրեն սպահովցուցեր էին:

Հետի դաշտին մէջ երեք մղոն սեղ չլստաջացած՝ գիշերը վրայ հասաւ. Տանկլար ամենին չկարծեր էր որ այնչափ

ուշ ճամբայ ելեր էր, եթէ ոչ այն իրիկունս պանդոկը կը մտար, ուստի հարցուց սուրհանդակին թէ որչափ ժամանակ պէտք էր ատջի քաղաքը հասնելու համար :

— Նշե՛ք քեզ (չեմ հասկընար) —, պատասխանեց սուրհանդակը :

Տանկլար դիտողը շարժում մը ըրաւ, որով « Շատ աղէկ » ըսել կ'ուզէր :

Կառքը իւր ճամբան շարունակեց :

— Եռաջին կայարանին կը կենամ —, ըսաւ Տանկլար ինքնիրեն :

Տանկլար ատջի իրիկունը ունեցած քնոյ փափաքը վերստին կ'ըզգար, կրկին ձգտուլարեւով, անդրխական ղեղեցիկ կառքի մը մէջ փափիւթեամբ երկնցած էր, և երկու հուսկու ձիեր արշաւանօք կառքը կը քաշէին :

Գիտէր որ իւրաքանչիւր եօթը մղոնին ձիերը կը փոխեն :

Ի՛նչ ընել ուզէր է մարդ երբ սեղանաւոր և բարեբաղդաբար սնանկացած է :

Տանկլար Բարիզ մնացող իւր կնոջը տասը վայրկեան մտածեց, տասը վայրկեան ալ իւր աղջկան, որ օրիորդ ա՛ւր, միյլիի հետ աշխարհք կը շրջէր, տասը վայրկեան ալ վերջնապէս իւր պարտաւէրներուն և անոնց ստակը գործածելու կերպին վրայ մտածեց, ետքը ուրիշ մտածութիւն չունենալով՝ աչքը գոցեց և քնացաւ :

Սակայն երբեմն կառքին սովորականէն աւելի ուժգին տատանումն Տանկլար վայրկեան մը իւր աչերը կը բանար :

Այն ատեն կ'ըզգար որ կառքը միշտ նոյն արագութեամբ Հոռոմի դաշտերուն մէջ կը յառաջանար, որուն մէջ տեղ տեղ գտնուած խորտակեալ ջրմուղները իրենց ընթացքին մէջ քարացած կրանիթեայ հսկաներ կ'երևէին :

Բայց գիշերը ցուրտ, տխուր և անձրևոտ էր, և կէս քուն մարդ մը աւելի աղէկ կ'ընէր աչերը գոցելով իւր կառքին մէջ սպասել, քան թէ գլուխը դռնակէն դուրս հանել և

իւր ուր պտնուիր չարցընել սուրհանդակին , որ նշ ք-քէս ,
 Կէն ուրիշ բան չէր պատասխաներ :

Աւտար Տանկլար վերստին քնացաւ , ըսելով որ ձիերը
 քոխուած ժամանակ կրնայ արթննալ :

Կառքը կեցաւ :

Տանկլար մտածեց որ իւր այնչափ փափաքած նպատակին
 վերջապէս հասաւ :

Իւր աչերը բացաւ , պատուհանէն դուրս նայեցաւ կարծե-
 լով թէ քաղաքի մը կամ դոնէ գիւղի մը քով հասած են ,
 բայց մենացեալ աւերակ տունէ մը զատ բան չտեսաւ , որուն
 առջևը ստուերի պէս երեք կամ չորս մարդիկ կ'երթնէին :

Տանկլար սպասեց որ իւր ճամբան լրացընող սուրհան-
 դակը գայ իւր իրաւունքը պահանջէ :

Կը յուսար այն առթիւ իւր նոր սուրհանդակէն տեղեկու-
 թիւն մը ստանալ . բայց ձիերը քակուեցան , անոնց տեղը
 ուրիշ ձիեր լծուեցան , և ճամբորդէն ստակ պահանջող մէկը
 շնորհայտցաւ :

Տանկլար զարմանալով դոնակը բացաւ . բայց հուժկու
 ձեռք մը զինքը ներս մղեց և կառքը սկսաւ քալել :

Սեպուհը ապշեալ բոլորովին արթնցաւ :

— Է՛հ , ըսաւ սուրհանդակին , ինծի նայէ , է՛հ , Դո ք-քո
 (սիրելիդ իմ) — :

Այս Իտալերէն բառն ալ Տանկլար Գովալդանթի իշխա-
 նին հետ իւր ազգական երգած երգէն սորված էր :

Սակայն Դո ք-քոն ամենեին շպտատասխանեց :

Այն ատեն Տանկլար պատուհանը բացաւ :

— Հէ , բարեկամ , ո՛ւր կ'երթանք , հարցոյց զլուխը պա-
 տուհանէն դուրս հանելով :

— Տե՛նք : Ը Բե՛ք — , գոչեց խիտ և խրոխտ ձայն մը
 սպառնական շարժումով :

Տանկլար հասկըցաւ որ Դե՛ք Ը Բե՛ք զլուխդ ներս քա-
 չէ ըսել է : Ինչպէս կ'երևէր՝ Իտալերէն լեզուին մէջ շու-
 աով՝ կը յառաջագիծէր :

Սրտի անհանգստութեամբ մը այն ձայնին հնազանդեցաւ ,
 և իւր անհանգստութիւնը վայրկեանէ վայրկեան կ'աւելնար ,
 այնպէս զի իւր միտքը , որ ճամբայ ելած ատենը այնչափ
 հանդարտ էր , որ իւր քունը բերեր էր , այնպիսի բազմա-
 դիմի խորհուրդներով լեցուեցաւ , որոնք ճանապարհորդի
 մը , մանաւանդ Տանկլարի կայութիւնն ունեցող ճանապար-
 հորդի մը ուշադրութիւնը իւր շահուցը վրայ կը տանին :

Իւր աչերը մթութեան մէջ կորովութեան այն աստիճանը
 ստացան , զոր սրտի սաստիկ յուզմունքը մէկէն կը հաղորդէ
 անոնց , բայց աչաց այն կորովութիւնը քիչ քիչ յոգնելով
 կը տկարանայ :

Վախնալէն առաջ մարդ ճիշդ կը տեսնէ . վախցած ատեն ա-
 մեն բան կրկին կ'երեւի իրեն , և վախնալէն ետև շփոթ կը տեսնէ :

Տանկլար վերարկուելով փաթթուած մարդ մը տեսաւ որ
 կառքին աջ կողմը ձիով կ'արշաւէր :

— Զինակիր մ'է դուցէ , ըսաւ . արդեօք ո՞վ ըլլալս դադ-
 ղիական հեռադիրները քահանայապետական կառավարութեան
 յայանեցին — :

Աւզեց իւր այս անհանգստութիւնը փարատել :

— Ա՛ւր կը տանիք զիս , հարցուց վերստին :

— Տէ՛նթը : լա Եէ-Եւ — , կրկնեց նոյն ձայնը նոյն սպառ-
 նական արտասանութեամբ :

Տանկլար դէտ 'ի ձախ կողմի դռնակը դարձաւ :

Աւրիշ մարդ մը կառքին ձախ կողմն ձիով կ'ընկերանար :

— Անշուշտ բռնուեցայ — , ըսաւ իւրովի Տանկլար ճա-
 կատը քրտինքով սրտած :

Եւ վերստին կառքին մէջ նետուեցաւ , բայց այս անգամ
 չէ թէ քնանալու այլ մտածելու համար :

Ժամ մը ետքը լուսինը ծագեցաւ :

Կառքին մէջէն իւր նայուածքը դաշտին վրայ պարտցուց .
 այն ատեն վերստին այն մեծ ջրմուղները տեսաւ , այն քարէ
 օբուսականները , զորոնք քիչ մը առաջ տեսեր էր , միայն

Թէ փոխանակ աջ կողմն տեսնելու, այս անդամ ձախ կողմն կը տեսնէր:

Հասկըցաւ որ կառքին կէս շրջան մը ընել աուեր էին և զինքը Հոռոմ կը վերագարձընէին:

— Ա՛հ, ինչ թշուառ եմ ես, մըմաաց, անշուշտ զիս դաղընական կառավարութեան պիտի յանձնեն —:

Կառքը սոսկալի արագութեամբ շարունակ կը յառաջանար:

Ժամ մը սոսկումով անցաւ, վասն զի իւր ճամբուն վրայ տեսած իւրաքանչիւր նշանէն փախստականը յայտնի կը տեսնէր որ զինքը ետ կը տանէին:

Ղերջապէս մուրթ քարակոյտ մը տեսաւ, որուն գէմ կարծէր թէ կառքը պիտի ընդհարէր, բայց կառքը գառնալով այն քարակոյտին քովէն անցաւ, որ ուրիշ բան չէր բայց եթէ Հոռոմի շրջապատն եղող պարսպաց դօսին:

— Ա՛հո՛, մըմաաց Տանկլար, քաղաքը չենք վերագանար, և ոստիկանութիւնը չէ զիս բռնողը. ս՛վ Աստուած իմ, արգեօք. . . —:

Իւր մազերը քստմեցան:

Հոռոմայեցի աւազակաց այն երևելի պատմութիւնները յիշեց, որոնց Բարիզի մէջ այնչափ չէին հաւատար, և որոնք Ալպեր տը Մորսէրֆ տիկին Տանկլարին և Էօժէնիին պատմեր էր, երբ ասոնց մէկուն զաւակը և միւսին ամուսինը ըլլալու խօսքը կ'ըլլար:

— Արգեօք գո՛ղ են ասոնք —, մըմաաց:

Տանկարծ կառքը աւազակաց ճամբէ մը աւելի խիստ գետնի վրայ սկսաւ քալել:

Տանկլար համարձակեցաւ ճամբուն երկու կողմը զիտել, և տարօրինակ ձևով շէնքեր տեսաւ. Մորսէրֆի պատմութիւնը իւր միտքը զբաղած ըլլալով, այս ժամուս ամեն պարագաներովը կը յիշէր զայն, և կը մտածէր որ անշուշտ Աբրիայի ճամբուն վրայ կը գտնուի:

Կառքին ձախ կողմը՝ հովիտի մը մէջ բոլորակ խոռոչ մը կը տեսնուէր:

Գարագալլայի կրկէսն էր այն :

Կառքին աջ կողմէն արշաւող մարդուն մէկ հրամանին վրայ կառքը կեցաւ :

Նոյն ժամուն ձախ կողմի դռնակը բացուեցաւ :

— Շէ՛ք (իջի՛ր) — , հրամայեց ձայն մը :

Տանկլար, հսկոյն կառքէն իջաւ :

Իտալերէն լեզուն տակաւին չէր կրնար խօսիլ, բայց սկսե՛ր էր հասկըննալ :

Սեպուհը մտելատիոյ եղած իւր բոլորախօսքը նայեցաւ :

Սուրհանդակէն զտա չորս հոգի զինքը կը շրջապատէին :

— Տէ՛ր (ասկէ) — , ըսաւ չորս մարդոց մէկը՝ Հոսմի դաշաին այն անհասարկ զծերուն մէջ Աբրիայի ճամբան տանող փոքր շաւիղի մը մէջ իջնելով :

Տանկլար առանց ընդդիմութեան իւր առաջնորդին հետեւեցաւ, և միւս երեք մարդոց իւր ետեէն գալը իմանալու համար ետին նայելու հարկ չեղաւ :

Սակայն իրեն այնպէս երեցաւ թէ այս մարդերը իրարմէ զրեթէ հաւասար հեռաորութեամբ պահանորդներու պէս կեցան :

Առանց խօսելու զրեթէ տասը վայրկեան քալելէ ետե՛ Տանկլար բլրակի մը և երկար խտտերով մացառներու մէջ տեղը դռնուեցաւ. երեք անձայն մարդիկ եռանկիւնի մը կը կազմէին, որոնց կենդրոնը ինքն էր :

Ուղեց խօսիլ, բայց լեզուն շփոթեցաւ :

— Ալ՛նի (յառաջ) — , ըսաւ նոյն ձայնը կարճ և հրաւայական ձևով :

Այս անգամ Տանկլար երկու կերպով հասկըցաւ թէ խօսքով և թէ շարժումով, քանզի իւր ետեէն քալող մարդը այնպիսի խտտութեամբ հոնց զինքը, որ զնաց իւր առաջնորդին զարնուեցաւ :

Այս առաջնորդը մեր Բէրբինօ բարեկամն էր, որ բարձր խտտերուն մէջ մտուեցաւ այնպիսի գարձուածաւոր ճամբէ

քր, որուն անցնելու ճամբայ մը ըլլալը կուզէրը և մտէզնեբը միայն կրնային ճանչնալ:

Բէբբրինօ թանձր մացառնեբով պատած ժայռի մը առջեւ կեցաւ:

Այս ժայռին արտեանունքի նման բացուածքէն ներս մըտնելով աներևոյթ եղաւ կափուլի մէջ աներևոյթ եղող սատանայի մը նման:

Տանկլարի ետեէն եկողին ձայնն ու շարժումը սեղանաւորը ստիպեցին որ Բէբբրինոյին հետեւի:

Ալ տարակոյս չկար՝ Գաղղիացի սնանկացեալը Հոռոմայեցի աւաղակնեբու ձեռքը ինկած էր:

Տանկլար երկու սոսկալի վտանդի մէջ գտնուող և երկիւղէն զօրացած մարդու մը պէս ըրաւ:

Հոռոմի դաշտին ծերպերէն մէկուն մէջ մանեւու համար թէև անյարմար փոր մը ունէր, սակայն աչերը գոցելով՝ Բէբբրինոյի ետեէն ծակին մէջ մտաւ, և իւր ստիցը վրայ ինկաւ:

Այն ատեն աչերը բանալով՝ տեսաւ որ իւր առջեւը բացուած ճամբան լայն բայց մութ էր:

Հիմա որ Բէբբրինօն իւր բնակութեան մէջ կը գտնուէր, ամենեին պահուելու հոգ չըրաւ, կայծահասնը զարկաւ և ջահ մը վառեց:

Վերջնապահ զինուորի պէս երկու մարդիկ ալ Տանկլարի ետեէն մտան, և սեղանաւորին կեցած ատենը՝ անոր ետեէն հոնելով, հազիւ զգալի գառիվարէ մը վար իջեցուցին և տըխուր երևոյթով քառասուջ ճամբու մը կենդրոնը տարին զան:

Տանկլարի այնպէս կ'երևէր թէ իրարու վրայ զետեղեալ դապաղի նման փորուած պատերուն բաժանումներուն մէջ սեւ խորունկ աչերով մեռելի գլուխներ կը տեսնէ:

Պահանորդ մը իւր ձախ ձեռքը լայնափող հրացանին զարկաւ:

— Ո՛վ է ան, գոչեց:

— Բարեկամ ենք, ըսաւ Բէբբրինօ: Ո՛ր է մեր զլխաւորը:

— Հոն է, ըսաւ պահանջողը ժայտի մէջ վորուած մեծ պահի պէս տեղ մը ցուցնելով, ուրկից ըստը դուրս կը ցորար կամարածն բացուածներուն մէջէն անցնելով:

— Լաւ որս մը ունինք, աէր իմ —, ըսաւ Բէբրինո Իսայերէն լեզուաւ:

Եւ Տանկլարի վերարկուին օձիքէն բոնելով՝ դուռի նման բացուածքի մը առջին տարաւ զան, ուրկից ըստ երևութից զլիսաւորին բնակարանն եզող այն սրահին մէջ կը մտնուէր:

— Եյն մարդն է, հարցուց զլիսաւորը, որ մեծ ուշադրութեամբ Պղուտարբոսի մէջ Աղեքսանդրի կենսադրութիւնը կը կարդար:

— Եյո՛, նոյն ինքն է:

— Շատ աղէկ, ինծի ցուցուցէք տեսնեմ —:

Եյո անպատեհ հրամանին վրայ՝ Բէբրինո իւր ջահը այնչափ մտանցուց Տանկլարի երեսին, որ կալանաւորը իւր յօնքը շայրելու համար աշտուծիւ ետ քաշուեցաւ:

Տանկլարի այլայլեալ դէմքը սոսկումի ամեն նշանները կը կրէր:

— Այդ մարդը յոգնած է, ըսաւ զլիսաւորը, իւր անկողինը տաբէք զան:

— Ո՛հ, միմնաց Տանկլար, այս անկողինը անշուշտ պատին մէջ փորուած դաղաղներէն մէկը պիտի ըլլայ, և անոր մէջ քնանալը այն դաշոյններէն մէկէն սպաննուիլն է, որոնց ստուերին մէջ փայլիլը կը տեսնեմ —:

Իրօք այն ընդարձակ սրահին խորերը մթութեան մէջ չոր խտտերէ կամ դայլի մորթերէ խշտեակներու վրայ պառկողներուն ոտք ելնելը տեսաւ, որոնք այն մարդուն ընկերն էին, որուն կեանքը յէշտ-կըշտէրը կարգալը Ալոյէր տը Մորսէրֆ տեսեր էր և Տանկլար անոր Աղեքսանդրի կենսադրութիւնը կարգալը կը տեսնէր:

Սեղանաւորը կամաց ձայնով հասալանք մը հանեց և իւր առաջնորդին ետեւէն զնաց:

Ազգայնէ լու համ ձայն հանելու փորձ չփորձեց :

Այնուհետև ոչ ոյժ ունէր, ոչ կամք, ոչ կարողութիւն
և ոչ զգացում :

Ձինքը քաշելով տանն ընդհանր համար ինքն ալ կ'երթար :

Ոտքը աստիճանի մը զարնելով, և հասկընալով որ իւր
առջին սանդուխ մը կայ, գլուխը չզարնելու համար բնազ-
դումով ծռուեցաւ, և մէկ ժայռէ փորուած խցիկի մը մէջ
գանուեցաւ :

Այս խցիկը մտքուր, մերկ և չոր էր, թէև անչափ խորու-
թեամբ գետնի տակ կը գանուէր :

Այժի մտթով ծածկուած չոր խոտէ անկողին մը այն խցի-
կին մէկ անկիւնը տարածուած էր :

Տանկլար զայն տեսնելով՝ իւր ազատութիւնը դուշակեց :

— Ո՛հ, օրհնեալ ըլլայ Աստուած, մրմոտց, ստոյգ ան-
կողին մ'է այս — :

Ժամէ մը 'ի վեր երկրորդ անգամն էր որ Աստուծոյ ա-
նունը օղնութեան կը կանչէր, տասը տարիէ հետէ այս բանս
սլատահած չէր :

— Է՛+ս (ահա) —, ըսաւ աստջնորդը :

Եւ Տանկլարը խցիկին մէջ հոեւով՝ դուռը անոր վրայ
փակեց :

Պարզունակ մը կոնչեց, և Տանկլար բանտարկուած մնաց :

Եթէ պարզունակը չդրուէր իսկ, սէտք էր սուրբ Պետ-
րոս մը ըլլալ և երկնից հրեշտակ մը աստջնորդ ունենալ,
որ կարենար Սան Աէպաստիանոյի օտորի զրեաց գերեզմա-
նատունը սլահպանող և իրենց զլխաւորին բւրբաթքը բանա-
կող բազմութեան մէջէն անցնիլ :

Վլխաւորին հոշակաւոր Լուիճի Վանբան ըլլալը անշուշտ
մեր ընթերցողները ճանչցան :

Տանկլար իսկ այն աւազակապետը ճանչցեր էր, որուն դա-
յութեանը չուզեր էր հաւատալ երբ Մորսէրֆ կը ջանար
անոր անունը Քաղղիոյ մէջ ալ ծանոթացընել :

Ոչ միայն զինքը ճանչցեր էր, այլ և այն խնդիր, որուն մէջ Մորսէրֆ բանասիրտներ էր, և որ հաւանականարար ամեն օտարականաց բնակարանն էր:

Մորսէրֆի պատմութիւնը յիշելով, Տանկլարի սիրտը հանդարտութիւն մը սաացեր էր:

Քանի որ աւագահները անմիջապէս չսղաններ էին զինքը, ուրեմն անոնք սպաննելու դիտաւորութիւն չունէին:

Կողոպտելու համար միայն զինքը բռներ էին, և որովհետեւ իւր վրայ միայն քանի մը Աուի ունէր, անչուշտ իւր փրկանացինը պիտի խնդրէին:

Յիշեց որ Մորսէրֆէն չորս հազար թալեօի չափ փրկանք մը պահանջներ էին, և որովհետեւ ինքզինքը Մորսէրֆէն վեր կը դասէր, իւր խելքովն իւր փրկանքը ութ հազար թալեօ սահմանեց:

Ութ հազար թալեօը քառասուն և ութ հազար ֆրանք կ'ընէին:

Այս վճարելէն ետև՝ տակաւին հինգ միլիոն յիսուն հազար ֆրանքի չափ դուժար մը կը մնար իրեն, որով ամեն կողմ կրնար գործ տեսնել:

Ուստի իւր ազատութեան վրայ գրեթէ ապահով ըլլալով, քանզի երբեք օրինակ մը տեսնուած չէր որ հինգ միլիոն յիսուն հազար ֆրանք մէկուն փրկանք սահմանուէր, Տանկլար իւր անկողնոյն վրայ երկնցաւ, ուր երկու կամ երեք անգամ մէկ կողմէն միւս կողմը դառնալէն ետև՝ քնացաւ այն դիւցազունին հանդարտութեամբը, որուն պատմութիւնը Աուի ճի Աանբան կը կարգար:

ՔՐԻՍՏՈՑ

ԼՈՐԻՒՅՑ ԳԼՆԵՐՇԵՐԻՆ ԿԵՐԵՎՐԱՑ ՎԻՆԸ

ՏԱՆԿԱՆԵՐԻ վախճանի քունէն զատ ամեն
քնացող պէտք է որ արթննայ :
Տանկլար ևս արթնցաւ :
Մեաքսեսայ վարադոյրներու, թաւ
չտպատ պատերու, կրահարանին մէջ վառուած փայտին ա
նուչ հոտերուն սովորած Բարիզեանի մը համար կաւիճեայ
քարայրի մը մէջ արթննալը դէշ երազի մը նմանիլ պէտք է :
Իւր վրայ եղած այժի մերթերուն դպչելով՝ Տանկլար ան
շուշա կը կարծէր որ Լաբոնները կ'երազէ :

Բայց այսպիսի պարադայի մէջ մանրերկրորդ մը բաւական
է ամենէն զօրաւոր տարակայսը սաուդու թեան փոխելու :

— Այժ, այժ, մրմնաց, Ալպէր ար Մորսէրֆին պատմած
աւաղակներուն ձեռքը ինկած եմ — :

Իւր առաջին շարժումը շունչ առնելն եղաւ, որպէս զի ա
պահով ըլլայ թէ վերաւորուած չէ. այս միջոցը Տ.Ն. Գիլբերին
մէջ դաեր էր, զոր չէ թէ կարգացեր էր, այլ անոր մէջէն
մէկ երկու բան քաղեր էր :

— Ռչ, ըսաւ, զիս սպաննած կամ վերաւորած չեն, այլ
գուցէ կողոպտած են — :

Եւ իսկոյն իւր ծոցերը խառնեց :

Ամեն բան տեղն էր :

Հոռոմն Վենետիկ ճամբորդութիւն ընելու համար պա
հած հարիւր Լուիները իւր սոնազդեստին ծոցին մէջն էին,

և Հինգ միլիոն յիսուս հազար ֆրանքնոց վարկատոմսը իւր վերարկուին ծոցին մէջ կը դանուէր :

— Ի՛նչ զարմանալի աւազակներ են ասոնք , ըսաւ ինքն , իրեն , որոնք քսակիս և դրասպանիս շեն դաշեր : Ինչպէս որ երէկ պատկելու ատենս կ'ըսէի , անոնք ինձմէ փրկանադ ինս պիտի պահանջեն : Ի՛նչ զարմանք , ժամացոյցս ալ քովս է , ատեններ ժամը քանի՛ է — :

Տանկլարի ժամացոյցը , որ Պրէկէի ղլխաւոր գործերէն մէկն էր , և զոր սեղանաւորը առջի իրիկունը ճամբայ ելլանելէն առաջ հոգ տարեր էր լարելու , առտուան ժամը Հինգ ու կէս հնչեց :

Առանց այն ժամացոյցին՝ Տանկլար իւր ժամանակին անստուգութեան մէջ պիտի դանուէր . քանզի ցորեկուան լոյսը իւր խցիկին մէջ չէր թափանցեր :

Արդեօք իւր վիճակին վրայ աւազակներէն բացատրութիւն խնդրել պէտք էր , թէ սպասելու էր որ անոնք խօսին : Աւերջին որոշումը աւելի խելացիութիւնն էր :

Տանկլար մինչև կէս օր սպասեց :

Բոլոր այն միջոցին՝ պահանորդ մը իւր դրան առջին զինքը կը հսկէր :

Առտուան ժամը ութին պահանորդը փոխուեր էր :

Տանկլարին փափաք մը եկաւ ատենելու թէ զինքը պահպանողը ս՛վ էր :

Չէ թէ ցորեկուան այլ ճրագի մը լոյսին ճաճանչները՝ իրարու ազէկ շփացած դրան տախտակներուն միջոցներէն ներս կը թափանցէր :

Տանկլար դրան այն ճեղքուածքներէն մէկուն մօտեցաւ ճիշդ այն միջոցին որ աւազակը քանի մը ուժոյ օղի կը խմէր , որ թէպէտ աիկի մէջ պարունակուած էր , բայց այնպիսի հոս մը տարածեց , որմէ Տանկլար դարչեցաւ :

— Բ՛նչ — , ըսաւ իւր խցիկին ամենէն ներսի կողմը քաշուելով :

Աէս օրին օղի խմող մարդին անզը ուրիշ պահանջոյ մը դրուեցաւ :

Տանկլար իւր նոր պահապանը տեսնելու հետաքրքրութիւնն ունեցաւ :

Վերտաին ծակին մտնեցաւ :

Այս պահապանը մեծ աչերով, հաստ չուրթերով, տախակ քիթով հսկայ աւազակ մը, Գողիաթ մ'էր, իւր գորշադոյն մազերը օձի նման դաւաճուած պատրոյղի պէս իւր ուսերուն վրայ կը կախուէին :

— Ա՛հ, բաւ Տանկլար, այս մարդը աւելի հրէ չի կը նմանի քան թէ մարդկային արարածի մը, այս մարդը իմ բանիս չգար — :

'Նայն միջոցին՝ պահապանը դնոցնս իրեն ապացոյցանելու համար որ հրէ է մը չէ, խցիկին գրան դիմացը նստաւ, իւր պարկին մէջէն սև հաց, սոխ և պանիր հանեց ու սկսաւ անշարժութեամբ ուտել :

— Չեմ կրնար հասկընալ, բաւ Տանկլար իւր գրան ճեղքուածքին մէջէն աւաղակին ճաշին նայելով, թէ ինչպէս կրնայ մարդ այսպիսի գորշելի բաներ ուտել — :

Եւ զնայ իւր այժի մորթերուն վրայ նստաւ, որոնք աս ջի պահանջոյն օղիին հոտը կը յիշեցընէին իրեն :

Գայց Տանկլար թող ուղածը լաէ և ընէ, բնութեան գողտնիքը անխմանալի են, անօթի ստամոքսերը ամենէն անախորժ կերակուրներու անդամ հակում մը ունին :

Տանկլար զգաց յանկարծ որ իւր ստամոքսը դատարկ էր, և այն ատեն մարդը նուազ տղեղ, հացը նուազ սև և պանիրը աւելի թարմ երեցաւ :

Վերջապէս՝ այն բիրտ մարդուն նողկալի կերակուրն եղող հում սոխերը Թոպէրի շինած համեմանքը և իւր խոհարարին վարպետութեամբ պատրաստած շերտաձև խորովոյքը կը յիշեցընէին իրեն :

Տանկլար ոտք ելաւ և զնայ դուռը զարկաւ :

Աւագակը գլուխը վերցուց, և Տանկլար տեսաւ որ իւր ձայնը լսուեր էր, և կրկին դուռը զարկաւ :

— Ի՞նչ կ'ուզես, հարցուց աւագակը :

— Բարեկամ, ըսաւ Տանկլար իւր մատնեքովը դրան վրայ թմբկահարելով, կարծեմ թէ ժամանակը եկած է որ ինձ աւ կերակուր բերէք — :

Յահայն կամ Տանկլարի լեզուն չհասկընձալուն և կամ անոր կերակուր բերելու հրաման չունենալուն՝ հսկան իւր ճաշը շարունակեց :

Տանկլար անոր այս ընթացքը նուաւտացուցիչ համարելով, և չուզելով այն բիրտ մարդուն հետ աւելի խօսիլ, վերստին իւր այժի մօրթերուն վրայ պառկեցաւ և ձայն չհանեց :

Ասոր վրայ չորս ժամ անցան :

Հսկային տեղը ուրիշ աւագակ մը պահանջող դրուեցաւ :

Տանկլար, որ ստամոքսի մեծ անձկութիւն մը կ'ըզգար, կամայ մը սաք ելաւ, իւր աչքը վերստին դրան ճեղքուածքին մօտեցուց և իւր պահանջողին դէմքը ճանչցաւ :

Իրօք առջի պահանջողին տեղը Բէքբինօն էր եկողը, որ դրան գիմացը նստաւ ու իւր երկու սրնդաց մէջ հողէ պատուէ մը դրաւ, որուն մէջ խողի ճալպով եփած սիսեօին ճենձերն ու հոտը վեր կ'երնէր :

Այս կերակուրին քով Բէքբինօ Ալէլթրիի խաղողով լեցուն փոքրիկ սիրուն կողով մը և Օրվիլթոյի գինիով լեցուն սրուակ մը դրաւ :

Յաուդիւ Բէքբինօ որկրամուլ մ'էր :

Այս ախորժարեք պատրաստութիւնները տեսնելով՝ Տանկլարի բերանէն ջուրերը կը վազէին :

— Տեսնե՞ք, ըսաւ բանտարկեալը, արդեօք այս աւագակը մեկալէն աւելի խղճմտանքաւոր է — :

Եւ յուշիկ մը իւր դուռը զարկաւ :

— Եկայ —, ըսաւ աւագակը, որ Բասթրինիին պանդոկը միշտ յաճախելով, գողզիարէն լեզուն լաւ սորվեր էր :

Եւ իրօք եկաւ դուռը բացաւ :

Տանկլար ճանչցաւ զան որ ճամբան ստակալի ձայնով
« Գլուխդ ներս քաշէ » պոռպոռոզն էր :

Սակայն վիճելու ժամանակը չէր . բնդ հակառակն զուարթ
դէմք մը երևցուց և քաղցր ժպիտով մը ըսաւ .

— Կը ներէք , պարոն . բայց ինձ ալ բան մը պիտի չտա՞ք
ուտելու :

— Արդեօք Ձեր Ասեմութիւնը անօթի է , գոչեց Բէբբինօ :

— Հարցընելը զարմանալի է , մրմնաց Տանկլար . ճիշդ
քսան և չորս ժամէ 'ի վեր բան մը կերած չեմ : Այո՛ , պա-
րոն , յաւելցուց ձայնը բարձրացընելով , անօթի եմ , և բա-
ւական անօթի :

— Եւ Ձեր Ասեմութիւնը կերակուր կ'ուզէ . . . :

— Հիմա՛ եթէ կարելի է :

— Անկէ զիւրին բան չկայ , ընաւ Բէբբինօ , հոս մարդ
ուզածը կրնայ գտնել , միայն թէ ստակը տալով , սա ալ
դիտանա՞ք , ինչպէս ամեն բարի քրիստոնէից տունը կ'ըլլայ :

— Անշուշտ , գոչեց Տանկլար , թէև ստուգիւ զիս բոնող
և բանտարկող մարդիկ պէտք էին գոնէ իրենց բանտար-
կեալը կերակրել :

— Յ'հ , աէր իմ , կրկնեց Բէբբինօ , այդ անվարութիւնը
չունինք :

— Պատճառ մը չկրնար ըլլալ այդ , կրկնեց Տանկլար յու-
սալով իւր պահանջը սիրտը փազաքշել , այսու ամենայ-
նիւ այն կերպով ալ գոհ կ'ըլլամ : Ա՛յէ , թող կերակուր
քերեն ինծի :

— Իսկոյն , աէր իմ , ինչ կ'ուզէք ուտել — :

Եւ Բէբբինօ պոռուկը գետինը դրաւ , այնպէս որ անոր
ճենճերը ուղղակի Տանկլարին քթի ծակերուն մէջ կը մտնէր :

— Հրամայեցէք , ըսաւ :

— Խոհանոց ունի՞ք հոս , հարցուց սեղանաւորը :

— Ինչպէս , խոհանոց ունենալնիս կը հարցընէք , կատա-
րեալ խոհանոցներ ունինք :

— Խոհարարներ :

— Ընտիր խոհարարներ ունինք :

— Աւրեմ վառեակ մը, ձուկ մը կամ որսի միս, և կամ ինչ կ'ուզէ ըլլայ, միայն թէ կերակուր բերեն ինձի :

— Ինչպէս որ կը հաճիք. ուրեմն վառեակ մը կ'ուզէք : այնպէս չէ :

— Այո՛, վառեակ մը — :

Բէբբինո իւր բոլոր ուժովք պոռայ .

— Նորին Ասեմութեան համար վառեակ մը բերէք — :

Բէբբինոյի ձայնը դմբէթներուն տակը տակաւին կը հընչէր, երբ վայելուչ, նուրբ և կիսամերկ երիտասարդ մը երեցաւ արծաթ պնակի մը վրայ վառեակ մը բերելով :

— Կարծես թէ Բարիդի Յրճանոցը կը գտնուինք, մրմնաց Տանկլար :

— Ահա, տէր իմ —, ըսաւ Բէբբինո վառեակը երիտասարդին ձեռքէն առնելով և որդնահար սեղանի մը վրայ դնելով : որ անյեներան աթոռով մը և այծի մորթէ անկողնով խցիկին բոլոր կարասիքը կը կազմէր :

Տանկլար դանակ մը ու պատառաքաղ մը ուզեց :

— Ահա, տէր իմ —, ըսաւ Բէբբինո բթածայր փոքր դանակ մը և տոսախետայ պատառաքաղ մը ներկայացրնելով :

Տանկլար մէկ ձեռքը դանակը և միւս ձեռքը պատառաքաղը առաւ, և պատրաստուեցաւ վառեակը մանրելու :

— Կը ներէք, տէր իմ, ըսաւ Բէբբինո մէկ ձեռքը սեղանաւորին ուսին վրայ դնելով. հոս ուտելէն առաջ ստակը կը վճարեն. կրնայ ըլլաւ որ դուրս ելնելու ատեն գոհ չըլլայ մարդ . . . :

— Ա՛հ, մրմնաց Տանկլար, այս սովորութիւնը Բարիդի մէջ չկայ, հաւանականաբար դուք զիս կողոպտեն ալ. բայց մենք առատաձեռնութիւն ընենք : Միշտ լսած եմ որ Իտալիայ մէջ կերակուրները խիստ աման են, Հոովի մէջ վառ-

եակի մը գինը տասներկու — պէտք է որ ըլլայ : Ահա ձեզ
 Լուի մը — , ըսաւ , և Բէքքինոյին ոսկի մը նետեց :

Բէքքինո ոսկին գետնէն առաւ , և Տանկլար զանակը վա-
 աեակին մտեցուց :

— Կեցիք , աէր իմ , ըսաւ Բէքքինո , Ձեր Վսեմութիւնը
 տակաւին պարտք ունի ինծի :

— Իրաւամբ ըսի որ պիտի կողոպտեն զիս — , մրմնաց
 Տանկլար :

Բայց մտածելով որ այս հարստահարութեան հնազանդիւ
 պէտք է :

— Ըսէք , այս վտիտ վառեակին համար տակաւին որչափ
 է պարտքս , հարցուց :

— Ձեր Վսեմութիւնը առհաշիւ Լուի մը տուաւ :

— Վառեակի մը համար առհաշիւ Լուի մը :

— Անշուշտ , առհաշիւ մ'է այս :

— Շատ աղէկ . . . ուրիշ :

— Ձեր Վսեմութիւնը տակաւին չորս հազար ինը հարիւր
 իննսուն և ինը Լուի պարտաւոր է — :

Տանկլար այս բիրտ կատակին վրայ իւր աչերը տարօրի-
 նակ բացաւ :

— Ո՛հ , այս ինչ ծաղրաշարժ մարդ է — , մրմնաց :

Եւ ուղեց վառեակը մանրել . բայց Բէքքինո ձախ ձեռ-
 քով սեղանաւորին աջ ձեռքը բռնելով , միւս ձեռքը անոր
 երկնցուց :

— Ա՛ղէ , տուէք , ըսաւ :

— Ի՛նչպէս , կատակ չէ՞ բրածնիդ , ըսաւ Տանկլար :

— Երբէք կատակ չենք ընել մենք , աէր իմ , կրկնեց Բէք-
 քինո ծանրութեամբ մը :

— Ի՛նչպէս , վառեակի մը համար հարիւր հազար Փրանք
 ուղե ընիդ կատակ չէ՞ :

— Տէր իմ , չէք կրնար հաւատալ թէ այս անիծեալ քա-
 բայրին մէջ հաւեր սնուցանելու համար որչափ դժուարու-
 թիւններ կը կրնիք :

— Բաւական է, ըսաւ Տանկլար, խիստ ծաղրաշարժ և խիստ զուարճալի է ստուգիւ ըսածնիդ. բայց որովհետև անօթի եմ, թողուցէք որ ուտեմ: Ահա ուրիշ Աուի մը ձեզի համար, բարեկամ:

— Այն ատեն չորս հազար ինը հարիւր իննսուն և ութ Աուի կը մնայ պարաքերնիդ, ըսաւ Բէբրինո նոյն անտարբերութեամբ. համբերութեամբ մեր նպատակին պիտի հասնինք:

— Ո՛հ, եբբէք, ըսաւ Տանկլար անոր միօրինակ հեղնութենէն ձանձրանալով. դացէք, կորիք ասկէ. չէք դիտեր թէ որ ու հեա է ձեր գործը —:

Բէբրինո նշան մը ըրաւ. երիտասարդ սպասաւորը երկու ձեռները երկնցուց և խկոյն վառեակը յափշտակեց:

Տանկլար այծի մօրթէ անկողնոյն վրայ նետուեցաւ:

Բէբրինո դուռը վերստին գոցեց և իւր կերակուրը սկսաւ ուտել:

Տանկլար Բէբրինոյի ըրածը չէր կրնար տեսնել, բայց աւազակին ստամեքուն կափկափումը ամենևին տարակոյտ չէր թողուր իւր ըրածին:

Յայտնի էր որ կ'ուտէր, և մանաւանդ ձայնով ու անկիրթ մարդու մը պէս կ'ուտէր:

— Անկիրթ —, ըսաւ Տանկլար:

Բէբրինո այս խօսքը չսեւ ձեւացուց, և առանց դուրսն անդամ դարձընելու՝ իւր ճաշը շարունակեց բայց աւելի կամայ ձայնով:

Տանկլարի այնպէս կ'երևէր թէ իւր ստամօքը Պանայիտնեքուն տակառին պէս ծակուած էր. չէր կարծեր որ պիտի կարենայ եբբէք լեցընել զայն:

Այսու ամենայնիւ կէս ժամ մը ևս համբերեց. բայց ըստոյն ըսելով այս կէս ժամը դար մը երեցաւ իրեն:

Վերստին ոտք ելաւ և դրան մօտեցաւ:

— Աւելի երկար ատեն մի տանջէք զիս, և ըսէք շուտով թէ ինչ կ'ուզէք ինձմէ:

— Բայց, տէր իմ, դուք ըսէք մեզի թէ ինչ կ'ուզէք մեզմէ. . . : Հրամայեցէք, և մենք ձեր հրամանները պիտի կատարենք :

— Ուրեմն նախ դուռը բացէք — :

Բէրբինո դուռը բացաւ :

— Կերակուր կ'ուզեմ, ըսաւ Տանկլար :

— Անօթի՛ էք :

— Հարցընելու հարկ չկայ :

— Ձեր Ասեմնէթիւնը ինչ կ'ուզէ ուտել :

— Պատառ մը չոր հաց, քանի որ վտտեակները այս աշիճեալ մտաններուն մէջ անօրինակ զին մը ունին :

— Հայ կ'ուզէք, շատ աղէկ, ըսաւ Բեբբինո. շուտով հայ բերէք հոս —, դուք :

Սպասաւորը հացի կտոր մը բերաւ :

— Ահա, ըսաւ Բէրբինո :

— Ի՞նչ պիտի վճարեմ, հարցոց Տանկլար :

— Չորս հազար ինը հարիւր իննսուն և ութ Առի. երկու Առի կանխիկ վճարած էք :

— Ի՞նչպէս, պատառ մը հացը հարիւր հազար Ֆրանք կ'արժէ :

— Այո՛, հարիւր հազար Ֆրանք, ըսաւ Բէրբինո :

— Բայց վտտեակի մը համար հարիւր հազար Ֆրանք կը պահանջէիք :

— Կերակրոց զանազան զիներ չունինք, այլ մեր զիները որոշուած են : Շատ ուտէք կամ քիչ, տասը պնակ կերակուր խնդրէք կամ միայն մկ պնակ, մի և նոյն հաշիւն է մզի համար :

— Գարձեալ կատակի սկսանք. սիրելի բարեկամ, կ'իմացընեմ ձեզ որ ըրածնիդ այլանդակ և անխոհեմ դորձ մ'է : Աւելի աղէկ է շուտով ըսէք թէ կ'ուզէք որ անօթու թե նէ մեռնիմ :

— Այ, տէր իմ, դուք կ'ուզէք ինքզինքնիդ սպաննել : Աճարեցէք և կերէք :

— Ինչպէս վճարեմ, ո՞վ ետակի անասուն, ըսաւ Տանկլար բարկանալով. կը կարծէք որ մարդ հարիւր հազար ֆրանք կ'ունենայ իւր ծոցը:

— Ձեր ծոցը հինգ միլիոն յիսուն հազար ֆրանք ունիք, աէր իմ, ըսաւ Բէքբինո. հարիւր հազար ֆրանքնոց յիսուն վառեակի և յիսուն հազար ֆրանքնոց կէս վառեակի դինն է— Տանկլար սարսաաց:

Գաղանկըքը երեան ելեր էր. միշտ կատակ մ'էր այն, բայց վերջապէս նպատակը կը հասկընար:

Պէտք է ստոյգն ալ ըսել որ այն կատակը քիչ մը առաջ կարծածին չափ անպատեհ չէր գտնէր:

— Այս հարիւր հազար ֆրանքը վճարելէս ետև՝ դոնէ պարտքէս ազատած պիտի համարիք զիս, և հանգիստ պիտի կրնամ ուտել:

— Անտարակոյս, ըսաւ Բէքբինո:

— Բայց ինչպէս տամ այս գումարը, ըսաւ Տանկլար աւելի ազատութեամբ շունչ առնելով:

— Ատկէ աւելի գիւրին բան, կայ. Հոռոմի Թոմսըն և Ֆրենչ վաճառատան վրայ բացուած վարկ մը ունիք. այն պարտնենքուն վրայ չորս հազար ինը հարիւր իննսուն և ութը Լուիճի վաճառողի մը տուէք մեզ, և մեր սեղանաւորը կ'ընդունի զայն—

Տանկլար բարի կամեցողութեան արժանաւորութիւնը դոնէ իրեն պահել օգտեց. Բէքբինոյի իրեն ներկայացուցած գրիչն ու թուղթը առաւ, վաճառողի զրեց ու ստորագրեց:

— Ահա, ըսաւ, առէք ձեր խնդրած գրաբերին վճարելի հատուցողի զրեք:

— Ահա ձեր ալ խնդրած վառեակը —

Տանկլար հառաչելով վառեակը մանրեց և սկսաւ ուտել. այնպիսի մեծ գումարի մը համար իրեն խիստ վախտ կ'երեւէր այն:

Իսկ Բէքբինո հատուցողի զրեք ու շաղրութեամբ կարգալէն ետև ծոցը դրաւ և վերստին սկսաւ իւր սխտոը ուտել:

ՔՐԻՍՏՈՑ ԵՒ:

ՆԵՐՈՒՄԸ

ՀԵՅՆԻՆԱԼ առառու Տանկլար գարձեալ ա-
նօթեցաւ . քարայրը խիստ ախորժակ
բացող օգ մը ունէր . կալանաւորը
այնպէս կարծեց թէ այն օրուան հա-
մար քնելու ծախք չունի:

Խնայող մարդու մը պէս վառեակին կէսը և հացին մէկ
կտորը իւր խցիկին մէկ անկիւնը պահէր էր:

Բայց ասոնք ուտելուն պէս՝ ծարաւութիւն ունեցաւ . այս
բանս իւր մտքէն չանցեր էր:

Իւր ցամքած լիզուին մինչև բերանին առաստաղին փակ-
չիլ սկսիլը ծարաւութեան դէմ մըցեցաւ:

Բայց իւր ներսը այրող կրակին չգիմանալով պահանջողը
կանչեց:

Պահանջողը դուռը բացաւ . Տանկլար նոր դէմք մը տե-
սաւ , և մտածեց որ աւելի աղէկ էր ծանօթի մը հետ գործ
ունենալ . ուտաի Բէբբինօն կանչեց:

— Ահա եկայ , տէր իմ , ըսաւ աւազակը այնպիսի արտո-
րալով մը , որ աղէկ նշան մը երևցաւ Տանկլարին , ինչ կը
փափաքիր :

— Ծարաւի եմ , ըսաւ կալանաւորը :

— Տէր իմ , ըսաւ Բէբբինօ , զիտէք որ Հոռոմի շրջակա-
յերը զինին շատ սուղ է :

— Աւրեմն ջուր տուէք ինձի, ըսաւ Տանկլար անոր ան-
խրաւ պահանջուաւն խոստափել ջանալով:

— Տէր իմ, ջուրը գինիէն աւելի հազուադիւտ է. երաշ-
տու թիւնը այս կողմերը կը արիւն:

— Ա՛հ, կ'երևի թէ նորէն պիտի սկսի՞նք —, ըսաւ Տան-
կլար:

Եւ կատակ ձեայքնելու համար ժպտելով ողորմելի սեղա-
նաւորը կ'ըզգար որ իւր քունքերը քրտինքէն թրջուեր էին:

— Ա՛ղէ, բարեկամ, ըսաւ Տանկլար տեսնելով որ Բէք-
բինօ անկարեկիւր կեցեր էր, բաժակ մը ջուր կը խնդրեմ,
պիտի մերժէք:

— Արդէն ըսի ձեզ, տէր իմ, պատասխանեց Բէքբինօ
ծանրութեամբ, որ մասնակի բան չենք ծախեր:

— Աւրեմն շիշ մը գինի բեր:

— Ա՞ր տեսակէն:

— Ամենէն աժան տեսակէն:

— Ամենքն ալ նոյն գնով են:

— Եւ ի՞նչ է անոնց գինը:

— Քսան ե հինգ հազար Ֆրանք իւրաքանչիւր շիշ:

— Աւելի աղէկ է ըսէք որ զիս կողոպտել կ'ուզէք, ըսաւ
Տանկլար այնպիսի դառնապին ձայնով մը, որուն ազդեցու-
թիւնը միայն կձծի մարդը կրնայ իմանալ, քան թէ այս կեր-
պով քիչ քիչ սպառէք զիս:

— Կարելի է, ըսաւ Բէքբինօ, որ մեր գլխաւորին գիտա-
ւորութիւնը այդ է:

— Ա՞յլ է ձեր գլխաւորը:

— Այն անձը, որուն առջև հանեցինք զձեզ անցեալ օր:

— Եւ ո՞ւր է հիմա:

— Հոս է:

— Կ'ուզե՞մ տեսնել զինքը:

— Շատ աղէկ —:

Վայրկեան մը ետքը՝ Լուիճի Վանքա Տանկլարի գիմացը
կը գանուէր:

— Ձիւ կանչեցիք, հարցուց աւաղահապետը կալանաւորին:

— Ձիւ հոս բերող մարդոց գլխաւորը դո՞ւք էք, պարոն:

— Այո՛, տէր իմ:

— Ի՞նչ կը խնդրէք ինձմէ որ զիս ազատ թողուք, ըսէք:

— Ձեր ծոցը ունեցած հինգ միլիոններէն զատ բան չենք խնդրեր —:

Տանկլար զգաց որ ջղային կարկամութիւն մը իւր սիրտը կը ճմլէր:

— Բոլոր ունեցածս և անբաւ հարստութենէս փացածը այս է, պարոն, և երբ դուք կը յափշտակէք զանոնք, աւելի աղէկ է որ կեանքս ալ վերցընէք:

— Արդիլեալ է մեզ ձեր արիւնը թափել, տէր իմ:

— Եւ ո՞վ է այդ բանը արդիլողը:

— Այն անձը որուն մենք կը հնազանդինք:

— Ուրեմն դուք մէկուն կը հնազանդիք:

— Այո՛, գլխաւորի մը:

— Ես կարծէի թէ դուք էք գլխաւորը:

— Ես այս մարդոց գլխաւորն եմ, բայց ուրիշ անձ մը իմ գլխաւորս է:

— Եւ այդ գլխաւորը մէկուն կը հնազանդի:

— Այո՛:

— Որո՞նն:

— Աստուծոյ —:

Տանկլար վայրկեան մը մտախորհ մնաց:

— Ձեր ըսածները չեմ հասկընար, ըսաւ:

— Կարելի է:

— Եւ այն գլխաւորը ըսաւ ձեզի որ ինծի հետ այսպէս լարուիք:

— Այո՛:

— Ի՞նչ է անոր նպատակը:

— Ձեմ գիտեր:

— Բայց այդ կերպով իմ քսակս պիտի պարպէք:

— Հաւանական է :

— Ըսէք, միլիոն մը կ'ուզէք :

— Ոչ :

— Երկու միլիոն :

— Ոչ :

— Երեք միլիոն . . . չորս . . . : Այո՛, չորս միլիոն կու տամ ձեզ թողութիւն զիս որ ասկէ դուրս ելնեմ :

— Ինչո՞ւ հինգ միլիոն արժած բանին չորս միլիոն կ'առաջարկէք, ըսաւ Վանբա. անիրաւ վաշխ մը առնուլ կ'ուզէք և սեղանաւոր տէր, և կամ ձեր միտքը չեմ հասկընար :

— Առէք ամենքն ալ, ասէք ամենքն ալ, զոչեց, զիս ալ սպաննեցէք :

— Ո՛հ, ոչ, հանդարտեցուցէք ձեր սիրաւը, տէր իմ, և ձեր արիւնը մի՛ զրգոէք. այդ կերպով օրը մէկ միլիոնի կերակուր ուտելու ախորժակնիդ պիտի բացուի. էհ, աւելի խնայողութիւն ըրէք :

— Բայց երբ ձեզ վճարելու ստակ չունենամ, զոչեց Տանկլար սրտնեղութեամբ :

— Այն ատեն պիտի անօթենաք :

— Պիտի անօթենամ կ'ըսէք, կրկնեց Տանկլար այլադունելով :

— Հաւանական է, պատասխանեց Վանբա պաղութեամբ :

— Բայց զիս սպաննել չէք ուզեր ըսիք :

— Ոչ, չենք ուզեր :

— Եւ պիտի թողութիւն զիս որ անօթութեանէ մեռնիմ :

— Նոյն բանը չէ այդ :

— Ո՛հ, թշուառականներ, զոչեց Տանկլար, ես ձեր անիրաւ հաշիւները ՚ի դերեւ պիտի հանեմ. երկու անգամ մեռնիլ չքլար, աւելի կ'ընտրեմ ամեն բանի վերջ տալ, տանջեցէք, չարարեցէք և սպաննեցէք զիս, բայց իմ ստորագրութիւնս պիտի չկրնաք ստանալ :

— Ուղածնուդ պէս ըրէք, տէր իմ —, ըսաւ Վանբա :

Եւ խցիկէն դուրս ելաւ :

Տանկլար մանչիւնով մը իւր այծի մարթեբուն վրայ նետուեցաւ :

Արդեօք ո՞վ էին այս մարդիկը , և ո՞վ էր այն անտեսանելի զիւաւորը . իրեն համար ինչ խորհուրդներ ունէին արդեօք , և երբ ամեն այն աւազակաց ձեռքը ինկողները իրենց փրկանադիւնը տալով կ'ազատէին , ինքը ինչո՞ւ չէր կըրնար ազատիլ :

Ո՛հ , անշուշտ արագաճաս և դառն մահ մը աղէկ միջոց մ'էր իւր կատաղի թշնամիները յուսահատեցընելու , որոնք կարծես թէ իւր վրայ անիմանալի վրէժխնդրութեան մը փափաքը կը կատարէին :

Այո՛ , բայց ինչպէս պէտք էր մննիլ :

Տանկլար իւր կենացը երկար ընթացքին մէջ գուցէ առաջին անգամն էր որ մննելու փափաքով և միանգամայն երկխոյզով մահուան կը մտածէր . բայց իրեն համար ժամանակը եկած էր ալ իւր տեսութիւնը շրջել ամեն արարածոց սրտին մէջ կենդանի եղող այն անողորբելի ոգւոյն վրայ . որ իւր սրտին ամեն մէկ բարախման հետ իրեն կ'ըսէր . Պէտք է որ մննիս :

Տանկլար եղջերաւօր այն անասնոց կը նմանէր , որոնք որսորդները տեսնելով կը զրգուռին և իրենց յուսահատութեանը մէջ երբեմն փախչելու կը յաջողին :

Տանկլար մտածեց որ փախչի :

Սակայն պատերը ժայռեր էին . իւր խցիկէն դուրս ելնելու միակ ճամբուն վրայ մարդ մը կը կարգար , և այն մարդուն ետին հրացանակիր ստուերներու անցնել դատնալը կը տեսնէր :

Չստորագրելու համար իւր սրոշումը երկու օր տեւեց , որմէ ետե կերակուր խնդրեց և միլիոն մը տուաւ :

Լաւ ընթրիք մը տուին անոր , և մէկ միլիոնը տուին :

Այնուհետև ողորմելի բանտարկեալին կենքը իւր սովորական ընթացքէն դուրս ելած էր :

Այնչափ նեղութիւն կրե՛ր էր որ չէր ուզեր այնուհետեւ ինքզինքը նեղութեան յանձնել, և աւաղակնե՛րուն ամեն պահանջմանց կը հնազանդէր:

Տասներկու օրէն ետե՛ իւր հարստութեան երջանիկ օրերուն մէջ ըրածին պէս ճաշ մը ընելէն ետքը, իւր հաշիւը բրաւ և նայեցաւ որ այնչափ վճարագիրեր տուած էր, որ միայն յիսուն հազար ֆրանք մնացեր էր իրեն:

Այն ատեն զարմանալի ազդեցութիւն մը զգաց վերստին. հինգ միլիոնը կարսնցընելէն ետե՛ աշխատեցաւ մնացեալ յիսուն հազար ֆրանքը ազատելու:

Նախամեծար համարեց զրկեալ կեանք մը անցընել, քան թէ այն յիսուն հազար ֆրանքը տալ, և յիմարութեան մօտեցընող յոյսեր ունեցաւ:

Ինքը որ այնչափ երկար ժամանակէ ՚ի վէր զԱստուած մոռցեր էր, սկսաւ մտածել որ Աստուած շատ անգամ՝ հրաշքներ գործած էր. կրնար այն քարայրը դետնին տակը անցընել, քահանայապետական կառավարութեան հրացանակիրները կրնային այն անիծեալ առանձնաբանը դտնել և իրեն օղնութեան հասնիլ. այն ատեն յիսուն հազար ֆրանքը իրեն պիտի մնար. յիսուն հազար ֆրանքը անօթութենէ չմտնելու համար բուսական դումար մ'էր:

Ազօթք ըրաւ Աստուծոյ որ այն յիսուն հազար ֆրանքը իրեն պահէ, և ազօթք ըրած ատենը լացաւ:

Երեք օր այսպէս անցան, որ ատեն Աստուծոյ անունը եթէ ոչ իւր սրաին մէջ դոնէ իւր շրթանց վրայ յաճախ կրկնուեցաւ:

Մերթ ընդ մերթ զառանցութեան ժամեր ունէր. այնպէս կը կարծէր թէ խեղճ սենեկի մը մէջ խշտակի մը վրայ ոգեվարբի մէջ եղող ձերունի մը կը տեսնէ:

Այն ձերունին ալ անօթութենէ կը մտնէր:

Չորրորդ օրը՝ ալ կենդանութիւն չմնացեր էր անօր վրայ, այլ կենդանի գիակ մը եղեր էր:

Իւր առջի օրուան կերածնեբուն ամենափոքր վշտանքը զետնէն ժողովեր էր և սկսեր էր զետինը բրուած բսխածը ուտել :

Այն ատեն պահապան հրեշտակ մը աղաչելու պէս՝ Բէբբինոն աղաչեց որ իրեն քիչ մը ուտելիք տայ :

Պատառ մը հացի համար հաղար Ֆրանք խոստացաւ :

Բայց Բէբբինո պատասխան անդամ չտուաւ

Հինդերորդ օրը՝ մինչև խցիկին դուռը ընդքարչ եկաւ :

— Աւրեմն գուք քրիստոնեայ չէք, ըսաւ իւր ծնոպացը վրայ ելնելով. Աստուծոյ առջև ձեր եղբայրն եղող մարդը դուք սպաննել կ'ուզէք : Ո՛ր էք, ո՛վ իմ նախնի բարեկամներս —, մըմնաց :

Եւ երեսն 'ի վայր զետինը ինկաւ :

Ետքը յուսահատութեամբ մը ոտք ելնելով.

— Գլխաւոր, պոռաց, ո՛ւր ես :

— Ահաւասիկ եմ, ըսաւ Աանրա յանկարծ հոն դալով. Ինչ կ'ուզէք աակաւին :

— Ատեք իմ ունեցած վերջին ոսկիներս, կակաղեց Տանկլար իւր գրապանը ներկայացընելով, և թողուցէք որ հոս այս քարայրին մէջ ապրիմ. այսուհետեւ ազատութիւն չեմ խնդրեր, այլ կը խնդրեմ որ ապրիմ :

— Աւրեմն շատ նեղութիւն կ'ըզգաք, հարցուց Աանրա :

— Ո՛հ, այո՛, և կրնամ ըսել անտանելի :

— Այսու ամենայնիւ ձեզմէ աւելի նեղութիւն կրող մարդիկ եղան :

— Չեմ կարծեր :

— Այո՛, անոնք որ անթութենէ մեռան — :

Տանկլարի միաքը եկաւ այն ծերունին, որուն անկողնոյն վրայ տանջուիլը տեսեր էր իւր զտանցանաց ժամերուն մէջ : Հառաչանք մը հանելով գլուխը զետինը զարկաւ :

— Այո՛, ստոյգ է, ինձմէ աւելի նեղութիւն կրող մարդիկ եղան. սակայն դոնէ անոնք մարտիրոսներ էին :

— Գոնէ գուք ալ կը զղջաք —, ըսաւ ախուր և հանգիւսաւոր ձայն մը, որ Տանկլարի մաղեբը քսամենց :

Իւր ակարացած նայուածքով ջանաց իւր բոլորախօքը գիշտեւ, և աւազակաստեանն ետին վերաբերեալով փաթթուած իւր քարէ սիւնի մը ստուերին մէջ պահուած մարդ մը տեսաւ :

— Ե՛նչ բանի վրայ զղջամ, կակազեց Տանկլար :

— Չե՛ր գործած չարութեան վրայ, ըսաւ նոյն ձայնը :

— Ո՛հ, այ՛ո, այ՛ո, կը զղջամ —, գոչեց Տանկլար :

Եւ իւր վատուած բուռը կուրծքին զարկաւ :

— Այ՛ն ատեն ես ալ կը ներեմ ձեզ, ըսաւ մարդը վերաբերուն իւր վրայէն նետելով և քայլ մը յատաջ լուսին մէջ զալով :

— Մտնի՛ք — Քրիստոյ կոմսը, ըսաւ Տանկլար քիչ մը առաջ անօթութենէն և նեղութենէն ունեցած դեղնութենէն աւելի սոսկումէն դունատելով :

— Կը սխալիք, ես Մտնի՛ք — Քրիստոյ կոմսը չեմ :

— Ո՞վ էք ուրեմն :

— Ես այն անձն եմ, զոր դուք զրպարտեցիք, մատնեցիք և անպատուեցիք, ես այն անձն եմ, որուն նշանաձը դուք խայտառակեցիք, ես այն անձն եմ, որուն վրայ դուք քալեցիք հարստութեան դահլիճէն ինչու համար, ես այն անձն եմ, որուն հայրը անօթութենէ մոցուցիք, և զիս ալ անօթութենէ մեռնելու դատապարտեցիք, այսու ամենայնիւ կը ներեմ ձեզի, քանզի ես ալ ներուելու պէտք ունիմ, Իստան Տանթէսն եմ ես — :

Տանկլար միայն ձայն մը հանեց, և երեսը մինչև գետինը կտնարհեցաւ :

— Մտք ելիք, ըսաւ կոմսը, ձեր կեանքը ազատ է, այս երջանկութենէն զուրկ գտնուեցան ձեր միւս երկու մեղսակիցները, որոնց մէկը խենթեցաւ, և միւսը մեռաւ : Չե՛ր քոս վը մնացած յիսուն հազար ֆրանքը պահեցէք, կը նուիրեմ ձեզ զանոնք, բայց աղքատանոցս վերաբերեալ ձեր գողցած հինգ միլիոնները անձանօթ ձեռքով մը արդէն տեւերնին զրկուեցան :

« Եւ հիմա կերէք և խմեցէք . այս իբրևուս իմ հիւրս էք :
 « Վանբա , երբ այս մարդը կշտանայ , ազատէ զան — :
 Տանկլար այնպէս երեսնիվայր մնաց մինչև որ կոմսը իւր
 առջևէն հեռացաւ :

Երբ զլուսը վերցուց , ստուերի պէս բան մը տեսաւ որ
 դաւիթին մէջ աներևոյթ կ'ըլլար , և որուն առջև բոլոր ա-
 ւազակները կը խոնարհէին :

Կոմսին հրամանին համեմատ՝ Վանբա Տանկլարին կերա-
 կուրներ տուաւ , Բտալիոյ ամենէն աղնիւ դինիէն և ամենէն
 ընտիր սրտուղներէն հրամցուց , և զան իւր սուրհանգակի
 կառքով անկէ հեռացընելով , ճամբուն մէջ տեղը թողուց ,
 ուր Տանկլար մինչև լոյս կեցաւ : քանզի մեր պանուիլը չէր
 պիտեր :

Աստու տեսաւ որ աղբիւրի մը մօտ կը գտնուէր . ծարա-
 ւի ըլլալուն՝ ուղեց ջուր խմել , և զճկուած ատենը ջուրին
 մէջ նայեցաւ որ իւր մազերը ճերմկեր էին :

Պ Ա Պ Ե Ե Զ .

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ՀԻՆՅԸ

ԲՐԻՎՈՒԱՆ զրեթէ ժամը վեցն էր . պայծառ երկնից վրայ աշնան գեղեցիկ արևը իւր ոսկեգոյն ճառագայթները կապուտագոյն ծափուն վրայ կը զարնէր :

Արևուն ջերմութիւնը աստիճանաբար անցեր էր , և սկսեր էր այն թեթև հովը փչել , որ տաք երկիրներուն մէջ կարծես թէ միջօրեայ քունէն արթննալէն ետև բնութեան շնչառութիւնն է , այն քաղցրաստիք հովը , որ միջերկրականին ծովեզրերը կը զովացընէ , և ծովուն բարկ հոտին հետ խառն ծառայ բուրմունքը ծովեզրքէ 'ի ծովեզրք կը տանի :

Ճիւղալթարէն Տարտանէլ և Թունուղէն Վենետիկ տարածուող այն ընդարձակ լճին վրայ պարզ և վայելուչ ձեւով թեթևաշարժ շեղակայմ մը իրիկուան առջի մշուշներուն մէջէն կը սահէր :

Իւր շարժումը կարապ թռչունին շարժման կը նմանէր , որ իւր թևերը հողմին կը բանայ և գոզցես ջուրին երեսէն կը սահի :

Շեղակայմը արագաշարժ և միանգամայն շնորհալի ընթացքով կը յառաջանար , և իւր ետևէն փոսփորական ակոս մը կը թողուր :

Կամաց կամաց արևը , որուն վերջին ճառագայթները ողջ ջունեցիներ , արեմտեան հորիզոնին վրայ անթևութացեր էր . բայց իւր լուսոյ յուլացումները գոզցես զիցաբանական ցնորք .

ները հաստատելու համար՝ իւրաքանչիւր ալիքներուն ծայրը երևելով, կարծես թէ երևան կը հանէին Լուսոյ շաստուածին Ամփիտրիտի դիրքը պահուիլը, որ պարապ տեղը կը ջանար իւր կապուտադոյն վերարկուն ծալքերուն մէջ իւր սիրահարը պահելու :

Շեղակացմը արագութեամբ կը յառաջանար, թէև ըստ երևութից հազիւ նորատի աղջկան մը խոսողաձև մտղերը շարժելու շփ հով կար :

Նաևուն գլխի կողմը բարձրահասակ և պղնձադոյն մարդ մը կանդնած՝ ցամաք երկրին իրեն մտտենալը կը դիտէր, որ բրդաձև մութ հողակոյտի նման կ'երևէր և Բաթմալանի լայն գլխարկի նման ալիքներուն մէջէն դուրս կ'ելնէր :

— Մօնթէ-Քրիսթոյ կղզին է այն, հարցուց ծանրութեամբ մը և խորին տխրութեամբ տպաւորուած ձայնով մը ճանապարհորդը, որուն հրամանաց ներքև կարծես առժամանակեայ կը գտնուէր փոքր շեղակայմը :

— Այո՛, աէր իմ, պատասխանեց նաւապետը, կը մտնենանք :

— Կը մտնենանք —, մրմնաց ճանապարհորդը անպատմելի մեղմազնութեամբ լցուած ձայնով մը :

Ետքը ցած ձայնով մը յաւելցուց.

— Այո՛, հոն պիտի ըլլայ նաւահանդիստը — :

Եւ արաստուաց տխրութենէն աւելի տխուր իւր ժպիտը կը ցուցնէր որ ճանապարհորդը վերստին իւր մտածութեանց մէջ ընկղմեցաւ :

Քանի մը վայրկեան ետքը՝ կղզւոյն վրայ բոցի մը լոյսը երևցաւ, որ իսկոյն մարեցաւ, և հրարձակ դէնքի մը շտապիւնը մինչև շեղակայումն մէջ լսուեցաւ :

— Տէր իմ, ըսաւ նաւապետը, ցամաքէն մեզ նշան կուտան. կ'ուզէք դուք ալ այն նշանին պատասխանել :

— Ի՛նչ նշան —, հարցուց ճանապարհորդը :

Նաւապետը ձեռքը դէպ ՚ի կղզին երկնցուց, որուն կողմ

րէն սպիտակագոյն ծուխի դունդ մը վեր կ'երևեր, և ընդարձակուելով օդին մէջ կը ցրուէր:

— Ա՛հ, այո՛, ըսաւ երազէ մը սթափածի պէս, տուէք — նաւասպետը լցուած հրացան մը ներկայացուց անոր, ճանապարհորդը առաւ զայն, կամաց մը վեր վերցուց և կրակը տուաւ:

Տասը վայրկեան ետքը՝ առողաստաները ամփոփեցին և փոքր նաւահանգստէ մը հարիւր քայլ հեռու խաբխխ նետեցին:

Մակոյկը չորս թիափարներով և մէկ նաւուղիով արդէն ծովը իջուցած էին:

Ճանապարհորդը մակոյկին մէջ իջաւ, և փոխանակ խելաց կողմը նստելու, ուր կապոյտ գորգ մը բրուած էր, ոտքի վրայ և թևերը իրարու պլլած կեցաւ:

Թիափարները թևերնին շոքընող թռչուններու պէս թիակնին կէս մը վերցուցած կ'ըսպասէին:

— Քաշեցէք —, ըսաւ ճանապարհորդը:

Աւթ թիակները միատեղ ծովին մէջ իջան առանց կաթիլ մը ջուր ցայտեցընելու:

Մակոյկը մղման հնազանդելով՝ արագութեամբ սահեցաւ:

Մէկ վայրկեանի մէջ՝ բնական կիտալուսնի ձևով փոքր խորշի մը մէջ մտաւ, և բարակ աւազէ յատակի մը վրայ քալեց:

— Տէր իմ, ըսաւ նաւուղիքը, մեր մարդոց երկուքին կռնակը հնծէք, որ ցամաքը տանին զձեզ —:

Երիտասարդը այս հրաւերին կատարեալ անտարբերութեան շարժմամբ մը պատասխանեց, մակոյկին վրայէն ջուրին մէջ սահեցաւ, որ մինչև մէջքը հասաւ:

— Ա՛հ, տէր իմ, մրմնաց նաւուղիքը, մի՛ ընէք այդ բանը, ու հիմա մեր տէրը պիտի յանդիմանէ զմեզ —:

Երիտասարդը մտիկ չընելով դէպ 'ի ծովեզրը յառաջացաւ, երկու նաւաստիներու ետևէն քալելով, որոնք ճամբան կը ցուցընէին:

Երեսուն քայլի չափ յառաջանալէ ետև ցամաքը հասան:

Երիտասարդը իւր ոտքերը թօթվելով իւր բոլորտիքը կը գիտէր և երթալու ճամբան կը փնտռէր, քանզի բոլորովին մթնցեր էր:

Գլուխը դարձուցած ատենը՝ իւր ուսին վրայ ձեռք մը զգաց, և ձայն մը զինքը սարսուցուց:

— Բարի եկաք, Մաքսիմիլիէն, կ'ըսէր այն ձայնը. ճշդ գապահ էք եղեր, շնորհակալ եմ:

— Դժուր էք, կոմս, գոչեց երիտասարդը այնպիսի շարժումով մը որ ուրախութեան կը նմանէր և երկու ձեռքը Մօնթէ-Քրիսթոյի ձեռքը սեղմելով:

— Այո, ինչպէս որ կը տեսնէք, ես ալ ճշգրտապահ ըլլալ ուզեցի. բայց ձեր վրայէն ջուրերը կը վազեն, բարեկամ. պէտք էք զգեստնիդ փոխել, ինչպէս կ'ընար ըսել Ալալիպսօ Տեւեմաքին: Եկէք ուրեմն, հոս ձեզի համար կատարեալ պատրաստուած բնակութիւն մը կայ, ուր ձեր յոյնութիւնն ու ցրտութիւնը պիտի մոռնաք —:

Մօնթէ-Քրիսթօ նայեցաւ որ Մորէլ ետ կը դառնար:

Սպասեց:

Իրօք երիտասարդը զարմանքով տեսաւ որ զինքը հոն բերողները ամենևին խօսք մը չխօսեր էին, և իրմէ վճարում մը չտոած մեկներ էին:

Դէպ 'ի շեղակայմը վերադարձող մակոյկին թիակներուն ձայնը արդէն կը լսուէր:

— Ո՛հ, այո, ըսաւ կոմսը, նաւաւորներուն ստակը տալ կ'ուզէք:

— Անշուշտ, բան մը չվճարեցի, և անոնք մեկնեցան:

— Հոգ մի ընէք, Մաքսիմիլիէն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ծիծաղելով. դաշինք ըրած եմ իմ նաւատորներու հետ, որ իմ կողմույս մուտքը որ և է ճամբորդութեան ծախքէ ազատ ըլլայ: Ինչպէս կ'ըսեն քաղաքակրթեալ քաղաքաց մէջ՝ բաժանորդ եղած եմ —:

Մորէլ զարմանքով կոմսին երեսը նայեցաւ:

— Կոմս , ըսաւ , Բարիդ եղած ժամանակնուդ պէս չէք :

— Ի՞նչպէս :

— Այո՛ , հոս կը ծիծաղէք — :

Մօնթէ — Քրիսթոյի դէմքը յանկարծ տիրութիւն մը պատեց :

— Իրաւունք ունիք ինքզինքս ինձ յիշել տալու , Մաքսիմիլիէն , ըսաւ . ինծի համար գէշ գլխաւորին տեսնելը երջանկութիւն մ'էր , և մոռցայ որ ամեն երջանկութիւն անցաւոր է :

— Ո՛հ , ոչ , ոչ , կոմս , գոչեց Մորէլ իւր բարեկամին երկու ձեռքը բռնելով . ընդ հակառակն , ծիծաղեցէք , երջանիկ եղիք , և ձեր անտարբերութեամբը ապացուցէք ինձ թէ կեանքը միայն նեղութիւն կրողներուն համար անտանելի է : Ո՛հ , դուք մարդասէր , բարի և մեծ էք , բարեկամ , և զիս քաջալերեցու համար այդ զուարթութիւնը կը կեղծէք :

— Կը սխալիք , Մորէլ , ըսաւ Մօնթէ — Քրիսթօ , պատճառը այն է որ իրօք երջանիկ էի :

— Ուրեմն մոռցաք զիս , աւելի աղէկ :

— Ի՞նչպէս :

— Այո՛ , և ես հիմա ձեզ կ'ըսեմ այն խօսքը , զոր ըմբշամարտը Կրիկտին մէջ մտնելով կայսեր ըսաւ . — « Մեռնելու վրայ եղողը կ'ողջունէ զքեզ » :

— Եւ չմտածարուեցա՞ք , հարցուց Մօնթէ — Քրիսթօ տարօրինակ նայուածքով մը :

— Ո՛հ , ըսաւ Մորէլ դառնալի նայուածքով մը , իրօք կարծեցի՞ք որ ես պիտի կրնամ մտիծարուիլ :

— Մտիկ ըրէք , ըսաւ կոմսը , անշուշտ կը հասկընաք ըսածներս , այնպէս չէ՛ , Մաքսիմիլիէն : Անտարկոյս զիս ուսմիկ մարդու կամ ժամահար կոչնակի պէս անորոշ և դատարկ ձայներ հանող շաղակրատի տեղ դրած չէք : Երբ կը հարցընեմ ձեզ թէ արդեօք մտիծարուեցա՞ք , իբր այնպիսի մէկը կը հարցընեմ , որուն համար մարդկային սիրտը դաղանիք չունի : Մորէլ , իջնէնք միտեղ ձեր սրտին խորը և

քննենք զայն: Միթէ անհամբեր վիշտերը տակաւին պաշտ-
րած են զձեզ, որոնցմէ մարդս մժղուկէ խայթուած առիւծի
նման կը խրաչի: Միշտ նոյն քերամտապ ծարաւութիւնը ու-
նիք, որ միայն գերեզմանի մէջ կ'անցնի: Միշտ այն խեղ-
կան վիշտը ունիք, որ կենդանի մարդը կեանքէն գուրս կը
հանէ և մեռեալը փնտռել կու տայ, և կամ սպառած սւժի
տկարութիւնն ունիք, և ամեն բանէ ձանձրացած ձեր յոյսը
կորսնցուցած էք: Ո՛հ, սիրելիք իմ Մաքսիմիլիէն, եթէ
այսպէս է, եթէ ձեր ոյժը միայն Աստուծոյ վրայ դրած էք
և միայն դէպ 'ի երկինք կը նայիք, մտիթարուած էք դուք,
ալ մի ցաւիք:

— Կոմս, ըսաւ Մորէլ իւր քաղցր և միանգամայն հաս-
տաա ձայնովը. կոմս, մտիկ ըրէք ինձի, ինչպէս պէտք է
մտիկ ընել այն մարդուն, որ իւր մատը երկրի վրայ երկըն-
ցուցած և աչերը դէպ 'ի երկինք վերցուցած կը խօսի: Բա-
րեկամի մը բազկացը մէջ մեռնելու համար ես ձեր քովը ե-
կած եմ: Յիրաւի թէ և տակաւին սիրելիներ ունիմ, ինչպէս
են իմ ժիւլի քոյրս և անոր Էմմանուէլ աճուսինը. սակայն
իմ վերջին վայրկեաններուս մէջ զօրաւոր բազուկներու և
ժպտողի պէտք ունիմ. քոյրս այն վայրկենին կընայ լալ և
նուաղիլ. բաւական վիշտեր կրած ըլլալուս պիտի չկրնամ
անոր վշտահարիլը տեսնել. Էմմանուէլ կընայ ձեռքէս զէնքս
առնուլ և տունը ձայներով լեցընել: Բայց դուք, որ ձեր
խօսքը տուած էք, կոմս, դուք որ գերազոյն էակ մը պիտի ե-
րևէիք ինձ, եթէ մահկանացու չըլլայիք, մինչև մահուան դուրը
խաղաղութեամբ և սիրով պիտի ընկերանաք ինձ, այնպէս չէ:

— Բարեկամ, ըսաւ կոմսը, տակաւին տարակոյտ մը ու-
նիմ. արդեօք ձեր վիշտը այդպէս շարժական երկընենլիք
ձեր հպարտութենէն է:

— Ոչ, նայեցէք, սիրտս հանդարտ է, ըսաւ Մորէլ ձեռքը
կոմսին երկնցընելով, և իմ երակացս բարբախունը սովորա-
կանէն ոչ աւելի սաստիկ է և ոչ աւելի կամաց: Կ'ըզգամ

որ ճամբուն ծայրը հասած եմ, աւելի յառաջ չպիտի երթամ: Ինծի ըսիք որ սպասեմ և յուսամ. զիտէք ինչ ըրիք թշուառ մարդու մը: Ամիս մը սպասեցի, այսինքն ամիս մը նեղութիւն կրեցի: Յուսացի, (մարդս խեղճ և թշուառ արարած մ'է), յուսացի, բայց ինչ բան, չեմ գիտեր, անծանօթ, այլանդակ, և յիմարական բան մը, հրաշք մը յուսացի. . . ինչ հրաշք, Աստուած միայն կրնայ ըսել, Աստուած մեր խելքին հետ յոյս կոչուած յիմարութիւնը խառնած է: Այո՛, սպասեցի, յուսացի, կոմս, և քառորդէ մը 'ի վեր որ իրարու հետ կը խօսինք, առանց գիտնալու հարիւր անգամ իմ սիրտս վիրաւորեցիք, տանջեցիք. քանզի ձեր ամեն մէկ խօսքը ապացոյցով հաստատեց թէ ինծի համար ալ յոյս չկայ: Ո՛վ կոմս, ինչպէս խաղաղութեամբ և փափկութեամբ դերեզմանիս մէջ պիտի հանդիպիմ—:

Մորէլ այս վերջին խօսքերը այնպիսի ուժղնութեամբ արտասանեց, որոնցմէ կոմսը սարսուաց:

— Բարեկամ, շարունակեց Մորէլ, տեսնելով որ կոմսը լռութիւն կը պահէր, հոկտեմբերի Ծր պայմանաձամ սահմանեցիք ինծի, և այսօր հոկտեմբերի Ծն է —:

Մորէլ իւր ժամացոյցը նայեցաւ:

— Ժամը ինն է, ըսաւ, դեռ երեք ժամ ունիմ ապրելու:

— Թող այնպէս ըլլայ —, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ:

Մորէլ մեքենայէս կոմսին ետեւէն դնաց, և երկուքնին ալ քարայրին մէջ մտեր էին, ու Մորէլ դեռ ուր դանդաղ չէր գիտած:

Իւր ոտից տակը դորդեր գտաւ, իւր առջին դուռ մը բացուեցաւ, անուշահոտ բուրմունքներ ամեն կողմ ծաւալած էին, և լոյս մը իւր աչաց զարկաւ:

Այն ատեն Մորէլ կեցաւ աւելի յառաջ երթալու երկմտելով. քանզի զինքը շրջապատող մեզկացուցիչ հնչումներէն ինքզինքը չէր վտտահեր:

Մօնթէ-Քրիսթօ մեղմով յառաջ տարաւ զանս:

— 2^{րդ} վայելք, ըսաւ, որ մեր Ճնացեալ երեք ժամերը այն նախնի Հռոմայեցւոց պէս անցընենք, որոնք իրենց ներոն կայսրէն դատապարտուելով, ծաղկեայ պսակներով սեղան կը նստէին, ու արեւածաղիկներու և վարդերու բուրման հետ մահը կը շնչէին — :

Մորէլ ժպտեցաւ :

— Ինչպէս որ կը հաճիք, ըսաւ. մահը միշտ մահ է, մահը մոռացութիւնն է, այսինքն հանդատութիւնն է, ուր սինքն կենաց և հետեւաբար վշտաց բացակայութիւնն է — :

Մաքսիմիլիէն նստաւ և Մօնթէ-Քրիսթօ անոր գիմացը տեղաւորեցաւ :

Այն հիանալի սեղանատան մէջ կը գտնուէին, զոր ժամանակաւ նկարագրած ենք, և ուր մարմարեայ արձանները իրենց գլուխնուն վրայ միշտ ծաղիկներով և պտուղներով լեցուն կողովներ կը կրեն :

Մորէլ ամեն բանի անորոշ կերպով նայեր էր, և հաւանական էր որ բան մը տեսած չէր :

— Իբր մարդ խօսակցինք, ըսաւ ապշուիթեամբ կոմսին նայելով :

— Խօսեցէք, պատասխանեց կոմսը :

— Կոմս, կրկնեց Մորէլ, դուք մարդկային գիտութեանց բովանդակութիւնն էք, և մերինէն աւելի յառաջացեալ և աւելի հանճարալի աշխարհէ մը իջածի ազդեցութիւնը կ'ընէք ինձի :

— Ըսածնուդ մէջ ստոյգ կէտ մը կայ, Մորէլ, ըսաւ կոմսը այնպիսի ախուր ժպտով մը. որ իրեն գեղեցկութիւն կու տար, Աիշտ կողուած մոլորակէ մը իջած եմ ես :

— Ամեն ըսածնուդ կը հաւատամ առանց անոնց մտքը հասկընալու համար աշխատելու, կոմս, և ասոր ապացոյց՝ հրամայեցիք ինձ որ ապրիմ, և ապրեցայ. ըսիք որ յուսամ, և դրեթէ յուսացի: Ուստի պիտի համարձակիմ հարցընել ձեզ, կոմս, որպէս թէ արդէն անգամ մը մեռած ըլլայիք, « Կոմս, մեռնելու ժամանակ ցաւ կ'ըզգայ մարդ » :

Մօնթէ-Քրիսթօ խորին խանդաղութունովեամբ Մորէլին կը նայէր :

— Այ՛, ըսաւ, անտարակոյս, շատ ցաւ պիտի զգաք, եթէ բռնի մահուամբ անշնչացընէք այն մահացու մարմինը, որ յամառութեամբ կ'ուզէ ապրիլ : Եթէ դաշոյնի մը անտեսանելի ահուաներով ձեր մարմինը յռշտէք, եթէ դիւրավրէպ գնտակով մը ձեր դիւրաւ ախրեցող ուղեղը ծակէք, խիստ ցաւեր պիտի զգաք, և դժգոհութեամբ կեանքէն պիտի բաժնուիք, զոր ձեր յուսահատեալ ողբերգին մէջ այնչափ սուղ գնուած հանգստութենէ մը լաւագոյն պիտի գտնէք :

— Այ՛, կը հասկընամ, ըսաւ Մորէլ, կենաց պէս մահն ալ վշտաց և հեշտութեանց գաղանխքն ունի. ամեն բան զանոնք ճանշնաբէն կախեալ է :

— Ճիշդ այդպէս է, Մաքսիմիլիէն, և շատ ստոյգ խօսե՛ցաք : Մահը մեր իրեն հետ աղէկ կամ զէշ վարուածին համեմատ կամ բարեկամ է մեզ, որ սնուցիչի պէս մեղմով կ'ըստփօփէ զմեզ, և կամ թշնամի մ'է, որ բռնութեամբ մեր հոգին մարմինէն կը խլէ : Եթէ ժամանակ գայ որ մարդիկ հազարաւոր տարի ապրին, և ինչպէս կ'ըսէիք՝ մահուան գաղանխքը իմանան, այն ատեն մահը սիրուհւոյ մը գրկաց մէջ վայելուած քունէն աւելի քաղցր և աւելի հեշտալի պիտի ըլլայ :

— Եւ եթէ դուք մեռնիլ ուզէիք, այդ կերպով պիտի կրնայիք մեռնիլ, կամս :

— Այ՛ — :

Մորէլ ձեռքը անոր ելկնցուց :

— Հիմա հասկըցայ, ըսաւ, թէ ինչու ժամադիր եղաք ինձի Ավիիանու մը մէջ տեղը այս տուանձնացեալ կղզւոյն և այս ստորերկրեայ պալատին մէջ, որ Փարաւոնի մը նախանձելի գերեզմանը կրնայ ըլլալ : Ասան զի զիս խիստ սիրելնուդ համար ուղեցիք որ ձեր հիմա յիշած մահուամբ մեռնիմ, այսինքն տուանց ողբերգի, և կարենամ Աւալանթինի անունը արտասանել և ձեր ձեռքը սեղմել :

— Այո՛, աղէկ գուշակեցիք, Մորէլ, ըսաւ կոմսը պարզ մտութեամբ մը, և իմ միտքս այս էր:

— Շնորհակալ եմ, վաղց ամեն վիշտերէ ազատելու դաշտփարը խեղճ սրտիս քաղցր կ'երևի:

— Ամենևին բանի մը համար չէք ցաւիր, հարցոյց Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Այ, պատասխանեց Մորէլ:

— Եւ ո՛չ իսկ ինծի համար —, հարցոյց կոմսը սրտի խորին յուզմամբ:

Մորէլ պատասխան չտուաւ. իւր պայծառ աչքը յանկարծ ազդտանալէն ետև անսովոր պայծառութեամբ փայլեցաւ. արտասուաց խոշոր կաթիլ մը բղխեցաւ և իւր այտին վրայ արծաթադոյն ակոս մը դծելով վար դլորեցաւ:

— Ի՛նչ, ըսաւ կոմսը, երկրի վրայ ցաւելու բան մը ունիք և մեռնիլ կ'ուզէք:

— Ո՛հ, կ'աղաչեմ, գոչեց Մորէլ տկար ձայնով մը, ուրիշ խօսք մի խօսիք, և իմ տանջանքս աւելի մի ընդերկարէք —:

Կոմսը կարծեց թէ Մորէլ կը տկարանար:

Այս կարծիքը վերստին այն սոսկալի տարակոյսը պատճառեց իրեն, որուն անդամ մը յաղթեր էր Իֆ դղեակին մէջ:

— Այս մարդը երջանկացընելու կ'ըզբաղիմ, մտածեց կոմսը, որպէս զի անոր ընելու հատուցումս գործուած չարութեանց զուգահիշու ըլլայ: Բայց եթէ սխալած եմ, եթէ այս մարդը երջանկութեան արժանի ըլլալու չափ ողորմելի չէ, ափսոս, ի՛նչ պիտի ըլլայ իմ գործս, որ միայն բարիք ընելով չարութիւնը մտնալ կ'ուզեմ:

«Մտիկ ըրէք, Մորէլ, յայտնի կը տեսնեմ որ ձեր վեշտը անտանելի է, սակայն դուք Աստուծոյ կը հաւատաք, և ձեր հոգւոյն փրկութիւնը վտանդի մէջ ձղբլ չէք ուզեր —:

Մորէլ տխրութեամբ ժպտեցաւ:

— Կոմս, ըսաւ, զիտէք որ կատակ չեմ ընել. կ'երդնում որ հոգիս այսուհետև իմս չէ:

— Մտիկ ըրէք, Մորէլ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ - գիտէք որ աշխարհի մէջ ազգական մը չունիմ, և զձեզ իբր զաւակս կը նկատեմ. իմ զաւակս ազատելու համար կեանքս և աւելի իրաւամբ հարստութիւնս պիտի զոհեմ:

— Ի՞նչ ըսե՛լ կ'ուզէք:

— Ըսե՛լ կ'ուզեմ, Մորէլ, թէ խիտ հարուստ կիանքի մը ամեն հեշտութիւնները չճանչնալնուզ համար կ'ուզէք մեռնիլ: Մորէլ, հարիւր միլիոնի մօտ հարստութիւն ունիմ, զորոնք ձեզ կը նուիրեմ. այսպիսի հարստութեամբ ձեր ամեն նպատակաց կրնաք հասնիլ: Եթէ փառասէր էք, ամեն ասպարէզները ձեր առջևը պիտի բացուին. աշխարհիս ամեն զուարճութիւնները վայելեցէք, և ուզածնիդ ըրէք, բայց ասպրեցէք:

— Կոմս, ձեր խօսքը առած եմ, պատասխանեց պաղութեամբ Մորէլ, և ժամը տասն ու մէկ ու կէս է, յաւելցուց ժամացոյցը նայելով:

— Մորէլ, իմ աչացս առջև և տանս մէջ այդպիսի բան մը ընե՛լ կը խորհիք:

— Ուրեմն թողուցէք որ մեկնիմ, ըսաւ Մարսիմիլինէն տրիբունութեամբ մը, եթէ ոչ՝ պիտի կարծեմ թէ չէք սիրեր զիս —: Եւ ոտք ելաւ:

— Շատ աղէկ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ աւելի զուարթ գէմք մը երևցընելով. ուրեմն անշուշտ կ'ուզէք, Մորէլ, և անփոփոխ մտքերնիդ դրած էք. այո՛, խիստ ողորմելի անձ մ'էք զուք, և ինչպէս որ ըսիք՝ միայն հրաշք մը կրնայ բուժել զձեզ. նստեցէք ուրեմն, Մորէլ, և սպասեցէք —:

Մորէլ հնազանդեցաւ. Մօնթէ-Քրիսթօ ոտք ելաւ, զզուշուրութեամբ զոցուած պահանոցի մը մօտեցաւ, որուն բանալին ոսկի շղթայով մը իւր վրայ կը կրէր, և անոր մէջէն շքեղ բանուած տրծաթ արկղիկ մը հանեց, որուն անկիւնները չորս կողմ պատկերներ կը ներկայացընէին:

Արկղիկը սեղանին վրայ դրաւ, բացաւ զայն և անոր մէ-

ջէն ոսկի տուփ մը հանեց, որուն խուփը դաղանի զսպանակի մը սեղմուելովք կը բացուէր:

Այս տուփը կէս ըրծ իւղալին նիւթ մը կը պարունակէր, որուն զոյնը տուփը զարգարող փայլուն ոսկիին, շափիւղաներուն, սուտակներուն և զմրութաներուն զոյներուն հետ խառնուելով անկարելի էր նկարագրել:

Կայոյտի, ծիրանիի և ոսկեղոյնի ճաճանչներ ունէր:

Կոմսը ոսկեզօծեալ դրդալով մը այն նիւթէն քիչ մը առաւ և Մորէլի տալով երկար նայուածք մը յարեց անոր վրայ:

Այն ատեն՝ այն նիւթին կանաչ զոյն ունենալը տեսան:

— Ահա ձեր ինդրածը, ըսաւ կոմսը, և ահա իմ ձեզի խոստացածս:

— Դեռ չմեռած, ըսաւ երիտասարդը Մօնթէ-Քրիսթոյի ձեռքէն դրդալը առնելով, սրտանց շնորհակալ եմ ձեզ —:

Կոմսը երկրորդ դրդալ մը առաւ, և ոսկի տուփին մէջէն լեցուց զայն:

— Ի՞նչ պիտի ընէք, բարեկամ, հարցուց Մորէլ անոր ձեռքը բռնելով:

— Ստուգիւ, Մորէլ, պատասխանեց կոմսը ժպտելով, ես ալ ձեզի շափ կեանքէն ձանձրացած եմ, և որովհետեւ առիթը ինքնին կը ներկայանայ:

— Կեցիք, զոչեց երիտասարդը. ո՛հ, դուք որ փոխադարձ սէր ունիք ու յուսոյ կը հաւատաք, իմ ըրածս մի ընէք, ձեզի համար մեզք մը կրնայ համարուիլ: Մնաք բարեաւ, աղնիւ և առտտասիրտ բարեկամս, ես պիտի երթամ՝ Վալանթինին ըսելու ինչ որ դուք ինծի համար ըրիք —:

Եւ Մորէլ առանց երկմտութեան և միայն դէպ 'ի կոմսը երկնցուցած ձեռքը սեղմելով, Մօնթէ-Քրիսթոյին տուած այն դաղանի նիւթը կլլեց՝ կամ լաւ և սէրսել ատրժակով մը ճաշակեց:

Այն ատեն երկուքնին ալ լոկցին. Ալի լոտթեամբ և ըլլ

դուշու թեամբ ներս մտաւ, ծուխ և ծխաքաշներ բերաւ, անոնց սուրճ տուաւ և աներևոյթ եղաւ:

Կամաց կամաց մարմարեայ արձաններուն ձեռքը եղած ճըրագներուն լոյսը Մորէլի համար աղօտացաւ, և խնկանոցներուն անուշ հոտերը նուազ ազդու կ'երևէին:

Մօնթէ-Քրիսթօ անոր դիմացը ստուերին մէջ նստած՝ անոր երեսը կը նայէր, և Մորէլ կոմսին փայլուն աչերէն զատ բան չէր տեսներ:

Երիտասարդին վրայ անպայման վիշտ մը տիրեց. ծխաքաշը դողցես իւր ձեռքէն կը սահէր. առարկաները անզգալի կերպով իրենց ձևն ու գոյնը կը կորսնցընէին. իւր յայտնէալ աչաց՝ դռներն ու վարագոյրները բացուելու պէս կ'երևէին:

— Բարեկամ, ըսաւ, կ'ըզդամ որ կը մեռնիմ, շնորհակալ եմ—:

Վերջին անգամ մը իւր ձեռքը կոմսին երկնցընելու փորձ փորձեց, բայց իւր անոյժ ձեռքը իւր քովը ինկաւ:

Այն ատեն իրեն այնպէս երեցաւ թէ Մօնթէ-Քրիսթօ կը ժպտէր բայց ոչ իւր տարօրինակ և սոսկալի ժպիտովը, որ շատ անգամ այն խորամտ անձին զազանիքը իրեն յայտներէր, այլ այն մարդասէր խանդաղատութեամբ, զոր հայրերը անհանճար խօսքեր ընող իրենց փոքր զաւակաց վրայ կ'ունենան:

Նոյն միջոցին կոմսը իւր աչաց կը մեծնար. անոր հասակը դրեթէ կրկին բարձրութիւնը ստանալով, կարմիր վարագոյրներուն վրայ կը նկարուէր. իւր սև մազերը ետին ձգած էր, և կանդնած ու սէզ կ'երևէր վերջին դատաստանին օրը շարերուն սղառնացող հրեշտակներէն մէկուն պէս:

Մորէլ ուժէ կտրած իւր թևաթողին վրայ թաւալեցաւ. իւր ամեն երակներուն մէջ մեղմ թմբուրութիւն մը տիրեց: Իւր զգացածը երազ մ'էր. իրեն այնպէս կ'երևէր թէ մահուան սառնորդող անորոշ զառանցանաց մէջ կը գանուի:

Անդամ մը ևս իւր ձեռքը կոմսին երկնցընել ուզեց, բայց այս անդամ իւր ձեռքը չշարժեցաւ խկ. ուզեց վերջնական որջոյն մը տալ, բայց իւր լեզուն զերեզմանի մը վրայ խըցուած քարի մը պէս իւր կոկորդին մէջ ծանրութեամբ դարձաւ:

Իւր տկարացած աչերը ակամայ գոցուեցան. սակայն իւր արտեանանց տակէն պատկերի մը շարժիլը տեսաւ, զոր իւր աչաց մթազնութեանը մէջ ճանցաւ որ կոմսն էր ան և դուռ մը կը բանար:

Իսկոյն մտտակայ սենեկի մը կամ լու ևս է ըսել Հիանալի պալատի մը մէջ վառուած խիտ պայծառ լոյսը այն սրահին մէջ յորդեց, ուր Մորէլ իւր քաղցր ողեվաբքին մէջ կը գտնուէր:

Այն ատեն այն սրահին գեմոց վրայ Հիանալի զեղեցկութեամբ կին մը տեսաւ, որ դունատեալ և մեղմ ժպտով մը իբր գթութեան հրեշտակ մը կ'երևէր իրեն:

— Արդեօք երկինքն է առջիս բացուածը, մտածեց ողեվարը. այս հրեշտակը իմ կորսնցուցածիս կը նմանի —:

Մօնթէ-Քրիսթօ մատովը ծաղկահաս կնոջ այն բազմոցը ցուցուց, որու վրայ Մորէլ կը հանդէր:

Աինը ձեռքը միացուցած և ժպտ դէմքով դէպ 'ի անոր յատաջացաւ:

— Աւլանթին, Աւլանթին —, զոչեց Մորէլ իւր սրբաին խորունկէն:

Բայց իւր բերանէն ձայն մը չելաւ, և որովհետեւ այո ներքին յուզման հետ իւր բոլոր ոյժը միացուցեր էր, հառաչանք մը հանեց և աչերը գոցեց:

Աւլանթին անոր քովը վազեց:

Մորէլի շուրթերը վերստին կը շարժէին:

— Ձձեզ կը կանչէ, ըսաւ կոմսը, իւր այն քունին մէջէն, որուն դուք ձեր բաղդը վստահեցաք, և որմէ մահը կ'ուզէր զրկել զձեզ. սակայն բարեբաղդաբար ես ձեր քովը

էի ու մահուան յաղթեցի: Վալանթին, այսուհետեւ իրարմէ պիտի չբաժնուիր երկրի վրայ. քանզի զձեզ գտնելու համար գերեզմանը մտնել կ'ուզէր: Եթէ ես չըլլայի՝ երկուքդ ալ մեռած էիք, ես զձեզ կը միացընեմ. Աստուած բարեհաճի շնորհել ինձի այս ազատած երկու անձերուս վարձքը—
 Վալանթին Մօնթէ-Քրիսթոյի ձեռքը բռնեց և իւր անդիմագրելի ուրախութեան եռանդէն իւր շրթանց մօտեցուց զանոնք:

— Ո՛հ, շնորհակալ եղիք ինձի, ըսաւ կոմսը, և մի ձանձրանաք ձեր շնորհակալութիւնը կրկնելու. շատ անգամ ըսէք ինձի որ ես երջանիկ ըրի զձեզ. չէք զիտեր թէ որչափ այս ստուգութեան պէտք ունիմ:

— Ո՛հ, այո՛, այո՛, բոլոր սրտովս շնորհակալ եմ ձեզ, ըսաւ Վալանթին, և եթէ իմ երախտագիտութեանն անկեղծութեանը վրայ կը կասկածիք, Հայտէին հարցուցէք, իմ սիրելի քրոջս, որ Գաղղիայէն մեկնելէնս ՚ի վեր ձեր վրայ խօսելով, այսօրուան մեզի ծագած երջանիկ օրուան համբերութեամբ սպասեցընել տուաւ զիս:

— Աւրեմն կը սիրէք Հայտէն, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի յուզմամբ մը, զոր անորմէ դազանի սրահէլ կ'ուզէր:

— Ո՛հ, բոլոր սրտովս:
 — Աւրեմն մօրիկ ըրէք, Վալանթին, ըսաւ կոմսը. ձեզմէ շնորհք մը պիտի խնդրեմ:

— Ի՛նչ կ'ըսէք, արդեօք այնչափ երջանիկ եմ որ...
 — Այո՛, Հայտէն ձեր քոյրը կոչեցիք, թող իրօք ձեր քոյրը ըլլայ, Վալանթին. ինչ որ կը կարծէք թէ ինձ պարտաւոր էք՝ անոր ըրէք. Մորէլ և դուք պաշտպանեցէք զան, քանզի (քիչ մնայ կոմսին ձայնը իւր կոկորդին մէջ պիտի մտրէր) քանզի այսուհետեւ առանձին պիտի մնայ աշխարհի վրայ...:

— Աւ ի՛նչ պատճառաւ առանձին պիտի մնայ—, կրկնեց կոմսին ետեւէն ձայն մը:

Մօնթէ-Քրիսթօ ետին դարձաւ, և Հայտէն տեսաւ: Ինչ
 գունատեալ և սառած կեցած՝ խորին ապշութեամբ կոմսին
 կը նայէր:

— Ասան զի, աղջիկս, վաղը դուն ազատ պիտի ըլլաս,
 պատասխանեց կոմսը, վասն զի քեզի արժան եղած պատիւը
 վերստին պիտի ընդունիս, վասն զի վերջապէս չեմ ուզեր որ
 իմ ճակատադիրս քուկդ նսեմացընէ: Ա՛յլ իշխանուհի, հօրդ
 հարստութիւններն ու անունը կը վերագարձընեմ քեզի —:

Հայտէ գունատեցաւ, ինքզինքը Աստուծոյ յանձնող կուսի
 մը նման իւր սպիտակ ձեռները բացաւ և արտասուելէն փոշ
 խուած ձայնով մը ըսաւ:

— Ուրեմն, տէր իմ, պիտի թողնուս զիս:

— Հայտէ, Հայտէ, դուն ծաղկահաս և դեղեցիկ ես, մինչ
 չեւ անունս մոռցիր և երջանիկ եղիր:

— Շատ աղէկ, ըսաւ Հայտէ, հրամաններդ կը կատարեմ,
 տէր իմ, մինչև անունդ պիտի մոռնամ և երջանիկ պիտի
 ըլլամ —:

Եւ մեկնելու համար քայլ մը ետ քաշուեցաւ:

— Ա՛յլ Աստուած իմ, գոչեց Ալաւնթիին Մորէլին թրմբրած
 գլուխը իւր ուսին կոթնցընելով, կոմս, չէք տեսներ
 ինչպէս գունատեցաւ, և չէք հասկընար որ այս ըսածնիդ
 խիստ կը վիրաւորէ զինքը:

— Ինչպէս կ'ուզէք որ հասկընայ, քոյր իմ, միթէ իմ
 տէրս չէ, և ես անոր աղախինը չեմ. բան մը շտեմնելու իւր
 բաւունք ունի —:

Կոմսը Հայտէին այս ձայնին հնչիւնէն սարսուաց, քանզի
 մինչև սրբին խորը ազդեց. իւր աչերը ծաղկահաս աղջկան
 աչերուն հանդիպեցան և չկրցան անոնց հուրին դիմանալ:

— Ա՛յլ Աստուած իմ, Աստուած իմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ,
 ուրեմն ստոյգ է կարծածս: Հայտէ, ուրեմն ինձմէ չի
 բաժնուելով երջանիկ պիտի ըլլաս:

— Ծաղկահաս եմ ես, պատասխանեց Հայտէ մեղմ ձայնով:

կը սիրեմ կեանքը , զոր միշտ քաղցր երեյուցիք ինծի , և մեծ ցաւով պիտի մեռնիմ :

— Աւրեմն ըսել կ'ուզես որ եթէ ես քեզմէ բաժնուիմ , Հայտէ :

— Պիտի մեռնիմ , տէր իմ , այո :

— Աւրեմն կը սիրես զիս :

— Ալալանթին , զինքը սիրելու կը հարցընէ . Ալալանթին , ըսէ անոր թէ Մաքսիմիլիէնը կը սիրես դուն — :

Կոմսը իւր կուրծքին ընդարձակուիլը և սրտին ուռիլը ըզգաց . իւր թեւերը բացաւ , և Հայտէ ճիշ մը հանելով անոնց մէջ նետուեցաւ :

— Ա՛հ , այո , կը սիրեմ զքեզ , ըսաւ , զքեզ կը սիրեմ , ինչպէս կը սիրէ մարդ իւր հայրը , եղբայրը և ամուսինը : Իմ կեանքիս պէս կը սիրեմ զքեզ , քանզի դուն ինծի համար աշխարհիս ամենէն գեղեցիկ , ամենէն ընտիր և ամենէն մեծ մարդն ես — :

— Ազածիդ պէս թող ըլլայ ուրեմն , սիրելի հրեշտակս , ըսաւ կոմսը : Ատուած , որ իմ թշնամեացս դէմ յարոյց զիս և յաղթող հանդիսացուց , յայտնի կը ցուցընէ թէ՛ չուզեր որ յաղթուիմեանս մէջ զղջամ . կ'ուզէի ինքզինքս պատժել , բայց Ատուած կը ներէ ինծի :

« Սիրէ զիս ուրեմն , Հայտէ . ո՛վ զիտէ՛ դուցէ քու սէրդ մոռցընել սայ ինծի ինչ որ պէտք եմ մտնալ :

— Բայց ինչ կ'ըսես հոգ , տէր իմ , հարցուց նորատի աղջիկը :

— Կ'ըսեմ թէ քու մէկ խօսքդ , Հայտէ , իմ քսան տարուան գիտութեանէս աւելի իմ միաքս լուսաւորեց . միայն զքեզ ունիմ աշխարհիս վրայ , Հայտէ , քեզմով վերստին պիտի ապրիմ , քեզմով պիտի կրնամ երջանիկ կամ ապերջանիկ ըլլալ :

— Կը լսես , Ալալանթին , գոչեց Հայտէ . կ'ըսէ թէ ինձմով ապերջանիկ պիտի ըլլայ , ինձմով , որ իմ կեանքս կուտամ անոր համար — :

Կոմսը վայրկեան մը կենալով ինքզինքին եկաւ :

— Երդեօք ճշխարիւս է դուշակածս, ըսաւ : Ո՛վ Աստուած իմ, կ'ընդունին՞ այս ճակատագիրը եթէ 'ի վարձատրութիւն և եթէ 'ի պատիժ : Եկու, Հայտէ, եկու . . . :

Եւ իւր թեւը ծաղկահաս աղջկան մէջքէն անցընելով, Աւալանթինին ձեռքը սեղմեց և աներևոյթ եղաւ :

Գրեթէ ժամ մը անցաւ, և Աւալանթին օդեսպառ, անձայն և աչերը յարած՝ Մորէլի քովը կեցաւ :

Աւերջապէս զդոց որ անոր սիրաւ սկսեր էր բարասել, հաղիւ զգալի շնչառութիւն մը անոր շուրթերը բայերէր, և վերակենդանութիւնը յայտնող թեթեւ սարսուռ մը երիտասարդին բոլոր մարմինը պատեց :

Աւերջապէս իւր աչերը վերստին բացուեցան, բայց ապուշ և յիմարի նայուածք մը ունէին, քիչ մը ետքը պարզ և ճիշդ կը տեսնէր. իւր նայուածքին հետ զգացումը և զգացման հետ վիշտը վերագարձաւ :

— Ո՛հ, գոչեց յուսահատական ձայնով, տակաւին կենդանի եմ ես, կոմսը խաբեց զիս — :

Եւ ձեռքը դէպ 'ի սեղանը երկնցուց և դանակ մը յափըշտակեց :

— Սիրելիս, ըսաւ Աւալանթին իւր խիտ քաղցր ժպտովը, արթնցիր և երեսս նայէ — :

Մորէլ բարձր ճիչ մը ձգեց, և զտանցեալ, տարակուսանօք լցուած, և զողջես երկնային երևոյթէ մը շլացեալ իւր երկու ծնդացը վրայ ինկաւ . . . :

Հետևեալ առտու լուսնալուն պէս՝ Մորէլ և Աւալանթին իրարու թեւը մտած ծովեզերքին վրայ կը պարտէին. Աւալանթին Մորէլին կը պատմէր թէ ինչպէս Մօնթէ-Քրիսթօ իւր սենակար երևցեր էր, ինչպէս ամեն բան իրեն յայտներ էր, և ինչ հրաշքով զինքը մահուանէ ազատեր էր ամեն մարդու հատապընելով թէ մեռած է :

Քարայրին դուռը բաց դանակով գուրս ելեր էին. զիչե-

բուան վերջինն ասողերը տակաւին աստուան արշալուսին մէջ երկնից երեսը կը փայլէին :

Այն ատեն Մորէլ մարդ մը տեսաւ , որ ժայռերուն քովը կեցած նշանի մը կ'ըստատէր որ մտենայ , ու վալանթի նին ցուցուց զան :

— Ա՛հ , ժաղօսօն է , ըսաւ , շեղակայմին նաւապետը — :

Եւ նշան մը ընկելով զան իրենց քովը կ'անչեց :

— Բան մը ունիս մեզ ըսելու , հարցուց Մորէլ :

— Կոմսին կողմանէ այս նամակը ունիմ ձեզ յանձնելու :

— Կոմսին կողմանէ , մրմոացին Մորէլ ու վալանթին :

— Այո՛ , կարգացէք — :

Մորէլ նամակը բացաւ և կարդաց .

« Սիրելիդ իմ Մաքսիմիլիէն ,

« Ձեզի համար խարսխի վրայ նաւ մը կեցած է , որ զձեզ Լիվորնօ տանի , ուր պ. Նուարթիէ իւր թոռը օրհնելու կ'ըստատէ անոր ձեզի հետ ամուսնանալէն առաջ :

« Այդ քարայրին մէջ ինչ որ կայ , Շանդ էլիզէի տունս և Թրէբորի փոքր աշտարակս հարսանեաց այն ընծաներն են , զորոնք Էտմօն Տանթէս իւր Մորէլ ախրոջը որդւոյն կ'ընէ :

« Օրիորդ տը վիլլֆօր ալ թող բարեհաճի անոնց կէսը ընդունելու . քանզի կը խնդրեմ որ Բարիզի ազգասաց բաշխէ բոլոր այն հարստութիւնը , որ իւր խենթեցած հօրը և իւր մօրուին հետ սեպտեմբերի մէջ մեռնող իւր եղբօր կողմանէ իրեն կ'իյնայ :

« Ձեր կենացը վրայ հսկելու պատրաստուող հրեշտակին ըսէք , Մորէլ , որ աղօթք ընէ երբեմն այնպիսի մարդու մը համար , որ Սասանային նման ժամանակ մը ինքզինքը Աստուծոյ հաւասար կարծեց , և քրիստոնէի մը ամենայն խոնարհութեամբ ճանչցաւ որ Աստուծոյ ձեռքն է միայն զերազոյն իշխանութիւնը և անսահման խնաստութիւնը :

« Այս աղօթքները դուցէ իւր սրտին խղճի խայթերը մեղմնու

« Իսկ ձեզի, Մորէլ, միայն այս գաղանփքը ունիմ հաղորդելու. աշխարհիս մէջ ո՛չ երջանկութիւն կայ և ո՛չ դժբաղդութիւն, այլ մէկ վիճակին միւսին հետ եղած բաղդատութիւնն է, և ոչ ուրիշ բան :

« Եթտին դժբաղդութիւն կրողը միայն կարող է կատարեալ երջանկութիւնը վայելելու :

« Պէտք է մեռնիլ ուզել. Մաքսիմիլիէն, որ գիտնայ մարդ թէ որչափ քաղցր է կեանքը :

« Վարեցէք ուրեմն և երջանիկ եղիք, ո՛վ սրտակից զուակներս, և մի մոռնաք երբէք որ մինչև այն օրը որ Աստուած պիտի բարեհաճի սպազան մարդուս յայտնելու, բոլոր մարդկային իմաստութիւնը այս երկու բառերուն մէջ պարունակուած է :

« Սոսիէլ և յոսիէլ :

« Չեր բարեկամը

« ԷՏՄՕՆ ՏԱՆԹԷՍ

« ԿՈՄՄ ՄՕՆԹԷ — ՔՐԻՍՏՈՍ » :

Աւլանթին այս նամակէն իւր հօրը թենթեռալը և եղբօրը մահը իմանալով՝ հառաչանք մը հանեց, և արտասուաց կաթիլներ լուծեամբ իւր այտերէն վար զլորեցան. իւր երջանկութիւնը շատ սուղի նստեր էր իրեն :

Մորէլ անհանգստութեամբ իւր բոլորտիքը նայեցաւ :

— Բայց ստուղիւ կոմսը իւր առատաձեռնութեան չափը կ'անցընէ, ըսաւ. Աւլանթին կրնայ իմ չափաւոր հարստութեամբս ալ զոհ ըլլալ: Ա՛ւր է կոմսը, բարեկամ, զիս անոր քովը տար — :

Ժաղօպօ իւր ձեռքը դէպ'ի հորիզօնը երկնցուց :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, հարցուց Աւլանթին. ս՛ւր է կոմսը, ս՛ւր է շայտէ :

— Հոն նայեցէք —, ըսաւ ժաղօպօ :

Երկու երիտասարդները նաւաստիին ցուցուցած կողմը նա՛

յեցան . Հորիզոնին վրայ և Միջերկրական ծովը երկինքէն բաժնող մութ կապոյտ կէտի մը վրայ որորի մը թեին նման սպիտակ առաջատ մը տեսան :

— Գնաց , գոչեց Մորէլ , գնաց . մնաս բարեաւ , բարեկամս , հայրս :

— Գնաց , մրմնաց Վալանթին . մնաս բարեաւ , բարեկամուհիս , մնաս բարեաւ , քոյր իմ :

— Ով գիտէ թէ մէկ մ'ալ զանոնք պիտի տեսնե՞նք , ըսաւ Մորէլ իւր արտասուքը սրբելով :

— Սիրելիս , ըսաւ Վալանթին , միթէ կոմսը չըսեր էր որ մարդկային բոլոր իմաստութիւնը այս երկու բառերուն մէջն է .

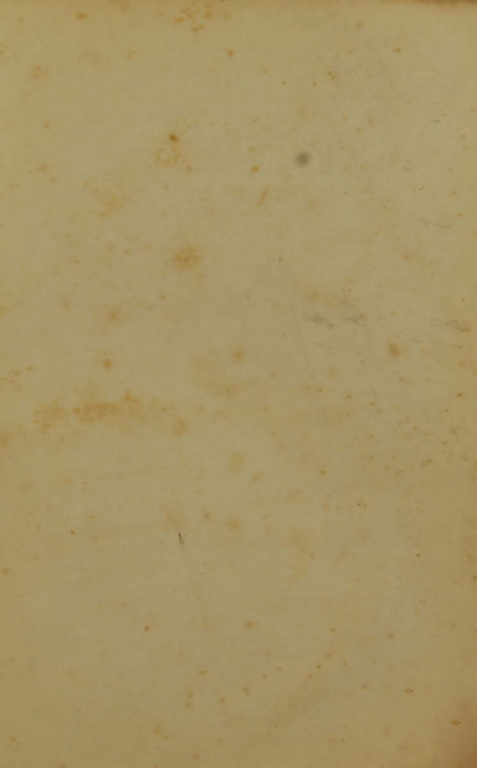
« Սպասէ՛լ և յո՛ւսէ՛լ » :

ՎԵՐՋ

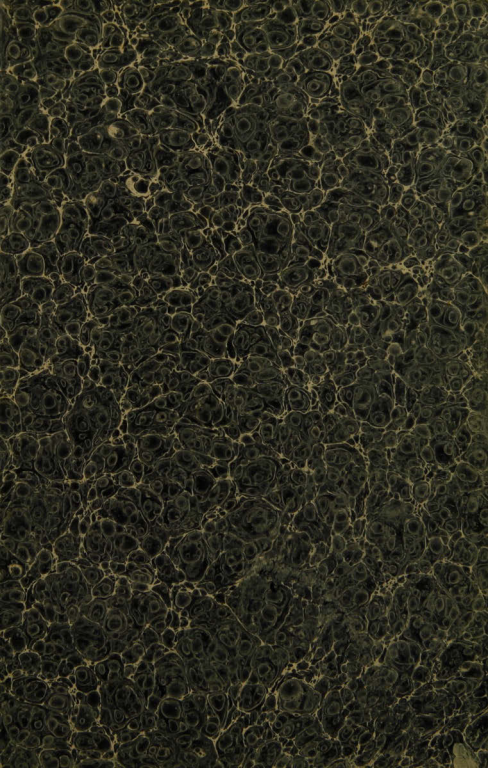
ՄՕՆԹԷ-ՔՐԻՍՏՈՑ ԿՈՄՍԻՆ

ՅԱՆԿ ԳԼԽՈՅ

ԳԼՈՒԹ		ԵՐԷ
Ա.	ԵՐԵՒՈՅԹԸ	5
Բ.	ԼՈՎԻՒՄԻ	15
Գ.	ՎԱԼԵՆՅՈՒՆ	24
Դ.	ՄԱՔՍԻՄԻԱՆԻՆ	34
Ե.	ՏԵՆՎԱԼԵՐԻ ՍՏՈՐԵԳՐՈՒԹԻՒՆԸ	48
Զ.	ԲԷՐ-ԼԵՇԵՋ ԿՈՉՈՒՆԾ ԳԵՐԵՋՄԱՆԵՏՈՒՆԸ	64
Է.	ԲԵՃԱՆՈՒՄԸ	84
Ը.	ՆՈՒՆԻՆԻՑ ՓՈՍԸ	107
Թ.	ԴԱՏԱՆՈՐԸ	119
Պ.	ՏԵՆՏԱՆՈՐԵՑ ԱՏԵՆԸ	133
ՊԱ.	ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԵՆՆ ԵՆՏԱԳԻՐԸ	142
ՊԲ.	ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ	153
ՊԳ.	ՄԵՊՆԻԼԸ	166
ՊԴ.	ԱՆՅԵԱԸ	185
ՊԵ.	ԲԵՐԲԻՆՈ	203
ՊԶ.	ԼՈՒԻՃԻ ՎԱՆՔԱՅԻ ԿԵՐԱԿՐՈՅ ԳԻՆԸ	220
ՊԷ.	ՆԵՐՈՒՄԸ	230
ՊԸ.	ՀՈՎՏԵՄԲԵՐԻ ՀԻՆԳԸ	239

р. 11

№ 5989